

T.C. BAŞBAKANLIK • DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI

**DOKUZUNCU 2007
KALKINMA
PLANI 2013**

***İÇKİ, TÜTÜN VE
TÜTÜN ÜRÜNLERİ SANAYİİ***

ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU RAPORU

ANKARA 2007

T.C. BAŞBAKANLIK • DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI

YAYIN NO: DPT: 2724 - ÖİK: 677

**DOKUZUNCU 2007
KALKINMA
PLANI 2013**

***İÇKİ, TÜTÜN VE
TÜTÜN ÜRÜNLERİ SANAYİİ***

ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU RAPORU

ANKARA 2007

ISBN 978 - 975 – 19 –4067-4 (basılı nüsha)

Bu Çalışma Devlet Planlama Teşkilatının görüşlerini yansıtmaz. Sorumluluğu yazarına aittir. Yayın ve referans olarak kullanılması Devlet Planlama Teşkilatının iznini gerektirmez; İnternet adresi belirtilerek yayın ve referans olarak kullanılabilir. Bu e-kitap, <http://ekutup.dpt.gov.tr/> adresindedir.

Bu yayın 500 adet basılmıştır. Elektronik olarak, 1 adet pdf dosyası üretilmiştir

ÖNSÖZ

Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), Türkiye Büyük Millet Meclisince 28 Haziran 2006 tarihinde kabul edilmiştir.

Plan, küreselleşmenin her alanda etkili olduğu, bireyler, kurumlar ve uluslar için fırsat ve risklerin arttığı bir dönemde Türkiye'nin kalkınma çabalarını bütüncül bir çerçeveye kavuşturan temel bir strateji dokümanıdır.

Toplumun tamamını ilgilendiren kalkınma planları, gerek hazırlık gerekse uygulama aşamasında, ilgili tüm kesimlerin katkısını ve sahiplenmesini gerektirmektedir.

Kalkınma planlaması alanında ülkemizin katılımcı ve demokratik bir planlama deneyimi bulunmaktadır. Özel İhtisas Komisyonları, bu deneyim içinde kurumsallaşmış bir katılımcılık mekanizması olarak ön plana çıkmaktadır. Kamu, özel kesim, üniversite ve sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin katılımı ile oluşturulan Özel İhtisas Komisyonları, 2007-2013 dönemini kapsayan Dokuzuncu Plan hazırlıklarında da son derece önemli bir işlev görmüştür. Bu bağlamda, 5 Temmuz 2005 tarihinde 2005/18 sayılı Başbakanlık Genelgesiyle başlatılan çalışmalar çerçevesinde geniş bir konu yelpazesini kapsayacak biçimde toplam 57 Özel İhtisas Komisyonu oluşturulmuş, alt komisyonlarla birlikte bu sayı 66'ya ulaşmıştır. Bu komisyonlarda toplam 2252 katılımcı görev yapmıştır. Komisyonların oluşturulmasında ise ülkemizin kalkınma gündemini yakından ilgilendiren temel konular belirleyici olmuştur.

Özel İhtisas Komisyonlarında yapılan tartışmalar ve üretilen fikirler, planların hazırlanmasına ışık tutmakta ve plan metnine yansıtılmaktadır. Ayrıca, bu kapsamda ortaya çıkan raporlar birer referans doküman olarak, çeşitli alt ölçekli planlama, politika geliştirme ve araştırma ihtiyaçlarına da cevap vermektedir. Bu anlamda, Özel İhtisas Komisyonu raporları sadece plana katkıda bulunmamakta, müstakil olarak da basılan ve çeşitli kesimlerin istifadesine sunulan birer kaynak niteliği taşımaktadır.

Sahip oldukları birikimi katılımcı bir ortamda toplumun genel yararı için özveriyle paylaşan Komisyon üyelerinin, ülkemizin kalkınma sürecine önemli katkılar verdikleri inancıyla, emeği geçen herkese Teşkilatım adına şükranlarımı sunar, Özel İhtisas Komisyonu raporlarının ve raporların ışığında hazırlanan Dokuzuncu Planın ülkemiz için hayırlı olmasını temenni ederim.

Dr. Ahmet TIKTIK
Müsteşar

İÇİNDEKİLER

İçki Sanayii Özel İhtisas Alt Komisyonu Raporu.....	3
Tütün ve Tütün Ürünleri Sanayii Özel İhtisas Alt Komisyonu Raporu.....	99

İÇKİ SANAYİİ ÖZEL İHTİSAS ALT KOMİSYONU RAPORU

İÇKİ SANAYİİ ÖZEL İHTİSAS ALT KOMİSYONU

GÖREVİ	ADI SOYADI	TEMSİL ETTİĞİ KURULUŞ
Başkan	Ertan ANLI	Ankara Üniversitesi
Koordinatör	İhsan TÜRKER	DPT
Koordinatör	Yıldız ERKMEN	DPT
Raportör	Özlem ATAK	TAPDK
Raportör	Ali BAŞMAN	Kavaklıdere Şarapları
Raportör	Levent TOSUN	Efes PİLSEN
Raportör	Erhan ÜNÜVAR	Erikli
Üye	Engin ALACAHAN	Sağlık Bakanlığı
Üye	Rüya ARSLAN	Diageo
Üye	Fügen BASMACI	TAPDK
Üye	Nurgül BÜYÜKKILIÇ	Mey
Üye	Tansel DEMİR	Elda
Üye	Devlet DEMİREL	TAPDK
Üye	Yüksel DENLİ	TAPDK
Üye	Zeynep DİREN	Diren Şarapları
Üye	Güven ERDAL	Tuborg
Üye	Serhat ERYÜKSEL	Efes Pilsen
Üye	Ali GÖK	Tariş-Tat
Üye	Güenalp GÖKOĞLU	Pınar
Üye	Nezaket GÜRSOY	Gümrük Müsteşarlığı
Üye	Sinan KATNAŞ	Burgaz
Üye	Orhan KOCABIYIK	Hazine Müsteşarlığı
Üye	Yusuf MOLLAOĞLU	Emniyet Genel Müdürlüğü
Üye	Taner ÖĞÜTOĞLU	Fidelity
Üye	Serdar ÖZCAN	Şarap Sanayicileri Derneği
Üye	Filiz ÖZÇELİK	Ankara Üniversitesi
Üye	Hakkı ÖZDOĞAN	Dionysos
Üye	Ferai ÖZHAN	Efes Pilsen
Üye	Murat SENEMOĞLU	Diageo
Üye	Aydın SEVER	Mey
Üye	Süleyman ŞAHİN	Kardelen
Üye	Emine TANGALOĞLU	Maliye Bakanlığı

İÇİNDEKİLER

YÖNETİCİ ÖZETİ	11
GİRİŞ.....	13
DİSTİLE ALKOLLÜ İÇKİLER SANAYİİ	15
1. GİRİŞ	15
2. MEVCUT DURUM VE SORUNLAR:	16
2.1. Mevcut Durum	16
2.1.1. Kuruluş Sayısı, Mevcut Kapasite ve Kullanımı	17
2.1.2. Üretim.....	18
2.1.3. Dış Ticaret.....	19
2.1.4. Yurtiçi Tüketim	20
2.1.5. Fiyatlar	21
2.1.6. İstihdam	22
2.1.7. Sektörün Rekabet Gücü.....	22
2.1.8. Diğer Sektörler ve Yan Sanayi ile İlişkiler	23
2.1.9. Mevcut Durumun Değerlendirilmesi	23
2.2. Sektörün Dünyada (OECD, DTÖ, Ülkeler) ve AB Ülkelerindeki Durumu.....	24
2.3. GZFT (Güçlü Yanlar-Zayıf Yanlar ve Sorunlar-Fırsatlar-Tehditler) Analizi	24
3. DOKUZUNCU PLAN DÖNEMİNDE (2007-2013) SEKTÖRDE BEKLENEN GELİŞMELER.....	26
3.1. Yurtiçi Talep Projeksiyonu	26
3.2. İhracat Projeksiyonu.....	26
3.3. Üretim Projeksiyonu	26
3.4. İthalat Projeksiyonu.....	27
3.5. Yatırım Tahminleri.....	27
3.6. Teknolojide, Ar-Ge Faaliyetlerinde, İstihdam Piyasasında, Girdi Piyasalarında, Çevre Uygulamalarında vb. Muhtemel Gelişmeler ve Sektörün Rekabet Gücüne Etkileri:	27
3.7. Diğer Sektörler ve Yan Sanayi ile İlişkilerde Muhtemel Gelişmeler.....	27
3.8. Sektörde Kamunun Rolü	28
4. AB'YE KATILIM SÜRECİNİN SEKTÖRE ETKİLERİ	29
5. DOKUZUNCU PLAN DÖNEMİ İÇİN ÖNERİLEN STRATEJİ, AMAÇ, POLİTİKA, ÖNCELİK VE TEDBİRLER	30
5.1. Temel Sektörel Vizyon ve Strateji	30
5.2. Temel Amaç ve Politikalar ile AB'ye Katılım Sürecine Yönelik Amaç ve Politikalar	30

5.3. Amaç ve Politikaları Gerçekleştirmeye Yönelik Öncelikler, Tedbirler ve Hukuki -Kurumsal Düzenlemeler	31
ŞARAP SANAYİİ	33
1. GİRİŞ	33
2. MEVCUT DURUM VE SORUNLAR:	33
2.1. Mevcut Durum	33
2.1.1. Kuruluş Sayısı, Mevcut Kapasite ve Kullanımı	33
2.1.2. Üretim.....	35
2.1.3. Dış Ticaret.....	38
2.1.4. Yurtiçi Tüketim	40
2.1.5. Fiyatlar	40
2.1.6. İstihdam.....	41
2.1.7. Mevcut Teşvik Tedbirlerinin Değerlendirilmesi.....	41
2.1.8. Sektörün Rekabet Gücü.....	41
2.1.9. Diğer Sektörler ve Yan Sanayi ile İlişkiler	42
2.1.10. Mevcut Durumun Değerlendirilmesi	42
2.2. Sektörün Dünyada (OECD, DTÖ, Ülkeler) ve AB Ülkelerindeki Durumu.....	43
2.3. GZFT (Güçlü Yanlar-Zayıf Yanlar ve Sorunlar-Fırsatlar-Tehditler) Analizi	43
3. DOKUZUNCU PLAN DÖNEMİNDE (2007-2013) SEKTÖRDE BEKLENEN.....	45
GELİŞMELER	45
3.1. Yurtiçi Talep Projeksiyonu	45
3.2. İhracat Projeksiyonu.....	45
3.3. Üretim Projeksiyonu	46
3.4. İthalat Projeksiyonu.....	46
3.5. Diğer Sektörler ve Yan Sanayi ile İlişkilerde Muhtemel Gelişmeler.....	47
3.6. Sektörde Kamunun Rolü	47
4. AB'YE KATILIM SÜRECİNİN SEKTÖRE ETKİLERİ	48
5. DOKUZUNCU PLAN DÖNEMİ İÇİN ÖNERİLEN STRATEJİ, AMAÇ, POLİTİKA, ÖNCELİK VE TEDBİRLER.....	49
5.1. Temel Sektörel Vizyon ve Strateji	49
5.2. Temel Amaç ve Politikalar.....	49
5.3. Amaç ve Politikaları Gerçekleştirmeye Yönelik Öncelikler, Tedbirler ve Hukuki -Kurumsal Düzenlemeler	49

BİRA VE MALT SANAYİİ	53
1. GİRİŞ	53
2. MEVCUT DURUM VE SORUNLAR:	54
2.1. Mevcut Durum	54
2.1.1. Kuruluş Sayısı, Mevcut Kapasite ve Kullanımı	54
2.1.2. Üretim.....	55
2.1.3. Dış Ticaret.....	57
2.1.4. Yurtiçi Tüketim	58
2.1.5. Fiyatlar	58
2.1.6. İstihdam	59
2.1.7. Sektörün Rekabet Gücü.....	59
2.1.8. Diğer Sektörler ve Yan Sanayi ile İlişkiler	59
2.1.9. Mevcut Durumun Değerlendirilmesi	60
2.2. Sektörün Dünyada (OECD, DTÖ, Ülkeler) ve AB Ülkelerindeki Durumu.....	62
2.3. GZFT (Güçlü Yanlar-Zayıf Yanlar ve Sorunlar-Fırsatlar-Tehditler) Analizi	62
3. DOKUZUNCU PLAN DÖNEMİNDE (2007-2013) SEKTÖRDE BEKLENEN GELİŞMELER	64
3.1. Yurtiçi Talep Projeksiyonu	64
3.2. İhracat Projeksiyonu.....	64
3.3. Üretim Projeksiyonu	64
3.4. İthalat Projeksiyonu.....	64
3.5. Yatırım Tahminleri.....	65
3.6. Teknolojide, Ar-Ge Faaliyetlerinde, İstihdam Piyasasında, Girdi Piyasalarında, Çevre Uygulamalarında vb. Muhtemel Gelişmeler ve Sektörün Rekabet Gücüne Etkileri:	65
4. AB'YE KATILIM SÜRECİNİN SEKTÖRE ETKİLERİ	66
5. DOKUZUNCU PLAN DÖNEMİ İÇİN ÖNERİLEN STRATEJİ, AMAÇ, POLİTİKA, ÖNCELİK VE TEDBİRLER	66
5.1. Temel Sektörel Vizyon ve Strateji	66
5.2. Temel Amaç ve Politikalar.....	66
5.3. Amaç ve Politikaları Gerçekleştirmeye Yönelik Öncelikler, Tedbirler ve Hukuki -Kurumsal Düzenlemeler	66
6. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME	69

SU SANAYİİ.....	71
1. GİRİŞ	71
2. MEVCUT DURUM VE SORUNLAR	72
2.1. Mevcut Durum	72
2.1.1. Kuruluş Sayısı, Mevcut Kapasite ve Kullanımı	72
2.1.2. Üretim.....	80
2.1.3. Dış Ticaret.....	82
2.1.4. Yurt İçi Tüketim.....	82
2.1.5. Fiyatlar	83
2.1.6. İstihdam.....	83
2.1.7. Sektörün Rekabet Gücü.....	83
2.1.8. Diğer Sektörler ve Yan Sanayi ile İlişkiler	84
2.2. Sektörün Dünyada(OECD, DTO, Ülkeler) ve AB Ülkelerindeki Durumu.....	84
2.3. GZFT(Güçlü yanlar-Zayıf yanlar ve sorunlar-Fırsatlar-Tehditler) Analizi	84
3. DOKUZUNCU PLAN DÖNEMİNDE (2007-2013) SEKTÖRDE BEKLENEN GELİŞMELER	87
3.1. Yurt İçi Talep Projeksiyonu	87
3.2. İhracat Projeksiyonu:.....	87
3.3. Üretim.....	87
3.4. İthalat Projeksiyonu.....	87
3.5. Yatırım Tahminleri.....	88
3.6. Diğer Sektörler ve Yan sanayi ile ilişkilerde Muhtemel Gelişmeler	88
3.7. Sektörde Kamunun Rolü, Özelleştirme Faaliyetleri ve Muhtemel Etkileri	88
4. AB'YE KATILIM SÜRECİNİN SEKTÖRE ETKİLERİ	89
5. DOKUZUNCU PLAN DÖNEMİ İÇİN ÖNERİLEN STRATEJİ, AMAÇ, POLİTİKA, ÖNCELİK VE TEDBİRLER	91
5.1. Temel Sektörel Vizyon ve Strateji	91
5.2. Temel Amaç ve Politikalar.....	91
5.3. Amaç ve Politikaları Gerçekleştirmeye Yönelik Öncelikler, Tedbirler ve Hukuki-Kurumsal Düzenlemeler	91
5.4. Politika, Tedbir ve Düzenlemelerin Toplam Getirileri ve Yükleri	92
6. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME	94
SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME	95
1. Temel Amaç ve Politikalar ile Öncelik ve Tedbirlerin Gelişme Eksenleri Bazında Tasnifi (Matris şeklinde)	95
2. Dokuzuncu Kalkınma Planı Açısından Temel Yansımalar	97

YÖNETİCİ ÖZETİ

DPT koordinatörlüğünde yürütülen “Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı İçki Sanayi Özel İhtisas Alt Komisyonu” raporu Kamu, Özel Sektör, ve Üniversite temsilcilerinden oluşan zengin bir uzman kadrosuyla tamamen demokratik bir ortamda, farklı birimlerden gelen sektör uzmanlarının değerli ve yapıcı katkılarıyla, ülkemiz gerçeklerine uygun, sektörde faaliyet gösterenlerle ve bundan sonra sektöre gireceklerle, konu ile ilgili çalışanlara faydalı olabilecek ve yol gösterebilecek teknik bir rapor oluşturulmuştur.

Toplantı, Ankara Büyük Anadolu Otelinde başladı. Oturum başlangıcında yapılan ve sektörün genel durumunu masaya yatırdığımız ortak bir değerlendirme toplantısının ardından, alkollü içki sektörünün beş temel bölümü olan “distile alkollü içkiler”, “şarap”, “bira”, “meşrubat” ve “su” alt sektörleri için, ayrı çalışma grupları oluşturuldu. Böylece, her alt sektöre ait uzmanlaşmış kadroların rahat ve yapıcı bir ortamda çalışmaları ve uyumları sağlandı. Resmi toplantıların yetersiz kalacağı düşüncesiyle, uzmanların tümünün isteğiyle ara toplantılar yapıldı. Bunun sonucu olarak, her bir alt sektör daha detaylı ve uzun zaman diliminde tartışılabilir. DPT uzmanları da, çalışmanın sağlıklı yapılabilmesi için her türlü olanağın sağlanmasına katkıda bulundular. Meşrubat sanayii alt komisyonu oluşturulamadığında için komisyon raporuna dahil edilemedi.

Çalışmalarda temel olarak; alt sektörlerin genel durumları rakamlarla ortaya konuldu. Sonraki aşamada, alt sektör sorunları enine boyuna tartışıldı. Böylece, bir anlamda her bir alt sektörün fotoğrafı çekilmiş oldu. Nihayetinde, sektörün ileriye dönük vizyonu belirlendi ve sağlıklı gelişebilmesi için nasıl bir ulusal politika izlenmesi gerektiği, dünyanın diğer ülkelerinde sektörün nasıl yapılandığı da değerlendirilerek ortaya konuldu. Raporun sonunda, alt sektörleri de kapsayacak şekilde, Türkiye içki sektörü hem genel, hem de kendine özgü özellikleriyle değerlendirilerek gelişimine yönelik önerilerde bulunuldu.

Katkıda bulunan tüm uzmanlara, organizasyonu ve koordinatörlüğü gerçekleştiren Devlet Planlama Teşkilatı’na, şahsım ve katılımcılar adına teşekkürlerimi sunarım.

Doç. Dr. R.Ertan ANLI
Komisyon Başkanı

GİRİŞ

Dokuzuncu Kalkınma Planı hazırlık çalışmalarına ilişkin olarak 05.07.2005 tarihli ve 2005/18 sayılı Başbakanlık Genelgesi uyarınca oluşturulan İçki, Tütün ve Tütün Ürünleri Sanayii Özel İhtisas Komisyonu, 06-07 Ekim 2005 tarihlerinde Büyük Anadolu Otelinde yaptığı toplantıyla çalışmalarına başlamıştır. Bu toplantıda içki ve tütün sektörlerinin bir arada yürütülemeyeceği, her iki sektörün tamamıyla birbirinden farklı olmaları sebebiyle; komisyon üyeleri İçki Sanayii Özel İhtisas Alt Komisyonu ve Tütün ve Tütün Ürünleri Sanayii Özel İhtisas Alt Komisyonu olarak kurulmasına karar vermişlerdir. Bu nedenle, komisyon üyeleri iki alt komisyon şeklinde örgütlenmiş ve çalışmalarını bu yapıda devam etmiştir.

İçki Sanayii Özel İhtisas Alt Komisyonu; kamu, özel sektör, üniversiteler ve derneklerden oluşan 32 adet üye ile “Distile alkollü içkiler”, “şarap”, “bira” ve “su” alt sektörlerinden oluşturulan çalışma grupları halinde 10 adet toplantı yaparak çalışmalarını titizlikle tamamlamıştır.

Tütün ve Tütün Ürünleri Sanayii Özel İhtisas Komisyonu ise 10-11 Kasım 2005 tarihlerinde İstanbul Cevizli Tekel Sosyal Tesisleri, 15 Kasım 2005 tarihinde Büyük Anadolu Oteli ve 14-15 Aralık 2005 tarihlerinde İzmir Ege İhracatçılar Birliği’nde kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektörde konularında uzman toplam 39 kişinin katılımı ile gerçekleştirdiği toplantılar sonucunda “Dokuzuncu Kalkınma Planı İçki, Tütün ve Tütün Ürünleri Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu” nu hazırlamıştır.

Alkollü içkiler sektörü, tüm dünyada tütün mamulleri ve petrol ürünleriyle birlikte en yüksek vergiye tabi olan üç ürün grubundan birdir. Önemli ekonomik gelir-kazanım üreten, istihdam sağlayan, tarımdan ulaşım toplumun her kesimine doğrudan veya dolaylı katkı sağlayan bir endüstri dalı olarak öne çıkmaktadır. Ülkemiz açısından alkollü içkiler sektörü tarıma dayalı sanayi içinde en yüksek katma değeri yaratan sektör konumundadır.

Ülkemizde alkollü içkiler piyasasının 2,9 milyar Euro civarında bir değer yarattığı; devletin bu sektörde yaklaşık 1,5 milyar Euro vergi topladığı, ayrıca alkollü içki sektörü tarımsal ürün satın alarak yaklaşık 150 bin civarında çiftçi ailesinin geçimini sağladığı söylenebilir.

Ülkemizde etil alkol ve alkollü içkilerin (bira, şarap, distile alkollü içkiler) üretimi, ithalatı, piyasaya arzı ve denetimi;

-4619 sayılı Kanun ile değişik 4250 sayılı “İspirto ve İspirtolu İçkiler İnhisarı Kanunu” (RG. 12/06/1942 tarih ve 5130 sayı),

-4733 sayılı “Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğünün Yeniden Yapılandırılması ile Tütün ve Tütün Mamullerinin Üretimine, İç ve Dış Alım ve

Satımına, 4046 Sayılı Kanunda ve 233 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”(RG. 09/01/2002 tarih ve 24635 sayı),

-5179 sayılı “Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun” (RG. 05/06/2004 tarih ve 25483 sayı),

-Bu kanunlara dayanılarak yayımlanan ikincil mevzuat çerçevesinde yürütülmektedir.

DİSTİLE ALKOLLÜ İÇKİLER SANAYİİ

1. GİRİŞ

Sektörün Tanımı ve Sınırlarının Çizilmesi:

Distile alkollü içkiler, Birleşmiş Milletler sektörel tasnifi olan ISIC Rev.3 (International Standard Industrial Classification, Third Revision) sınıflandırmasında;

Kısım D - İmalat Sanayi

Bölüm 15 - Gıda ve İçki İmalat Sanayi

Grup 155 - İçecek İmalat Sanayi

Sınıf 1551 – Distile Alkollü İçkilerin Distilasyonu, Rektifikasyonu ve Harmanlanması; Fermente Edilmiş Ürünlerden Etil Alkol Üretimi’nde yer almaktadır.

- 16 Mart 2005 tarih ve 25757 sayılı Resmi Gazete’de Yayımlanan Türk Gıda Kodeksi Distile Alkollü İçkiler Tebliği’ne göre,

Distile Alkollü İçki:

a) İnsan tüketimi için hazırlanan,

b) Kendine özgü duyuşal özellikleri olan ve yumurta likörü hariç alkol miktarı +20°C’da hacmen en az %15 olan,

c) Aroma katılmış veya katılmamış doğal fermentasyon ürünlerinin doğrudan distilasyonu ve/veya bitkisel maddelerin maserasyonu ile ve/veya tarımsal kökenli etil alkol ve/veya tarımsal kökenli distilat ve/veya distilat içkilerine Türk Gıda Kodeksi doğrultusunda aroma maddeleri, şeker veya diğer tatlandırıcı ürünlerin katılması ile,

d) Veya bir distile alkollü içkinin;

1) Bir veya birden fazla distile alkollü içki ile,

2) Tarımsal kökenli etil alkol, tarımsal kökenli distilat veya distilat içkileri ile,

3) Bir veya birden fazla alkollü içki ile,

4) Bir veya birden fazla içki ile,

karıştırılması ile üretilen içkidir.

Ülkemizde üretilen ve ithalatı gerçekleştirilen distile alkollü içkilerin Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonları aşağıda verilmektedir.

GTİP No	Ürün Kategorisi
2208.20	Kanyak, Brendi
2208.30	Viski
2208.40	Rom
2208.50	Ardıç Aromalı İçkiler, Cin
2208.60	Votka
2208.70	Likörler
2208.90.48-71	Rakı
2208.90	Diğer Distile Alkollü İçkiler

Distile alkollü içkiler sektörünün doğru değerlendirilebilmesi etil alkol sektörünün doğru değerlendirilebilmesi ile mümkündür. Etil alkol, bir çok sektörde girdi olarak kullanılan bir sanayi ürünüdür. Hammaddesi tarım ürünlerine ve petrol türevlerine dayalı olan iki üretim

prosesi vardır. Bu üretim prosesleri neticesinde elde edilen tarımsal kökenli etil alkol alkollü içki, gıda, ilaç, kozmetik ve kimya sanayinde; sentetik etil alkol ise kozmetik ve kimya sanayinde kullanılmaktadır.

Ülkemizde üretilen ve ithalatı gerçekleştirilen etil alkolün Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonları aşağıda verilmektedir.

GTİP No	Ürün Alt Kategorisi
2207.10.00.90.12	Ambalajlı,Sentetik,Denatüre Edilmemiş
2207.10.00.10.12	Ambalajlı,Tarımsal Kökenli,Denatüre Edilmemiş
2207.20.00.10.14	Ambalajlı,Tarımsal Kökenli,Denatüre Edilmiş
2207.20.00.90.13	Dökme, Sentetik,Denatüre Edilmiş
2207.10.00.10.11	Dökme,Tarımsal Kökenli,Denatüre Edilmemiş
2207.20.00.10.13	Dökme,Tarımsal Kökenli,Denatüre Edilmiş

2. MEVCUT DURUM VE SORUNLAR:

2.1. Mevcut Durum

Ülkemizde içki üretimi, 1932 yılından itibaren 1941 yılına kadar İnhisarlar Genel Müdürlüğü, 1941 yılından 2003 yılında özelleştirilmesine kadar Tekel Genel Müdürlüğü'nce devlet monopolünde gerçekleştirilmiştir. Distile alkollü içkilerin viski hariç ithalatı, 1942'den 2002'ye kadar Tekel Genel Müdürlüğü tarafından devlet monopolünde yürütülmüştür. Viski ithalatı ise, Gümrük Birliği'nin ardından 1996 yılından itibaren serbest kalmıştır.

Ülkemizde etil alkol ise, 1930'lardan bu yana Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'ne bağlı Eskişehir, Turhal, Malatya ve Erzurum Alkol Fabrikaları ile 1990'larda işletmeye alınan Amasya Şeker Fabrikası A.Ş. tarafından üretilmiş ve üretilen etil alkolün tamamı monopole ilişkin yasal düzenleme uyarınca TEKEL'e devredilerek, dağıtımı TEKEL eliyle yapılmıştır.

Tütün, Tütün Mamulleri ve Alkollü İçkiler Piyasası Düzenleme Kurumu (TAPDK) tarafından çıkarılan uygulamaya yönelik mevzuatlarla Eylül 2002 yılından itibaren üretimdeki, Haziran 2003 tarihinden itibaren ithalattaki monopol fiilen kalkmıştır.

Yapılan Kanun değişikliği, distile içki ve etil alkolü aynı anda devlet monopolünden çıkarmış ve etil alkol için özel bir geçiş dönemi uygulanmamıştır. Denatüre edilmemiş etil alkol henüz ÖTV kapsamına alınmamıştır. Diğer bir ifade ile, etil alkolde devlet monopolü kaldırılmasına rağmen etil alkolün AB'nin 92/12/EC'de öngörülen sistem benzeri bir özel takip sistemi bulunmamaktadır.

2.1.1. Kuruluş Sayısı, Mevcut Kapasite ve Kullanımı

Sektörde 4 özel sektör kuruluşu 17 üretim tesisinde faaliyet göstermekte olup, Tekel Genel Müdürlüğünün özelleştirilmesiyle birlikte sektörde faaliyet gösteren kamu kuruluşu bulunmamaktadır. Sektörde faaliyet gösteren kuruluşlar Tablo 1’de ve kurulu kapasite durumu Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 1: Distile Alkollü İçkiler Sektöründe Önemli Kuruluşlar

Sıra No:	Kuruluş Adı	Yeri (Merkez)	Üretim Konusu	Yabancı Sermaye Payı (%)	2005 Yılı	
					İşçi Sayısı	Toplam Kapasite (1000 litre)
1	Mey Alkollü İçkiler San.ve Tic. A.Ş.	İstanbul	Rakı, Cin, Votka, Likör, Kanyak, Brendi,Viski	Yok	1248	91.570
2	Elda İçecek ve Enerji San. ve Tic. AŞ.	İzmir	Rakı, Suma	Yok	158	14.742
3	Tariş Tat Alkollü İçkiler San. ve Tic.A.Ş.	Manisa	Rakı, Suma	Yok	60	5.000
4	Burgaz Alkollü İçkiler San.Tic.A.Ş.	Kırklareli	Rakı, Suma, Votka	Yok	-----	5.000

Kaynak: Üretici Firma Verileri

Tablo 2: Distile Alkollü İçkiler Sektöründe Kurulu Kapasite Durumu

(1000 litre)

Sıra No:	Ana Mallar	Kapasite KKO	Kapasite Birimi	YILLAR						
				1999	2000	2001	2002	2003*	2004	2005 Tah.
1	Rakı	Kapasite	Bin litre	84.760	84.760	84.760	84.760	67.774	73.774	89.957
		KKO						48,2	62,8	53,4
2	Votka	Kapasite	Bin litre	10.000	10.000	10.000	10.000	13.100	14.100	14.100
		KKO						35,6	29,9	33,5
3	Cin	Kapasite	Bin litre	7.500	7.500	7.500	7.500	7.500	7.500	7.500
		KKO						17,8	17,1	16,6
4	Likör	Kapasite	Bin litre	2.500	2.500	2.500	2.500	2.500	2.500	2.500
		KKO						14,1	25,4	13,1
5	Kanyak-Brendi	Kapasite	Bin litre	1.400	1.400	1.400	1.400	1.195	1.195	1.195
		KKO						65,9	69,4	35,7
6	Viski	Kapasite	Bin litre	450	450	450	500	500	500	500
		KKO						6,9	9,4	7,4

Kaynak: 1999-2002 yılları Tekel verileri.

06.06.2003 -2005 yılları Tütün, Tütün Mamulleri ve Alkollü İçkiler Piyasası Düzenleme Kurumu verileri

*06.06.2003-31.12.2003 arasında TAPDK’ya bildirilen piyasaya arz bilgileri esas alınarak tahmin yapılmıştır

Etil alkol sektöründe monopol döneminde faaliyet gösteren üretici firma sayısı 2 iken Eylül 2002 yılında çıkarılan Üretim Yönetmeliği ile üretimdeki monopolün fiilen kaldırılmasının ardından sektörde faaliyet gösteren firma sayısı 4 olmuştur. Sektörde faaliyet gösteren kuruluşların faaliyet konuları ve coğrafi dağılımları Tablo 3’te gösterilmektedir.

Tablo 3: Etil Alkol İçkiler Sektöründe Önemli Kuruluşlar (2005 Yılı)

Sıra No:	Kuruluş Adı	Yeri (Merkez)	Üretim Konusu	Kapasite (1000litre)
	<u>Kamu Kuruluşları</u>			
1	Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.	Ankara	Etil alkol	27.680
	<u>Özel Sektör Kuruluşları</u>			
1	Amasya Şeker Fabrikası A.Ş.	Amasya	Etil alkol	12.000
3	Burgaz Alkollü İçkiler San. Tic. A.Ş	Kırklareli	Etil alkol	9.000
4	Tarımsal Kimya Teknolojileri San. ve Tic. A.Ş.	Bursa	Yakıt Biyoetanölü	20.000

Kaynak: TAPDK verileri

2.1.2. Üretim

a) Üretim Yöntemi -Teknoloji:

Distile alkollü içki sektöründe faaliyet gösteren 4 firma tarafından üretilerek piyasaya sunulan ürünlerin başında “rakı” gelmektedir. Ülkemizdeki toplam distile alkollü içki tüketiminin yaklaşık % 85 ini karşılayan “rakı”nın, gerek üzüm ve anason girdileri nedeniyle ülkenin tarım ekonomisindeki rolü, gerekse ülkemizin dünya pazarına özgün ve geleneksel ürün olarak sunabildiği nadir ticari değerlerden biri olması nedeniyle “geleneksel üretim tekniği”nin korunması 4250 sayılı Kanun ile sağlanmıştır.

4250 sayılı Kanun ve 26 Eylül 2002 tarih ve 24888 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren “Alkol ve Alkollü İçki Tesislerinin Haiz Olmaları Gereken Teknik Şartlar, Kurulmaları İşletilmeleri ve Denetlenmelerine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” uyarınca, distile alkollü içki üretiminde “yeni teknoloji” uygulanmalı ve üretim tesisi “entegre tesis” olmalıdır.

Ülkemizde yukarıda sayılan kategorilerde değişik ticari markalar ile piyasaya arz edilen distile alkollü içkiler söz konusu yönetmeliğe uygun olarak kurulan ve projelendirilen tesislerde ve 16 Mart 2005 tarih ve 25757 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren “Türk Gıda Kodeksi-Distile Alkollü İçkiler Tebliği”ne uygun olarak üretilmektedir.

Sektörde kullanılan teknolojiyi, geleneksel üretim tarzına sadık kalınarak yenilik ve gelişmelerden yararlanılmış olarak tanımlamak mümkündür. Sektörün liberalize olması ile birlikte firmalar teknolojilerini önemli ölçüde yenilemişler, otomasyona dayanan kapalı sistemlere yönelik yatırım yapmışlardır.

b) Gıda Mevzuatı ve Toplam Kalite Yönetim Sistemi:

Distile alkollü içkiler 16 Mart 2005 tarih ve 25757 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Türk Gıda Kodeksi-Distile Alkollü İçkiler Tebliğine uygun olarak üretilmektedir. Bu Tebliğ 1576/1989/EEC sayılı AB Tüzüğü ile uyumludur.

c) Üretim Miktarı ve Değeri:

Distile alkollü içkiler sektöründe üretim miktarı ve değerine ilişkin veriler Tablo 4 ve 5’te yer almaktadır.

Sıra No:	Ana Mallar	YILLAR							YILLIK ARTIŞLAR (%)					
		1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2000	2001	2002	2003	2004	2005
1	Kanyak,Brendi	788	818	892	887	884	830	458	3,8	9,0	-0,6	-0,3	-6,1	-44,8
2	Viski	164	142	110	68	60	47	40	-13,4	-22,5	-38,2	-11,8	-21,7	-14,2
3	Ardıç Aromalı İçkiler,Cin	2.251	2.453	2.425	2.412	1.912	1.282	1.148	9,0	-1,1	-0,5	-20,7	-32,9	-10,5
4	Votka	10.450	6.870	7.070	7.832	7.072	4.212	4.522	-34,3	2,9	10,8	-9,7	-40,4	7,4
5	Likörler ve Diğer Distile Alkolü İçkiler	1.550	886	988	840	753	635	365	-42,8	11,5	-15,0	-10,4	-15,7	-42,5
6	Rakı	78.880	68.130	67.002	59.496	57.159	46.313	47.425	-13,6	-1,7	-11,2	-3,9	-19,0	2,4

Tablo 5: Distile Alkollü İçkiler Sektörü Üretim Değeri														(Cari Fiyatlarla milyon YTL)	
Sıra	Ana	YILLAR							YILLIK ARTIŞLAR (%)						
No:	Mallar	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.	
1	Kanyak,Brendi	2.055	3.672	5.929	8.469	12.892	18.653	15.500	78,7	61,5	42,8	52,2	44,7	-16,9	
2	Viski	674	865	1.116	1.037	1.504	1.420	1.250	28,3	29,0	-7,1	45,0	-5,6	-12,0	
3	Ardıç Aromalı İçkiler,Cin	5.442	9.083	14.986	21.379	25.477	29.667	29.000	66,9	65,0	42,7	19,2	16,4	-2,2	
4	Votka	24.649	25.004	44.943	66.579	92.561	92.061	99.500	1,4	79,7	48,1	39,0	-0,5	8,1	
5	Likörler ve Diğer Distile Alkollü İçkiler	2.076	2.458	4.448	5.264	7.521	10.851	7.500	18,4	81,0	18,3	42,9	44,3	-30,9	
6	Rakı	223.757	314.148	512.201	637.054	941.334	1.101.484	1.150.000	40,4	63,0	24,4	47,8	17,0	4,4	
Kaynak: 1999-2003 TÜİK verileri 2004 yılı TÜİK değerlerinin ile TAPDK 2004 yılı iç miktarlarıyla çarpılması suretiyle bulunmuştur.															

2.1.3. Dış Ticaret

a) İthalat:

Tablo 7: Distile Alkollü İçkiler Sektörü Ürün İthalatı (Miktar Olarak)														(1000 litre)
Sıra	Ana	YILLAR							YILLIK ARTIŞLAR (%)					
No:	Mallar	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2000	2001	2002	2003	2004	2005
1	Viski	2.670	2.960	2.701	6.175	5.344	2.101	512	10,9	-8,8	128,6	-13,5	-60,7	-75,6
2	Votka	7	13	31	28	873	2.649	1.602	85,7	138,5	-9,0	----	203,3	-39,5
3	Diğer Distile Alkollü İçkiler	433	267	158	154	443	1.614	985	-38,3	-40,8	-2,5	187,4	264,2	-39,0
Kaynak: TÜİK verileri														

Tablo 8: Distile Alkollü İçkiler Sektörü Ürün İthalatı (Değer Olarak)													(CIF,1000\$)	
Sıra No:	Ana Mallar	YILLAR							YILLIK ARTIŞLAR (%)					
		1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2000	2001	2002	2003	2004	2005
1	Viski	6.988	6.572	5.166	6.507	6.786	3.916	1.813	-6,0	-21,4	26,0	4,3	-42,3	-53,7
2	Votka	37	52	79	128	1.127	3.338	2.957	40,5	51,9	62,0	----	196,2	-11,4
3	Diğer Distile Alkollü İçkiler	2.288	1.139	592	786	1.205	2.056	2.214	-50,2	-48,0	32,7	53,3	70,6	7,7
Kaynak: TÜİK verileri														

1999-2005 yılları arasında yapılan ithalatın önemli bir kısmını viski ve votka ithalatı oluşturmaktadır.

1999-2001 yıllarında yapılan viski ithalatına bakıldığında yaklaşık yıllık %95'inin AB'den yapıldığı görülmektedir. AB'den yapılan ithalatın tamamına yakını ise, İngiltere'den

yapılmaktadır. 2002 yılından itibaren ise, AB'den yapılan viski ithalatının toplam viski ithalat içindeki payı yaklaşık yıllık %45 olurken Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinden yapılan ithalatın payının ise yaklaşık yıllık %50 olduğu görülmektedir.

1999-2002 yıllarında yapılan votka ithalatının tamamı İsveç ve İngiltere başta olmak üzere AB'den yapılmıştır. 2003 yılından itibaren ise, AB'den yapılan ithalatın yıllık yaklaşık %40 civarında olduğu, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Bulgaristan, Filipinler, Rusya Federasyonu ve Ukrayna'dan yapılan ithalatın %55 olduğu görülmektedir.

b) İhracat:

Tablo 12: Distile Alkollü İçkiler Sektörü İhracatı (Miktar Olarak)											(1000 litre)				
Sıra No:	Ana Mallar	YILLAR							YILLIK ARTIŞLAR (%)						
		1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2000	2001	2002	2003	2004	2005	
1	Rakı	1.588	2.607	3.057	3.929	4.611	3.875	5.638	64,2	17,3	28,5	17,4	-16,0	45,5	
2	Diğer Distile Alkollü İçkiler	192	98	35	38	19	23	80	-49,0	-64,2	8,0	-51,0	25,5	245,0	
Kaynak: TÜİK verileri															

Kaynak: TÜİK verileri

Tablo 13: Distile Alkollü İçkiler Sektörü İhracatı (Değer Olarak)													(FOB, Bin \$)	
Sıra	Ana	YILLAR							YILLIK ARTIŞLAR (%)					
No:	Mallar	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2000	2001	2002	2003	2004	2005
1	Rakı	3.174	4.541	5.714	7.062	9.306	12.683	21.171	43,1	25,8	23,6	31,8	36,3	66,9
2	Diğer Distile Alkollü İçkiler	459	293	45	73	29	31	287	-36,1	-84,8	64,0	-60,3	5,6	----
Kaynak: TÜİK verileri														

Kaynak: TÜİK verileri

Ülkemizin distile alkollü içkiler ihracatının tamamına yakını rakı ihracatı oluşturmaktadır. 1999-2005 yılları arasında yapılan ihracat verileri incelendiğinde rakı ihracatının %70'i Federal Almanya'ya olmak üzere %80'inin AB'ye yapıldığı görülmektedir. Kalan ihracatın yapıldığı ülkeler arasında ön sıraları, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, ABD, Avustralya, İsviçre almaktadır.

2.1.4. Yurtiçi Tüketim

Distile alkollü içkiler sektöründe yurtiçi tüketime ilişkin veriler Tablo 17 ve 18'de verilmektedir. Bununla birlikte, sektörde önemli oranda kayıt dışılık (sahte üretim, izinsiz üretim ve kaçakçılık) olduğu tahmin edilmektedir.

Tablo 17: Tüketim Miktarı (1000 litre)			
Sıra No:	Ana Mallar	YILLAR	
		2004	2005 (tah.)
1	Kanyak, Brendi	838	564
2	Viski	1.911	777
3	Rom	49	105
4	Ardıç Aromalı İçkiler, Cin	1.759	1.559
5	Votka	6.000	6.212
6	Likörler ve Diğer Distile Alkollü İçkiler	930	575
7	Rakı	44.167	44.683

Kaynak: TAPDK verileri

Distile alkollü içki tüketimde en büyük pay geleneksel ürünümüz olan “rakı”ya aittir. Buna rağmen, tüketim verilerine bakıldığında tüketim miktarının önemli ölçüde azaldığı görülmektedir. Rakı tüketim verilerinde görülen azalmanın başlıca nedenleri kayıt dışı (sahte üretim ve izinsiz üretim), fiyat artışından dolayı ikame mallara yöneliş ve değişen tüketim alışkanlıklarının değişmesidir.

Viski hariç diğer distile alkollü içkilerin tüketiminde ise, özellikle 2003’ün son altı ayı ile 2004 yılı rakamlarına bakıldığında monopol dönemine oranla önemli bir değişiklik olmamakla birlikte, viski tüketiminde monopol dönemine göre büyük bir artış görülmektedir.

2.1.5. Fiyatlar

Tablo 19:Distile Alkollü İçkiler Sektörü Ortalama Fabrika Çıkış Fiyatları (Yerli Üretim) (YTL/litre)														
Sıra No:	Ana Mallar	YILLAR							YILLIK ARTIŞLAR (%)					
		1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.
1-	Kanyak,Brendi	2,5	4,2	6,6	9,5	10,2	22,3	25,0	68,0	57,1	43,9	7,4	118,6	12,1
2-	Viski	4,1	6,0	10,2	15,1	24,0	30,2	32,0	46,3	70,0	48,0	58,9	25,8	6,0
3-	Ardıç Aromalı İçkiler,Cin	2,4	3,6	6,2	8,8	13,6	10,4	12,0	50,0	72,2	41,9	54,5	-23,5	15,4
4-	Votka	2,7	4,2	5,8	7,7	16,5	23,7	26,0	55,6	38,1	32,8	114,3	43,6	9,7
5-	Likörler ve Diğer Distile Alkollü İçkiler	1,3	2,7	4,6	6,1	10,2	17,0	19,0	107,7	70,4	32,6	67,2	66,7	11,8
6-	Rakı	2,8	4,6	7,6	10,6	16,5	23,7	26,0	64,3	65,2	39,5	55,7	43,6	9,7

Kaynak: TÜİK verileri

Fiyatlarda yıllar itibariyle seyreden artışın önemli bir nedeni aşağıdaki tabloda yer alan özel tüketim vergi oranlarındaki artışla açıklamak mümkündür.

4760 sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu ile yüksek alkollü içkilerde ÖTV oranı %212 olarak belirlenmiş, bu oran 2003/5141 sayılı B.K.K. ile %275,6 olarak yeniden tespit edilmiştir. 14/10/2003 tarih ve 2003/6258 sayılı B.K.K. ile asgari vergi uygulamasına geçilmiştir. Bu düzenlemeye göre, distile alkollü içkilerde ÖTV uygulamasında, diğer alkollü içkilerde olduğu gibi, oransal olarak hesaplanan ÖTV tutarı esas olmakla beraber bu tutarın belirlenen asgari vergiden düşük olması halinde asgari vergi tutarının ödenmesi gerekmektedir. Böyle bir düzenlemede artış oranının tam olarak belirlenebilmesi mümkün değildir.

Alkollü içkilerde ÖTV uygulamasında 14/3/2004 tarihli ve 2004/6992 sayılı B.K.K. ile AB direktiflerinde öngörülen vergileme sistemine uyumlu hale getirmek amacıyla asgari vergi tutarların belirlenmesinde farklı kriterler belirlenmiş, bu kapsamda yüksek alkollü içkilerde içerdiği alkolün 1 litresi için maktu ÖTV tutarı belirlenmiştir.

Tablo 20: ÖTV oranlarındaki değişimler (2002 – 2005)

	4760 sayılı ÖTV Kanunu 1/8/2002	2003/5141 sayılı B.K.K 8/1/2003	2003/6258 sayılı B.K.K 14/10/2003	2004/6992 sayılı B.K.K 14/3/2004	2004/7792 sayılı B.K.K 30/8/2004	2005/8410 sayılı B.K.K 1/2/2005	2005/9281 sayılı B.K.K 26/8/2005
	Nispi ÖTV	Nispi ÖTV	Asgari vergi tutarı (TL/L)	İçerdiği alkolün 1 L için Maktu vergi tutarı	İçerdiği alkolün 1 L için Maktu vergi tutarı	İçerdiği alkolün 1 L için Maktu vergi tutarı	İçerdiği alkolün 1 L için Maktu vergi tutarı
Kanyak/Brendi	212	275.6	11.000.000	45.268.300	45.268.300	51,3660	51,3660
Viski /Rom	212	275.6	19.000.000	58.139.540	58.139.540	70,9260	70,9260
Cin	212	275.6	7.000.000	33.250.000	33.250.000	41,4222	41,4230
Votka	212	275.6	5.500.000	33.250.000	33.250.000	41,4222	41,4230
Likör	212	275.6	8.500.000	46.400.000	46.400.000	56,9932	56,9940
Rakı	212	275.6	10.200.000	28.380.952	28.380.952	35,8480	35,8480

2.1.6. İstihdam

Tablo 21: Üretim Sektörü İstihdam Durumu							(Kişi)					
YILLAR							YILLIK ARTIŞLAR (%)					
1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.
3755	3818	3527	3342	2765	1496	1677	1,7	-7,6	-5,2	-17,3	-45,9	12,1

Kaynak: Firma verileri

Üretim sektöründe 2003 yılıyla başlayan istihdamdaki azalmayı Tekel Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü ve bağlı müesseselerin özelleştirme kapsamına alınması ile açıklamak mümkündür.

2.1.7. Sektörün Rekabet Gücü

Rakı üretimi, monopolün kalkmasının ardından kurulan firmalar ve Tekel Genel Müdürlüğünün özelleştirme programı kapsamında satışının gerçekleştirildiği firma olmak üzere toplam 4 üretici firma tarafından serbest rekabet ortamında gerçekleştirilmektedir.

Geleneksel ürünümüz olan rakının iç ve dış piyasalarda rekabet gücünün artmasının, “rakı” tanımının 4250 sayılı Kanun ve Türk Gıda Kodeksi Distile Alkollü İçkiler Tebliğindeki tanımlandığı şekliyle uluslararası platformlarda kabul edilmesinin sağlanması ile mümkün olabileceği düşünülmektedir.

İthalatın tamamen serbest hale gelmesi ile alkollü içki piyasamıza, çeşit ve miktarları gün geçtikçe artan, ekonomik anlamda her kesime hitap edebilecek farklı fiyatlara sahip ürün ithalatının gerçekleşiyor olması monopol dönemi ile kıyaslandığında tüketicinin tercihlerinde değişikliklere neden olacağı ve bunda üreticilerin rekabet gücünü etkileyeceği düşünülmektedir.

Bununla birlikte sektörün rekabet gücünü olumsuz yönde etkileyen en önemli unsurun kayıt dışılık ve buna bağlı haksız rekabet olduğu düşünülmektedir. Ülkemizde distile alkollü içkiler

sektöründe %10 oranında kayıt dışılık (sahte üretim, izinsiz üretim ve kaçak ürün) olduğu tahmin edilmektedir.

2.1.8. Diğer Sektörler ve Yan Sanayi ile İlişkiler

Rakı üretiminde 85.000 ton kuru üzüme tekabül eden 350.000 ton yaş üzüm, kanyak ve şarap üretiminde 80.000 ton yaş üzüm ile toplam üzüm rekoltesinin %13'ü, rakı üretiminde 6.000 ton anason ile toplam anason rekoltesinin %60'ının kullanıldığı bilinmektedir.

Ülkemizde distile alkollü içki üretiminin çoğunluğunu rakı üretimi oluşturmaktadır. Bu nedenle distile alkollü sektörünün en önemli girdisi rakı nedeniyle üzümdür. Rakı üretiminde genel olarak, çekirdekli kuru üzüm, çekirdeksiz kuru üzüm ve yaş üzüm sırası ile elde edilen üzüm distilatı kullanılmaktadır.

Rakının bir diğer önemli girdileri anason tohumu ve tarımsal kökenli etil alkoldür. Ülkemizde şeker pancarı işleyen fabrikaların yanında melastan alkol üretmek üzere kurulmuş alkol fabrikaları bulunmaktadır.

Distile alkollü içkiler, tarım sektörünün yanı sıra, ambalaj, cam, kimya, reklam ve ulaştırma ve diğer pek çok sektörle yakın ilişki içerisinde.

2.1.9. Mevcut Durumun Değerlendirilmesi

2004 yılında iki yeni firma ve 2005 yılında da bir yeni firmanın kurulması ile sektörde faaliyet gösteren firma sayısı 2005 yılı Eylül ayı sonu itibarıyla 4'e , monopol döneminde 52 olan piyasaya arz edilen yerli distile alkollü içki ürün çeşidi sayısı ise marka bazında 2005 yılı sonu itibarıyla 88'e ulaşmıştır.

TAPDK tarafından hazırlanarak 6 Haziran 2003 tarih ve 25130 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Ticaret Yönetmeliği ile ithalatın ve dağıtımın fiilen serbest hale gelmesinin ardından 2005 yılı sonu itibarıyla piyasada faaliyet gösteren ithalatçı firma sayısı 39'a, monopol döneminde 76 olan piyasaya arz edilen ithal distile alkollü içki ürün çeşidi sayısı ise marka bazında 2005 yılı sonu itibarıyla 529'a ulaşmıştır.

Alkollü içkiler piyasasında tam liberalizasyon döneminin fiilen başladığı 2003 yılından itibaren, TAPDK üretim ve ithalat faaliyetlerinin tamamını kayıt altına almaya ve takip edilebilir bir serbest piyasa yapısı oluşturmaya çalışmıştır. Bununla birlikte, etil alkoldeki monopolün alkollü içki ile aynı anda ve hiçbir özel önlem öngörülmeden kalkmış olması ve denatüre edilmemiş etil alkolün ÖTV kapsamında olmaması, sektör liberalizasyonunun, ülkemizin ekonomik darboğaz yaşadığı bir dönemden sonra denk gelmesi, kaçak ve sahte üretim konusunda önemli riskleri gündeme getirmiştir. Bu itibarla, hem üretim hem ithalat üzerinde etkin bir denetim mekanizması kurulmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Sektörde özellikle, liberalizasyon sürecinde ciddi teknoloji ve kalite gelişimi gözlenmiştir.

Bununla birlikte, diğer alkollü içkiler sektöründe faaliyet gösteren firmalar arasında görülen örgütlenme henüz distile alkollü içkiler sektöründe gerçekleştirilememiştir.

2.2. Sektörün Dünyada (OECD, DTÖ, Ülkeler) ve AB Ülkelerindeki Durumu

Dünya distile alkollü içki ihracatçısı ülkeler sıralamasında AB lider konumdadır. Avrupa Distile Alkollü İçkiler Örgütü (CEPS) verilerine göre, AB’nce yapılan distile alkollü içki ihracatı yıllık 5.4 milyar Euro değerindedir. Distile alkollü içki ihracatı, AB’nin toplam gıda ve içecek ihracatı içinde % 10 gibi önemli bir paya sahiptir.

Ürün bazında distile alkollü içki ihracatında birinci sırayı, % 36,82 ile viski almaktadır. Viskiye, %32.01 ile votka, %12,18 ile üzüm şarabı veya üzüm cibesinin distilasyonu ile elde edilen distile alkollü içkileri, % 8,14 ile likörler ve uzo, %5.67 ile konyak ve % 5.18 ile cin takip etmektedir.

AB 15’de her yıl distile alkollü içki üretiminde , 16 milyon hektolitreye şarap, 2 milyon ton tahıl, 2,5 milyon ton şeker pancarı, 300 bin ton meyve kullanılmaktadır. Yine, AB 15’de sektörde doğrudan 50 bin kişi ve dolaylı olarak 250 bin kişi istihdam edilmektedir.

2.3. GZFT (Güçlü Yanlar-Zayıf Yanlar ve Sorunlar–Fırsatlar–Tehditler) Analizi

Güçlü Yanlar

- Geleneksel ürün çeşitliliği
- Hammadde zenginliği
- Ülkemizin geleneksel kültür yapısı nedeniyle alkolizm riskinden uzak olması bunun sonucu olarak sektörün sağlıklı gelişmeye açık olması
- Sektörde faaliyet gösteren firmaların yeni teknoloji kullanmaları
- Ucuz işgücü

Zayıf Yanlar ve Sorunlar

- 60 yıllık devlet monopolünün ardından sektörün kısa süre önce liberalize olması nedeniyle yaşanan geçiş süreci
- Mevcut alkol kanunun yetersizliği ve yeni bir Alkol Kanunu ihtiyacı
- Etil alkol ve alkollü içkilerdeki devlet monopolünün aynı anda kaldırılmış olması
- Denatüre edilmemiş etil alkolün ÖTV kapsamında bulunmaması
- Vergi oranlarının yüksek olması.
- Kayıt dışılığın sektörde kayıtlı firmalar açısından haksız rekabet yaratması
- Kayıt dışılığı engellemeye yönelik öncelikle etil alkolün izlenmesi ile başlayarak distile alkollü içkilerin takibini sağlayacak bir denetim sistemi eksikliği
- Piyasa gözetim ve denetim mekanizmalarının tam olarak kurulamamış olması
- Sektöre ilişkin kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyon eksikliği

- Sektörde faaliyet gösteren firmaların örgütlenememesi
- Ülkemiz ürünlerinin uluslar arası düzeyde yeterli tanıtımın yapılamaması
- Yerel yönetimlerin farklı uygulamalarından kaynaklanan Alkollü İçki Satış Belgesi alınması ve yenilenmesinde yaşanan sorunlar
- Hammadde üreticilerinin desteklenmemesi
- Ülkeye girişte gümrük hattı dışı eşya satış mağazalarının olmasının kaçakçılık riskini arttırması

Fırsatlar

- Turizm sektöründe yaşanan olumlu gelişmeler.
- İhracat potansiyelinin mevcut olması.
- Ülkenin otantik hammadde zenginliği sahip olması
- Farklı bir pazarlama konusu olarak ele alınarak oluşturulacak ülkemiz distile alkollü içki pazarlama stratejisi

Tehditler

- Sektörde kayıt dışılığın fazla olması
- Tarım sektöründeki kayıt dışılık
- Vergi oranlarının sıklıkla değiştirilmesi.
- Yerel yönetimlerin açık içki satışını belirli alanlarla sınırlandırarak, yasaklamaya yönelik uygulamaları ile ruhsat belgesi yenilenmesindeki farklı uygulamaları nedeniyle zorluklar yaşanması
- Alkollü içki piyasasının liberalleşmesinin ardından, çeşit ve miktarları gün geçtikçe artan, ekonomik anlamda her kesime hitap edebilecek farklı fiyatlarda ürün ithali karşısında, piyasaya yeni giren üretici firmaların rekabet gücünün zayıf olması
- Turizmde “her şey dahil” sisteminden dolayı kalitesiz ürünlerin ithal edilmesi ve kayıt dışı faaliyet riskini arttırması.
- Alkolü içkilerin internetten ve telefon/faks siparişi ile satışının yapılmasına yönelik yasal engellerin bulunması.
- Alkollü içki ithalatı izin prosedürlerinde TAPDK ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığı arasında gereken koordinasyonun sağlanamamış olması.

3. DOKUZUNCU PLAN DÖNEMİNDE (2007-2013) SEKTÖRDE BEKLENEN GELİŞMELER

60 yıllık devlet monopolün kaldırılmasının ardından distile alkollü içkiler piyasası yeniden şekillenmekte olup, liberalizasyonun yurtiçi talebe etkileri henüz tam olarak anlaşılamamıştır. Ayrıca, sektörde yaşanan kayıt dışılık da göz önüne alındığında, sektöre ilişkin sağlıklı projeksiyon yapmak güçlük arz etmektedir. Bununla birlikte, nüfus artışı, kente göç, gelir düzeyinin artması, turizm sektörünün gelişmesi gibi hususlar, sektörde tahmin edilen kayıt dışılık ile liberalizasyon öncesi ve sonrası tüketim, üretim ve dış ticaret verileri dikkate alınarak aşağıdaki gelişmeler öngörülmektedir.

3.1. Yurtiçi Talep Projeksiyonu

Tablo 22:Distile Alkollü İçkiler Sektörü Yurtiçi Talep Projeksiyonu (Miktar Olarak)										(1000 lt)
Sıra	Ana	YILLAR								Ort. Yıllık Artış (%)
No.	Mallar	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007-2013
1	Viski	900	900	905	905	905	905	910	910	1,1
2	Votka	8.000	8.050	8.050	8.050	8.100	8.100	8.150	8.150	1,9
3	Rakı	45.000	45.400	45.800	46.000	46.200	46.400	46.600	46.800	4,0

3.2. İhracat Projeksiyonu

Tablo 23 Distile Alkollü İçkiler Sektörü İhracat Projeksiyonu										(1000 lt)
Sıra No.	Ana Mallar	YILLAR								Ort.Yıllık Artış (%)
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007-2013
1	Rakı	5.700	5.900	6.150	6.400	6.650	6.900	7.200	7.500	4,0

Tablo 24: Distile Alkollü İçkiler Sektörü İhracat Projeksiyonu (Değer Olarak)										(2005 Fiyatlarıyla-ABD \$)
Sıra No.	Ana Mallar	YILLAR								Ort. Yıllık Artış (%)
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007-2013
1	Rakı	21.404	22.155	23.094	24.033	24.971	25.910	27.037	28.163	4,0

3.3. Üretim Projeksiyonu

Tablo 25: Distile Alkollü İçkiler Sektörü Üretim Tahminleri										(1000 lt)
Sıra No.	Ana Mallar	YILLAR								Ort.Yıllık Artış (%)
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007-2013
1	Votka	5.550	5.600	5.600	56.00	5.650	5.650	5.650	5.650	1,8
2	Rakı	49.000	49.000	50.000	50.000	50.500	51.000	51.500	52.000	6,0

Tablo 26: Distile Alkollü İçkiler Sektörü Üretim Tahminleri (Değer Olarak) (2005 Fiyatlarıyla, milyon YTL)										
Sıra No.	Ana Mallar	YILLAR								Ort.Yıllık Artış (%)
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007-2013
1	Votka	111.000	112.000	112.000	112.000	113.000	113.000	113.000	113.000	1,8
2	Rakı	1.176.000	1.176.000	1.200.000	1.200.000	1.212.000	1.224.000	1.236.000	1.248.000	6,0

3.4. İthalat Projeksiyonu

Tablo 27: Distile Alkollü İçkiler Sektörü Ürün İthalatı Projeksiyonu (Miktar Olarak) (Birim)										
Sıra No.	Ana Mallar	YILLAR								Ort. Yıllık Artış (%)
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007-2013
1	Viski	845	945	1.045	1.150	1.275	1.425	1.575	1.750	11,0
2	Votka	2.500	2.535	2.570	2.600	2.650	2.700	2.750	2.800	1,6

Tablo 28: Distile Alkollü İçkiler Sektörü Ürün İthalatı Projeksiyonu (Değer Olarak) (2005 Fiyatlarıyla-ABD \$)										
Sıra No.	Ana Mallar	YILLAR								Ort. Yıllık Artış (%)
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007-2013
1	Viski	2.989	3.343	3.697	4.068	4.511	5.041	5.572	6.191	11,0
2	Votka	4.615	4.679	4.744	4.799	4.891	4.984	5.076	5.168	1,6

3.5. Yatırım Tahminleri

Sektörde bundan sonra yapılacak yatırımların, özellikle içkilerimizin tarihsel geçmişini ve kültür mirası olarak değerini yansıtmaya yönelik yapılandırılmasının gerektiği düşünülmektedir.

Sahte ürünü engellemeye yönelik kullanılan “emniyetli kapak” üretimi potansiyel bir yatırım alanı olarak görülmektedir.

3.6. Teknolojide, Ar-Ge Faaliyetlerinde, İstihdam Piyasasında, Girdi Piyasalarında, Çevre Uygulamalarında vb. Muhtemel Gelişmeler ve Sektörün Rekabet Gücüne Etkileri:

Alkollü içki sektöründe, doğal tarımsal ürünler ile geleneksel yöntemlerle yapılan üretim ürün imajına değer katarak piyasadaki satış değerini arttırdığından, teknolojik gelişmelerin çok dikkatle ve geleneksel yapıyı bozmadan uyarlanması gerekmektedir. İç ve dış piyasalarda artan rekabetin, firmaları bu amaçla araştırma-geliştirme (AR-GE) çalışmalarına yönelteceği düşünülmektedir.

Marka, ambalajlama, etiket, paketleme, imaj gibi pazarlama teknikleri sayesinde dünyada bir numaralı ihracatçı konumunda olan Avrupa Birliği örnek alınarak, pazarlama tekniklerine önem verilmesinin gerektiği düşünülmektedir.

3.7. Diğer Sektörler ve Yan Sanayi ile İlişkilerde Muhtemel Gelişmeler

Ülkemizde distile alkollü içki sektöründeki monopolün kalkmasının ardından serbest rekabet ortamına dönüşen piyasa koşullarında üzüm, anason tohumu, arpa, şeker pancarı gibi distile alkollü içki girdi fiyatları üreticileri zorlar hale gelmiştir. Bu nedenle önümüzdeki dönemde distile alkollü içki sanayine girdi temin eden söz konusu ürünlere destek verilmesinin gündeme gelmesi beklenmektedir.

Yıllık bir bitki olan anason tohumunun doğrudan rakı üretimine bağımlı bir tarımsal ürün olması rakı üreticisi firmalarla anason üreticileri arasında sözleşmeye bağlı üreticilik sisteminin geliştirilmesine ihtiyaç gösterdiği düşünülmektedir. Türkiye’nin “Pimpinella anisum” üretiminde

dünyada tek sayılacak kadar büyük olması, “rakı”nın özgün bir ürün olması açısından bir avantaj sağlamasının yanı sıra anason üretiminin disipline edilmesini de zorunlu kılmaktadır.

Rakıda sumanın yanı sıra kullanılan tarımsal kökenli etil alkolün, üretimindeki girdi maliyetinin yaklaşık %70’ini oluşturan melasın ülkemiz kaynaklarından karşılanabilmesi, ülkedeki melas talebinin melas arzının çok üstünde olması nedeniyle mümkün olamamaktadır. Melas ihtiyacının önümüzdeki yıllarda katlanarak artacağı öngörüldüğünden, melas ithalatının da artacağı düşünülmektedir.

Serbest rekabet ortamında çeşitlenen distile alkollü içki piyasasına bağlı olarak ambalaj, cam, kimya, reklam, ulaştırma ve diğer yan sanayinde olumlu gelişmeler beklenmektedir. Sahte ürünü engellemeye yönelik kullanılan “emniyetli kapak” üretiminin ülkemizde olmaması ve dolayısıyla tamamının ithal edilmesi eksiklik olarak görülmektedir.

3.8. Sektörde Kamunun Rolü

Kamunun, ülkemizde AB üyesi ülkelerdeki piyasa gözetimi ve denetimi uygulamalarına uyumlu bir sistem kurulmasına yönelik gerekli hukuki ve idari alt yapının oluşturulmasını yapacağı düzenlemeler ile sağlaması gerekmektedir.

Ülkemizin rakı başta olmak üzere geleneksel ürünlerinin iç ve dış pazarlardaki rekabet gücünü artırılmasını hedefleyen bir ülke politikası oluşturarak, sektörü yönlendirici bir rol üstlenmesinin önem arz ettiği düşünülmektedir.

Sektörde kayıt dışılığın önlenmesinin, TAPDK, Maliye Bakanlığı, Gümrük Müsteşarlığı, İçişleri Bakanlığı arasında etkin bir koordinasyon ve işbirliği ile sağlanmasının mümkün olacağı düşünülmektedir.

4. AB'YE KATILIM SÜRECİNİN SEKTÖRE ETKİLERİ

AB ile müzakerelerin başlamış olmasının bir sonucu olarak ülkenin AB normları düzeyinde hedeflerinin ortaya konulması ve güven ortamının sağlanması; sektörel hedeflerin de netleşmesini ve iyimserleşmesini sağlamıştır.

AB'ye katılım sürecinin, kalite, ürün çeşitliliği ve gıda güvenliğinde, piyasa gözetim ve denetiminde, kayıt dışılığı engellemeye yönelik denetimde önemli gelişmeler sağlanmasına yönelik olumlu etkisi olacağı düşünülmektedir.

Malların serbest dolaşımı açısından önem arz eden diğer bir gelişme distile alkollü içkilerin tanımı tarifi ve sunumuna ilişkin 1576/89/EEC ve 1014/99/EC sayılı AB Tüzükleri 16 Mart 2005 tarih ve 25757 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Türk Gıda Kodeksi-Distile Alkollü İçkiler Tebliği ile uyumlaştırılmış olmasıdır.

Türk Gıda Kodeksi-Distile Alkollü İçkiler Tebliği'nin yayımlanması, bir önceki Tebliğde yer alan ürün tanımları ile 1576/89/EEC ve 1014/99/EC sayılı AB Tüzüklerindeki tanımların uyumlu olmamasından kaynaklanan ithalatta yaşanan sorunları ortadan kaldırmıştır.

Distile alkollü içkilerin analiz yöntemlerini düzenleyen 2870/2000/EC sayılı AB Tüzüğü'nün uyumlaştırılması çalışmaları ise henüz tamamlanmamıştır.

AB'ne katılım sürecinde sektörün AB'inde konuyla ilgili CEPS adlı meslek kuruluşuna üye olabilmesi için kendi içinde birliğini oluşturması gerekmektedir.

5. DOKUZUNCU PLAN DÖNEMİ İÇİN ÖNERİLEN STRATEJİ, AMAÇ, POLİTİKA, ÖNCELİK VE TEDBİRLER

5.1. Temel Sektörel Vizyon ve Strateji

Vizyon:

Dış ticaret açısından sektörün vizyonu; rakı başta olmak üzere geleneksel içkilerimizin dünyada tanınır hale gelmesi ve pazar payının arttırılması suretiyle ülke ekonomisine katkıda bulunulması

İç ticaret açısından sektörün vizyonu; sektörün sağlıklı gelişiminin sağlanması

Strateji

Sektörün dış ticaret vizyonu açısından stratejisini, rakı ve geleneksel likörlerimiz için (geleneksel meyve likörleri ve gül likörümüz) dünya pazarlarında bir imaj yaratılması ve farklı bir pazarlama konusu olarak ele alınıp oluşturulacak ülkemiz distile alkollü içki pazarlama stratejisi geliştirilmesi şeklinde belirlemek mümkündür.

Sektörün sağlıklı gelişiminin sağlanması vizyonu açısından stratejisini; kayıt dışılık ve buna bağlı haksız rekabeti engelleyecek bir sistem ile gıda güvenliğini teminine yönelik bir piyasa gözetim ve denetimi sistemi oluşturmak; ülkemizi halihazırda alkolden kaynaklanan problemlerden uzak tutan ve geleneksel bir alışkanlığımız olan, içkiyi sosyal ortamlarda tüketme alışkanlığımızın değiştirilmeden alkollü içkiyi bilinçli ve ölçülü tüketilmesini sağlamak şeklinde belirlemek mümkündür.

5.2. Temel Amaç ve Politikalar ile AB'ye Katılım Sürecine Yönelik Amaç ve Politikalar

Sektörün dış ticaret vizyon ve stratejisi çerçevesinde;

- Rakının 4250 sayılı Kanun ve Türk Gıda Kodeksi-Distile Alkollü İçkiler Tebliğindeki tanımının uluslar arası platformlarda kabul edilmesinin sağlanması.
- Geleneksel ürünlere çok benzeyen ancak aroma ve etil alkol ile hazırlanmış ucuz maliyetli ürünlerin geleneksel ürün imajı ile pazarlanmasını engellemek.
- Çanakkale Kanyağı, Bodrum Mandalina Likörü gibi coğrafi işaret almaya elverişli ürünlerin tescilini sağlamak
- Üretim tesisinin tarihi, üretimin gelenekselliği, hammaddelerin otantik değeri gibi ürüne değer katan kavramları esas alan bir pazarlama tekniği belirlemek suretiyle rekabet gücünü arttırmak.
- Tarım sektörüne destek sağlamak suretiyle sektör girdi maliyetlerinin düşürülmesi ve bu şekilde sektörün dış pazarda rekabet gücünün arttırılması
- Sektörün büyüklüğünün ve ekonomi içindeki yerini göstermek üzere ortak sektörel fuar, panel, kongre ve benzeri aktivitelerin düzenlenmesi
- Uluslararası fuarlara ulusal bazda katılmak suretiyle tanıtım yapılması

Sektörün iç ticaret vizyon ve stratejisi çerçevesinde;

- AB’de uygulanan etil alkolün takip mekanizması benzeri sistem oluşturularak distile alkollü içkilerin etil alkolden başlayarak takibinin yapıldığı, bandrol uygulaması ve etkin yaptırımları içeren bir denetim sistemi kurulması
- Vergi oranlarının, kayıt dışılığı özendirmeyecek bir seviyede belirlenmesi ve vergi sisteminin AB ile uyumlu hale getirilmesi. Nitekim, AB’nin “Türkiye 2005 İlerleme Raporu”nda da, alkollü içkilere uygulanan özel tüketim vergilerinin AB mevzuatına tabi olduğu ifade edilmektedir.
- Distile alkollü içkide kullanılan tarımsal girdiden başlayarak sektörün izlenmesine yönelik bir sistemin kurulması.
- Sektörün ihtiyaçlarını karşılayan yeni bir Alkol Kanunu hazırlanması. Nitekim, 4250 sayılı İspirto ve İspirtolu İçkiler İnhisarı Kanunu bazı hükümlerinin Gümrük Birliği ve DTÖ’ne aykırı olduğu AB’nin, “Türkiye 2005 İlerleme Raporu”nda da vurgulanmıştır.
- Distile alkol sektörüne ilişkin faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonun sağlanması için kapsamlı bir üye grubuyla “dernek” veya “oda” çatısı altında toplanılması. Kurulacak olan bu dernek veya odanın bira ve şarap sektöründe bulunan mevcut ve gelecekte kurulması olası dernek ve odalar ile birlikte bir “federasyon” oluşturulması.
- Distile alkollü içki analiz yöntemlerine ilişkin AB mevzuatının uyumlaştırılması ve ülkemizde, AB’de kabul gören distile alkollü içki analiz yöntemlerine göre analiz yapılabilir düzeyde ki laboratuvarların yaygınlaştırılması
- Gençler başta olmak üzere tüketicilerin alkol tüketiminden kaynaklanabilecek sorunlar hakkında bilinçlendirilmesi

5.3. Amaç ve Politikaları Gerçekleştirmeye Yönelik Öncelikler, Tedbirler ve Hukuki-Kurumsal Düzenlemeler

-Sektörün en büyük sorunu niteliğinde olan kayıt dışılığı engellemeye yönelik, alınacak tedbirlerin başında etkin bir denetim sisteminin kurulması gelmektedir.

Bunun için;

- Etil alkolün takibini sağlamak üzere AB’dekine benzer bir mekanizma kurulması gerekmektedir. Bu mekanizmanın kurulmasında TAPDK sorumlu kuruluş, Gümrük Müsteşarlığı ise işbirliği yapılacak kuruluş olmalıdır.
- Bandrol uygulamasına geçilmelidir. Maliye Bakanlığı sorumlu kuruluş, TAPDK ise işbirliği yapılacak kuruluş olmalıdır.
- Kayıt dışılığı engellemeye yönelik, Maliye Bakanlığı, Gümrük Müsteşarlığı, İçişleri Bakanlığı, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ve TAPDK arasında yapılacak protokollerle koordinasyon sağlanmalıdır.

- Vergilerin, kayıt dışılığı teşvik etmeyecek düzeyde belirlenmesi gerektiği düşünülmektedir.
- AB ortak tarım düzenine eşdeğer bir izleme ve yönlendirme sistemi kurulması amacıyla, öncelikle Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca tarım sektörü kayıt altına alınmalı; daha sonraki aşamada TAPDK tarafından bu verilerin etil alkol ve alkollü içki sektörü ile ilişkisini kurulmalıdır.
- Sahte üretimle ilgili hukuki yaptırımın etkinliğinin arttırılması gerektiği düşünülmektedir. Bu kapsamda yeni mevzuat hükümlerine ihtiyaç vardır.

- Geleneksel ürünlerimizin iç ve dış pazar payını arttırmaya yönelik çalışmalar kapsamında, 4250 sayılı Kanun ile korunması sağlanan, rakının geleneksel üretim yöntemlerinin uluslar arası platformlarda da kabul edilmesini sağlamaya yönelik Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı ve TAPDK tarafından çalışmalar yürütülmektedir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca, rakı sumasına yönelik şıralık bağ alanlarının tescilinin, rakının uluslararası platformda 4250 sayılı Kanun ve Türk Gıda Kodeksi-Distile Alkollü İçkiler Tebliğindeki tanımı ile kabul edilmesini kolaylaştıracağı düşünülmektedir. Çanakkale Kanyağı gibi coğrafi işaret almaya elverişli ürünlerin tescili için üretici firmalar tarafından Türk Patent Enstitüsü nezdinde girişimde bulunulması gerekmektedir.

-Tarım sektörüne destek sağlamak suretiyle sektör girdi maliyetlerinin düşürülmesine yönelik Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca uluslar arası yükümlülüklerimiz çerçevesinde alınabilecek tedbirler konusunda çalışılma yapılması gerektiği düşünülmektedir. Hammaddelerin ürün maliyeti içinde oldukça önemli bir paya sahip olduğu göz önüne alındığında, üretici firmalar açısından ürünlerin maliyetini düşürmenin bir yolunun da hammadde temin kaynağının destekleyerek, en uygun fiyatla en kaliteli hammaddeyi temin etmeleri olduğu düşünülmektedir.

-İhracatta sektöre özel teşvik mekanizmalarının oluşturulması ile distile alkollü içki firmalarının yurtdışı fuar katılımlarındaki mevcut devlet desteğinin artırılmasına yönelik Dış Ticaret Müsteşarlığınca çalışma yapılması önerilmektedir

-Sektör firmalarının sosyal sorumluluk bilinci içinde davranarak, özellikle gençleri alkol tüketiminden kaynaklanan sorunlar konusunda bilinçlendirici kampanyalar düzenlemeleri önerilmektedir.

-Gıda güvenliğine yönelik 5179 sayılı Kanun ve bu Kanun uyarınca çıkarılan mevzuat kapsamında Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca yürütülen faaliyetlerin etkinliğinin arttırılması beklenmektedir.

ŞARAP SANAYİİ

1. GİRİŞ

Sektörün Tanımı ve Sınırlarının Çizilmesi:

Şarap, Birleşmiş Milletler sektörel tasnifi olan ISIC Rev.3 (International Standard Industrial Classification, Third Revision) sınıflandırmasında;

Kısım : D- İmalat Sanayi

Bölüm :15- Gıda ve İçki İmalat Sanayi

Grup :155- İçecek İmalat Sanayi

Sınıf :1552- Şarap İmalat Sanayi içinde yer almaktadır.

1976 yılında yayınlanan TS 521 de “Şarap”, “yalnız taze üzüm veya şirasının fermantasyonu ile elde edilen alkollü bir içkidir” şeklinde tanımlanmıştır.

Ülkemizde üretilen ve ithalatı gerçekleştirilen distile alkollü içkilerin Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonları aşağıda verilmektedir.

GTİP No	Ürün Kategorisi
2204	Taze Üzüm Şarabı
2204.10	Köpüren Şarap
2204.21	Muhtevası 2 L veya Daha Az Kaplarda Olan Şarap
2204.29	Muhtevası 2 L den Fazla Kaplarda Olan Şarap
2205	Vermut ve Diğer Taze Üzüm Şarapları(Bitki veya Kok.aromalan)

2. MEVCUT DURUM VE SORUNLAR:

2.1. Mevcut Durum

Ülkemizde Cumhuriyet öncesi azınlıkların elinde olan şarap üretimi, 1940’lı yıllarda bir millileşme ve yeniden doğuş süreci yaşamıştır. 1942 yılında devlet kuruluşlarının da üretime başlamış olduğu sektörde, özel sektör ve devlet 2003 yılına kadar üretime devam etmiştir. Tekel’in özelleştirilmesinin ardından kamu sektörü olarak sadece Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Atatürk Orman Çiftliği bünyesinde yer alan küçük üretim kapasiteli bir işletme kalmıştır.

Şarap ithalatı ise, 2001 yılında 4619 sayılı Kanunla 4250 sayılı Kanun’da yapılan değişiklikle devlet monopolün kaldırılmasına kadar devlet eliyle sınırlı miktarda yapılmıştır. Monopolün kaldırılmasına ilişkin 4250 sayılı Kanun ve bu Kanuna dayanılarak çıkarılan mevzuatla alkollü içki ithalatı tamamen serbest kalmıştır.

2.1.1. Kuruluş Sayısı, Mevcut Kapasite ve Kullanımı

2005 yılı sonu itibariyle sektörde biri kamu kuruluşu olmak üzere 61 firma ve 8 adet akde bağlı kişi ve işletme üretim faaliyetinde bulunmaktadır. Söz konusu firmaların Trakya, Ege ve İç Anadolu bölgelerinde, il bazında ise, Tekirdağ, Nevşehir, İzmir ve Denizli’de yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo 1: Şarap Sektöründe Önemli Kuruluşlar

Sıra No:	Kuruluş Adı	Yeri	Üretim Konusu
	Kamu Kuruluşu		
1	Tarım ve Köy.Bak.A.O.Çiftliği Müdürlüğü	Ankara	Şarap
	Özel Sektör Kuruluşları		
1	Ahmet Adnan Kutman	Tekirdağ	Şarap
2	Akif Turgut	Nevşehir	Şarap
3	Arner Tarım Ürün.Meş.Gıda San.Tic.Ltd.Şti.	Tekirdağ	Şarap
4	Artemis Şirince Şar.Tur.San.Tic.Ltd.Şti.	İzmir	Şarap
5	Askurt Şar.Gıda Mad.İt.İh.Ltd.Şti.	Tekirdağ	Şarap
6	Ataol Bağcılık,Şarapçılık Koll.Şti.	Çanakkale	Şarap
7	Bağcı Koll.Şti	Tekirdağ	Şarap
8	Bakus Şar.ve Gıda San.ve Tic.Ltd.Şti.	Bursa	Şarap
9	Baküs Şar.Al.ve Alkolsüz İç.San.Tic.Ltd.Şti.	İzmir	Şarap
10	Başer İnş.Tur.San.ve Tic.A.Ş.	Tekirdağ	Şarap
11	Biricik Sirke-Selim Erdoğan	Denizli	Şarap
12	Bor-Sa Bortaçına Şar.Gıda San.Tic.Ltd.Şti.	Balıkesir	Şarap
13	Cankara Eko.Şar.İmalat San.ve Tic.Ltd.Şti.	İzmir	Şarap
14	Corvus Tar.Gıda Şar.Tur.San.ve Tic.Ltd.Şti.	Çanakkale	Şarap
15	Çeşme Bağ.ve Şarap San.Tic.A.Ş.	İzmir	Şarap
16	Çetin Timur-Kapadokya Şar. Ve Paz.Tic.	Nevşehir	Şarap
17	Dimes Gıda San.ve Tic.A.Ş.	Tokat	Şarap
18	Doluca Bağcılık ve Şarapçılık A.Ş.	İstanbul	Şarap
19	Erdoğan Nak.Şar.ve Sirke San.ve Tic.Ltd.Şti.	Denizli	Şarap
20	Efmeyra Şarap ve Alkollü Ürünler Tarım Mahsülleri San. ve Tic.Ltd.Şti	Denizli	Şarap
21	Game Gıda San.ve Tic.Ltd.Şti.	Tekirdağ	Şarap
22	Ganos Bağ.ve Şarapçılık İşl.	Tekirdağ	Şarap
23	Gülör Tar.Ürün.Meşrubat San.ve Tic.Ltd.Şti.	Tekirdağ	Şarap
24	Hasan Basmacı	Balıkesir	Şarap
25	Hastürk Bağ.Şar.Gıda Tur.İt.İh.Ltd.Şti.	Tekirdağ	Şarap
26	Hastürk Şarapçılık-Fatma Hastürk	Tekirdağ	Şarap
27	Hüsnu Turgut Şarap İşl.	Nevşehir	Şarap
28	İbrahim Oral Şarapçılık İşl.	Tekirdağ	Şarap
29	Kalecik Şarap San.ve Tic.A.Ş.	Ankara	Şarap
30	Kartallar Şar.ve Sirke- Emre Kartal	İzmir	Şarap
31	Kavaklıdere Şarapları A. Ş.	Ankara	Şarap
32	Kırkıca Şirince Şar.Tur.San.ve Tic.Ltd.Şti	İzmir	Şarap-M.su.
33	Kocabağ Bağ.ve Şarapçılık Ltd.Şti.	Nevşehir	Şarap
34	Küp Şar.Fer.Gıda Nak.San.ve Tic.Ltd.Şti.	Denizli	Şarap
35	Lobiteks Tekstil San.ve Tic.Ltd.Şti.	Denizli	Şarap
36	Likör,Özen ve Şarköy Şarapları	Tekirdağ	Şarap
37	Melen Şarapçılık	Tekirdağ	Şarap
38	Metin Timur-Sinasos Şarapçılık İşl.	Nevşehir	Şarap
39	Mey Alkollü İçkiler San.ve Tic.A.Ş.	Elazığ,Tekirdağ, Nevşehir	Şarap
40	Orhan Erkul-Uluca Şarap İşl.	İstanbul	Şarap
41	Osman Latif Aral Şarapçılık İşl.	Tekirdağ	Şarap
42	Öküzgözü Şarapçılık San.ve Tic.Ltd.Şti.	İzmir	Şarap
43	Özgür Tic. Halil Mutlu	Tekirdağ	Şarap
44	Pamukkale Şarapçılık San.ve Tic.A.Ş.	Denizli	Şarap
45	Perçin Şarapçılık –Tevfik Perçin	Tekirdağ	Şarap
46	S.S.Üzüm ve Mam.Tarım Satış Koop.Birliği	Nevşehir	Şarap
47	Selendi Tarım Ürünleri San. ve Tic. Ltd.Şti.	Manisa	Şarap
48	Sevilen Şarap Sanayi A.Ş.	İzmir	Şarap

Tablo 1: Şarap Sektöründe Önemli Kuruluşlar (Devamı)

49	Silis Gıda San.ve Tic.- A.Cahit Kutman	İstanbul	Şarap
50	Sobe Gıda İçecek Dağ. San.Tic.Ltd.Şti.	İzmir	Şarap
51	Şarköy Çiftlik Market- Gökhan Küçük	Tekirdağ	Şarap
52	Şato Kalecik Şarapçılık A.Ş.	Ankara	Şarap
53	Şenol Şarapçılık- Mehmet E.Şenol	Nevşehir	Şarap
54	Talay Şarapçılık A.Ş.	Çanakkale	Şarap
55	Tuna Şarap.Gıda Mad.İt.İhr. San.Tic.Ltd.Şti.	Tekirdağ	Şarap
56	Turasan Şarapçılık- Hasan Turasan	Nevşehir	Şarap
57	Uygar Şarapçılık-Uygur Karaca	Tekirdağ	Şarap
58	Yaşar Sezer	Balıkesir	Şarap
59	Yazgan Şarapçılık San.ve Tic.A.Ş.	İzmir	Şarap
60	Yunatçılar Şarapçılık San.ve Tic.Ltd.Şti.	Çanakkale	Şarap
Akde bağlı üreticiler			
1	Davut Satık	Tekirdağ	Şarap
2	Nazif Hastürk	Tekirdağ	Şarap
3	S.S. Toklumen Kasabası Kalkınma Kooperatifi	Kırşehir	Şarap
4	Kutman Gıda San. ve Tic. A.Ş.	İstanbul	Şarap
5	Akde bağlı firma (Akdi üretici) : Aker Şarapçılık - Mesut Aker	Tekirdağ	Şarap
6	Akde bağlı firma (Akdi üretici) : Egin Karaca	Tekirdağ	Şarap
7	Kutman Gıda San. ve Tic. A.Ş.	İstanbul	Şarap
8	Tuna Ticaret - Nazif Tuna	Tekirdağ	Şarap
9	Ahmet Koç - Gömce Köyü Şarap Sirke Üzüm Suyu İmalatı	Denizli	Şarap
Kaynak: TAPDK verileri		Toplam kapasite: 93.459.778	

TAPDK'ya kayıtlı kurulu kapasite 93,5 milyon litre olmakla birlikte, Şarap Sanayicileri Derneğince, sektördeki gerçek kapasitenin yaklaşık 120 milyon litre olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca, Dernekçe, gerçekte piyasaya arz edilen ürün miktarının 110 milyon litre olduğu tahmin edilmekle birlikte kayıtlı miktar sadece 30 milyon litre civarındadır. Bu itibarla, sektördeki gerçek kapasite kullanımının % 90-95 oranında olduğu tahmin edilmektedir.

Tablo 2: Şarap Sektöründe Kurulu Kapasite Durumu			1000 litre
2003	2004	2005 Tah.	
88.963	93.460	100.000	
Kaynak: TAPDK verileri			

2.1.2. Üretim

a) Üretim Yöntemi -Teknoloji:

4250 sayılı Kanun ve 26 Eylül 2002 tarih ve 24888 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren “Alkol ve Alkollü İçki Tesislerinin Haiz Olmaları Gereken Teknik Şartlar, Kurulmaları İşletilmeleri ve Denetlenmelerine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” (üretim Yönetmeliği) de bir şarap üretim tesisi projesinin hangi işlemleri kapsamı gerektiği düzenlenmiştir.

Türkiye şarap üretim sektörü, özellikle son on yıl içinde hızla modern şarap teknolojisi uygulamaları içine girmiştir. Yüksek üretim kapasiteli firmaların hemen hemen tamamında,

ABD, AB ve diğer rakip ülkelerde şarap üretiminde kullanılmakta olan en son üretim teknolojileri kullanılmaktadır.

Bununla birlikte, sektörde faaliyet gösteren firmaların büyük çoğunluğu sofr şarabı üreten ve kapasitesi düşük olan firmalar olup, bu firmaların bir kısmında teknoloji uygulaması zayıf kalmaktadır. Kalite şarap üreten firmaların pek çoğu ise, yurt dışından getirtilen uzman ve önologlar ile birlikte arzu edilen değişik tatları bularak üretim yapmaktadırlar.

Tablo 3: Birim Üretim Girdileri (100 L kalite üzüm şarabı)			(2005 Yılı Cari Fiyatlarıyla)	
Girdiler	Miktar (kg, adet)		Değer (YTL)	
	Yerli	İthal	Yerli	İthal
Üzüm	154		146,28	
Maya + enzim		0,039		2,44
Durultma + filtrasyon				12,85
SO ₂ , N ₂			2,50	
Şişe	116	28	38,20	25,20
Mantar + Kapşon		144		58,11
Etiket	144		11,88	
Koli malzemesi	1,96		5,76	
Meşe fıçı	0,06			54,00
TOPLAM			204,62	152,60
GENEL TOPLAM				357,22
Kaynak: Şarap Sanayicileri Derneği verileri				

Tablo 4: Birim Üretim Girdileri (100 L sofr şarabı)			(2005 Yılı Cari Fiyatlarıyla)	
Girdiler	Miktar (kg, adet)		Değer (YTL)	
	Yerli	İthal	Yerli	İthal
Üzüm	154		92,40	
Maya + enzim		0,019		1,22
Durultma + filtrasyon				7,00
SO ₂ , N ₂			2,50	
Şişe	144		38,87	
Mantar + Kapşon		144		14,40
Etiket	144		8,88	
Koli malzemesi	1,96		5,76	
Meşe fıçı				
TOPLAM			148,41	22,62
GENEL TOPLAM				171,03
Kaynak: Şarap Sanayicileri Derneği verileri				

b) Gıda Mevzuatı ve Toplam Kalite Yönetim Sistemi

İlgili Teknik Standartlar

- TS 521 Şaraplar Standardı (Ocak 1976)
- TS 522 Şarap Muayene Metotları Standardı (Ocak 1976)
- TS 3379 Bağcılık ve Şarap Üretiminde Kullanılan Alet ve Makinelere Ait Terimler Standardı (Nisan 1979)
- TS 6258 Duyusal Analizler-Şarap Tadım Bardakları Standardı (Aralık 1988)

Türk Gıda Kodeks Yönetmeliği/Aromatize Şarap Tebliği çalışmaları devam etmektedir. Bununla birlikte, şarap teknik mevzuatına ilişkin çalışma henüz başlamamıştır.

c) Üretim Miktarı ve Değeri:

Sektördeki toplam üretim kapasitesi ve kapasite kullanım oranları ve sektördeki kayıt dışılık göz önüne alındığında bu rakamların gerçeği yansıtmadığı düşünülmektedir. Şarap Sanayicileri Derneğince, son iki yıl itibarıyla gerçek yıllık üretim miktarının TAPDK'na bildirilen değerin üç katının üzerinde bir değer olduğu tahmin edilmektedir. Şarap sektöründe üretim miktarı ve değerine ilişkin resmi veriler Tablo 5 ve 6'da yer almaktadır.

Tablo 5: Şarap Üretim Miktarı							(1000 litre)						
YILLAR							YILLIK ARTIŞLAR (%)						
1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2000	2001	2002	2003	2004	2005	
25.737	23.045	26.590	26.000	22.880	31.455	29.180	-16,3	15,4	-2,2	-12,0	37,5	-7,2	
Kaynak: 1999-2003 yılları için TÜİK verileri 2004-2005 yılları için TAPDK verileri													

Tablo 6: Şarap Üretim Değeri							(Cari Fiyatlarla bin YTL)						
YILLAR							YILLIK ARTIŞLAR (%)						
1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.	
10.340	13.344	24.493	30.705	32.511	69.515	65.000	29,1	83,6	25,4	5,9	113,8	-6,5	
Kaynak: 1999-2003 yılları için TÜİK verileri 2004 yılı TÜİK değerlerinin ile TAPDK 2004 yılı iç miktarlarıyla çarpılması suretiyle bulunmuştur.													

2004 yılı değerlerindeki önemli miktardaki artışın, ÖTV'de asgari maktu vergi uygulamasına geçilmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

d) Maliyetler:

Tablo 7: Sınai ve Ticari Maliyetler		
(1 lt. kalite şarap üretimi)	2005 Yılı	
	YTL	Pay (%)
Sınai Maliyet		
- Hammadde-Malzemeler	3,57	27,74
- Enerji	0,08	0,62
- Direkt İşçilik	0,66	5,13
- Endirekt İşçilik	0,05	0,39
- Amortisman	0,07	0,54
Ara Toplam	4,43	34,42
- Özel Tüketim Vergisi	3,28	25,49
Sınai Maliyetler Toplamı	7,71	59,91
Ticari Maliyet		
- Genel İdare Giderleri	1,16	9,00
- Satış ve Pazarla. Gider.	3,50	27,20
- Vade ve Stok Maliyeti	0,50	3,89
Ticari Maliyetler Toplamı	5,16	40,09
TOPLAM MALİYET	12,87	100,00
Kaynak: Şarap Sanayicileri Derneği verileri		

Tablo 8: Sınai ve Ticari Maliyetler		
(1 lt. ucuz şarap üretimi)	2005 Yılı	
	YTL	Pay (%)
Sınai Maliyet		
- Hammadde-Malzemeler	1,71	20,38
- Enerji	0,02	0,24
- Direkt İşçilik	0,66	7,87
- Endirekt İşçilik	0,05	0,60
- Amortisman	0,07	0,83
Ara Toplam	2,51	29,92
-Özel Tüketim Vergisi	3,28	39,09
Sınai Maliyetler Toplamı	5,79	69,01
Ticari Maliyet		
- Genel İdare Giderleri	1,10	13,11
- Satış ve Pazarla. Gider.	1,30	15,49
-Vade ve Stok Maliyeti	0,20	2,39
Ticari Maliyetler Toplamı	2,60	30,99
TOPLAM MALİYET	8,39	100,00
Kaynak: Şarap Sanayicileri Derneği verileri		

Tablo 9: Sınai ve Ticari Maliyetler		
Ana Mal Birimi:		
(1 lt. köpüklü şarap üretimi)	2005 Yılı	
	YTL	Pay (%)
Sınai Maliyet		
- Hammadde-Malzemeler	3,90	16,75
- Enerji	0,10	0,43
- Direkt İşçilik	0,70	3,00
- Endirekt İşçilik	0,05	0,22
- Amortisman	0,07	0,30
Ara Toplam	4,82	20,70
- Özel Tüketim Vergisi	13,30	57,14
Sınai Maliyetler Toplamı	18,12	77,84
Ticari Maliyet		
- Genel İdare Giderleri	1,16	4,98
- Satış ve Pazarla. Gideri	3,50	15,03
- Vade ve Stok Maliyeti	0,50	2,15
Ticari Maliyetler Toplamı	5,16	22,16
TOPLAM MALİYET	23,28	100,00
Kaynak: Şarap Sanayicileri Derneği verileri		

Yukarıdaki maliyet tabloları incelendiğinde vergi ile satış-pazarlama paylarındaki yüksek oranlar dikkati çekmektedir.

2.1.3. Dış Ticaret

a) İthalat:

Sektörde 2005 yılı sonu itibariyle ithalatçı olarak 45 özel sektör kuruluşu faaliyet göstermektedir. Şarap sektöründeki ürün ithalatına ilişkin veriler Tablo 10 ve 11’de verilmektedir.

Tablo 10: Şarap İthalatı (Miktar Olarak)							(1000 litre)					
YILLAR							YILLIK ARTIŞLAR (%)					
1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2000	2001	2002	2003	2004	2005
169	216	122	121	120	852	1.308	27,8	-43,5	-0,8	-0,6	608,3	53,5
Kaynak: TÜİK verileri												

İthalatın serbest hale gelmesi ile piyasaya arz edilen ithal ürün çeşidi sayısı marka bazında 2005 yılı Haziran ayı sonu itibariyle **743**'tür.

Tablo 11: Şarap İthalatı (Değer Olarak)							(CIF, 1000 \$)					
YILLAR							YILLIK ARTIŞLAR (%)					
1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2000	2001	2002	2003	2004	2005
494	342	112	185	160	1.550	2.603	-30,8	-67,3	65,2	-13,5	871,5	67,9
Kaynak: TÜİK verileri												

1999-2005 yılları arasında yapılan ithalat rakamlarının yaklaşık % 70'i AB'den yapılmıştır. AB üyesi ülkeler arasında ithalat yapılan ülkelerin başında ise Fransa ve İtalya gelmektedir. AB'nin ardından özellikle son iki yıldır Şili, Moldova ve Bulgaristan önemli miktarda ithalat yapıldığı görülmektedir.

Sektörde yarı ürün ve hammadde ithalatı yapılmamaktadır.

b) İhracat:

Şarap sektöründeki ürün ihracatına ilişkin veriler Tablo 12 ve 13'te verilmektedir.

Tablo 12: Şarap İhracatı (Miktar Olarak)							(milyon litre)					
YILLAR							YILLIK ARTIŞLAR (%)					
1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2000	2001	2002	2003	2004	2005
4.334	4.491	3.700	8.284	4.796	4.063	4.267	3,6	-17,6	123,9	-42,1	-15,3	5,0
Kaynak: TÜİK verileri												

Tablo 13: Şarap İhracatı (Değer Olarak)							(FOB, Cari Fiyatlarla, milyon \$)					
YILLAR							YILLIK ARTIŞLAR (%)					
1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2000	2001	2002	2003	2004	2005
7.381	4.780	4.126	6.118	7.303	7.861	8.268	-35,2	-13,7	48,3	19,4	7,6	5,2
Kaynak: TÜİK verileri												

1999-2005 yılları arasında yapılan ihracat rakamlarının ortalamasına bakıldığında ihracatın yaklaşık % 80'i Almanya ve Belçika başta olmak üzere AB'den yapıldığı görülmektedir. AB'nin ardından yapılan ihracatın önemli bir kısmı özellikle KKTC, Japonya, İsviçre ve Azerbaycan'a yapılmaktadır.

2.1.4. Yurtiçi Tüketim

Tablo 14: Tüketim Miktarı		(milyon litre)
YILLAR		YILLIK ARTIŞLAR (%)
2004	2005 Tah.	2005 Tah.
28.385	26.089	-8,1
Kaynak: TAPDK verileri		

Tüketim miktarı rakamları incelendiğinde, yıllar itibariyle önemli bir artış yaşanmadığı görülmekle birlikte, genel tüketici eğilimine bakıldığında ülkemizde daha önceki yıllara oranla şaraba olan ilginin arttığı ve şarap kültürü oluşmaya başladığı gözlemlenmektedir.

Genel tüketici eğiliminin, tüketim miktarı rakamlarına yansımamasını sektördeki kayıt dışılık ile açıklamanın mümkün olduğu düşünülmektedir. Bu itibarla, sektördeki toplam üretim kapasitesi ve kapasite kullanım oranları ve sektördeki kayıt dışılık göz önüne alındığında Tablo 13'te yer alan tüketim rakamlarının gerçeği yansıtmadığı düşünülmektedir.

2.1.5. Fiyatlar

Tablo 15: Şarap Ortalama Fabrika Çıkış Fiyatları													(YTL)
Fiyat	YILLAR							YILLIK ARTIŞLAR (%)					
Birimi	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.
YTL/litre	0,40	0,54	0,93	1,20	1,49	2,20	2,50	35.0	72.2	29.0	24.2	47.7	13.6
Kaynak: TÜİK verileri													

Bağcılıkta tarım tekniklerinin yeterince uygulanmaması nedeniyle, birim alandan elde edilen verim düşük, dolayısıyla maliyet ve satış fiyatları yüksektir. Bu da üretilen şarabın maliyetinin yüksek olmasına sebep olmaktadır.

Fiyatlarda yıllar itibariyle seyreden artışın ise önemli bir nedeni aşağıdaki tabloda yer alan özel tüketim vergi oranlarındaki artışla açıklamak mümkündür.

Şaraba uygulanan yüksek ÖTV oranlarının ve denetim eksikliğinin, bu sektörde kayıt dışı üretim ve tüketimi arttırdığı düşünülmektedir. Nitekim, satış noktalarındaki 0,70 L'lik şişelerdeki sofralık şarapların sadece ÖTV miktarı 2,30 YTL. olup buna % 18 KDV, ana bayi ve büfe karı ilave edildiğinde, maliyet dahil en ucuz 6,00 YTL. civarında bir fiyatla satılmaları gerekirken, 2-2,5 YTL'ye şarap satışı ve 1 YTL. den başlayan fiyatlarla şarap adı altında satış yapıldığı tespit edilmektedir. Kalite şaraplarda ise sınai maliyet değerinin 5,25 YTL.'yi geçmesi halinde %63,3 oranındaki yüksek nispi vergi uygulaması yapılmaktadır.

Tablo 16: 2002-2005 Döneminde ÖTV artışları

G.T.İ.P	CİNSİ	30.07.2002		08.01.2003		29.08.2004		31.01.2005		26.08.2005	
		Nispi %	Maktu lt/tl	Nispi %	Maktu lt/tl	Nispi %	Maktu lt/tl	Nispi %	Maktu lt/tl	Nispi %	Maktu lt/tl
22.04.	Taz.Üz.Şar.	48.7		63.3		63.3	1.5	63.3	3,2796	63.3	3,280
22.04.10	Köpüklü Şar.	212.-		275.6		275.6	6.0	275.6	11,2118	275.6	11,212
22.05	Vermut	212.-		275.6		275.6	12.0	275.6	15,6037	275.6	15,604
22.05.10	Alk. der. %18 veya az	212.-		275.6		275.6	9.9	275.6	12,1700	275.6	12,170
22.06.00	Fermente diğer içkiler	212.-		275.6		275.6	1.5	275.6	3,2796	275.6	3,280

2.1.6. İstihdam

Sektörde faaliyet gösteren firmalarda toplam 2000-2500 kişinin istihdam edildiği ve buna ilave olarak minimum 100.000’e yakın müstahsile hitap ettiği de tahmin edilmektedir.

2.1.7. Mevcut Teşvik Tedbirlerinin Değerlendirilmesi

“Genel Teşvik Sistemi” ve “KOBİ Teşvik Sistemi” haricinde halihazırda şarap sektörüne özel bir teşvik tedbiri mevcut değildir.

1999-2004 yılları arasında şarap sektöründe, 11 tanesi Ege Bölgesi, 7 tanesi İç Anadolu Bölgesi ve 7 tanesi de Marmara Bölgesi olmak üzere toplam 25 teşvik belgesi düzenlenmiştir.

2.1.8. Sektörün Rekabet Gücü

Ülkemiz bağ alanlarının henüz kayıt altına alınmamış olması şarapçılığın gelişimini engelleyen en önemli sorunlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Bağ alanlarının yer aldıkları bölgenin klimatolojik şartları ve toprak yapısının bilimsel incelemesinin tamamlanmaması nedeniyle, kalite şaraplık üzüm üretimlerine yönelik bir sınıflandırma yapılamamasıdır. Hangi bölgede hangi üzümün yetişeceği, bağ kurma ve bakım yöntemleri, üretim usulleri, hektar başına verim gibi unsurlar belirlenmediğinden, şarapçılığı ciddiye alan her ülkenin benimsediği “Kökene Kontrollü İsimlendirme Sistemi”nin uygulanamaması ülkemiz şaraplarının özellikle dış piyasada belirli bölge kalite şarapları ve coğrafi işarete sahip sofr şarapları karşısında rekabet gücünü zayıflatmaktadır.

Ülkemizde, şarapçılığın yıldızının parladığı birçok ülkede yıllardır uygulama alanı bulan “Kökene Kontrollü İsimlendirme Sistemi”ne ilişkin birtakım çalışmalar yürütüldüyse de, belirli nedenlerle uygulamaya yönelik sonuca ulaşılamamıştır.

Buna karşın, dünya şarap pazarında, sözü edilen sistemler altında üretilen kalite şaraba olan yoğun ilgi ve içe dönük yapısını koruyan şarap sektörümüzün ülke şarapçılığını kalkındırarak uluslararası platforma taşıyacak bir bütünlük sağlayamamış olması gibi nedenler, dünya pazarındaki rekabet şansımızı neredeyse yok etmektedir.

Dış pazarda karşılaşılan güçlüklerin yanı sıra, sektörün rekabet gücünü olumsuz yönde etkileyen en önemli unsurun kayıt dışılık ve buna bağlı kayıtlı firmalar aleyhine gerçekleşen haksız rekabet olduğu düşünülmektedir. Sektörde kayıtlı faaliyet gösteren firmalar, kayıt dışı üretimle rekabet etmeye çalışırken, aynı zamanda liberalleşen alkollü içki piyasamıza, çeşit ve miktarları gün geçtikçe artan, ekonomik anlamda her kesime hitap edebilecek farklı fiyatlara sahip ithal kalite şarap ve sofr şarabı ile de rekabet etmeye çalışmaktadır.

Ayrıca, “Özel Tüketim Vergisi” oranlarında yapılan artışlar ve bu oranların çok yüksek olması sektörün rekabet gücünü olumsuz yönde etkileyen etkenlerin başında gelmektedir.

2.1.9. Diğer Sektörler ve Yan Sanayi ile İlişkiler

Hammaddeden başlayarak ürünün üretim aşamasında ve son üründe, ihracat ve ithalat aşamalarında yapılan kalite kontrol çalışmaları için gerekli olan; laboratuvar alet, ekipman, kimyasal madde sektörü önemli bir potansiyel oluşturmaktadır.

Yan sanayi ürünleri ve işletmelerde kullanılan teknoloji açısından büyük ölçüde yurt dışına bağımlılık söz konusudur.

2.1.10. Mevcut Durumun Değerlendirilmesi

Şarap üreticileri hammaddelerinin büyük kısmını müstahsilden, kısmen de kendi bağından temin etmektedir. Bununla birlikte, genelde şarap üreticileri bağ sahiplerinden farklıdır. Bu nedenle, şarap sektöründe yaşanan her türlü olumlu ya da olumsuz gelişme üretiminin hammaddesi olan yaş üzümün temini üzüm üreticilerini doğrudan etkilemektedir.

AB’ne olan taahhütlerimiz çerçevesinde alkol ve alkollü içki sektöründeki monopol ve 4250 sayılı Kanununda değişiklik yapan 4619 sayılı Kanunun yayımlanması ile, alkol sektörü, bira ve şarap dışındaki alkollü içkiler sektöründeki üretim ve dağıtımdaki devlet monopolü kaldırılmıştır.

TAPDK tarafından hazırlanan ve 06 Haziran 2003 tarih ve 25130 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan “Alkol ve Alkollü İçkilerin İç ve Dış Ticaretine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” ile de, alkol ve alkollü içkilerin ithalatının serbest hale gelmesi ile piyasa liberalizasyonu tam olarak gerçekleştirilmiştir. Bu gelişmenin sonucu olarak şarap sektöründe son yıllarda yaşanan en önemli gelişmenin ithalattaki monopolün kalkması olduğunu söylemek mümkündür.

İthalatın serbest hale gelmesi ile birlikte, sektörde bir çok yeni firma ithalatçı olarak faaliyet göstermeye başlamış, çeşit ve miktarları gün geçtikçe artan, ekonomik anlamda her kesime hitap edebilecek farklı fiyatlara sahip kalite şarap ve sofr şarabı ithalatı gerçekleşmiştir. Yasadışı yollardan yurda giren alkollü içkinin ve piyasada kayıt dışılığın arttığı gözlemlenmektedir. Bu

durum hem gıda güvenliği açısından tehdit oluşturmakta, hem de ciddi bir vergi kaybına sebep olmaktadır.

5179 sayılı “Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun” uyarınca, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı gıda güvenliği kapsamında şarabın üretimi, ithalatı,işleme, muhafaza, depolama ve pazarlamasında yetkilidir.

2.2. Sektörün Dünyada (OECD, DTÖ, Ülkeler) ve AB Ülkelerindeki Durumu

Dünya şarap pazarındaki en büyük rolü, şaraplık üzüm yetiştirilen bağ alanlarının %45'ine, üretimin %65'ine, küresel anlamda tüketimin %57'sine ve ihracatın %70'ine sahip olarak Avrupa Birliğinin oynadığı görülmektedir.

Son yıllarda ABD, Avustralya, Yeni Zelanda, Şili, Arjantin gibi yeni dünya ülkeleri de kalite şarap üretiminde Avrupa ile yarışır hale gelmişlerdir. Dünya şarap üretiminde Avrupa Birliği'ni, Amerika Birleşik Devletleri, Arjantin, Avustralya takip etmektedir.

OIV verilerine göre, 2004 yılı itibariyle şarap üretiminde lider konumdaki ülkeler, Fransa, İtalya, İspanya,Amerika Birleşik Devletleri, Arjantin, Avustralya, Çin, Almanya, Güney Afrika, Portekiz, Şili, Romanya olarak sıralanmıştır.

2.3. GZFT (Güçlü Yanlar-Zayıf Yanlar ve Sorunlar–Fırsatlar–Tehditler) Analizi

Sektörün Güçlü Yanları

- Ülkemizin zengin bir asma gen potansiyeline sahip olması
- Ülkemizin dünyanın 4. büyük bağ alanına sahip olması
- Genç nüfus yoğunluğu ve ucuz işgücü
- Ülkemizin bağcılık iklim kuşağında yer alması
- Ülkemizin iklim ve toprak koşullarının uygun olması

Sektörün Zayıf Yönleri ve Sorunları

- Şarapçılıkla ilgili mevzuat eksikliği
- Ülkemiz bağ alanlarının henüz kayıt altına alınmamış olması
- Ülke genelinde şaraplık bağ alanlarındaki genişlemenin plansız olması ve yeni kurulan bağ alanlarının modern yetiştirme tekniğinden uzak bir şekilde kurulması
- Bağ sahiplerinin genelde şarap üreticilerinden farklı olması ve bağ sahiplerinin şaraplık üzüm üretimi konusunda yeterli derecede eğitilmiş olmaması
- Yetiştirilmiş ara eleman eksikliğini gidermeye yönelik bir eğitim sisteminin bulunmaması
- Sektördeki üreticilerin küçük işletmeler olması ve üreticiler arasında kooperatifleşmenin sağlanamaması
- Şarap sektöründe, gerekli olan yan sanayinin önemli ölçüde Türkiye’de olmayıp, dışarıya bağımlı olmasına bağlı olarak maliyetlerin artması
- Dış pazarlarda rekabet gücünün olmaması

- Ülkemiz şarapçılığına ilişkin yeterli tanıtımın yapılamaması
- Bağcılığın ve şarapçılığın geliştirilmesine yönelik araştırma-geliştirme (AR-GE) çalışmalarının çok yetersiz olması
- İyi kalite şarap için gerekli olan hammadde yetersizliği
- Üretici firmaların küçük yerleşim birimlerinde olmasından kaynaklanan uzman işgücü bulunmaması
- Tüketicilerin şarap ile ilgili bilgilerin sınırlı olması
- Üretici birliği olmaması
- Kayıt dışılığı engellemeye yönelik idari yapılanmadaki yetersizlikler
- Düzenleme ve denetim işlevlerinin ayrı kurumlar tarafından yürütülmemesi
- Piyasa gözetim ve denetim mekanizmalarının tam olarak kurulamamış olması
- Şaraplık üzüm üreticilerinin desteklenmemesi
- Sektörde faaliyet gösteren firmaların çoğunluğunda, kullanılan teknolojik seviyenin ve bilgi düzeyinin yüksek olmaması
- Sektörün genelde şeffaf bir yapıya sahip olmaması ve doğru istatistiksel bilgilere ulaşamaması.
- Toplam kalite yönetim sistemlerine yönelik uygulamaların fazla sayıda işletme tarafından uygulanmaması

Fırsatlar

- Toplumda tüketicinin kalite bilincinin artması.
- AB ile üyelik müzakerelerinin başlamış olması.
- Kentsel nüfusun artması.
- Turizm sektöründe yaşanan olumlu gelişmeler.
- İhracat potansiyelinin mevcut olması.
- Kalite şaraplığa elverişli yerli ve yabancı üzüm çeşitlerinin çoğaltılması
- Organik şarapçılık
- Tarımsal teknoparklar

Tehditler

- Şarap sektöründe diğer alkollü içkiler sektörlerine nazaran kayıt dışılığın fazla olması
- Vergi oranlarının yüksek olması ve sıklıkla değiştirilmesi.
- Yerel yönetimlerin açık içki satışını belirli alanlarla sınırlandırarak, yasaklamaya yönelik uygulamaları ile ruhsat belgesi yenilenmesindeki farklı uygulamaları nedeniyle zorluklar yaşanması
- Bağcılık ile şarap sektörünün ilişkisinin kurulduğu bir mevzuatın olmaması
- Çok düşük fiyatla şarap üreten komşu ülkelerin varlığı
- Sektörde reklam ve tanıtım yasağının distile alkollü içkilerle aynı kategoride düzenlenmesi
- İnternet ve telefon yoluyla yapılan satışların yasaklanması

3. DOKUZUNCU PLAN DÖNEMİNDE (2007-2013) SEKTÖRDE BEKLENEN GELİŞMELER

Sektörde yaşanan kayıt dışılık da göz önüne alındığında, sektöre ilişkin sağlıklı projeksiyon yapmak güçlük arz etmektedir. Bununla birlikte, nüfus artışı, kente göç, gelir düzeyinin artması, turizm sektörünün gelişmesi gibi veriler ile alkollü içkiler sektöründe yaşanan liberalizasyon öncesi ve sonrası tüketim, üretim ve dış ticaret verileri dikkate alınarak aşağıdaki gelişmeler öngörülmektedir.

3.1. Yurtiçi Talep Projeksiyonu

Tablo 17’de yer alan tüketim miktarları değerlendirildiğinde yıllar itibariyle tüketimde önemli bir artış gözlenmemektedir. Bununla birlikte, sektördeki toplam üretim kapasitesi ve kapasite kullanım oranları ve sektördeki kayıt dışılık göz önüne alındığında bu rakamların gerçeği yansıtmadığı düşünülmektedir.

Sektördeki tahmini kayıt dışılık ve son yıllarda ülkemizde şaraba yönelik tüketici eğiliminin artması, yaygınlaşmakta olan şarap kültürü neticesinde sektörde başlayan hissedilir canlanma göz önüne alındığında önümüzdeki yıllar için aşağıdaki talep projeksiyonunun gerçekçi olacağı düşünülmektedir.

Tablo 17: Şarap Yurtiçi Talep Projeksiyonu								(milyon litre)
YILLAR								Ort.Yıllık Artış (%)
2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007-2013
100	105	110	115	120	125	130	135	4,4

3.2. İhracat Projeksiyonu

TÜİK verileri dikkate alındığında 10 yıllık dilim içinde 1997 ve 2002 yıllarındaki artışların dışında yıllık ortalama ihracatımız 4,5-5 milyon litre arasında değişmektedir.

İhracatın arttırılmasına yönelik gerekli tedbirlerin alınması halinde, ihracatımızın gelecek yedi yıllık dönemin sonunda 5,9 milyon litre düzeylerine ulaşabileceği öngörülmekle birlikte, firmalarımızın kendi gayretleri ile dış pazar arayışı içine girdiği, AB ülkelerinde ve diğer gelişmiş ülkelerde arzu edilen damak tadına uygun üretimler yapmaya çalışarak bu ülke şarapları ile rekabet içinde yer almaya çalıştıkları mevcut koşullarla ancak aşağıdaki şekilde bir ihracat projeksiyonunun gerçekçi olacağı düşünülmektedir.

Tablo 18: Şarap İhracat Projeksiyonu								(milyon litre)
YILLAR								Ort.Yıllık Artış (%)
2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007-2013
5,0	5,1	5,3	5,5	5,6	5,7	5,8	5,9	2,4

Bu çerçevede, Dış Ticaret Müsteşarlığı verileri dikkate alınarak yapılan değerlendirme sonucunda aşağıdaki projeksiyon yapılmıştır.

Tablo 19: Şarap Sektörü İhracat Projeksiyonu								(2005 Fiyatlarıyla-milyon ABD \$)
YILLAR								Ort.Yıllık Artış (%)
2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007-2013
8,5	8,7	9,0	9,4	9,5	9,7	9,9	10,0	2,4

3.3. Üretim Projeksiyonu

TAPDK verilerine göre 2004 yılı itibariyle, kuruma kayıtlı üreticilerin kapasite toplamı 93.459.778 litredir. 2005 yılı Ekim ayı sonu itibariyle bu değer, 100 milyon litreyi aşmıştır. Sektörde çok az sayıda firma düşük kapasite ile çalışmakta olup, kaliteli şarap üreten firmaların yıllandırma amacı ile kavlarında bulunanların dışında şarap bulundurulmamakta ve neredeyse üretilen şarapların tamamı satılmaktadır.

Bunun yanı sıra kayıt dışı üretim yapan pek çok işletme ve firma bu değerlendirme dışında kalmaktadır. Kayıt dışı üretim ve satışların cazip olması bakımından her geçen gün sektöre kayıt dışı üretim yapan yeni firmalar katılmaktadır.

Bu hususlar dikkate alındığında, aşağıdaki tabloda yer alan rakamların gerçeğe yakın olacağı öngörülmektedir.

Tablo 20: Şarap Sektörü Üretim Projeksiyonu								(milyon litre)
YILLAR								Ort.Yıllık Artış (%)
2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007-2013
104	109	114	119	124	129	134	139	4,2

Tablo 21’de verilen üretim değerleri, sınai maliyetler esas alınarak tahmin edilmiştir. Satış ve pazarlama ile Özel Tüketim Vergisi, Katma Değer Vergisi hesaplamaya dahil edilmeden, ucuz ve kalite şarap ortalamaları dikkate alınmıştır. Ortalama olarak bir litre maliyeti 4,00 YTL.olarak hesaplanmıştır.

Tablo 21: Şarap Sektörü Üretim Projeksiyonu										(2005 Fiyatlarıyla-milyon YTL)
Sıra No.	Ana Mallar	YILLAR								Ort. Yıllık Artış (%)
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007-2013
1	Şarap	907	952	997	1042	1087	1132	1177	1222	4,4

3.4. İthalat Projeksiyonu

TÜİK verilere göre 1999’dan 2004 yılları arasında 150-200 bin litre arasında seyreden ithalat, alkollü içkiler sektöründe ithalatın tamamen serbest hale gelmesinin ardından 2004 yılı itibariyle önemli bir artış göstererek yaklaşık 900 bin litreye ulaşmıştır. Ülkemiz şarap sektörüne yönelik Raporun “5.2 Temel Amaç ve Politikalar başlığı” altında sayılan tedbirlerin gerçekleşmesi halinde bu yükselişin çok yüksek değerleri bulmayacağı düşünülmektedir.

Tablo 27:Şarap Sektörü Ürün İthalatı Projeksiyonu								(milyon litre)
YILLAR								Ort.Yıllık Artış (%)
2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007-2013
1,0	1,2	1,2	1,4	1,4	1,6	1,6	1,8	8,7

Tablo 28:Şarap Sektörü Ürün İthalatı Projeksiyonu	(2005 Fiyatlarıyla–milyon ABD \$)
---	-----------------------------------

YILLAR								Ort.Yıllık Artış (%)
2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007-2013
1,7	2,0	2,0	2,4	2,4	2,7	2,7	3,0	8,7

3.5. Diğer Sektörler ve Yan Sanayi ile İlişkilerde Muhtemel Gelişmeler

Üzüm üreticilerine yapılacak desteklemeler yoluyla, hammadde maliyetlerinin düşürülmesinin, şarap sektörünün rekabet gücünü arttıracakı düşünülmektedir. Üzüm üreticilerine yapılacak desteklemelerin, birim alandan elde edilecek verim ve kaliteli üretimle ilişkilendirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Şarap üretimi için gerekli olan üzüm değirmenleri, presler ve pompalar gibi makinelerin alımı genellikle yurt dışından yapılmaktadır. Bunların kolay temini için yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Şarap sektörü nihai ürününün hazırlanmasında ambalaj girdisi olarak kullanılan şişe, mantar, plastik tapa, alüminyum, kapüşon, etiket ve kutu üreten kuruluşlarla sürekli ilişki içinde bulunmaktadır. Nihai ürünün tüketiciye ulaştırılmasında nakliye, pazarlama, turizm ve promosyon kuruluşlarıyla da sektör yakın ilişki içinde bulunmaktadır.

Son yıllarda kullanımı giderek yaygınlaşan aktif kuru maya ve enzimleri üreten kuruluşlar da sektörde büyük bir potansiyel oluşturmaktadır.

3.6. Sektörde Kamunun Rolü

Kamunun, ülkemiz şarap sektörünün, AB Ortak Tarım Politikaları kapsamında yer alan “şarap ortak piyasa düzenine” uyum sağlayabilmesine yönelik gerekli hukuki ve idari alt yapının oluşturulmasına yönelik düzenlemeler ile sağlaması gerekmektedir.

Ülkemizin AB'ye tam üyeliğinin gerçekleşme süresi zarfında, bir yandan şarapçılık sektörünün AB Şarap Ortak Piyasa Düzenine uyumlu hale getirilmesi için gerekli olan hukuki ve idari alt yapının sağlanmasına yönelik çalışmaların yürütülürken, diğer yandan bu süre zarfında ülkemiz şarap sektörünün güçlendirilerek, rekabet gücünün artırılması ve AB üyesi ülke şarapçılığı ile rekabet edebilir hale getirilmesini sağlayacak çalışmaların yapılması gerektiği düşünülmektedir. Bu açıdan, Kamunun, şarap sektörünün iç ve dış pazarlardaki rekabet gücünün artırılmasını hedefleyen bir ülke politikası oluşturarak, sektörü yönlendirici bir rol üstlenmesinin önem arz ettiği düşünülmektedir.

Sektörde kayıt dışılığın önlenmesinin, TAPDK, Maliye Bakanlığı, Gümrük Müsteşarlığı, İçişleri Bakanlığı arasında etkin bir koordinasyon ve işbirliği ile sağlanmasının mümkün olacağı düşünülmektedir.

4. AB'YE KATILIM SÜRECİNİN SEKTÖRE ETKİLERİ

Şarapçılığın önümüzdeki yıllarda gereken tedbirlerin alınması halinde ülkemizin en önemli ihracat kalemlerinden biri olacağı, buna karşın, eğer gereken tedbirler alınmazsa bu güne kadar kendi imkanları ile ayakta kalmaya çalışan bu sektörün özellikle AB'ne üyeliğimizle birlikte yok olacağı kabul edilmelidir. Bu sektörün yok olmasının ise sadece şarap üretiminde çalışanları değil, üzüm yetiştiriciliği ile uğraşan binlerce aileyi olumsuz etkileyeceği göz ardı edilmemelidir. Oysa, şarabın, üzüm ürünleri arasında en fazla katma değer getiren ürün olması göz önüne alındığında, diğer ülke şarapları ile rekabet edebilecek şaraplarla dünya pazarında yer edinmiş Türk şarapçılığının ülke ekonomisine getireceği katkı yadsınamaz.

Ülkemiz, AB'ne üyelik sürecinde “AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Programı” ile AB Şarap Ortak Piyasa Düzenine uyumu taahhüt etmiştir. Söz konusu Ulusal Programda “7-Tarım”, “7.6.7 Şarap” başlıkları altında AB şarap ortak piyasa düzenine uyumlu bir ortak piyasa düzeninin kurulması ve şarap piyasalarının etkin biçimde izlenmesine yönelik hukuki, idari yapılar ile uygulama mekanizmalarının oluşturulması için uyumlaştırılması gereken AB müktesebatı ile uyumlaştırmadan sorumlu kurumlar ve uyumlaştırma için öngörülen tarihler yer almaktadır. Şarap sektörüne ilişkin mevcut mevzuat AB mevzuatı ile henüz uyumlu değildir.

AB şarap ortak piyasa düzenine uyumlu bir ortak piyasa düzeninin kurulması için gerekli müktesebat uyumunun gerçekleştirilmesinin ön şartı denilebilecek bağ kayıt sistemlerinin oluşturulmasına imkan verecek mevzuat hazırlığı ise, Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca “Bağcılık Kanun Taslağı” adı ile gerçekleştirilmiştir. Bu Kanunun ve bu Kanuna dayalı ikincil mevzuatın yayımlanmasını takiben bahsi geçen AB şarap mevzuatının uyumlaştırılmasının hız kazanacağı düşünülmektedir.

5. DOKUZUNCU PLAN DÖNEMİ İÇİN ÖNERİLEN STRATEJİ, AMAÇ, POLİTİKA, ÖNCELİK VE TEDBİRLER

5.1. Temel Sektörel Vizyon ve Strateji

Sektörün vizyonu, ülkemizin kalite şaraplarıyla dünyanın önde gelen şarap ihracatçısı olması, iç ve dış pazarlardaki rekabet gücünü artırmasını hedefleyen bir ülke politikası oluşturulmasıdır. Stratejisi ise, özel sektörün bir araya gelmesi ve devlet desteği ile beraber ihracata yönelmesidir.

5.2. Temel Amaç ve Politikalar

- Bağcılık ile şarap sektörü arasında ilişki kurulması ve AB ve DTÖ'ye olan yükümlülüklerimiz kapsamında şaraplık üzüm sektörünün desteklenmesi.
- Sektörün kalite şarap üretimine yönlendirilmesi.
- Anadolu'nun dünyanın markalaşmış şarap üretilen diğer bölgeleri içinde yerini almasını sağlanması. Dünya standartlarını kalite ve kantite olarak yakalayacak şaraplarımızın AB başta olmak üzere ülkemizin kültürünü, tarihini yansıtan en etkili elçilerimizden biri olmasının sağlanması.
- Sektörün güçlendirilmesi.
- Sektörde faaliyet gösteren firmalar arasında AB ortak şarap piyasa düzenindeki örgütlenmeye uygun bir örgütlenme yapısının sağlanması
- İhracatta sektöre özel teşvik mekanizmalarının oluşturulması
- Şarabın bilinçli tüketilmesinin sağlanması
- Atıl tarım alanlarının kullanılarak ve/ya getirisi daha düşük olan tarımsal ürünlerden, getirisi yüksek şaraplık üzüme geçilmesiyle tarımsal kalkınmaya büyük katkısı olacaktır.

5.2.1. AB'ye Katılım Sürecine Yönelik Amaç ve Politikalar

- AB Şarap Ortak Piyasa Düzenine uyumlu bir şarap piyasa düzeni kurulması

5.3. Amaç ve Politikaları Gerçekleştirmeye Yönelik Öncelikler, Tedbirler ve Hukuki - Kurumsal Düzenlemeler

- Bağcılık ile şarapçılık başta olmak üzere alkol ve alkollü içki arasında mevzuat ilişkisinin kurulması büyük önem arz etmektedir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca hazırlanan Bağcılık Kanunu Tasarısının yayımlanmasının ardından çıkarılacak olan ikincil mevzuatlarla bu ilişkinin kurulmasının gerektiği düşünülmektedir.
- Bağ kayıt sistemi kurulması ve bu kapsamda, şaraplık üzüm yetiştiriciliği yapılan tüm bağ alanlarının kadastrolarının çıkartılması, sınırlarının belirlenerek kayıt altına alınmasının sağlanması gerektiği düşünülmektedir.
- Bağ alanlarına ilişkin çıkartılacak envanter değerlendirilerek, öncelikle mevcut bağ alanlarının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar başlatılmasının ve bu amaca özgü

destekleme uygulanmasının gerektiği düşünülmektedir. Diğer taraftan, yeni bağ alanlarının oluşturulmasının ise planlı bir şekilde yürütülmesi uygun görülmektedir.

- Ülkemiz şarapçılığının hak ettiği noktaya ulaşabilmesi ve hem doğal mirasımızın korunması hem de iç ve dış şarap pazarında rekabet gücümüzün arttırılması için Kökeni Kontrollü İsimlendirme Sisteminin hayata geçirilmesine yönelik gerekli çalışmalar yapılmalıdır. Bu kapsamda, kayıt altına alınan bağ alanları arasında, yer aldıkları bölgenin klimatolojik şartları ve toprak yapısı göz önünde bulundurularak, kalite şaraplık üzüm üretimlerine yönelik bir sınıflandırma yapılmalıdır.
- Kayıtlı sektörün güçlendirilmesine yönelik, etkin piyasa denetim mekanizmalarının oluşturularak kayıt dışılığın engellenmesi suretiyle, sektörde kayıtlı firmalar aleyhine kayıt dışılıktan kaynaklanan haksız rekabetin önüne geçilmesi ile denetimde kamu kurumları arasındaki koordinasyon eksikliğinin ivedilikle giderilmesinin gerektiği düşünülmektedir.
- Şarapçılığın ülke ekonomisinde oynaması hedeflenen rolü oynayabilmesi ve ülkemiz şarapçılığının rekabet gücünü arttırmaya yönelik vergi mevzuatının gözden geçirilmesi ve şarap üzerindeki vergi yükünün AB ülkelerindeki seviyelerde tutulması hususunda gerekli önlemlerin alınmasının gerektiği düşünülmektedir.
- Türk şaraplarının uluslararası düzeyde tanınmasını sağlamak üzere;
-Uluslararası markalar yaratılması,
-Yurtdışında yapılan fuarlara ulusal reyonlar ile katılımı,
-Turizm sektörü ile birlikte çalışarak, yurtiçinde yapılan uluslararası kongre ve toplantılarda sektörü tanıtacak uzun vadeli projeler geliştirilmesi,
gerektiği düşünülmektedir.
- Şarap sektörüne ilişkin faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonun sağlanması, ARGE, pazar araştırması, üye firmalara eğitim, öz denetim, ortak pazarlama ve ulusal/uluslararası lobi faaliyetlerinin yapılabilmesi için kapsamlı (üreticiler, tedarikçiler, yan sanayi ve diğer hizmet kuruluşlarının da katılabildiği) bir üye grubuyla, “yaptırım gücü” olan bir “organizasyon” çatısı altında toplanılması.
- Kurulacak olan bu organizasyonun “bira ve distile alkollü” içki sektöründe bulunan mevcut ve gelecekte kurulması olası “organizasyon” ile birlikte bir “federasyon” oluşturması. Federasyonun, başta yurtiçinde olmak üzere alkollü içkiler sektörünü gerekli platformlarda temsil etmesinin sağlanması ve ortak çıkarların kamu sağlığının da gözetilerek korunması ve geliştirilmesi.

5.3.1. AB’ye Katılım Sürecine Yönelik Öncelikler, Tedbirler ve Hukuki –Kurumsal Düzenlemeler

Ülkemizin AB Şarap Ortak Piyasa Düzeni içinde yer alabilmesine yönelik gerekli hukuki ve idari alt yapının hazırlanması gerekmektedir.

Bu kapsamda;

- Ulusal programda belirlenen AB şarap müktesebatının yine ulusal programda belirtilen sorumlu kuruluşlarca mevzuatımıza aktarılmasının sağlanması ve AB şarap müktesebatına uyum çalışmalarında, önceliğin AB'nin bağcılık, şarap üretimi ve kontrolüne ilişkin mevzuatına verilmesi gerektiği düşünülmektedir.
- AB mevzuatına uyum çalışmaları çerçevesinde, AB'de yerleşik şarap terminolojisine karşılık gelen kavramların belirlenip uygun karşılıkların geliştirilerek Türk şarap terminolojisine kazandırılması çalışmalarına ağırlık verilmesi gerektiği düşünülmektedir.
- AB şarap ortak piyasa düzenine uyum sağlanmasına yönelik gerekli idari alt yapının oluşturulması ve bu kapsamda; ülkemizin şarap sektörü uygulamalarının Topluluk kurallarıyla uygunluğunu temin etmekten sorumlu bir kamu otoritesi belirlemesi, Bağcılık Üst Kurulu, Ödeme Kurumu, Üretici Birlikleri ve Sektör Örgütleri gibi şarap ortak piyasa düzeni için gerekli kurumsal alt yapının sağlanması gerekmektedir. Ayrıca, ülkemizde, AB'de kabul gören şarap analiz yöntemlerine göre analiz yapılabilir düzeyde ki laboratuvarların yaygınlaştırılması, piyasanın sağlıklı olarak takibini sağlayacak “veri toplama/akış sistemi” kurulması sağlanmalıdır.

5.3.2. Teşvik Sistemine İlişkin Tedbirler

- Uluslararası yükümlülüklerimiz çerçevesinde; mevcut şaraplık bağ alanlarının iyileştirilmesi amacına özgü destekleme uygulanması ile özellikle kalite şaraplığa elverişli şaraplık üzüm üreticilerine yönelik teşvik mekanizmaları oluşturulmasının şarap sektörünün gelişmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir.
- İhracatta sektöre özel teşvik mekanizmalarının oluşturulması ile Şarap firmalarının yurtdışı fuar katılımlarındaki mevcut devlet desteğinin artırılması önerilmektedir.

BİRA VE MALT SANAYİİ

1. GİRİŞ

Sektörün Tanımı ve Sınırlarının Çizilmesi:

Bira, Birleşmiş Milletler sektörel tasnifi olan ISIC Rev.3 (International Standard Industrial Classification, Third Revision) sınıflandırmasında;

Kısım D- İmalat Sanayi

Bölüm 15- Gıda ve İçki İmalat Sanayi

Grup 155- İçecek İmalat Sanayi

Sınıf 1553- Malt içkileri ve Malt İmalat Sanayi içinde yer almaktadır.

Sektörün kapsadığı faaliyetlerin konusu, bira ve malt ile sınırlıdır.

GTİP No	Ürün Kategorisi
2203.00	Malttan üretilen biralar:
	- Muhtevası 10 litre veya daha az olan kaplarda :
2203.00.01.00.00	- - Şişede olanlar
2203.00.09.00.00	- - Diğerleri
2203.00.10.00.00	- Muhtevası 10 litreyi geçen kaplarda olanlar
1107.20	Malt

Biralık malt; TS 4369 sayılı “Bira Malt Standardı”nda; “ arpanın (TS 4078/1, Aralık 1983) tekniğine uygun olarak çimlendirilmesi ve sonra kurutulup kavrulması suretiyle elde olunan ve bira yapımında kullanılan hammaddedir” şeklinde tanımlanmıştır.

Bira; TS 2259 sayılı “Şişelenmiş ve Kutulanmış Biralara Standardı”nda “malt (TS 4369/2) ve diğer ekstrakt verici maddelerin öğütülüp, sıcak su ile belirli metotlara göre işlenmesiyle elde olunan şıranın, şerbetçi otu (*Humulus lupulus*) veya preparatları ile kaynatılması ve soğutulduktan sonra bira mayası ile fermente edilmiş, dinlendirilmiş ve pastörize edilmiş, içinde çözülmüş halde karbondioksit bulunan alkolsüz veya alkollü bir içecektir” şeklinde tanımlanmıştır. Ekstrakt verici maddeler de “Pirinç, mısır, darı, buğday, arpa, yulaf, sorgun ile bunlardan yapılmış ürünler ve çeşitli şekerlerdir” şeklinde tanımlanmaktadır.

Ayrıca, Tarım ve Köyişleri Bakanlığının koordinatörlüğünde, sektör temsilcilerinin ve diğer ilgili kamu kurumlarının temsilcilerinin katılımıyla hazırlanarak Ulusal Gıda Kodeks Komisyonu tarafından onaylanan ve Avrupa Komisyonuna bildirim prosedürünün tamamlanmasının ardından yayımlanarak yürürlüğe girmesi beklenen, “Gıda Kodeksi-Bira Tebliği” taslağında “Bira”;

Sadece maltın veya malt ve ekstrakt maddelerinin öğütülüp, sıcak su ile belirli yöntemlerle işlenmesi sonucunda elde edilen şıranın; şerbetçiotu ile kaynatılması ve soğutulması, bira mayası ile fermente edilmesi ve dinlendirilmesinden sonra, filtre edilerek veya edilmeyerek, pastörize edilerek veya edilmeyerek üretilen içinde çözülmüş halde karbondioksit bulunan bulanık veya berrak içki şeklinde tanımlanmıştır.

2. MEVCUT DURUM VE SORUNLAR:

2.1. Mevcut Durum

Ülkemizde 1969 yılına kadar bira üretimi devlet monopolünde yürütülmüştür. 1969 yılında, iki özel sektör kuruluşunun devreye girmesiyle Türk bira pazarı köklü bir değişikliğe uğramıştır. EFES PİLSEN ve TÜRK TUBORG'un modern üretim teknolojisi ve uyguladıkları pazarlama politikalarıyla Türk bira pazarında gerek mamul kalitesi gerekse ambalaj çeşitlendirmesi açısından gelişmiş ülke standartlarına kısa sürede ulaşılmıştır. Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 23.12.2003 tarih ve 25325 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 22.12.2003 tarihli ve 2003/85 sayılı kararı ile özelleştirilmesine karar verilen TEKEL, özelleştirme sonucunda MEY Alkollü İçkiler firması olarak pazarda faaliyet göstermeye başlamıştır.

2003 yılının ikinci yarısından itibaren sektöre giren yeni firmalarla birlikte, bu gün itibariyle sektörde 7 kuruluş faaliyet göstermektedir.

Bira sektöründe Gümrük Birliğinden sonra devlet eliyle sınırlı miktarda yapılan ithalat, alkollü içki ithalatının 4619 sayılı Kanunla değişik 4250 sayılı Kanun, 4733 sayılı Kanun ve bu Kanuna dayanılarak 6 Haziran 2003 tarih ve 25130 sayılı Resmi Gazete yayımlanan "Alkol ve Alkollü İçkilerin İç ve Dış Ticaretine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik"le tamamen serbest kalmasının ardından artış göstermiştir.

Bu gün itibariyle sektörde 9 özel sektör kuruluşu tarafından yapılan ürün ithalatı mevcuttur

2.1.1. Kuruluş Sayısı, Mevcut Kapasite ve Kullanımı

Sektörde üretici olarak 7 özel sektör kuruluşu faaliyet göstermekte olup, Tekel'in özelleştirilmesiyle birlikte sektörde faaliyet gösteren kamu kuruluşu bulunmamaktadır. Sektörde faaliyet gösteren kuruluşların faaliyet konuları ve coğrafi dağılımları aşağıda gösterilmektedir.

Tablo 1: Bira ve Malt Sektöründeki Üretici Kuruluşlar

Sıra No:	Kuruluş Adı	Yeri	Üretim Konusu	Yabancı Sermaye Payı (%)	2005 Yılı	
					İşçi Sayısı*	Kapasite (1000litre) *
1-	Anadolu Efes Biracılık ve Malt San. A.Ş.		Bira	-		910.000
	Anadolu Efes Biracılık ve Malt San. A.Ş.		Malt			95
					1742	
2-	Türk Tuborg Bira ve Malt San. A.Ş.	İZMİR	Bira	95,65		293.017
		İZMİR	Malt			36
					808	
3-	Mey Alkollü İçkiler San. ve Tic. A.Ş.	YOZGAT	Bira		102	15.000
4-	Süral Otelcilik ve Turizm İşl. A.Ş.	ANTALYA	Bira		11	10.000
5-	Park Gıda ve Meşrubat San. ve Tic. A.Ş.	TEKİRDAĞ	Bira		33	13.000
6-	İstanbul Gıda Tur. San. ve Tic. A.Ş.	İSTANBUL	Bira		10	72,8
7-	Elif Turizm Tic. ve İşl. A.Ş.	ANTALYA	Bira		4	200
Kaynak: *Üretici firmaların verileri				Genel Toplam:		1.241.502

Ülkemiz bira sektöründe serbest rekabet ilkelerinin geçerli olup, yeni firma ve markaların piyasaya girdiği dinamik bir yapı sergilenmektedir.

Tablo 2: Bira Sektöründe Kurulu Kapasite Durumu

Sıra No:	Ana Mallar	Kapasite KKO	Kapasite Birimi	YILLAR						
				1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.
1-	Bira	Kapasite	1000 litre	1.226.200	1.226.200	1.216.500	1.216.500	1.216.252	1.241.252	1.241.502
		KKO							69,6	72,8
Kaynak: 1999-2002 Firma verileri 2003-2005 yılı TAPDK verileri										

Kapasite kullanımı, ülkemizde tüketim alışkanlıklarına bağlı olarak mevsimlik değişiklik göstermektedir. Özellikle yaz döneminde tüketime bağlı olarak kapasite kullanım oranı önemli miktarda artmaktadır.

2.1.2. Üretim

a) Üretim Yöntemi -Teknoloji:

Üretim Avrupa'da mevcut en son tekniğe göre yapılmaktadır. Bu konuda araç, gereç, tesis teknolojisi ve eleman kalitesi yüksek seviyededir.

b) Ürün ve İşletme Standartları:

Her üretici üretmek istediği tipteki bira için gerekli teknolojiyi tespit etmekte ve uygulamaktadır. Tüketicinin damak tadı önemli olduğundan üreticiler genelde teknolojilerini bu yönde geliştirmektedirler.

Ancak bira tipinin yanı sıra üretim için harcanan enerji, üretim fireleri ve otomasyon sistemleri de önemli olduğundan eğilim bu konuda tasarruf ve kalite gelişimi sağlayan sistemlerin kullanılması yönünde olmaktadır.

Bira sektöründe faaliyet gösteren kuruluşlar teknolojideki değişiklikleri takip edebilmekte ve yeni teknolojilerini pazara kalite olarak yansıtabilmektedirler.

Malt, bira ve viskinin hammaddesi olmanın yanında içeriğindeki vitamin ve besin maddeleri nedeniyle ekmek-un-bebek mamalarında katkı maddesi olan, sporcuların beslenme tablolarından eksik olmayan ve bu sebeplerden dolayı dünyada çok kullanılan önemli bir besin türüdür.

Malt bir çok tahıldan elde edilmekle beraber genelde kullanılan hammadde arpadır. Türkiye yıllık arpa üretimi yüksek olmasına rağmen malt sektörünün ihtiyacı olan miktar kalite sorunu nedeniyle karşılanamamakta ve belirli miktar arpa ithal edilmek zorunda kalınmaktadır. Türkiye deki arpa üretimi yıllık 7-8 milyon ton civarındadır. Sektörün kaliteli biralık arpa ihtiyacı yaklaşık yıllık 200.000 ton düzeyindedir. Bu miktarın ancak %25 i üretilmekte, geri kalan kısmı diğer çeşit arpalardan temin edilmekte, ihtiyacın yaklaşık %20'si ise ithal yoluyla karşılanmaktadır.

Tablo 3: Birim Üretim Girdileri (1 hl bira için)			(2005 Yılı Cari Fiyatlarıyla)	
Ana Mamul:				
Girdiler (Mal Bazında)	Miktar		Değer (YTL)	
	Yerli	İthal	Yerli	İthal
Malt (kg)	13,5	15,0	7,1	11,14
Şerbetçiotu (kg)	0,065	0,03	1,15	0,26
Diğer(Pirinç,Şeker,kg)	2,8		1,51	
Ambalaj (Kutu +kapak adet)	200		29,58	
Elektrik (kWh)	13,6		1,51	
Diğer Enerji(Doğalgaz,Kızgın Su vb.)Kwh	14,8		5,84	
Birim Üretim Girdileri (1 kg Malt için)			(2005 Yılı Cari Fiyatlarıyla)	
Ana Mamul:				
Girdiler (Mal Bazında)	Miktar		Değer (YTL)	
	Yerli	İthal		
Arpa (kg)	1,01	1,63	0,28	0,22
Elektrik (kWh)	0,14		0,016	
Diğer Enerji(Doğalgaz,Kızgın Su vb.)Kwh	0,34		0,08	

b) Ürün Standartları:

Bira, uyulması isteğe bağlı olan Kasım 1986 tarihli (TS 2259) standardına bağlıdır. Bu standart, bira çeşitleri ile ilgili düzenlemeleri ve standart analiz metotlarını içermektedir. Bu standartlar, ihtiyari standartlardır. Bira sektörünün iki ana hammaddesi olan Malt (TS 4369, Aralık 1984) ve Şerbetçiotu (TS 2738, Nisan 1977) standartları mevcuttur.

Ayrıca, Tarım ve Köyişleri Bakanlığının koordinatörlüğünde, sektör temsilcilerinin ve diğer ilgili kamu kurumlarının temsilcilerinin katılımıyla “Gıda Kodeksi-Bira Tebliği” taslağı hazırlanarak 2005 yılı Ekim ayı itibariyle Ulusal Gıda Kodeks Komisyonu (UGKK) tarafından

onaylanmıştır. Söz konusu taslağın, Avrupa Komisyonuna bildirim prosedürünün tamamlanmasının ardından yayımlanarak yürürlüğe girmesi beklenmektedir.

c) Üretim Miktarı ve Değeri:

Tablo 4: Üretim Miktarı (Bin litre/ton)														
Sıra	Ana	Yıllar							Yıllık Değişim (%)					
No:	Mallar	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.
1-	Bira	717.431	763.328	743.328	783.601	834.973	878.422	900.000	6,4	-2,6	5,4	6,6	5,2	2,5
2-	Malt	105.960	109.693	114.012	118.233	122.959	127.964	134.000	3,5	3,9	3,7	4,0	4,1	4,7

Kaynak: TÜİK verileri

Tablo 5: Üretim Değeri (Cari Fiyatlarla) (Bin YTL)														
Sıra	Ana	YILLAR							YILLIK ARTIŞLAR (%)					
No:	Mallar	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.
1-	Bira	137.310	228.551	367.142	538.324	736.575	1.073.132	1.110.000	66,4	60,6	46,6	36,8	45,7	3,4
2-	Malt	16.092	21.876	46.473	82.648	93.506	101.658	110.000	35,9	112,4	77,8	13,1	8,7	8,2

Kaynak: TÜİK verileri

Cari fiyatlar, 2002 yılından itibaren yüksek oranda artan Özel Tüketim Vergisi nedeniyle pazar fiyatları ve enflasyonun üzerinde bir artış göstermiştir.

2.1.3. Dış Ticaret

a) İthalat:

Bu gün itibarıyla sektörde 9 firma ithalat yapmaktadır.

Tablo 6: Bira ve Malt Sektörü Ürün İthalatı (Miktar Olarak) (1000 litre/ton)														
Sıra	Ana	YILLAR							YILLIK ARTIŞLAR (%)					
No:	Mallar	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.
1-	Bira	743	576	154	166	311	2.434	2.316	-22,5	-73,3	7,8	87,6	----	-4,8
2-	Malt	53	22	1.352	810	488	6.632	4.186	-58,5	----	-40,1	-39,8	----	-36,9

Kaynak: TÜİK verileri

Tablo 7: Bira ve Malt Sektörü Ürün İthalatı (Değer Olarak) (1000 \$)(CIF)														
Sıra	Ana	YILLAR							YILLIK ARTIŞLAR (%)					
No:	Mallar	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.
1-	Bira	681	501	138	140	224	1.822	1.770	-26,4	-72,5	1,4	59,7	----	-2,9
2-	Malt	18	12	454	289	236	2.410	1.701	-33,0	----	-36,3	-18,4	----	-29,4

Kaynak: TÜİK verileri

Bira ve malt sektörünün hammadde olarak maltlık arpa ile şerbetçiotu ithalatı mevcuttur. Sektöre yeni giren firmalar malt fabrikası yatırımı yapamadıkları için malt ihtiyaçlarını ithal etmektedirler.

b) İhracat:

Mevcutta İhracat mevzuatında ve uygulamalarında karşılaşılan önemli sorun bulunmamaktadır. Yalnız YTL nin aşırı değerlenmesi karşısında ihracatçıların uğradığı zararın kısmen giderilmesi için sağlanan ve sağlanacak teşvikler önem göstermektedir.

Tablo 8: Bira ve Malt Sektörü İhracatı (Miktar Olarak) (1000 lt)														
Sıra No:	Ana Mallar	YILLAR							YILLIK ARTIŞLAR (%)					
		1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2000	2001	2002	2003	2004	2005
1	Bira	25.446	25.733	27.504	31.675	42.061	61.361	76.845	1,1	6,9	15,2	32,8	45,9	25,2
2	Malt	3.370	486	2.373	2.597	430	2.522	2.331	-85,6	----	9,4	-83,4	----	-7,6
Kaynak: TÜİK verileri														

Kaynak: TÜİK verileri

Tablo 9:Bira ve Malt Sektörü İhracatı (Değer Olarak)													1000\$ (FOB)	
Sıra	Ana	YILLAR							YILLIK ARTIŞLAR (%)					
No:	Mallar	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2000	2001	2002	2003	2004	2005
1	Bira	12.452	12.494	12.495	13.775	20.961	30.317	40.792	0,3	0,0	10,2	52,2	44,6	34,6
2	Malt	1.140	131	642	769	154	850	864	-88,5	----	19,7	-79,9	----	1,7
Kaynak: TÜİK verileri														

Kaynak: TÜİK verileri

2.1.4. Yurtiçi Tüketim

2003 yılından itibaren ÖTV ye yapılan ciddi artışlar, enflasyonun çok üzerinde fiyat artışlarına yol açtığından, sektörde talep durgunluğu yaşanmaktadır. İthalat düzenlemeleriyle iç piyasaya giren yabancı markalar, genelde üst gelir seviyesindeki tüketicilere hitap etmektedir. Bu segmentin, artan ithalatçı firma ve markalara bağlı olarak tüketici tercihi yaratması beklenmektedir.

Gıda kodeksinin (Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği, 1997) öngördüğü HACCP uygulamaları tüketiciye güvenilir ürünler sunulmasına olanak sağlamaktadır. Tüketici hakları 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun yasalarına uygun olarak gözetilmektedir.

Tablo 10: Tüketim Miktarı (1000 litre)													
Sıra No:	Ana Mallar	YILLAR							YILLIK ARTIŞLAR (%)				
		2004			2005				2005				
1-	Bira	813.172			821.850				1,1				

Kaynak: TAPDK verileri

2.1.5. Fiyatlar

Tablo 11: Bira Sektörü Ortalama Fabrika Çıkış Fiyatları (YTL)															
Sıra	Ana	Fiyat	YILLAR							YILLIK ARTIŞLAR (%)					
No:	Mallar	Birimi	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.
1	Bira	YTL/lt	0,19	0,29	0,49	0,68	0,88	1,2	1,3	52,6	69,0	38,8	29,4	36,4	8,3
Kaynak: TÜİK verileri															

Kaynak: TÜİK verileri

Türkiye, İskandinav ülkelerinden sonra en yüksek litre başı tüketim fiyatına sahip ülke konumuna gelmiştir. Kişi başı milli gelir seviyesine göre değerlendirildiğinde, Avrupa'daki en

yüksek fiyata sahip ülkelerden biridir. Fiyatların yüksekliği, vergi oranlarının yüksek olmasından kaynaklanmaktadır.

2.1.6. İstihdam

Bira sektörü genelinde yüksek, orta düzey yönetici ve işçi olarak çalışan sayısı irdelendiğinde, teknik ve idari olarak yapılan bir sınıflandırma doğrultusunda yaklaşık 2700 kişinin istihdam edildiği görülmektedir.

Bira Sektöründe faaliyette bulunan firmalar yerli maltlık arpa tedarikinin yaklaşık olarak 180.000 ton civarındaki ihtiyacını yaklaşık 8.000 çiftçi ailesinden karşılamaktadır. Şerbetçiotu üretimi, bira sektörüne girdi sağlayan diğer bir zirai istihdam alanıdır. Bu sektörde de yaklaşık olarak 769 sözleşmeli çiftçi çalışmaktadır.

2.1.7. Sektörün Rekabet Gücü

Sektörün teknolojik altyapısı, gelişmiş ülkelerde aynı sektörde faaliyet gösteren firmalarla eşit düzeyde kabul edilebilir. Sektörde AR-GE çalışmaları, Türkiye'nin zirai potansiyeli göz önünde tutularak arpa ve şerbetçiotu gibi hammaddelerin iyileştirilmesi ve geliştirilmesine yöneliktir.

Maliyet unsurları içinde özellikle yakıt ve elektrik maliyetleri, pek çok Avrupa ve diğer dünya ülkelerin üzerindedir. Bu durum hem nihai ürün, hem de nakliye giderlerini arttırmakta ve bu yönüyle AB ülkelerine karşı bir dezavantaj teşkil etmektedir.

Arpa fiyatları özellikle YTL nin değerlendirilmesi neticesinde, Avrupa fiyatlarıyla eşit duruma gelmiştir. Halen, şerbetçiotunun etkin maddesi olan alfa asit fiyatları, ithale oranla yaklaşık %20 daha pahalıdır. Malt ithalatında %10 oranında gümrük vergisi uygulaması bulunmaktadır. Buna rağmen, ithal maltların fiyatı, yerli maltlarla aynı seviyedir.

2.1.8. Diğer Sektörler ve Yan Sanayi ile İlişkiler

Bira sektörü tarım, ambalaj, cam, kimya, reklam ve ulaştırma ve diğer pek çok hizmet sektörleriyle yakın ilişki içerisinde. Yıllık bazda bira sektörünün diğer sektörlerle katkısı aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Sektör	Katkı (Milyon USD)
Ambalaj Malzemeleri	95,3
Tarım ve Tarıma Dayalı Sanayi	65,0
Satış Teşvik	48,0
Nakliye	27,1
Cam	15,3
Kimya	3,7
Plastik	3,6
Ahşap	1,0
TOPLAM	259,0
Kaynak: Sektör Verileri	

Bira ve malt sektörünün gelişerek büyümesi ulusal ekonomi içinde diğer sektörler ve yan sanayi için önemli ölçüde katma değer yaratacaktır.

2.1.9. Mevcut Durumun Değerlendirilmesi

-Kapasite kullanımların değerlendirilmesi;

Türkiye deki bira tüketimi mevsim koşullarına bağlı olarak büyük değişkenlik göstermektedir. Kış aylarında belirgin bir düşüş gösteren tüketim, yaz aylarında turizmin de etkisiyle büyük ölçüde artmakta ve kapasite kullanım oranı %90 ların üzerine çıkmaktadır. Sektörün yıllık ortalama kapasite kullanımı %75 ler düzeyindedir.

-Tüketime ilişkin yorumlar;

Türkiye de kişi başı tüketim son 5 yıllık dönem içerisinde yaklaşık 11 L civarında seyretmektedir. Yıllar itibarıyla toplam tüketimde görülen düşük oranlı artışlar ise esas itibarıyla turizm faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır. Bira sektöründeki tüketim artışları sekizinci 5 yıllık kalkınma planında öngörülen düzeylerin oldukça altında gerçekleşmiştir.

-Sorunlar;

- Bira ÖTV'sinde Yürürlüğe Konulan Artışlar , AB Ülkeleri ile Mukayese, Vergi Politikalarının Etkileri

Bira ÖTV'sinde özellikle 2003 Ocak ayından itibaren yürürlüğe konulan yüksek düzeylerdeki artışlar üretim, istihdam ve yatırım düzeylerini etkilemiştir. Dünya ülkeleri ile kıyaslandığında ülkemizdeki ÖTV oranının en üst düzeylerde seyrettiği dikkat çekmektedir.

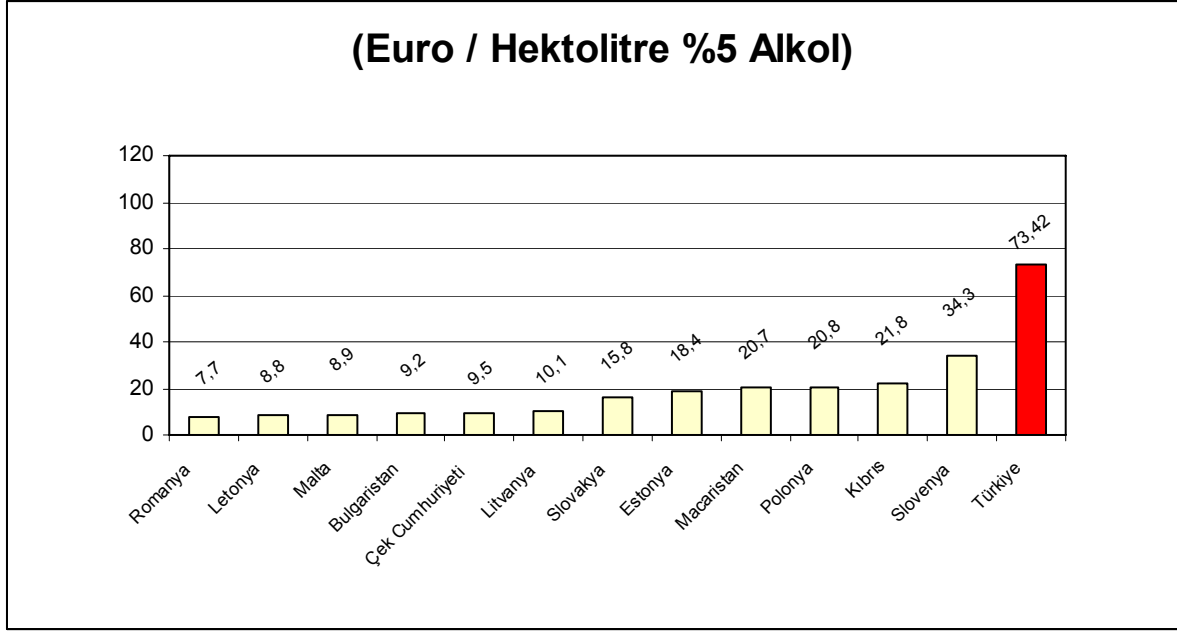
- Bira ÖTV'sinde Kaydedilen Artışlar

Tablo 12: ÖTV oranlarındaki değişimler (2002 – 2005)				
Yıl	Nispi Oran (%)	Sabit Oran (lt başına)	Litrede 1 derece alkol için vergi karşılığı	ÖTV Artış Oranı
ÖTV Kanunu: 4760	48,7			
Yayın tarihi: 12.05.2002				
Bakanlar Kurulu Kararı : 5141	63,3			30%
Yayın tarihi: 08.01.2003				
Bakanlar Kurulu Kararı : 6258		750.000 TL		
Yayın tarihi: 14.10.2003				
Bakanlar Kurulu Kararı : 6992			159.000 TL	6%
Yayın tarihi: 14.03.2004				
Bakanlar Kurulu Kararı : 8410			0,2378 YTL	50%
Yayın tarihi: 01.02.2005				
Bakanlar Kurulu Kararı : 9281			0,2380 YTL	
Yayın tarihi: 25.08.2005				

Yukarıdaki tabloda görüleceği gibi 8 Ocak 2003 ten bu yana yapılan vergi ve ÖTV artışları yüksek oranlarda gerçekleşmiştir. Bunun sonucunda Türkiye'de % alkol derecesine göre alınan

ÖTV miktarı Avrupa ortalamasının 3,5 katı seviyesindedir. Hatta bu oran bazı ülkelere kıyasla 8 katına ulaşmıştır.

- Bira ÖTV'sinin AB'ye Mayıs 2004'te Katılan Ülkeler ve Aday Ülkelerle Mukayesesi

Ref : Brewers of Europe & “The Consequences Of Higher Minimum Excise Duty For Beer
“,Oxford Economic Forecasting, Kasım 2005

* 7 Kasım 2005

T.C Merkez Bankası kuru

1 Euro=1,6207 YTL

Türkiye'deki kişi başına düşen gayri safi hasıla ve bira tüketim rakamlarının AB ülkeleriyle kıyaslanmasında ise, bira ÖTV'sinde kaydedilen artışların, Türkiye'yi Avrupa'da reel olarak en yüksek vergi alınan ülke konumuna getirdiği görülmektedir. Türkiye'de kişi başına düşen milli gelir, 15 AB ülke ortalamasının yaklaşık 1/7'sidir. Ülkemizde kişi başına düşen bira tüketimi ise 11 litre düzeyindeyken , AB'de ise bu rakam ortalama 80 litreyi aşmaktadır.

Yukarıda ifade edilen doğrultuda, mevcut vergi yükü, bira sektörünün yatırım planlarını, istihdam politikalarını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durum yerli ve yabancı firmaların sektörde yatırıma yönelmelerini caydırmaktadır.

- Alkol Sektöründe Kayıt dışı Faaliyetler ve Bunun Bira Sektörüne Yansıması

Bazı alkol ürünleri ve alkollü içkilere ilişkin kayıt dışı ekonomik faaliyetler endişe verici boyutlara ulaşmıştır. Bu sorunlar, bir yandan ciddi vergi kayıplarına ve haksız rekabet sorunlarına yol açarken, öte yandan gıda güvenliğine yönelik tehdit oluşturmaktadır. Kayıt düzenine uyan alkollü içecek firmaları, vergi ve diğer sorumluluklarını yerine getirdiğinden,

sektörde kayıt dışı olarak faaliyet gösteren diğer firmalar, alkol sektöründe haksız rekabete ve istikrarsızlığa sebebiyet vermekte olup, bu durum bira sektörünü olumsuz etkilemektedir.

- Reklam ve Tanıtım Uygulamaları;

Reklam uygulamalarıyla ilgili olarak, Avrupa Ülkelerinde, alkollü içkiler üzerindeki reklam yasağı hakkında tek tip bir uygulama bulunmamakla birlikte, genel düzenlemeler dışında distile alkollü içkiler, bira ve şarap arasında farklı düzenlemeler mevcuttur. Ülkemizde radyo ve televizyon reklamlarına izin verilmemektedir. Bunun haricinde tüm alkollü içkileri kapsayan farklılıkları gözetmeksizin, reklam içeriklerine yönelik kriterlerle ilgili düzenlemeler mevcuttur. Tüketici promosyon uygulamalarında genele yönelik bazı kısıtlamalar (milli piyango çekilişli kampanyalar ve kapak altı bedava v.b.) bulunmaktadır.

Yeni mevzuat değişiklikleri ile ruhsat düzenlemelerindeki kısıtlamaların kapsamı genişletilmiştir.

2.2. Sektörün Dünyada (OECD, DTÖ, Ülkeler) ve AB Ülkelerindeki Durumu

Sektörün dünyada ülkelerindeki gelişimi izlendiğinde, özellikle en fazla tüketimin olduğu Asya Pasifik kıtasının genelinde 2010 yılı projeksiyonuna göre % 21 lik bir büyüme gerçekleşmesi beklenmektedir. Dünya genelinde bu büyümenin ise 2005 – 2010 dönemleri arası % 10 düzeyinde gerçekleşmesi tahmin edilmektedir.

2005 yılı verileri doğrultusunda dünyadaki bira tüketiminin % 33 ünün Avrupa kıtası, % 31 inin ise Asya Pasifik kıtası tarafından paylaşıldığı görülmektedir. 2010 tahminlerine göre bu dağılımın Asya Pasifik grubu için % 35 lere yükseleceği öngörülmektedir.

2.3. GZFT (Güçlü Yanlar-Zayıf Yanlar ve Sorunlar–Fırsatlar–Tehditler) Analizi

Sektörün Güçlü Yanları

- Bira sektöründe kullanan teknolojik seviyenin ve bilgi düzeyinin yüksek olması
- Şarap ve distile alkollü içkiler sektörüne nazaran bira sektöründe kayıt dışılığın olmaması
- Ürün çeşitliliği ve kalitesi bakımından uluslar arası standartların yakalanmış olması.
- Sektörün genelde şeffaf bir yapıya sahip olması ve doğru istatistiksel bilgilere ulaşılabilmesi.

Sektörün Zayıf Yanları

- Biralık arpa teminindeki güçlükler
- Kişi başı bira tüketimin düşük olması
- Genel promosyon ve bazı tüketici kampanyalarının yapılamaması

Sektördeki Fırsatlar

- Toplumda tüketicinin kalite bilincinin artması.
- AB ile üyelik müzakerelerinin başlamış olması.
- Kentsel nüfusun artması.

- Turizm sektöründe yaşanan olumlu gelişmeler.
- İhracat potansiyelinin mevcut olması.

Sektördeki Tehditler

- Diğer alkollü içki sektörlerinde yaşanan kayıt dışılık
- Vergi oranlarının yüksek olması ve sıklıkla değiştirilmesi.
- Yerel yönetimlerin açık içki satışını belirli alanlarla sınırlandırarak, yasaklamaya yönelik uygulamaları ile ruhsat belgesi yenilenmesindeki farklı uygulamaları nedeniyle zorluklar yaşanması
- Sektörde reklam ve tanıtım yasağının distile alkollü içkilerle aynı kategoride düzenlenmesi

3. DOKUZUNCU PLAN DÖNEMİNDE (2007-2013) SEKTÖRDE BEKLENEN GELİŞMELER

3.1. Yurtiçi Talep Projeksiyonu

Talep Projeksiyonunu etkileyen faktörler;

8.Beş Yıllık Kalkınma Planında öngörülmesine karşın, Türkiye de son beş yıldan beri kişi başı tüketimde artış görülmemiştir. Mevcut durum çerçevesinde, ÖTV artışının ve satış belgesinin alınması/yenilenmesindeki güçlükler ile reklam ve kampanyalara ilişkin sorunlar nedeniyle, önümüzdeki plan döneminde de kişi başı tüketimde bir değişim olmayacağı tahmin edilmektedir. Sektörün yeni plan dönemindeki talep tahminleri aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 13: Bira Sektörü Yurtiçi Talep Projeksiyonu (Miktar Olarak)										(1000litre)
Sıra	Ana	YILLAR								Ort.Yıllık Artış (%)
No.	Mallar	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007-2013
1	Bira	840.000	850.000	860.000	870.000	880.000	890.000	900.000	910.000	1,2

3.2. İhracat Projeksiyonu

Tablo 14:Bira Sektörü İhracat Projeksiyonu (Miktar Olarak)										(1000 lt)
Sıra	Ana	YILLAR								Ort.Yıllık Artış (%)
No.	Mallar	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007-2013
1	Bira	86.000	93.500	101.350	107.500	112.700	118.000	123.500	129.050	6,0

Tablo 15: Bira Sektörü İhracat Projeksiyonu(Değer Olarak)										(2005 Fiyatlarıyla–1000 ABD \$)
Sıra	Ana	YILLAR								Ort.Yıllık Artış (%)
No.	Mallar	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007-2013
1	Bira	47.300	51.425	55.743	59.125	61.985	64.900	67.925	70.978	6,0

3.3. Üretim Projeksiyonu

Tablo 16:Bira Sektörü Üretim Tahminleri (Miktar Olarak)										(1000 lt)
Sıra	Ana	YILLAR								Ort.Yıllık Artış (%)
No.	Mallar	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007-2013
1	Bira	920.000	935.000	950.000	970.000	985.000	1.000.000	1.015.000	1.035.000	1,7

Tablo 17: Bira Sektörü Üretim Tahminleri (Değer Olarak)										(2005 Fiyatlarıyla-YTL)
Sıra	Ana	YILLAR								Ort.Yıllık Artış (%)
No.	Mallar	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007-2013
1	Bira	460.000	467.500	475.000	485.000	492.500	500.000	507.500	517.500	1,7

3.4. İthalat Projeksiyonu

Son 2 yıllık ithalatın seyri değerlendirilerek, ithalatın önümüzdeki dönemde artarak devam edeceği tahmin edilmektedir.

Piyasaya yeni üretici firmaların girişiyle birlikte hammadde (arpa,malt,şerbetçiotu) ithalatının arttığı görülmektedir. Bunun yanı sıra Türkiye deki hammadde fiyatlarının artışına ve dünya fiyatlarının uygunluğuna bağlı olarak, hammadde ithalatının daha da artabileceği öngörülmektedir.

3.5. Yatırım Tahminleri

Sektörde kapasite artışı öngörülmemekle birlikte, iç talepte meydana gelecek artış mevcut kapasite kullanımı arttırılmak suretiyle karşılanacaktır. İç talep ve ihracatta beklenenin üzerinde bir artış olması halinde, yeni yatırımlar gündeme gelebilecektir.

3.6. Teknolojide, Ar-Ge Faaliyetlerinde, İstihdam Piyasasında, Girdi Piyasalarında, Çevre Uygulamalarında vb. Muhtemel Gelişmeler ve Sektörün Rekabet Gücüne Etkileri:

Ülkemizde küreselleşmenin etkisini gösterdiği sektörlerden birisi bira sektörüdür. Anadolu Efes Biracılık A.Ş., gerçekleştirdiği yatırımlarla Rusya ,Orta Asya ve Güneydoğu Avrupa Ülkelerinde yatırımlarda bulunmakta, 40 tan fazla ülkeye de ihracat yapmaktadır. Sektörün diğer kuruluşu Türk Tuborg A.Ş'ye ise dünyanın başlıca bira firmalarından Carlsberg A/S, know-how ve teknolojisiyle yatırım yapmıştır.

Sektör, rekabet kabiliyetine sahip firmalardan oluşmaktadır.

Sektör çevreye son derece duyarlı olup, büyük firmalar ISO 14001 Çevre Yönetim Sistem belgesini almışlardır.

4. AB'YE KATILIM SÜRECİNİN SEKTÖRE ETKİLERİ

AB ülkelerinde biraya ilişkin genel anlamda bir teknik mevzuat mevcut değildir. Gıda maddesi olması itibarıyla genel gıda güvenliği kurallarına tabidir.

5. DOKUZUNCU PLAN DÖNEMİ İÇİN ÖNERİLEN STRATEJİ, AMAÇ, POLİTİKA, ÖNCELİK VE TEDBİRLER

5.1. Temel Sektörel Vizyon ve Strateji

Sektörün şimdiye kadar olduğu gibi, bundan sonra da toplumsal sorumluluk ilkelerine bağlı kalarak, Türk ekonomisine ve toplumun yaşam kalitesine olan katkısının arttırılarak sürdürülmesi.

5.2. Temel Amaç ve Politikalar

- Ekonomiye olan katkının arttırılması,
- Sektörün, AB kavram, kurum ve kurallarına uyumlu gelişimini sağlamak,

5.2.1. AB'ye Katılım Sürecine Yönelik Amaç ve Politikalar

- Düşük alkollü içkilerin, AB Ülkelerinde olduğu gibi distile alkollü içkilerden ayrı bir kategoride değerlendirilmesi,
- 92/84/EEC nolu AB Direktifine uyumun sağlanması,

5.2.2. Diğer Amaç ve Politikalar

- Piyasa Gözetim Sisteminin etkinleştirilmesi,

5.3. Amaç ve Politikaları Gerçekleştirmeye Yönelik Öncelikler, Tedbirler ve Hukuki - Kurumsal Düzenlemeler

- 1) Mevzuat uyumunda ve uygulamalarda AB normlarının yakalanması, sektörün üretim satış ve yatırım faaliyetleriyle geleceğe yönelik planlarını önünü görebilir bir ortamda sürdürebilmesine olanak sağlayacaktır
- 2) Dünya kalite standartlarında maltlık arpa ve şerbetçiotu çeşitlerinin geliştirilmesinin teşviki; Arpa kalitesinin artması ile malt kalitesi artacak ve böylelikle nihai ürünün kalitesinin yükselmesi sağlanacaktır. Dünya malt pazarının istediği kalitede maltlık arpa yetiştirebildiği takdirde iç piyasadaki arpa fiyatlarından daha yüksek fiyatlarla arpa ihraç etme imkanı doğacaktır.
- 3) Maltlık arpayla ilgili üretici birliklerinin kurulmasının teşviki ve desteklenmesi gereklidir.
- 4) Arpa ticaretinde yemlik-maltlık kavramların yerleştirilmesi ve farklı fiyat uygulamasının başlatılması; TMO tarafından alım politikası belirlenirken yemlik ve maltlık arpa fiyatlarının dünya fiyatları da dikkate alınarak ayrı ayrı belirlenmesi ve uygulamaya konulması uygun olacaktır.
- 5) Maltlık arpa üretiminden kaynaklanan sorunlar konusu çözümleninceye kadar, malt endüstrisinde hammadde temininin kolaylaştırılması ve bu bağlamda Dış Ticaret Müsteşarlığı ile işbirliğine girerek AB tarafından tanınan kotaların arttırılması yönünde

girişimlerde bulunulması yararlı olacaktır. Söz konusu girişimlerden bir sonuç alınamaması durumunda maltlık arpayı uygulanan gümrük vergisinin azaltılması Dış Ticaret Müsteşarlığınca değerlendirilmelidir. Bu suretle sektörün rekabet kabiliyeti gelişme gösterecek, bu durum bira ihracatımızı olumlu yönde etkileyecektir.

- 6) İmalatçı ihracatçıların üretim maliyetlerini rekabete uygun hale getirmek için enerji girdilerinde fiyat indirimi uygulanması;
- 7) İhracat maliyetlerini olumsuz etkileyen Serbest bölge ve limanlara ödenen ücretlerin azaltılması,
- 8) Özellikle ABD ,Güney Amerika ve Afrika ülkeleri için ödenen navlunların rakiplerin iki misli civarında olması nedeni ile uzak yol navlun primi uygulanması;
- 9) Kayıt dışı sorununun çözümünde beklenti, etkin bir denetimin üretim ve satış faaliyetlerinin her aşamasında tesis edilmesidir. Avrupa Birliği ile üyelik müzakerelerinde kayıt dışı ile mücadele önem arz eden bir konudur. AB ile müzakereler çerçevesinde; malların serbest dolaşımına olanak sağlayacak Tek Pazar sisteminin mevzuat ve kurumlarıyla tam olarak oluşturulması gerekmektedir. Bu bağlamda , özellikle gıda güvenliği bakımından etkin bir piyasa gözetim sisteminin tesis edilmesine yönelik olarak;
 - Sorumlu kamu kuruluşlarımız arasında daha güçlü bir koordinasyonun sağlanması,
 - Onaylanmış kuruluşların kamuya açıklanması,
 - Laboratuvar alt yapısının iyileştirilmesi,
 - Mevcut akreditasyon sisteminin geliştirilmesi,
 - Piyasa gözetimini yapacak personelin daha iyi eğitilmesi,
 gerekecektir.

Etkin bir piyasa gözetim sistemiyle birlikte caydırıcı yaptırımları içeren bir denetim sisteminin kurulması, aynı zamanda kayıt dışı faaliyetleri de asgariye indirecektir.

- 10) Düşük Alkollü İçkilerle, Distile Alkollü İçkilerin Farklı Mevzuat Hükümlerine ve Uygulamalara Tabi Tutulması;

İlgili AB mevzuatı ve uygulamaları dikkate alındığında düşük alkollü içkilerle distile içkilerin genelde farklı kategorilerde değerlendirildiği görülmektedir. AB ülkelerinde; reklam kriterleri, promosyon ve kampanya kuralları, açık ve satış noktalarının tabi bulunduğu mevzuat ve uygulamalar, düşük alkollü ve distile alkollü içkiler için genelde farklılık arz etmektedir. Düşük alkollü içkiler için mevzuat daha az kısıtlayıcıdır. Ülkemizde ise böyle bir ayırım henüz yapılmamış olup, tüm alkollü içkiler genelde beraber mütalaa edilmektedir. Bu itibarla, birçok AB ülkesi örneğinde olduğu gibi, ülkemizde de böyle bir tefrikin yapılmasına ihtiyaç bulunduğu düşünülmektedir. Bu tefrikin mevzuatımızda öncelikli olarak yapılması gerekir.

11) ÖTV ile İlgili Avrupa Birliği Direktifleri ile Türk Mevzuatının Uyumlaştırılması

AB Komisyonunun Türkiye için düzenlediği son İlerleme Raporunda alkol ürünlerine ilişkin ÖTV sistemimizin AB Mevzuatı ile bağdaşmadığı vurgulanmaktadır. Avrupa Birliği'nde alkol ürünlerinde Özel Tüketim Vergisini düzenleyen “ Council Directive 92/84/EEC on the Approximation of the Rates of Excise Duty on Alcohol and Alcoholic Beverages” Konsey Direktifi 1 Ocak 1993 tarihinden itibaren yürürlükte bulunmaktadır. Söz konusu Direktifin Türk Mevzuatına dahil edileceği hususu Ulusal Programımızda taahhüt edilmiştir. Bu itibarla, ilgili mevzuatımızın, AB Mevzuatı ile uyumlaştırılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

5.3.1. AB'ye Katılım Sürecine Yönelik Öncelikler, Tedbirler ve Hukuki –Kurumsal Düzenlemeler;

5.3.2. Teşvik Sistemine İlişkin Tedbirler;

- 1) Yurtdışındaki pazarlama faaliyetleri için yararlanılan Marka, fuar ve yurtdışı ofis açma teşvikleri hem markaların tanıtımı hem de pazarlama giderlerinin bir kısmının karşılanması yönünden çok yararlı olmaktadır. Sağlanan teşvik miktar ve oranlarının imkan nispetinde artırılması daha da yararlı olacaktır.
- 2) İhracatta kullanılan gümrük muafiyetli hammadde ve yatırım malı ithalatı, imalatçılara tanınan ihraç kayıtlı satış ve diğer teşvik uygulamalarına devam edilmelidir.
- 3) Geçtiğimiz yıllarda 40-50 bin ton olarak yapılmakta olan malt ihracatı, ihracatta uygulanan teşviklerin kaldırılması sonucunda 2-3 bin ton seviyelerine gerilemiştir. İhracat sadece yakın çevre ülkelere yapılabilmektedir. Önceki bölümlerde belirtildiği üzere, döviz kurlarının da etkisiyle, ithal malt yerli malta göre cazip bir fiyat aralığına gelmiştir. İhracatta sağlanacak destekler, kaliteli arpa yetiştiriciliği teşviki ile birlikte yeni bir potansiyel yaratacak ve sektörün malt üretimine yatırım yapma isteğini güçlendirecektir.

6. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

Bira Sektöründe Özdenetim Sisteminin Oluşturulması

Ülkemizde alkollü içkilere ilişkin satış geliştirme uygulamaları ile reklam ve tanıtıma ilişkin hususlar mevzuatla düzenlenmiştir. AB’de ise söz konusu uygulamalar ağırlıklı olarak özdenetim düzenlemeleri (self-regulation) ve bazı durumlarda mevzuatla düzenlenmektedir.

Özdenetimin uygulandığı ülkelerde kamu otoriteleriyle alkol sektörü yetkilileri arasında sürdürülen ilişkilerde genelde karşılıklı güven esastır. Sektör, uyulması gereken kuralları ve bununla ilgili denetim mekanizmalarını oluşturmaktadır. Nitelik ve içeriği farklılık arz etse de 15 Avrupa Birliği üyesinin tamamında ve 2004 yılında Avrupa Birliği’ne katılan diğer AB ülkelerinin çoğunda özdenetim kuralları uygulanmaktadır.

Bu bağlamda, ülkemiz bira sektörünün sahip olduğu doğal özdenetim deneyimi ve disiplinli uygulamalar dikkate alındığında, önümüzdeki plan döneminde bira sektörü, böyle bir özdenetim sistemini oluşturabilecektir.

SU SANAYİİ

1. GİRİŞ

Sektörün tanımı ve sınırlarının çizilmesi:

Yer altı suları açısından Avrupa ülkeleri içinde zengin kaynakları olan ülkemizde satış amaçlı ambalajlı su sektörü doğal mineralli sular; kaynak suları ve içme suları olarak gruplandırılmaktadır.

Maden ve memba suları, Birleşmiş Milletler sektörel tasnifi olan ISIC Rev.3 (International Standard Industrial Classification, Third Revision) sınıflandırmasında;

Kısım D- İmalat Sanayi

Bölüm 15- Gıda ve İçki İmalat Sanayi

Grup 155- İçecek İmalat Sanayi

Sınıf 1554- Alkolsüz içecekler, maden ve memba suları içinde yer almaktadır.

Ambalaj açısından diğer bir gruplandırma ise geri dönüşlü ve geri dönüşsüz(tek yönlü) sular olarak yapılabilir. Geri dönüşlü ambalajlar genel olarak polikarbonat şişe,cam şişe, geri dönüşsüz ambalajlar ise pet ve cam şişe olarak tanımlanabilir.

Ülkemizde üretilen ve ithalatı gerçekleştirilen Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonları aşağıda verilmektedir.

GTİP No	Ürün Kategorisi
2201	Sular (tabii ve suni mineral sular ve gazlı sular dahil) (ilave şeker veya diğer tatlandırıcı maddeler katılmamış veya lezzetlendirilmemiş); buz ve kar (tatlandırıcısız, lezzetlendirilmemiş)
2201.10	Mineral ve Gazlı Sular (tatlandırıcısız, lezzetlendirilmemiş)
2201.10.11.00.00	Tabii Mineral Sular; Karbonatlandırılmamış (tatlandırıcısız, lezzetlendirilmemiş)
2201.10.19.00.00	Tabii Mineral Sular; Diğer (tatlandırıcısız, lezzetlendirilmemiş)
2201.10.90.00.00	Diğer Mineral ve Gazlı Sular (tatlandırıcısız, lezzetlendirilmemiş)
2201.90	Diğer Sular (tatlandırıcısız, lezzetlendirilmemiş)
2201.90.00.00.11	İçme suyu (tatlandırıcısız, lezzetlendirilmemiş)
2201.90.00.00.19	Diğer tabii ve suni mineral sular, buz ve kar (tatlandırıcısız, lezzetlendirilmemiş)

İhracat da ise ağırlıklı olarak pet ambalaj kullanılmaktadır. Ambalajlı suların GTİP numarası 220190000011'dir.

2. MEVCUT DURUM VE SORUNLAR

2.1. Mevcut Durum

2.1.1. Kuruluş Sayısı, Mevcut Kapasite ve Kullanımı

Tablo 1: Su Sektöründe Önemli Kuruluşlar

	Suyun Nevi	Ruhsat No	Ruhsat Tarihi	Suyun Adı	İşleticisi	Adresi	İli	İmla şekilleri
1	Kaynak	4	1975	Üçpınar	Meliha Tartaç	Esenboğa Yolu 15. Km	Ankara	15 lt. PC.
2	Kaynak	6	1980	Hamidiye	Hamidiye Suları San. ve Tic. Ltd. Şti.	Kemerburgaz Eğrikemer	İstanbul	30cl, 3lt. cam şişe, 180-250-320cc PET bardak ve 11-19lt PC
3	Kaynak	7	1975	Sultan	Mesaj A.Ş.	Bursa Yolu 9. Km İnegöl	Bursa	30cl-3lt cam şişe, 0.33-0.5-1.5-3-5lt PVC, 0.5-1.5 PET, 8-12-15-19-22lt PC
4	Kaynak	13	1975	Kızılcahamam Altın Şişe	Sait Filiz	Kızılcahamam İlçesi	Ankara	30cl cam, 8-10-12-15-19 lt PC
5	Kaynak	15	1975	Bey Su	Bey Su Gıda San. A.Ş.	Doğanbey Kasabası Beyşehir	Konya	0.5-1.5 lt PET
6	Kaynak	16	1975	Kestane	Kemalettin Akkaya	Sarıyer Sular Yolu Maden Mevkii	İstanbul	30 cl-1-3 lt cam şişe
7	Kaynak	20	1976	Madran	Bozdoğan Belediyesi	Bozdoğan	Aydın	30cl-1-3lt cam şişe, 8-12-19lt Pc
8	Kaynak	21	1976	Kardan	Sumar Meş. San. ve Tic. Ltd. Şti.	Ayvacak Köyü Menemen	İzmir	30cl cam şişe
9	Kaynak	25	1976	Karlık	Horsunlu Belediyesi	Horsunlu	Aydın	30cl cam, 8-12-19lt PC
10	Kaynak	26	1976	Çataltepe	Ünye Belediyesi	Niksar Cad. Ünye	Ordu	35cl-30cc cam şişe, 200-250-300-330 cc Pet bardak, 0.5-1.5-3-5-8-10lt 11Pet, 12-15-19 lt PC
11	Kaynak	27	1976	Taşdelen	Vakıflar Genel Müdürlüğü	Üsküdar	İstanbul	30 cl-3 lt cam şişe
12	Kaynak	29,	1977	Karakulak	Vakıflar Genel Müdürlüğü	Beykoz Dereseki Köyü	İstanbul	5-8-11-12-15 ve 19 lt.PC
13	Kaynak	32	1978	Labranda	Milas Belediyesi	Milas	Muğla	30cl cam, 0,5-1,5-5lt Pet, 19lt PC
14	Kaynak	33	1978	Kızılcık	Ahmet, Zeki, Hayri Öz	Kayadere Köyü	Çanakkale	30 cl. Cam
15	Kaynak	34/1	1979	Mahmudiye	Kartepe Kaynak Suları İşl.Ltd. Şti	Mahmudiye Köyü Sapanca	Sakarya	8-12-15-19 lt. PC
16	Kaynak	40	1980	Sırmakeş	Refik Karabacak	Beykoz Dereseki Köyü	İstanbul	30cl-3lt cam, 8-11-15-19lt PC
17	Kaynak	43		Topçam Madran	Çine Belediyesi	Çine İlçesi	Aydın	30cl,şişe, 0.5-1.5-3lt.Pvc, 1.5 Pet şişe, 8-11-19lt. PC
18	Kaynak	44	1982	Salihli	Salihli Belediyesi	Salihli İlçesi	Manisa	30 cl. Şişe
19	Kaynak	45	1983	Başayran	Pınarsu Paz. İhr. İth. Tic. Ltd. Şti.	Bahçe İlçesi	Osmaniye	30 cl. şişe ve 19 lt. PC
20	Kaynak	46	1983	Şaşal	Özel İdare Müd.	Şaşal Köyü Cumaovası İlçesi	İzmir	30 cl. şişe ve 3 lt. Galon
21	Kaynak	47/20	1983	Kavacık Ruhsat 20 nolu içme suyuna çevrildi	Çocuk Esirgeme Kurumu	Esenboğa Yolu 15. Km.	Ankara	30 cl. şişe ve 15 lt. PC.
22	Kaynak	51	1984	Şerefiye	Şerefiye Kaynak Suları A.Ş.	Akyazı İlçesi Şerefiye Köyü	Sakarya	30 cl cam şişe + 3 lt. Galon 19lt PC, Bardak
23	Kaynak	52	1984	Danone Hayat	Danone Hayat İçecek ve Gıda San A.Ş.	Ulukışla Şekerpınar Mevkii/Pozantı	Adana	0.20-0.25-0.33 Pet Bardak, 0.33-0.3-0.5-1.5-3-5-8lt. Pet Şişe 0.75 cam ve 0.5 lt spor kapaklı pet ve 19 lt.PC
24	Kaynak	53	1984	Belkaya	Uşak İl Özel İdare Müd.	Merkez Belkaya Köyü	Uşak	30 cl cam şişe
25	Kaynak	54	1984	Mercan	Servet-Hikmet Koçyiğit	Eyüp Kemerburgaz Pirinçi Köyü	İstanbul	3cl cam şişe+ 3 lt. Galon 8.5-15-19 lt.PC 180-200-250-300 cc. Pet Bardak

26	Kaynak	56	1985	Gümüşsuyu	Erikli Memba Suları A.Ş.	Fidye Kızıl Köyü	Bursa	30 cl. Şişe, 3 lt. Galon
27	Kaynak	57	1985	İvriz	Konya Ereğli Belediyesi	Ereğli İlçesi	Konya	0.5-1.5lt. Pet ve 19 lt. PC.
28	Kaynak	58	1986	Emirhan	Çarşamba Belediyesi	Çarşamba İlçesi	Samsun	30 cl. – 3 lt cam Galon 0.5-1-1.5 - 3 lt. Pvc
29	Kaynak	60	1986	Kum	Aktan Koçyiğit	Eyüp Kemerburgaz Balıklı havuz	İstanbul	30 cl. cam şişe ve 8-11-15-19 lt. PC.
30	Kaynak	61	1986	Akçapınar	Mesut Ülküsel Ş. Bozkurt	Çatalca Gümüşpınar Köyü	İstanbul	19 lt. pc.
31	Kaynak	63	1987	Özpınar	Ali-Ahmet Koçyiğit	Gaziosmanpaşa - Boğazköy	İstanbul	30 cl. cam şişe
32	Kaynak	65	1987	Şırlan	İsabeyli Belediyesi	İsabeyli- Nazilli	Aydın	30 cl. cam şişe+0.33-0.5-1.5 Pvc 8-12-19lt. PC
33	Kaynak	70	1988	Türkmen İhracat Fason: Öztürkmen	Kütahya Belediyesi	Kütahya	Kütahya	0.33-1.5-3 lt. Pvc
34	Kaynak	74	1989	Kuzey	Mustafa Özcanoglu	Davzül Paşa Mevkii Kemerburgaz	İstanbul	8-10-12-15-19 lt. PC
35	Kaynak	75	1989	Kemersu	Kemer Su İşl. San. Tic. A.Ş.	Göktürk Köyü Kemerburgaz	İstanbul	3 lt. cam Galon + 30 cı. Cam şişe 15 – 19 lt. PC.
36	Kaynak	76	1989	Ayvatlar	Ayvatlar Köy Tüzel Kişiliği	Ayvatlar Köyü	Balıkesir	19 lt. PC.
37	Kaynak	77	1989	Filiz	Nurettin Ceylan ve Ortakları	Güzelcekele Köyü-Haymana	Ankara	30 cl. cam şişe ve 5-8-10-12-15-19 lt. PC.
38	Kaynak	78	1990	Palandöken	Palandöken Su Amb. Gıda Pz. Nk. Hiz. Tic. Sn. Ltd. Şti.	Dumludağı Kırkgözeler Mevkii	Erzurum	Bardak
39	Kaynak	79	1990	Gecek	Şinasi Gencer	Sivrihisar Gecek Köyü	Eskişehir	30 cl. cam şişe
40	Kaynak	80	1990	H.Burgaz	Hamidiye Memba Su A.Ş.	Eyüp Kemerburgaz	İstanbul	15-19 lt. PC.
41	Kaynak	81	1990	Karacapınar	Ferah Su San. Ltd.Şti..	Siverek İlçesi Güllüce Köyü	Şanlıurfa	5-8 Pet ve 19 lt. PC.
42	Kaynak	85	1991	Özsu	Özkul Memba Suyu Paz. Ltd. Şti	Keler Köyü - Menderes	İzmir	0.5-1.5 lt. Pet ve 8-12-19 lt. PC
43	Kaynak	87	1991	Güneşsu	Güneşsu Dolum Tes. Tic.Sn.Ltd.Şti.	Kemalpaşa İlçesi Bağyurdu	İzmir	30 cl. cam şişe ve 8-12-15-19 lt. PC.
44	Kaynak	88	1991	Zeybek	Yenipazar Belediyesi	Yenipazar İlçesi	Aydın	
45	Kaynak	89	1991	Geyikoğlu	Doğan Özkan Metin Altunter	Kozaklı Köyü İskenderun	Hatay	12-15-19 lt. PC
46	Kaynak	90	1991	Genç	Ayhan-Erhan-Nazife Genç	Soğanlı Yürük Köyü Karadeniz Ereğli	Zonguldak	30 cl cam şişe
47	Kaynak	91	1992	Güzelpınar	Ali-Ahmet Koçyiğit	Gaziosmanpaşa İlçesi Cebeci Köyü Eyüp	İstanbul	3lt cam galon, 0.33 cam şişe, 0.5-1.5-8-5-10lt. Pet, 30cl cam,4-8-11-15-19lt PC
48	Kaynak	92	1992	Kristal	Kristal Sıvı İçecekler San. Tic. A.Ş	Kırkpınar Köyü-İzmit cad.	Sakarya	0.5 – 1.5 Pet ve 8-12-19 lt. PC.
49	Kaynak	93	1992	Yeşilkaya	Şinasi Kılıç	Beyobası Köyü Balışeyh İlçesi	Kırıkkale	15 lt. PC.
50	Kaynak	94	1992	Sağlık Fason: Javsı	Sağlık Kaynak Suyu İşl. Gıda San.veTic.A.Ş.	Aşağıçavundur Köyü -Çubuk	Ankara	30 cl cam şişe-3 lt Galon + 0.5-1.5 Pet ve 11 – 15 – 19 lt. PC
51	Kaynak	95	1992	Köyümsu	Köyümsu Kaynak Suları A.Ş.	Ilıca Mevkii Kızılcacahamam	Ankara	19 lt. PC
52	Kaynak	96	1992	Hasüneş	İbrahim Üneş	Dedemli Köyü Hassa	Hatay	19 lt PC.
53	Kaynak	97	1993	Çamlıbel Nural	Nihat Nural	Samandağı Kapısıyuy	Hatay	180 cl Pet Bardak ve 15-19 lt PC

54	Kaynak	105	1993	Çubuklu	Çubuklu İnş. Tur. Tic. A.Ş.	Beykoz İlçesi Çubuklu Mevkii	İstanbul	12-15-19 lt. PC
55	Kaynak	106	1994	Erikli Oba	Erikli Su ve Meş. San. Tic. A.Ş.	Kestel İlçesi Saiyabat Köyü	Bursa	0.5-1.5-5-lt Pvc, 125-225-330cc Pet Bardak, 11-19lt PC
56	Kaynak	107	1994	Cansu	Cansu Gıda San. Tic A.Ş.	Menemen İlçesi Yamanlar Dağı	İzmir	30 cl. Cam şişe
57	Kaynak	108	1994	Harmankaya	Mustafa Bıyıklı	Kardeşler Köyü Koksu Mevkii	Zonguldak	30 cl cam şişe ve 3 lt Galon
58	Kaynak	110	199	Elmas Su Fason:DİA	BKS Su ve Meş. Tic.A.Ş.	Kestel İlçesi Derekızık Köyü	Bursa	0.20lt Pet Bardak, 0.33-0.5-1.5-2-3-5-8-10lt. Pet ve 11-15-19lt PC
59	Kaynak	111	1994	Cansu Çoban	Tuğrul Otomotiv San. Tic. A.Ş.	Kargı İlçesi Sünnük Köyü	Çorum	30 cl. Cam şişe+200-250 cc Pet 19lt PC lt. Galon, Poşet
60	Kaynak	112	1994	Koru Su	Koru Su Memba Suları San. Tic. A.Ş.	Yıldırım İlçesi Hamamkızık Köyü	Bursa	0.25-0.5-1.5-5 lt. Pet 8-12-15-19 lt.PC.
61	Kaynak	113	1994	Kardelen	Karsu Çamlıca Köyü Su İşl. A.Ş.	Hendek İlçesi Çamlıca Beldesi	Sakarya	8-12-19lt.PC, 0.5-1.5-5-8-10lt Pet
62	Kaynak	118	1995	Berrakyayla	Reta İnş. A.Ş.	Bala İlçesi	Ankara	19 lt. Pet.
63	Kaynak	119	1995	YKS Yamanlar	Menemen Belediyesi	Karagöl Mevkii Menemen	İzmir	30 cl. Şişe ve 19 lt. PC.
64	Kaynak	120	1996	Özkaynak	Özkaynak Maden Suları Tic. Ltd. Şti.	Osmangazi İlçesi Çaybaşı Köyü	Bursa	30 cl. Şişe, 0.5-1.5-5 lt. Pet, 3lt. cam ve polistren bardak
65	Kaynak	121	1996	Özkayışdağ	Özkayışdağ Ltd. Şti.	Maltepe İlçesi Büyükbakkalköy	İstanbul	12-15-20 lt. PC.
66	Kaynak	122	1996	Gülşen	Gülşen Kay. Su. Gıda San. Tic. Ltd. Şti.	Çaycuma İlçesi Kabalak Mevkii	Zonguldak	30 cl şişe
67	Kaynak	123	1997	Altınpınar	Altınpınar Kaynak Suları Ltd. Şti.	Çatalca İlçesi Gümüşpınar Köyü	İstanbul	8-11-15-19 lt. PC.
68	Kaynak	124	1997	Sahra	Sahra Su San Tic. A.Ş..	Çivril İlçesi Gümüşsu Beldesi Pınarbaşı Mevkii	Denizli	11-15-19 lt. PC
69	Kaynak	125	1997	Koçbey Beypınarı	Koçbey Beypınarı Su ve Meş.İnş. San. Tic. A.Ş.	Beykoz İlçesi Akbaba Köyü Beypınarı Mevkii	İstanbul	11-19 lt. PC
70	Kaynak	126	1997	Selen	Abaylar Gıda San. A.Ş.	Kozpınar Köyü Yılanlı Su Mevkii	Bartın	30 cl. Şişe ve 19 lt. PC.
71	Kaynak	128	1997	Aysu	Aysu Aydınır Su San. Tic. A.Ş.	Karacahisar Köyü Aksu İlçesi	Isparta	0.5-1.5-3-5 lt. Pet ve 19 lt. PC
72	Kaynak	129	1997	Komili	Komili Su San. Tic. A.Ş.	Saray İlçesi Bahçeköy Ağıldere Mevkii	Tekirdağ	19 lt. PC.
73	Kaynak	131	1998	Akdağ	Doğa Su Gıda İn. Mal. Tarım Hayvancılık Nak. Tur İth. Sn.Tic.Ltd. Şti.	Ladik İlçesi Soğanlı Köyü Mevkii	Samsun	0.5-1.5-3-5 lt. Pet. ve 19 lt. PC.
74	Kaynak	132	1998	Bademli	Bademli Belediyesi	Ödemiş İlçesi Bademli Beldesi	İzmir	30 cl. + 1 lt. cam şişe ve 19 lt. PC
75	Kaynak	133	1998	Alıpınar	Çullu Bel.	Çullu Kasabası	Kırıkkale	15 lt PC.
76	Kaynak	135	1998	Şeker Su	Emek Su Kaynak Suları Ltd. Şti.	Erdek İlçesi Y.Yapıcı Köyü	Balıkesir	0.5-1.5 lt. Pvc. ve 0.5-1.5-5 -8 lt. Pet 11-15-19 lt. pc.
77	Kaynak	136	1998	Hünkar	Hünkar Kay. Su San. Tic. Ltd. Şti.	Sapanca İlçesi Evkaya Mevkii	Sakarya	0.30-1-3 Cam şişe ve 8-12-15-19 lt.PC.
78	Kaynak	137	1998	Kevser	Kevser Kay. Su San Tic Ltd.Şti	Çatalca İlçesi Dinkikçe Köyü	İstanbul	20 lt. PC
79	Kaynak	138	1998	Süral	Süral Otel Tur. Tic. A.Ş.	Manavgat İlçesi Burmahan Köyü	Antalya	0.5-1.5-5 lt Pet ve 15-19 lt. PC
80	Kaynak	139	1998	Kocapınar	Berrak Su ve Gıda San. Tic Ltd Şti	Kocapınar Mevkii Tınaztepe	Afyon	0.5-1.5 lt. Pet
81	Kaynak	140	1998	Özayran Esensu	Esensu San. Tic. Ltd. Şti.	Bahçe İlçesi Gökmustafalı Köyü	Osmaniye	0.5-1.5-5lt. Pvc + Bardak + 19lt PC. + 0.5-1.5-5 lt. Pet
82	Kaynak	141	1999	Çağlar	Çağlar Su San. Tic. A.Ş.	Finike İlçesi	Antalya	19 lt. PC ve 0.5-1.5 lt.Pet

83	Kaynak	142	1999	Aytaç Akyudum	Akyudum Kaynak Suları A.Ş.	Hendek İlçesi	Sakarya	0.5-1.5-5-10 lt. Pet
84	Kaynak	143	1999	Sam Ulusu	Samaş İç ve Dış Tic A.Ş.	Isparta	Isparta	0.30-1 lt. cam + 19 lt. PC. 0.5-1.55810Lt.Pet 351015 Torba Poşet (Aqua bag)
85	Kaynak	144	1999	Danone Hayat Sakarya	Danone Hayat İçecek Sn.Tic.A.Ş.	Hendek ilçesi	Sakarya	0,5-1,5-5 lt. Pet ve 19 lt. PC
86	Kaynak	145	1999	Dağdelen	İSDAŞ Su Dağıtım A.Ş.	İstanbul	İstanbul	19 lt. PC.
87	Kaynak	146	1999	Şadırvan	Şadırvan Mem. Suları Ltd.Şti.	Şile ilçesi	İstanbul	11-15-19 lt. PC.
88	Kaynak	147	1999	Sansunestle Prolife	Çimko Çim. San. A.Ş.	Kestel İlçesi	Bursa	0.5-1.5-3-5lt Pet 0.20-0.33 cl. Cam ve 11-19lt. PC.
89	Kaynak	148	1999	Sersu	Abdulkadir Çelenk	Çelikhan ilçesi	Adıyaman	0.5-1-1.5-3 lt. Pet
90	Kaynak	149	1999	Buzdağı	As-Bal Kay. Su Koll. Şti.	Geyve İlçesi	Sakarya	8-12-19 lt. PC ve 5-8-10 lt Pet şişe
91	Kaynak	150	1999	Pınar Denge	Pınar Su San. Ve Tic. A.Ş.	Aşağı Gökdere Köyü	Isparta	0.5 – 1.5 lt. Pet - 5 lt. Pet
92	Kaynak	151	1999	Canpınar	Canpınar Ltd. Şti.	Sapanca İlçesi	Sakarya	8-12-19 lt. PC.
93	Kaynak	152	1999	Sırmasu	Kay. Suları Turizm A.Ş.	Kırkpınar İlçesi	Sakarya	8-12-15-19 lt. PC
94	Kaynak							
95	Kaynak	153	1999	Pınar Yaşam Pınarım	Pınar Su San. Ve Tic. A.Ş.	Çamlıca Beldesi	Sakarya	0.33-0.5-1.5-5-8-12-19lt. PC.
96	Kaynak	154	1999	Akasya	Kasya Su İşl. A.Ş.	Beykoz İlçesi	İstanbul	8-11-15-19 lt. PC.
97	Kaynak	155	1999	Oruçoğlu	Oruçoğlu Gıda Ür. Tic.	İhsaniye İlçesi	Afyon	0.5-1.5-5 lt. Pet.200-330 cc. Bardak ve 19 lt PC
98	Kaynak	156	1999	Kovanpınar	Gürbüz Su Paz. Ltd. Şti.	Şile İlçesi	İstanbul	8-11-12-15-19 lt. PC.ve 200-250cc Bardak
99	Kaynak	157	1999	Kırkpınar	İlhan Kahraman	Şile İlçesi	İstanbul	8-11-15-19 lt. PC.
100	Kaynak	158	2000	Öz Gümüşpınar	Gümüşpınar Su Ür. Kim. Mad. Sn. Tic. A.Ş.	İstanbul	İstanbul	12-15-19 lt. PC.
101	Kaynak	159	2000	Polat Galle	Alptekin POLAT	Muğla	Muğla	11-19 lt. PC.
102	Kaynak	161	2000	Pınar Madran	Pınar Su San Tic. A.Ş.	Aydın	Aydın	0.30-0.75 cam 0.33-1.5-5-0.5-8-2.5lt. şişe ve 0.3lt Pet Bardak 19lt. PC.
103	Kaynak	162	2000	Istranca	Çağlayan Kaynak Suları A.Ş.	Tekirdağ	Tekirdağ	19 lt. PC.
104	Kaynak	163	2000	İpekpınar	İpekpınar Kaynak Suları Ltd. Şti.	Şile ilçesi	İstanbul	5-8-11-12-15-19 lt. PC.
105	Kaynak	164	2000	Kervansaray	Kervansaray Kaynak Suları A.Ş.	Şile İlçesi	İstanbul	5-8-11-12-15-19 lt. PC.
106	Kaynak	165	2000	Akpınar	Akpınar Kaynak Suları Ltd. Şti.	Şile İlçesi	İstanbul	15-19 lt. PC.
107	Kaynak	166	2000	Beys Su	Çobanoğlu Su Paz. Ltd. Şti.	İstanbul	İstanbul	8-12-15-19 lt. PC.
108	Kaynak	167	2000	Özlempınar	Akçapınar Kaynak Suları San. ve Tic.	İstanbul	İstanbul	5-8-11-12-15-19 lt. PC.
109	Kaynak	168	2000	Sarp Fason: 1.Gençlik Pınarı 2-Hitit Güneşi	Aşağı Çavundur Köyü	Çubuk İlçesi	Ankara	19 lt. PC.ve 8-10-12-15 lt PC
110	Kaynak	169	2000	Pan	Kayseri Şeker Fab. A.Ş.	Kocasinan İlçesi	Kayseri	0.22-033 lt. Bardak ve 0.5-1.5-5-10 lt. Pet
111	Kaynak	170	2000	Arksu	Ali Rıza Kasım.	Kocaeli	Kocaeli	8-10-12-15-19lt PC, 0,20-05-1-1.5-2 ve 5 lt. Pet Şişe
112	Kaynak	171	2000	Hazer Balaban	Hazer Gıda San. Tic. Ltd. Şti	Kocaeli	Kocaeli	8-10-12-15-19 lt. PC.
113	Kaynak	172	2000	Yalı Su	Yalı Kaynak Suları Gıda ve Ltd. Şti.	İstanbul	İstanbul	5-8-11-12-15-19 lt. PC.
114	Kaynak	173	2000	Billur Su Dalıca	Taşpınar Su İth. İhr. Tic. Ltd. Şti	Aydın	Aydın	8-12-15-19 lt. PC.

115	Kaynak	174	2000	Akar	Akar Memba Su Üretim San Tic Ltd. Şti	Kocaeli	Kocaeli	5-8-12-15-19 lt. PC.
116	Kaynak	175	2000	Saray	Kervan Doğal Kaynaklar A.Ş	Şile İlçesi	İstanbul	5-8-11-12-15-19 lt. PC.
117	Kaynak	176	2000	Mis-Pak	Karamandere Köyü	Çatalca İlçesi	İstanbul	5-8-11-12-15-19 lt. PC.
118	Kaynak	177	2000	Nil-Su Fason Aqualina	Nil Su Mem. Meş. Üretim. Ltd. Şti	Ödemiş İlçesi	İzmir	8-12-15-19 lt. PC.
119	Kaynak	178	2000	Tekir	Gülsoy Gıda San Tic. Ltd. Şti.	Niğde	Niğde	5-8-10-12-15-19lt PC, 200-250-300-330cc Pet Bardak 0.5-1.5-5-8-10lt Pet
120	Kaynak	179	2000	Baykal Su	Baykal Su Ür. Gıda San. ve Tic. Ltd. Şti.	İnegöl İlçesi	Bursa	0.5-1.5 Pvc. ve 8-10-12-15-19 lt. PC.
121	Kaynak	180	2000	Gürpınar	Gürpınar Kaynak Suyu Sn.Tic. Ltd. Şti.	Kocaeli	Kocaeli	9-11-12-15-19 lt. PC.
122	Kaynak	181	2000	Fatsu	Fat Su Meş. Paz. San. Tic. A.Ş.	Giresun	Giresun	0.5-1.5-5-8 lt. Pet ve 19 lt. PC.
123	Kaynak	182	2000	Nisa	Şile Akarsu İçme Suyu ve Orm. Ür. Paz. İnş. Tur. Nak. San. Tic. A.Ş	Şile İlçesi	İstanbul	5-8-11-12-15-19 lt. PC.
124	Kaynak	183	2000	Asya Su	Asya Su Ür. Sn. Tic. Ltd. Şti.	Çilimli İlçesi	Düzce	19 lt. PC.
125	Kaynak	184	2000	Bahçepınar	Bahçe Gıda Sn. Tic. Ltd. Şti.	Bahçe İlçesi	Osmaniye	19 lt. PC.
126	Kaynak	185	2001	Lido	ABE Suve Gıda Sn Ltd. Şti	Sapanca İlçesi	Sakarya	8-12-19 lt. PC.
127	Kaynak	186	2001	Revan	ÖZ-KAR İnş. Nak. A.Ş.	Sapanca İlçesi	Sakarya	8-12-19 lt. PC.
128	Kaynak	187	2001	Kirazlıyayla	S.S.Cumalıkızık Köyü Kalkınma Koop.	Yıldırım İlçesi	Bursa	8-12-15-19 lt. PC.
129	Kaynak	188	2001	Emirdağ	Arıpınar Kaynak Suları Dağ. Ltd. Şti.	Şile İlçesi	İstanbul	5.5-8-11-15-19 lt. PC.
130	Kaynak	189	2001	Ovacık	Ovacık Köyü Köy Tüzel Kişiliği	Gebze İlçesi	Kocaeli	9-11-12-15-19 lt. PC.
131	Kaynak	190	2001	Özbirlik Şile	Özbirlik Şile Mem. Su. San. Tic. A.Ş.	Şile İlçesi	İstanbul	12-15-20 lt. PC.
132	Kaynak	191	2001	Kalabak Fason: Tat Kalabak	Eskişehir Büyükşehir Belediyesi	Eskişehir	Eskişehir	200-300 cc. Pet Bardak ve 8-12-15-19 lt.PC.
133	Kaynak	192	2001	Bahçe Ayran Su	Dönmezoglu Tarım	Bahçe İlçesi	Osmaniye	180 cc. Pet Bardak ve 19 lt. PC.
134	Kaynak	193	2001	Aquanet	İnci Doğal Kaynak Suları A.Ş.	Şile İlçesi	İstanbul	5.5-8-12-15-19 lt. PC.
135	Kaynak	196	2001	Minella	Çiftlikköy Belediyesi	Çatalca İlçesi	İstanbul	19 lt. PC.
136	Kaynak	197	2001	Kabalak	Saf Su İşl. San. Tic. A.Ş.	Düzce	Düzce	19 lt. PC.
137	Kaynak	198	2001	Kızılcık	Atça Belediyesi	Atça Beldesi	Aydın	8-12-15-19 lt. PC.
138	Kaynak	200	2002	Çene Suyu		Kocaeli	Kocaeli	19 lt. PC.
139	Kaynak	201	2002	Sardes Fason: Sağlıkpinarı	Sardes Su Gıda İnş. Sn.Tic. Ltd.Şti.	Salihli İlçesi Çamurhamamı Köyü	Manisa	19 lt. PC.10-12-15 LT PC.
140	Kaynak	202	2002	Erikli Zirveden Fason:Baktat Kaynak Suyu	Oba Mem Suyu San. ve Tic. A.Ş	Kestel İlçesi	Bursa	0.33-0.5-1.5-2-5-810lt Pet şişe, 125-175-200-225-250-300-330ml. Pet Bardak
141	Kaynak	203	2002	Beyza	Kırkpınar Gıda Su Dağıtım Ltd. Şti.	Şile İlçesi Bıkkıdere Köyü Sazaklıdere Mh	İstanbul	10-19 lt PC.

142	Kaynak	204	2002	Antalya Ceysu	Ceylan İnş.Tur.Yat. San.Tic. A.Ş.	Doyran Belediyesi Saklıkent Mevkii	Antalya	0,5-1,5-5 lt. Pet ve 10 12-19 lt. PC.
143	Kaynak	205	2002	Nysa	Yenisey Su ve Gıda Ür. Day. Tük. Mal. Tur. İnş .San. Tic.	Sultanhisar İlçesi Malgaç Mustafa Köyü Dikilitaş Mevkii	Aydın	8-12-15-19 lt. PC.
144	Kaynak	206	2002	Karsu	Kar Doğal Kaynak Suyu Ür. Sn. Ltd. Şti.	Merkez Güney Köyü	Yalova	5-11-15-19 lt. PC.
145	Kaynak	207	2002	Düdüklü	Burhaniye Belediyesi	Burhaniye İlçesi Karadere Köyü Güzle Yaylası	Balıkesir	19 lt. PC.
146	Kaynak	208	2002	Serap	Sağlam Su Üretim Tesisleri Gıda San. ve Tic. Ltd. Şti.	Göynük İlçesi Mahmudiye Köyü Geyiktepe Mevkii	Kocaeli	9-11-12-15-19 lt. PC.
147	Kaynak	209	2002	Polat Karamürsel	Polat Su İşl. Tic. Ltd. Şti.	Karamürsel İlçesi Osmaniye Köyü	Kocaeli	19 lt. PC.
148	Kaynak	210	2003	Çamlıbel	Çamlıbel Kaynak Suları A.Ş.	Maltepe İlçesi Büyükbakkalköy Kayışdağı	İstanbul	19 lt. PC.
149	Kaynak	211	2003	Sandras Fason Tom Hills	Nurşa Turizm Gıda İnşaat San. ve Tic. Ltd. Şti.	Köyceğiz İlçesi Çayhisar Köyü	Muğla	12-19 lt. PC.
150	Kaynak	212	2003	Efem Su	Efem Su Plastik Sn.Tic. ve Paz.A.Ş.	Sapanca İlçesi Soğucak Yaylası	Sakarya	8-12-15-19 lt. PC.
151	Kaynak	213	2003	Billur Su	Eriş Gıda ve İhtiyaç Mad. San ve Tic. Ltd. Şti.	Gölbaşı İlçesi Mahmath Köyü	Ankara	15-19 LT.PC.
152	İçme	1		Güvenpınar	Güven Su ve Su Gereçleri San.Tic	Kilisetarla Mevkii Kemerburgaz Eyüp	İstanbul	5-8-11-15-19 lt. PC.
153	İçme	2		Çobanpınar	İstanbul Tek. Sn Tic.Ltd.Şti.	Kurudere Mevkii Eyüp	İstanbul	5-8-11-12-15-19 lt. PC.
154	İçme	3		İrem Su	İrem Su ve Tic. San Ltd. Şti.	İstanbul	İstanbul	8-11-12-15-19 lt. PC.
155	İçme	5		Dumlupınar	Ermak İş. Mak SanTic. A.Ş.	İstanbul	İstanbul	8-11-12-15-19 lt PC
156	İçme	7		İmren	Gökberk Meş. Sn.Tic.Ltd.Şti.	Çatalca İlçesi	İstanbul	5,5-8-12-15-19lt PC, 180-200-250-300cc. Pet Bardak
157	İçme	8		Çamoluk	Çamoluk Kaynak Suları Ür. Paz. San. Tic. Ltd. Şti.	Kartal İlçesi	İstanbul	5- 8-10-11-12-15-19 lt PC
158	İçme	9		Öz Haznedar	Haznedar Memba Suları Gıd. San.. A.Ş.	Beykoz İlçesi	İstanbul	5,5-8-12-15-19 lt PC.
159	İçme	11		Belgrad Su	Belgrad Su Gıda ve Su Üretim Ltd. Şti.	Eyüp İlçesi Göktürk Köyü Merkez Çamlık Cad.26/A	İstanbul	5,5-8-11-15-19 lt PC
160	İçme	12	2002	Kuvars Fason 1. VIP 2. Florist	ÇelikKardeşlerSu Nak. Arıt. Tesisleri San. Tic. Ltd. Şti.	Maltepe İlçesi Büyükbakkalköy Birinci Bölge İmdat Yolu	İstanbul	5- 8-12-15-19 lt PC,
161	İçme	13	2002	Çardaklı Su	Kaptanlar Tur. Paz. San.Ve Tic. A.Ş	Çorlu İlçesi Kazimiye Mh. Karabayır Asfaltı No: 48	Tekirdağ	19 lt. PC.
162	İçme	14	2002	Akçat	Akçat Belediyesi	Karamürsel İlçesi Akçat	Kocaeli	8-12-15-19 lt. PC.
163	İçme	15	2002	Başpınar	Başpınar Kaynak Suyu Sn Tic. Ltd. Şti.	Eyüp İlçesi Göktürk Beldesi	İstanbul	8-12-15-19 lt PC
164	İçme	16	2002	Serinsu	Serinsu San veTic. Ltd.Şti.	Eyüp İlçesi Davut Paşa Mev. Mithat Paşa Mh.	İstanbul	19 lt PC

165	İçme	17	2003	Hay	Şadırvan Memba Suları Ür. Paz. A.Ş.	İstanbul	İstanbul	11-15-19 lt PC.
166	İçme	18	2003	Tatlısu				
167	İçme	19	2003	Safir	Karpınar Gıda İçecek Su Ür. ve Paz. A.Ş.	Burdur	Burdur	19 lt.PC
168	İşlenmiş içme	1		Turkuaz Bursa	Cocacola içecek üretim AŞ.	Ankara Yolu 22. km.	Bursa	0.5-1.-1.5-2-2.5 LT. PET
169	İşlenmiş içme	3		Turkuaz Çorlu	Cocacola içecek üretim AŞ.	Çorlu İlçesi Yulaflı Mevkii Çerkezköy Yolu 6. Km	Tekirdağ	0.5-*.1-1.5-.2.-2.5 LT PET
170	İşlenmiş içme	4		Aquafina	Fruko Meş. San. AŞ		Tekirdağ	0.6-1.5
171	İşlenmiş içme	5	2003	Ayvaz Fason Niksar	Niksar	Niksar İlçesi kültür mh. Ayvaz sk.	Tokat	30 CL. Şişe 0.5-1.5-5 lt. Pet
172	Maden	1		Salihli	Salihli Belediyesi		Manisa	Şişe
173	Maden	2		Şifa	Şifa Tabii Soda ve Meşrubat Şti.		Burdur	Şişe
174	Maden	3		Çınar	Yüksel Kızıldoğan		Bursa	Şişe
175	Maden	4		Beypazarı Karakoca	Karakoca Maden Suyu Tic. Ltd. Şti.		Ankara	Şişe
176	Maden	5		Özkaynak	Özkaynak Maden Suları Tic. Ltd. Şti.		Bursa	Şişe
177	Maden	6		Uludağ	Uludağ Maden Suları Tic.Lt.Şt.		Bursa	Şişe
178	Maden	7		Kınık	Masit Maden Sul. İşl.Tic.AŞ.		Bursa	Şişe
179	Maden	8		Kızılay	Türkiye Kızılay Derneği		Afyon	Şişe
180	Maden	9		Kuzuluk	Kuzuluk Maden Suları A.Ş.		Sakarya	Şişe
181	Maden	11 Ruhsat no 2004 de 28 olarak değiştirildi.		Çamlık	Kızılcahamam Maden Suları Tur. A.Ş.		Ankara	Şişe
182	Maden	12		Sarıköz Fason 1-Magnesia 2-İon 3-Minera	Altınyol Maden Suyu Tic Ltd. Şti.		Manisa	Şişe
183	Maden	13		Çaldağ	Tisan Kol. Şti.		Giresun	Şişe
184	Maden	15		Sırma Fason: DİA	Buron Gıda Mam. San.Tic.		Bursa	Şişe
185	Maden	16		Gökova	Bağyaka Maden Suyu A.Ş.		Muğla	Şişe
186	Maden	17		Kula	Zabunoğlu Maden Su San. Tic		Manisa	Şişe
187	Maden	18		Efe	Efe Meş. San. Tic. A.Ş.		Denizli	Şişe
188	Maden	20		Anatolya	Çelik Şirketler Top. A.Ş.		Bolu	Şişe
189	Maden	21		İlgaz	İlgaz Maden Suyu San. A.Ş.		Karabük	Şişe
190	Maden	22		Akmina	Dononesa Danone Sabancı Gı. ve İç.Sn.Tic.		Bolu	Şişe ve 250 cc Pet
191	Maden	23		İnişdibi	Çakırmelikoğlu Ltd. Şti.		Giresun	Şişe
192	Maden	24		Kristal	Kristal Kola ve Meş. San.A.Ş.		Balıkesir	200-250-500-1000 cc. Şişe

193	Maden	25		Sarıçam	Aksy Pınarlar Meş. San. Maden Suyu Paz.Tic. A.Ş.		Giresun	Şişe
194	Maden	26		Çatın	Işın Gıda San. Ltd. Şti.		Hatay	200 cc geri dönüşümsüz Cam Şişe
195	İşlenmiş Kaynak	1	2003	İnci	İnci Kaynak Suları Aypek Tic. Taah. A.Ş	Bala İlçesi Bağıcı Köyü	Ankara	15 – 19 Lt. PC.
196	İçme	21	2003	Alinda	Alinda	Karpuzluilçesi Hatıpkışla köyü	Aydın	19 LT. PC.Damacana
197	İşlenmiş içme	6	2003	Hamidiye	Hamidiye suları ve san. tic şti.	Kemerburgaz/ Eğrikemer	İstanbul	BARDAK
198	Doğal Kaynak	214	2004	Aroma Ömer Duruk	Aroma A.Ş.	Kestel ilçesi	Bursa	0.5-1.5-5 LT. PET ve 19 LT PC.
199	Maden	29	2004	Özgü Doğal Maden Suyu	Özkaynak A.Ş.	Şarköy İlçesi	Tekirdağ	şişe
200	Doğal Kaynak	215	2004	Yaman Labranda	Taştan İnş. Mad. Su ve Su Ür. Ltd. Şti.	Milas İlçesi	Muğla	19 LT PC.
201	Maden	30	2004	Sodaş	Sodaş Meş. ve Gıd.Sn.Ltd.Şti.	Çaybaşı Köyü Osmangazi İlçesi	Bursa	ŞİŞE
202	Doğal Kaynak	216	2004	Esin	Mehmet ve Kazım Patil	Ortaburun Köyü-Çınarcık	Yalova	11-15-19 Pc.200-250-300cc.pet bardak
203	Maden	31	2004	Kiserna	Ahmet-Cemal Eyüboğlu	Merkez Bengisu (Kiserna) Köyü	Trabzon	25 cl. dönüşlü ve dönüşsüz cam şişe
204	Maden	32	2004	Sodabant	Turan Memba ve Meyve Suları İm. Paz. Dış Tic. A.Ş.	Ömerler Köyü Merkez İlçe	Bolu	200 ml. dönüşlü ve dönüşsüz cam şişe
205	İşlenmiş İçme	7	2004-09-02	Aqualife	Haksu Ür. Kim. Mat.Nak.İt.İhr.Tur .Tic.Ltd.Şti	Kızılağaç Köyü İçmeler Bodrum	Muğla	19 lt.Pc Damacana
206	İçme Suyu	22	11.10.2004	Erek	Cevher İnşa. Tur.tar.ve gıda San.Tic.Ltd.Şti	Bostaniçi Esendere Mah. Ressamlar Sok.	Van	10-12-15-19 Pc. 0.20-0.25-0.30-0.33 pet
207	Doğal Kaynak	217	20.10.2004	Saka	Gıdasa Sabancı Gıda A.Ş.	Necati Paşa Mh.Kırkızlar Sk.Hendek	Sakarya	19 lt.Pc. Damacana
208	Doğal Kaynak	218		Lidya	Bozdağ memba suları ve gıda san.vetic. ltd. şti	Ödemiş ilçesi bozdağ beldesi Kırkoluk mevkii	İzmir	0.5-1.5 L pet şişe
209	Doğal Kaynak			Murat Su			Sivas	
210	Maden			Kürsun			İstanbul	
211	Doğal Kaynak			Desni Palandöken			Erzurum	
212	İşlenmiş İçme			Aquafina Adana			Adana	
213	Doğal Kaynak			Kudret			Çorum	
214	Doğal Kaynak			Munzur Suyu			Tunceli	

2.1.2. Üretim

a)Üretim Yöntemi ve Teknoloji:

Sektörde yaygın olarak kullanılan teknoloji, kaynak kaptajından hijyenik şartlarda fabrikalardaki depolara taşınan su, depodan sonra mikro filtrasyon ve ozonlama işlemlerinden sonra dolum hattına gelir. Fabrikada şişirilen ambalaja (pet şişe) ve geri dönüşlü ambalaja(polikarbon şişe ve cam şişe) el değmeden şişelenir ve paketlenerek satışa sunulur. Ancak Sağlık Bakanlığı'nın yeni yönetmeliği çerçevesinde dolum hatlarında kullanılan özellikle dolum makineleri, yeni yönetmeliğe ve AB normlarına uygun hale getirilecektir. Ayrıca yeni yönetmelikle minareli su kapsamına girecek olan doğal kaynak sularının mikrofiltrasyon ve ozonlama işlemlerinden geçmesi yasaklanmıştır. Bu nedenle dolum tesislerini kaynak çevresinden başlayarak kaptaj, boru hattı, depolama, dolum tesisleri, AB ve yeni yönetmelik şartlarını yerine getirecek şekilde gözden geçirilmesi gerekecektir.

Şu an için İnsani Tüketim Amaçlı İçme Sularının İşlenmiş İçme Suyu olan bölümünde ters ozmos (reverse ozmosis) filtrasyon sistemi, de-iyonizasyon gibi teknolojilerle işlenerek, işlenmiş içme suyu altında piyasaya sunulmaktadır. İçme sularının bir bölümü de kuyulardan çekilen suyun filtrasyon ve ozonlama işlemlerinden sonra direkt olarak ambalajlanıp piyasaya sunulmaktadır.

Tablo: 2 Birim Üretim Girdileri (1000 lt için)			(2005 Yıllı Fiyatlarıyla)	
Ana Mamul:Ambalajlı Su				
Girdiler (Mal Bazında)	Miktar		Değer (YTL)	
	Yerli	İthal	Yerli	İthal
<u>Su</u>	1400 lt	-	6.00	-
<u>PET</u>				
Preform	1000 adet	-	70.00	-
Kapak	1000 adet	-	8.00	-
Etiket	1000 adet	-	7.00	-
Shring	1.25 kg	-	4.50	-
Strech	0.14 kg	-	0.40	-
<u>PC</u>				
Şişe	53 adet	-	10,90	-
Kapak	53 adet	-	2.10	-
Etiket	53 adet	-	0.16	-
Enerji (Yakıt+elk)	-	-	12,00	-
Kaynak:Su Üreticileri				

b)Ürün Standartları:

Sektördeki yoğun rekabetin sonucu olarak ürün standardının belirtilmesi açısından İSO 9000 kalite yönetim sistemi İSO 14000 çevre yönetim sistemi,TSE,HACCP vb. belgelere özellikle son yıllarda firmalar tarafından özel bir önem verilmekte ve her yıl belgelendirilen firma sayısı artmaktadır.

c)Üretim Miktarı ve Değerleri:

Tablo 3: Üretim Miktarı (Milyar Litre)													
Ana Mallar	YILLAR							YILLIK ARTIŞLAR (%)					
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.
Su	4,5	4,8	4,5	5,0	5,7	6,4	7,1	6,5	-6,1	9,2	15,6	11,7	10,5

Kaynak: SUDER

Tablo 4: Üretim Değeri (Cari Fiyatlar) (Milyon YTL)													
Ana Mallar	YILLAR							YILLIK ARTIŞLAR (%)					
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.
Su	269	286	292	300	334	370	410	6,7	1,9	2,7	11,4	10,7	10,8

Kaynak: SUDER

d)Maliyetler:

Tablo 5: Sınai ve Ticari Maliyetler				
Ana Mal Birimi: Ambalajlı Su				
	2005 Yılı(PET)		2005 Yılı(PC)	
	YTL	Pay(%)	YTL	Pay(%)
<u>Sınai Maliyet</u>				
*Hammadde-Malzemeler		45		23
*Enerji		6		8
*Direkt İşçilik		4		12
*Endirekt İşçilik		1		1
*Amortisman		10		7
*Diğer				
<u>Ticari Maliyet</u>				
*Genel İdare Giderler		10		10
*Satış ve Pazarlama Giderleri		20		35
*Finansman Giderleri		4		4
TOPLAM MALİYET		100		100

Kaynak:Su Üreticileri

Tabloda verilen maliyet bilgilerinde sektör ortalaması öngörülmeyle çalışılmış olup,firmaların büyüklüklerine göre oranlarda değişiklikler olabilecektir.

2.1.3. Dış Ticaret

a)İthalat:

Türkiye'ye ithal edilen paketlenmiş sular hesaba alınamayacak kadar düşük bir orandadır. Bu ithal sular genelde Norveç ve Fransız menşelidir.

Tablo 7: Su Sektörü Ürün İthalatı (Miktar Olarak) (Bin litre)													
Ana Mallar	YILLAR							YILLIK ARTIŞLAR (%)					
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.
Su	192	534	11	39	32	15	60	177,9	-97,9	245,4	-17,9	-53,7	304,1

Kaynak: TÜİK

Tablo 8: Su Sektörü Ürün İthalatı (Değer Olarak) (CIF, Cari Fiyatlarla, Bin \$)													
Ana Mallar	YILLAR							YILLIK ARTIŞLAR (%)					
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.
Su	118	183	14	31	18	21	40	55,3	-92,5	127,6	-41,4	15,6	88,6

Kaynak: TÜİK

b)İhracat:

Irak savaşının etkiyle 2003'de ihracat %122,4 büyümüş ve toplam ihracat 130 milyon litreye ulaşmıştır ve parasal büyüklüğü 20 milyon doların üzerindedir. 2004 yılında ihracat 25 milyon dolara ulaşmıştır halen ihracatın yaklaşık % 60'dan fazlası Irak'a yapılmaktadır. Mevcut koşullarda bir değişiklik olmadığı takdirde ihracat rakamlarında artışların devam edeceği tahmin edilmektedir. En fazla ihracatın yapıldığı ülkeler sırasıyla Irak, Almanya, İngiltere, Kuzey Kıbrıs ve Danimarka'dır.

Tablo 9 : Su Sektörü Ürün İhracatı (Miktar Olarak) (bin litre)													
Ana Mallar	YILLAR							YILLIK ARTIŞLAR (%)					
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.
Su	42.473	36.232	39.752	58.493	130.082	201.608	176.000	-14,7	9,7	47,1	122,4	55,0	-12,7

Kaynak: TÜİK

Tablo 10: Su Sektörü Ürün İhracatı (Değer Olarak) (FOB, Cari Fiyatlarla, Bin \$)													
Ana Mallar	YILLAR							YILLIK ARTIŞLAR (%)					
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.
Su	5.916	5.087	6.038	6.817	16.527	26.899	30.150	-14,0	18,7	12,9	142,4	62,8	12,1

Kaynak: TÜİK

2.1.4. Yurt İçi Tüketim

Türkiye'de yıllık toplam ambalajlı su tüketimi 6.9 milyar litre

- Damacana su segmenti 5.5 milyar litre (% 80)
- Paketlenmiş su segmenti 1.4 milyar litre (% 20)

Türkiye su pazarı litre bazında 1999-2004 yılları arasında ortalama her yıl % 10 civarında büyüebilmiştir. Örneğin; 2004 yılında, damacana segmenti % 8 civarında büyüme kaydederken, paketlenmiş su segmenti 3 yıllık yavaş bir büyüme döneminin ardından genel olarak ekonomide,

turizmde ve özellikle Irak'a yapılan ihracattaki canlılığa paralel biçimde % 12 civarında büyüme kaydetmiştir.

Tablo 11: Su Sektörü Tüketim Miktarı													(milyar litre)	
Ana Mallar	YILLAR							YILLIK ARTIŞLAR (%)						
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.	
Su	4,5	4,8	4,5	4,9	5,6	6,2	6,9	6,7	- 6,3	8,9	14,3	10,7	11,3	
Kaynak: SUDER														

Tablo 12: Su Sektörü Tüketim Değeri (Cari Fiyatlarla)													(milyon YTL)	
Ana Mallar	YILLAR							YILLIK ARTIŞLAR (%)						
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.	
Su	785	840	780	850	975	1.080	1.200	7,0	-7,1	9,0	14,7	10,8	11,1	
Kaynak: SUDER														

2.1.5. Fiyatlar

Tablo 13: Su Sektörü Ortalama Fabrika Çıkış Fiyatları (YTL)														
Ana	Fiyat	YILLAR							YILLIK ARTIŞLAR (%)					
Mallar	Birimi	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.
Su	YTL/Bin L.	73,5	73,3	78,2	75,3	73,4	73,4	74,9	-0,3	6,7	-3,7	-2,6	0,1	2,0
Kaynak: SUDER														

2.1.6. İstihdam

Sektörde istihdam edilen çalışan sayısı 2005 yılı itibariyle 70.000 civarında olup bunun %10'u yani 7000'i üretimde, kalan 63.000'i dağıtım kanallarında istihdam edilmektedir.

2.1.7. Sektörün Rekabet Gücü

Faillerin çalışan 220 civarında firma bulunması nedeniyle sektörde şiddetli bir rekabet yaşanmaktadır. Bu rekabet sebebiyle üreticiler maliyetlerinin çok az üzerinde fiyatlarla ürünlerini satmak zorunda kalmakta bu nedenle küçük firmalar sürekli el değiştirmektedir. Özellikle pet su pazarında sektörde faaliyet gösteren 6 büyük firmanın Pazar payının %60'lar seviyesinde olması sebebiyle küçük firmalar yaşam savaşı vermektedir. Aynı zamanda paketlenmiş su kategorisi düşük kar marjları baskısı altındadır. Geçmişten günümüze taşınan atıl kapasitelerin varlığı, hesapsızca yapılan yeni ve yüksek kapasiteli teknolojik yatırımlar ve dünya devi meşrubat firmalarının pet suyu bedava dağıtılan bir promosyon malzemesi haline getirmeleri tüm sektörü etkilemiş, özellikle marka imajı zayıf ve küçük ölçekli şirketler zarar noktasına taşınmıştır. Sonuçta bazı firmalar ya el değiştirmiş ya da çok zayıf durumda faaliyetlerini halen sürdürmektedir. Pet su üreten firmalar yaşanan enflasyonun çok altında artışlarla ürünlerini satabilmekte, tamamen fiyat rekabeti ile satışlarını korumaya çalışmaktadırlar.

Türkiye'de damacana su segmenti 220 civarında firma tarafından paylaşılmakta olup çok parçalı bir yapıya sahiptir. En büyük 10 firmanın Pazar payı %28 ilk 5 büyük firmanın Pazar payı

%18'dir. Bu rakamlar son yıllarda ülkemizde tüketicilerin sağlık bilincinin ve marka bağımlılığının artması, bu şirketlerin satış ve dağıtım ağının küçük firmalara göre daha güçlü olması nedeniyle artış göstermektedir. Bu artışı destekleyen bir başka neden ise, bazı büyük holding firmalarının tek noktadan üretim yerine şemsiye bir marka çatısı altında birden fazla bölgede üretime geçmiş olmasıdır. Bu stratejileri ile tüketiciye daha yakın olmayı, nakliye avantajını kullanarak Pazar paylarını artırmayı hedeflemektedirler. Şu anda damacana segmentinde kar elde edebilen belli firmalar pet suyu finansa ederek pet su operasyonunu sürdürmektedirler ya da sektörde bulunan bazı uluslararası firmalar kısa vadeli zararları uzun vadeli Pazar payı kapma yarışının bir yatırım bedeli olarak değerlendirdikleri için pet su operasyonunu sürdürmektedir.

2.1.8. Diğer Sektörler ve Yan Sanayi ile İlişkiler

Su sektörünün etkileşimde bulunduğu diğer sektörler ve yan sanayi etkileşim derecesine göre sıralandığında hammadde anlamında pet rezin ve preform , kapak ,etiket , karton ambalaj, shring, palet, boru, otomotiv, kimya sektörü, iletişim ve tanıtım sektörleri ve dağıtım ve lojistik şirketlerini desteklemektedir.

2.2. Sektörün Dünyada(OECD,DTO,Ülkeler) ve AB Ülkelerindeki Durumu

Dünyada bir yılda kullanılan tatlı suların toplamı ise 3.800 km³ civarındadır. Bu suların yaklaşık %70'i tarımsal, %20'si endüstriyel ve %10'u ise evsel olarak kullanılmaktadır. Söz konusu toplam tatlı su kullanımı içinde gıda ve içecek sanayilerinin (şişelenmiş su dahil) payı sadece % 0.18 kadardır.

Avrupa geneline bakıldığında su tüketiminin genelde pet ve cam şişede yoğunlaştığı 19 litre polikarbonat damacana ambalajlı su tüketimin genelde ofislerde yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. Avrupalı tüketicinin genelde tercihi mineralli su olmaktadır. Ülkemizde de tüketici tercihlerinin bu yönde gelişeceği beklenmektedir.

2.3. GZFT(Güçlü yanlar-Zayıf yanlar ve sorunlar-Fırsatlar-Tehditler) Analizi

Güçlü yanlar:

- Çevresel kirlenme AB ülkelerindeki kaynaklara göre çok daha azdır.
- Kaynak suyu zenginliğimiz AB ortalamasının üstündedir.
- AB direktif ve yasalarına uyumlu yeni Sağlık Bakanlığı yönetmeliğinin uygulamaya konması.

Zayıf Yanlar ve Sorunlar:

- Kara Nakliyesi dışındaki nakliye ağı ve donanımının ülkemizde gelişmemiş olması, Demiryolu ve Denizyolu taşımasının henüz maalesef istenilen düzeyde olmaması.

- Ambalajlı su tüketiminin mevsimsel olması nedeniyle kapasitelerin en yüksek tüketim olan yaz ayları tüketimine göre yüksek seçilmesi sonucu ortalama kapasite kullanımının düşük olması.
- Pet ambalaj tüketiminin henüz AB ortalamasının yaklaşık %20'si dolayında olması. (AB ülkelerinde pet tüketimi ağırlıklı iken bizde pc tüketimi ağırlıklıdır.)
- Bütün girdi fiyatlarının petrol ve petrol ürünleri ile yurt dışı firmalara, uluslar arası hammadde borsasına bağlı olması nedeniyle hammadde maliyetlerinin ve navlun maliyetlerinin sürekli dalgalanması buna karşılık su satış fiyatlarımızın 4-5 yıldır sabit kalması (kar marjın düşüklüğü).
- Denetim eksikliği (Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca).
- Ağır vergi yükü (İl Özel İdaresi kaynak kirası, KDV, Belediye Harç Uygulaması)
- Girdilerin % 18 KDV ile ,çıktıların ise % 8 KDV ile vergilendirilmeleri dolayısıyla oluşan KDV alacağının tahsil edilememesi
- Temel Gıda Maddesi olan ve İlaç kadar önemli bir konumda olan Ambalajlı Su ürününde KDV oranının yüksekliği (%8)
- Paketlenmiş su kategorisi düşük kar marjları baskısı altındadır.
- Geçmişten günümüze taşınan atıl kapasitelerin varlığı
- Haksız Şişe Rekabeti; Şişe yatırımı yapmayarak, piyasadan farklı markalı suların damacanelerini toplayarak dolum yapan firmaların varlığı ve denetimsizliği, haksız rekabet ortamı yaratılması ve tüketici sağlığının tehdit edilmesi
- Bazı gayri-ciddi firmaların sektör hakkında toplumda ve medyada yarattığı kötü imaj.
- Sağlıklı ve ambalajlanmış suyun çeşmelerden akan sudan farklılığının bazı kesimlerce tam bilinmemesi veya yaratılan katma değer ve yatırımların boyutunun hesaba katılmaması.
- Pet suların yaygınlaşması ile tüketicinin paketlenmiş su ile hemen her noktada karşılaşması ve bu sektörü gözünde olduğundan çok daha fazla büyük ve karlı görmesi.

Fırsatlar:

- İş gücü ucuzluğu
- Akaryakıt fiyatlarının AB ülkeleriyle paralel olmasına rağmen ülkemizde AB ülkelerinden daha ucuz navlun fiyatı söz konusudur.
- Türkiye'nin Irak'a komşu olması, hem Irak vatandaşlarına hem ABD askerlerine satışta bir avantaj yaratmaktadır.

- Ülkemizde çevre kirlenmesi ile paralel tüketicilerde sağlıklı ambalajlı su tüketim kültürünün oluşması.
- Mevcut ekipman ve üretim araçlarının teknolojik olanlarla yenilenmesi, dağıtımda teknolojinin aktif olarak kullanılması, yeniliği, verimliliği dolayısıyla rekabet gücünü artıracaktır

Tehditler:

- Sektörün ana girdisi olan preform imalatının Türkiye'de mevcut 3-4 firmanın tekelinde oluşu (Bunlardan birinin yaklaşık pazarın %50'sine sahip olmasıdır.)
- Kapak imalatında ve damacanada da preforma benzer bir durum mevcuttur.
- Petrol fiyatlarıyla paralel navlunun yüksek olması.
- Ağır vergi yükü nedeniyle merdiven altı firmaların artması, ciddi üreticilerin kar baskısı altında olması ve tüketici sağlığının tehdit edilmesine, şirketler arası rekabet eşitsizliğine neden olmaktadır.
- Küresel ısınma (Akdeniz havzası küresel ısınmadan en çok etkilenen bölgedir.)
- Meşrubat ve Su üreten firmaların ambalajlı suyu ticari bir emtia olmaktan çıkarıp diğer ürünlerinin marka bağımlılığı gücünü kullanarak suyu bu ürünlerin yanında promosyon olarak dağıtıyor olması nedeniyle haksız rekabet ortamı oluşması
- Pet ambalajlı suların (tek kullanımlık) mahallinde tüketim noktaları tarafından tüketildikten sonra tekrar farklı sular(Şehir Şebeke suyu dahil) doldurularak satışa sunulması

3. DOKUZUNCU PLAN DÖNEMİNDE (2007-2013) SEKTÖRDE BEKLENEN GELİŞMELER

3.1. Yurt İçi Talep Projeksiyonu

Tablo 14: Su Sektörü Yurtiçi Talep Projeksiyonu (Miktar Olarak)									(Milyar litre)
Ana Mallar	YILLAR								Ort. Yıllık Artış (%)
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007-2013
Su	7,24	7,60	7,98	8,38	8,80	9,24	9,70	10,18	5,0

3.2. İhracat Projeksiyonu:

İhracat projeksiyonu özellikle ihracatta önemli bir yeri olan Irak'taki Amerikan politikasına büyük ölçüde endekslidir. Bunun yanında AB'ye uyumlaştırılan mevzuatımız sayesinde Türk üreticilerin diğer ülke firmalarıyla rekabet gücü artacaktır. Özellikle su kaynakları bol olan İtalya, Fransa, İspanya hariç diğer Avrupa ülkelerine ihracatın artacağı tahmin edilmektedir.

Tablo 15: Su Sektörü İhracat Projeksiyonu (Miktar Olarak)									(Bin litre)
Ana Mallar	YILLAR								Ort. Yıllık Artış (%)
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007-2013
Su	181.280	186.718	192.320	198.090	204.032	210.153	216.458	222.952	3,0

Tablo 16: Su Sektörü ihracat Projeksiyonu (Değer Olarak)									(2005 Fiyatlarıyla- ABD \$)
Ana Mallar	YILLAR								Ort. Yıllık Artış (%)
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007-2013
Su	30.904	31.676	32.468	33.280	34.112	34.965	35.839	36.735	2,5

3.3. Üretim

Sektörde büyük firmaların ayakta kalacağı, lokal ve küçük firmaları büyük firmaların satın alınacağı beklenmektedir.

Tablo 17: Su Sektörü Üretim Tahminleri (Miktar Olarak)									(Milyar litre)
Ana Mallar	YILLAR								Ort. Yıllık Artış (%)
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007-2013
Su	7,42	7,79	8,17	8,58	9,00	9,45	9,92	10,40	4,9

3.4. İthalat Projeksiyonu

Tablo 27: Su Sektörü Ürün İthalatı Projeksiyonu (Miktar Olarak)									(Bin litre)
Ana Mallar	YILLAR								Ort. Yıllık Artış (%)
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007-2013
Su	61	62	64	65	66	68	69	70	2,0

Tablo 28: Su Sektörü Ürün İthalatı Projeksiyonu (Değer Olarak)									(2005 Fiyatlarıyla- ABD \$)
Ana Mallar	YILLAR								Ort. Yıllık Artış (%)
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007-2013
Su	41	41	42	43	44	45	46	47	2,0

3.5. Yatırım Tahminleri

Sektöre yeni girecek olanlar ve mevcut üreticiler, nakliye avantajı kullanmak açısından nüfus yoğun yerleşimlere yatırımları tercih edeceklerdir.

3.6. Diğer Sektörler ve Yan sanayi ile ilişkilerde Muhtemel Gelişmeler

Sektörün ana girdisi olan preform maliyetlerinin sektördeki tekeli niteliğindeki az sayıdaki firma sayısı nedeniyle rekabet ortamının azlığı nedeniyle sürekli yükselmesi sonucu tüketimleri 100 milyon adedi aşan su üretici firmaların kendi preformlarını kendilerinin yapmasını sağlayacak yatırımlar gerçekleşmesi beklenmektedir.

Öte yandan sektörün diğer ana girdisi olan kapak, etiket, damacana şişe gibi ürünlerin bu ürünleri üreten firmaların gün geçtikçe sayılarının artması nedeniyle fiyatlarında olumlu gelişmeler beklenmektedir. Ancak gerek preform, gerek kapak ve etiket hammaddelerinin dünyadaki fiyatlarının borsa usulü değişim göstermesi nedeniyle fiyatlardaki dalgalanmaların devam edeceği düşünülmektedir.

3.7. Sektörde Kamunun Rolü, Özelleştirme Faaliyetleri ve Muhtemel Etkileri

Şu anda maalesef sektör hakkında sağlıklı istatistiki veri bulunmaması sebebiyle sektörde söz sahibi firmaların tahminleriyle yol alınmaktadır. Devletin yetkili organları tarafından sektörün ihtiyaç duyduğu istatistiksel verilerin sağlıklı olarak toplanması ve bu sonuçların belli periyotlarda yayınlanması sektörün gelişmesine katkı sağlayacaktır.

Yeni çıkarılan AB mevzuatına uygun su yönetmeliklerinin bu yönetmeliklerde yazıldığı şekilde uygulanması ve etkin olarak denetlenmesiyle yaşanan sıkıntıların azalacağı ve tüketicilerin daha sağlıklı su tüketme imkanına kavuşacağı beklenmektedir.

En temel ihtiyaç maddesi olan suyun, kaynaklarını, debisini ve rezervini gösteren bir ‘Su Haritası’ maalesef günümüze kadar çıkarılmamıştır. ABD ve AB’de her ülkede kendi kaynaklarının yeri ve debisini gösteren su haritaları mevcuttur. Bu sayede ülkemizin kaynak suyu potansiyeli belirleneceği gibi, devletin kendi kaynaklarına sahip olabilmesi de söz konusu olacaktır.

4. AB'YE KATILIM SÜRECİNİN SEKTÖRE ETKİLERİ

Sağlık Bakanlığı'nın AB direktiflerine uyum çerçevesinde 1.12.2004 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanan “Doğal Mineralli Sular Hakkında Yönetmelik” ve resmi gazetede 17.02.2005 tarihinde yayınlanan “İnsani Tüketim Amaçlı Sular Hakkında Yönetmelik”, geçiş süreleri tamamlandığında ve tam olarak uygulamaya geçildiğinde, su sektöründe önemli bir değişim yaşanacaktır.

“Doğal Mineralli Sular” yönetmeliği AB'nin 15.07.1980 tarihli, 80/777/EEC nolu ve “Doğal Mineralli Suların tüketimi ve pazarlanması ile ilgili olarak üye ülkelerin yasalarını yakınlaştırmaya dair konsey direktifi”ni esas almaktadır.

Diğer taraftan 'İnsani Tüketim Amaçlı Sular' yönetmeliği ise AB'nin 3.11.1998 tarihli, 98/83/EC nolu ve “İnsan tüketimi için düşünülen suların kalitesi üzerine konsey direktifi”ni esas almaktadır.

Ayrıca Doğal Mineralli Sular için konsantrasyon limitleri ve etiketleme bilgileri hakkında liste oluşturulması ve doğal mineralli suların ve kaynak sularının ozonla zenginleştirilmiş hava ile işleme tabi tutulmasının şartlarını belirleyen 16.05.2003 tarih ve 2003/40/EC sayılı direktifte her iki yönetmeliğe etki etmiştir.

Yeni çıkan söz konusu yönetmelikler gerek su sektörü için büyük çaplı bir dönüşüm anlamını taşımaktadır. İlgili yönetmelikler hayata geçtiğinde sektörde şu değişikliklerin olması beklenebilir:

a) Öncelikle, “Doğal Mineralli Sular” adıyla kendi başına bir yönetmelik ve tanım getirilmektedir. Doğal mineralli suların belirli parametre zorunluluklarının yanında, evsafının değişmemesi ve değiştirilmemesi (bazı istisnalar dışında) temel özellik olarak kabul edilmektedir. Bu gelişmenin sektörümüze olası etkisini değerlendirdiğimizde, bu kategoride yer alarak kendini farklılaştırabilen firmalar için bir fırsatın varlığından söz edebiliriz. Diğer taraftan, suları bu kategoride yer alabilen ve bu kategoride yer almak isteyen firmalar; ozon, membran filtre dahil her nevi dezenfeksiyon amaçlı yöntemleri kullanamayacak ve suyu ilk çıktığı tamamen doğal haliyle dolum yapmak zorunda kalacaklardır. Bu da sonuçta, bu firmalar için çok üst seviyede bir hijyen standardı ve yüksek maliyet anlamını taşıyacaktır.

b) Doğal mineralli sular haricindeki diğer sular “İnsani Tüketim Amaçlı Sular' yönetmeliğinde tanımlanmaktadır. “Kaynak Suyu” ve “İçme Suyu” ilgili bu 2.yönetmelikte tanımlanmıştır. Bazı firmalar sularının özelliği itibariyle “Kaynak Suyu” kategorisinde yer alabilecektir; bazı firmalar ise sularını ozonlama, ters ozmoz vbg. işlemlerden geçirmek istiyorlarsa “İçme Suyu” kategorisinde yer alabileceklerdir.

c) Artık yeni yönetmeliklerle, suların kendiliğinden yeryüzüne çıkması ya da sondaj yöntemi ile çıkartılması suları ayırtıran ve sonuçta farklı tanımlara yerleştiren bir özellik olmayacaktır. Suları farklılaştıran temel özellikler, suyun bakteriyolojik, kimyasal vbg. parametrik özellikleri, evsafının değişip değişmediği ya da değiştirilip değiştirilmediği hususlarına odaklanmıştır. Bu durumda, örneğin farklı bir kategoride yer alan sular diğer kategoriye ait kriterleri de sağlayabildiği takdirde o kategoride yer alabilecektir.

d) Diğer taraftan, eski yönetmeliğe göre bir suyun “Doğal Maden Suyu” tanımında yer alabilmesi için bir miktar da olsa doğal olarak karbondioksit gazı ihtiva ediyor olması gerekmektedir. Çoğu kez, bu kategoride yer alan firmalar dışarıdan satın aldıkları karbondioksit gazını da ilave ederek bu kategori içinde üretim yapmaktadırlar. Artık yeni yönetmeliklerde “Doğal Maden Suyu” diye bir tanım yoktur. Eğer, doğal mineralli bir su doğal olarak karbondioksit gazlı ise ve bu suya sonradan gaz ilave edilmemiş ise “doğal karbondioksitli doğal mineralli su” denilecektir. Eğer doğal mineralli bir su, doğal olarak gazlı değil veya doğal gaz miktarı yetersiz olduğundan dışarıdan satın alınarak karbondioksit gazı ilave edilirse “karbondioksit ile zenginleştirilmiş doğal mineralli su” denilecektir. İlgili yönetmelikler hayata geçtiğinde, doğal mineralli su kategorisinde yer alabilen mevcut maden suyu firmaları eğer sularına dışarıdan satın aldıkları karbondioksit gazı ilave ederlerse yine doğal mineralli su kategorisinde yer alan ve çıkardığı su doğal karbondioksit gazı içermediği için içine karbondioksit gazı ilavesi yapan başka bir firmayla tamamen aynı ana kategoride (doğal mineralli su) ve alt kategoride (karbondioksit ile zenginleştirilmiş doğal mineralli su) buluşmuş olacaklardır.

e) Mevcut “İşlenmiş İçme Suları” suyun evsafı değiştirildiği için sadece “İçme Suyu” tanımı içinde yer bulacaktır.

f) Mevcut “Doğal Kaynak Suyu” veya “İçme Suyu” üreticisi firmalar da gerekli kriterlere uygunluk durumlarına göre “Doğal Mineralli Sular” içinde yer alabileceği gibi “Kaynak Suyu” veya “İçme Suyu” kategorisinde de yer alabilecektir.

İnsani Tüketim Amaçlı Suların kalitesine dair 98/83 /EC sayılı konsey direktifi ve doğal mineralli sular hakkındaki 80/777/EEC sayılı konsey direktifi ve bunların devamı niteliğindeki 2003/40/EC sayılı konsey direktifine uygun olarak Sağlık Bakanlığınca hazırlanan İnsani Tüketim Amaçlı Sular hakkındaki yönetmelik 17 şubat 2005 tarihinde, doğal mineralli sular hakkında yönetmelik 1 aralık 2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sektörde yer alan firmaların yönetmeliklerde belirtilen uyum süreleri içinde uyumlaştırma çalışmalarını yaparak izinlerini bu yönetmelikler çerçevesinde yenilemeleri gerekmektedir.

5. DOKUZUNCU PLAN DÖNEMİ İÇİN ÖNERİLEN STRATEJİ, AMAÇ, POLİTİKA, ÖNCELİK VE TEDBİRLER

5.1. Temel Sektörel Vizyon ve Strateji

AB'deki standartlarla aynı standartlarda tamamıyla hijyenik, insan sağlığı ve tüketici haklarına saygılı su üretmek ve satmak sektörün vizyonudur. Bu çerçevede T.C Sağlık Bakanlığı su ile ilgili mevzuatı AB'ye uyumlu hale getirmiştir. Uygulamaya yönelik alt yapı çalışmaları halen sürmektedir.

5.2. Temel Amaç ve Politikalar

5.2.1. AB'ye Katılım Sürecine Yönelik Amaç ve Politikalar:

Tüm Üreticilerin yeni yönetmelik çerçevesinde ruhsatlarını ve üretim teknoloji ve tekniklerini öngörülen sürede değiştirmeleri gerekmektedir.

5.2.2. Diğer Amaç ve Politikalar:

Çevre Kirliliğine karşı Önlemler;

Gerçekten de bütün su ve meşrubat şişeleri dahil her türlü ambalaj malzemesinin çevre içinde en azından görüntü kirlenmesine yol açtığı bir gerçek. Ancak bu durumun ortadan kaldırılması amacıyla Çevko Vakfı önderliğinde çalışmalar gerçekleştirilmektedir.

Su firmaları, pet şişe yapmak için sattıkları her şişe su için çevre yönetmeliğinde belirtildiği şekilde yaptıkları geri-toplama ve geri-kazanım sorumluluklarını yerine getirerek hem ülke ekonomisine katkı sağlamakta, hem de çevre kirliliğinin önlemesine yardımcı olmaktadır.

5.3. Amaç ve Politikaları Gerçekleştirmeye Yönelik Öncelikler, Tedbirler ve Hukuki-Kurumsal Düzenlemeler

Tablo 30:.....Sektörü Sorunları ve Tedbir Önerileri				
Sorun/Tedbir	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Performans Göstergesi	
			Mevcut	Hedef
Sorun: Kaynak Suyu Harcı (veya yerine ikame edilecek yeni vergi)	Maliye Bakanlığı	-Suder ve diğer üretici dernekleri -Üretici firmalar	Temel gıda maddesi üzerinde ağır ek mali yükümlülük	Diğer temel gıda maddeleri seviyesine indirgenmiş mali yükümlülük
Sorun: Sektördeki kaçak dolum ve kayıt dışı üretimin tamamen ortadan kaldırılması	-Sağlık Bakanlığı -Maliye Bakanlığı -İlgili tüm kamu kurumları			

5.3.1. AB'ye Katılım Sürecine Yönelik Öncelikler Tedbirler ve Hukuki-Kurumsal Düzenlemeler:

- Kurumsal yapının güçlendirilmesi, laboratuvarlar da akreditasyona gidilerek akretide laboratuvarların sayısının artırılması. AB'nin ticari sularla ilgili karar alma mekanizmalarına sektör ve devlet temsilcilerinin katılımı için gerekli tedbirlerin alınması.

- Türkiye de üretilen suların rekabet güçlerinin korunması ve artırılması amacına yönelik olarak kriterleri yerine getirmek şartıyla AB içindeki muadilleri ile aynı kategoride ve statüde değerlendirilmesi için gerekli çalışmaların yapılması.
- Konuyla ilgili olarak mevzuatın diğer alanlarında ki düzenlemelerin yapılması.

5.3.2. Teşvik Sistemine İlişkin Tedbirler:

Yürürlükteki teşvik tedbirleri sektörel bazda genel olarak yeterli kabul edilebilir düzeyde olup daha çok ihracata ve yurtdışından tedarik edilen donanımaya yönelik teşviklerin artırılması sektörde ürün kalitesinin artırılmasında pozitif etki yapacaktır.

Ancak sektörde kullanılan ambalaj maddelerinin sağlandığı yan ürün piyasasında ürün ve fiyat çeşitlendirilmesini temin için tedbirlerin alınması bu piyasada farklı fiyatlarda ürünlerin piyasaya arzını temin ederek, bu piyasanın tüketicilerinden biri olan su sektörü firmalarının korunmasına ve dolaylı olarak desteklenmesine yol açacaktır.

1.1.2005 tarihinden itibaren sektöre yönelik olarak uygulanan % 8 'lik KDV oranı, suyun temel gıda maddesi sayılması ve tüketiciye daha uygun fiyata ulaştırılması açısından olumlu olarak değerlendirilmiştir. Ancak sektör girdilerinin KDV oranının % 18 olması nedeniyle firmaların sürekli artan KDV alacakları oluşmuştur. Bu alacakların iadesi veya mahsubu gibi yapılacak düzenlemeler sektörde ciddi bir teşvik oluşturacaktır.

Yukarıdaki KDV ile ilgili olumlu düzenlemeye rağmen aynı döneme denk gelen (1.1.2005) Kaynak Suları Harcındaki olağan üstü artışlar KDV indirimden sağlanan faydadan çok daha büyük mali yükümlülükler getirerek sektörel bazda ciddi sıkıntılar yaratmıştır.

5.4. Politika, Tedbir ve Düzenlemelerin Toplam Getirileri ve Yükleri

Ambalajlı Su Sektöründeki firmaların tabi olduğu vergi ve harçlar aşağıdaki gibidir.

Katma Değer Vergisi (% 8): Katma Değer Vergisi oranlarını belirleyen kararnamede değişiklik yapılmak suretiyle SU temel gıda maddeleri listesine dahil edilmiştir. Buna göre 1.1.2005 tarihinden itibaren ambalajlı su teslimlerinde % 8 oranında Katma Değer Vergisi uygulanmaktadır.

Kaynak Suyu Kirası (Özel İdare Payı-İt/sn bazında) : Kaynak suyu kiralayanlar ,yer altı suları hakkındaki Kanun uyarınca, bağlı oldukları İl Özel İdarelerine kira ödemektedirler. İl Özel İdarelerine ödenen su kiralari son yıllarda yapılan artışlar neticesinde çok yüksek miktarlara ulaşmıştır. İl Özel İdarelerine ödenen kiralari % 25'i yer altı suları hakkındaki kanun gereğince Belediyelere aktarılmaktadır. Kaynak suyu kirasi yıllık esasta ve İt/sn bazında ödenmektedir. Yıllık kiralarda doğru, mantıklı ve adaletli bir düzenleme mevcut değildir. Firmalar arasında yıllık su kira bedellerinde aşırı farklılıklar mevcuttur. Bu durum rekabet koşullarında bazı firmaların aleyhine sonuç doğurmaktadır.

Tüm bunların yanında Kaynak Suları Harcı (Belediye grupları itibariyle farklı tutarlarda) söz konusudur. Bu harç Belediye Gelirleri Kanunu Md.63'de belirtildiği şekliyle; Özel kaplara doldurulup satılacak olan kaynak sularının belediyelerce denetlenerek hangi kaynaklara ait olduklarını gösterecek şekilde bu kaplara özel işaret konulması, Kaynak Suları Harcına tabidir. Kaynak Suları harcı tarifesine Belediye Gelirleri Kanunu Md.65'te düzenlenmiştir. 5281 sayılı kanunla tarife yeniden belirlenmiştir. 2005/8730 sayılı kararname ile yeniden belirlenmiş, belediye grupları itibariyle farklı tutarların uygulanması öngörülmüştür.

Sonuçta; Ödenmesi gereken kaynak suları harç miktarı, üretici şirketlerin bağlı olduğu belediyenin nüfus yoğunluğuna bağlı olarak satış cirosunun % 12'si ile % 35'i seviyesine ulaşmaktadır. Üretici firmaların kar marjları cirolarına oranla % 5- % 10 aralığındayken, bu harç miktarları sektördeki firmaları yaşayamaz hale getirecektir.

Kaynak suyu harcı yükümlülüğünün nüfus baz alınmak suretiyle oluşturulan belediye grupları itibarıyla farklılaştırılması yanlış bir uygulamadır. Belediye grupları itibarıyla farklı miktarlarda harç uygulaması ,sektördeki firmalar arasındaki rekabet koşullarında haksızlık yaratmıştır. Mükerrer vergilemeye yol açmaktadır. Hiç bir temel gıda maddesinde KDV dışında başka bir tüketim vergisi veya vergi benzeri bir harç uygulanmamaktadır. Bir taraftan SU temel gıda maddeleri listesine dahil edilirken diğer taraftan Kaynak Suyu harç miktarlarının arttırılması birbiriyle çelişen uygulamalardır. Kaynak sularını kiralayanlar hali hazırda İl Özel İdarelerine litre başına kira ödemektedirler. Kanun gereğince bu kira bedellerinin % 25'i ilgili belediyeye aktarılmaktadır. Bir taraftan kaynak için ilgili Belediyeye dolaylı olarak kira ödenirken, bir taraftan da litre başına harç ödemesi mükerrer vergi anlamındadır. Kaynak Suları harcı tarifesinde yapılan artışlar son derece adaletsizdir. Harç miktarlarındaki artışlar, sektördeki pek çok firmanın kapanmasıyla sonuçlanabilecek düzeyde ağırdır. Bunun bir sonucu olarak sektörde çalışan binlerce kişi işini kaybetme tehdidiyle karşı karşıyadır. Farklı harç uygulaması Haksız rekabet ortamı yaratmaktadır. Katlanılamaz düzeyde harçlar ağır harçlar, kayıt dışılığı ve merdiven altı sağlıksız üretimi teşvik edecektir. Merdiven altı üretim toplum sağlığını tehdit edecektir.

Özetle Kaynak Suları harcı kaldırılmalıdır.

6. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

Raporun diğer bölümlerinde ifade edilmek istenen hususları genel olarak toplamak gerekirse;

- Sağlıklı ve temiz su Halk Sağlığını korumanın en temel şartlarından biridir. Ambalajlı su özellikle büyük şehirlerde hemen hemen tüm gelir grupları tarafından yoğun olarak tüketilmekte olup yaygın bir tüketim maddesi haline gelmiştir.
- AB uyum sürecindeki Türkiye Ekonomisinin dinamik sektörlerinden biri olan bu sektörün, ekonomideki gelişmeye paralel olarak yeni dönemde daha da önem kazanacağı bir gerçektir. AB uyum sürecinde ambalajlı su sektörünün tabi olduğu mevzuat açısından Sağlık Bakanlığınca uyum çalışmaları yürütülmekte olup bu çerçevede yayınlanan mevzuatın tam anlamıyla yürütülmesiyle birlikte hem tüketicinin sağlığının korunması adına olumlu gelişmelerin yaşanması hem de sektördeki firmaların AB üyesi ülkelerin firmalarına karşı rekabet gücünün yükseltilmesi temin edilecektir.
- Ülke ekonomisi için taşıdığı değer aşikar olan bu sektörün büyümesi ve verimliliğinin artması, AB tek pazarı uygulamaları içinde rekabet gücünün desteklenmesine yönelik olarak sektör üzerindeki ağır vergi yükünün azaltılmasına yönelik düzenlemelerinin yapılması elzemdir.

Tüketicilerde sağlıklı ve güvenli su tüketimine yönelik bilincin geliştirilmesi amacıyla yapılacak eğitim çalışmaları Halk Sağlığının korunmasına katkıda bulunmasının yanında sektörde kayıt dışı faaliyetlerin de önlenmesinde önemli rol oynayacaktır.

SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

1. Temel Amaç ve Politikalar ile Öncelik ve Tedbirlerin Gelişme Eksenleri Bazında Tasnifi (Matris şeklinde)

	İstikrarlı Bir Ortamda Sürdürülebilir Büyümenin Sağlanması	Ekonomide Rekabet Gücünün Artırılması	İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi	Sosyal İçermenin güçlendirilmesi	Bölgesel Gelişmişlik Farklılıklarının Azaltılması	Kamuda İyi Yönetişim Yaygınlaştırılması	Fiziki Altyapının İyileştirilmesi
Vergi oranlarının uygun düzeyde belirlenmesi, stabil kalması ve tahsilat etkinliğinin artırılması	Vergi oranlarının uygun düzeyde belirlenmesi ve stabil kalması; sektörün yatırım planlarını olumlu yönde etkileyecek ve yerli ve yabancı firmaların sektörde yatırıma yönelmelerini sağlayacaktır. Bu suretle, sürdürülebilir bir büyüme sağlanabilecektir.	Vergi oranlarının uygun düzeyde belirlenmesi ve tahsilat etkinliğinin artırılması; şarap ve distile alkollü içki sektöründe kayıt dışılığı azaltacak, kayıtlı firmaların rekabet gücü nü arttıracaktır.	Vergi oranlarının uygun düzeyde belirlenmesi ve stabil kalması; sektörün yatırım planlarını ve dolayısıyla istihdam politikalarını olumlu yönde etkileyeceğinden insan kaynakları geliştirilmiş olacaktır.	---	---	---	---
Kayıt dışılığın önlenmesi amacıyla kamu kurumları arasında koordinasyonunun sağlanması ve piyasa denetim sisteminin kurulması	Kayıt dışılık en aza indirilebileceğinden sektörde istikrarlı büyüme sağlanabilecektir.	Kayıt dışılık ve buna bağlı kayıtlı firmalar aleyhine gerçekleşen haksız rekabet en aza indirilebileceğinden sektörün rekabet gücü artacaktır.	Sektörde kayıt dışılığın önlenmesi suretiyle, sektörde istihdam edilen işgücü kayıtlı hale gelecek, mali ve sosyal açıdan yasal haklara sahip iş gücü ile insan kaynakları geliştirilmiş olacaktır.	---	---	Kurumlar arasında koordinasyon ve işbirliği sağlanmak suretiyle, kamuda iyi yönetim yaygınlaştırılmış olacaktır.	---
	İstikrarlı Bir	Ekonomide	İnsan	Sosyal İçermenin	Bölgesel	Kamuda İyi	Fiziki Altyapının

	Ortamda Sürdürülebilir Büyümenin Sağlanması	Rekabet Gücünün Artırılması	Kaynaklarının Geliştirilmesi	güçlendirilmesi	Gelişmişlik Farklılıklarının Azaltılması	Yönetişim Yaygınlaştırılması	İyileştirilmesi
Alkollü içki piyasasının güvenliğini sağlamak üzere etil alkolün piyasaya arzının izlenmesi ve denetimi	Kayıt dışılık en aza indirilebileceğinden sektörde istikrarlı büyüme sağlanabilecektir.	Kayıt dışılık ve buna bağlı kayıtlı firmalar aleyhine gerçekleşen haksız rekabet en aza indirilebileceğinden sektörün rekabet gücü artacaktır.	---	---	---	---	---
Alkollü içki üretim tesislerinde teknolojik seviye, kalite yönetim sistemleri ve bilgi düzeyinin geliştirilmesi	---	Dünya standartlarında üretim yapılması sektörün rekabet gücünü arttıracaktır.	İşgücünün uzmanlaşmasına yöneleneceğinden insan kaynaklarının geliştirilmesi sağlanacaktır.	---	---	---	Alkollü içki üretim tesislerinde teknolojik seviye ve kalite yönetim sistemlerinin geliştirilmesi suretiyle fiziki altyapının iyileştirilmesi sağlanacaktır.
Etıl alkol ve alkollü içki üretimindeki tarımsal girdilerin izlenebilir hale getirilmesi ve ortak tarım politikaları ile ilişkilendirilmesi, devlet ve üretici firmalar tarafından desteklenmesi	---	Girdi maliyetleri düşeceğinden sektörün rekabet gücünü artacaktır.	Alkollü içki üretiminde kullanılan tarımsal hammadde üretiminde istihdam artacağından insan kaynaklarının geliştirilmesi sağlanacaktır.	---	---	---	---
İhracatta sektöre özel teşvik mekanizmalarının oluşturulması	---	İhracatta sektöre özel teşvik mekanizmalarının oluşturulması suretiyle sektörün rekabet gücünün artacaktır.	---	---	---	---	---

2. Dokuzuncu Kalkınma Planı Açısından Temel Yansımalar

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde alkol ve alkollü içkiler sektöründe yaşanan en önemli gelişmenin, 1942 yılından itibaren devlet monopolünde yönetilmiş olan sektördeki monopolün kaldırılmasına yönelik 2001 yılında 4250 sayılı “İspirto ve İspirtolu İçkiler Kanunu”nda yapılan yasal değişiklik ve devlet monopolünün kaldırılmasından kaynaklanan kamusal erk boşluğunu doldurarak 60 yıllık monopolün ardından alkol ve alkollü içkiler piyasasını düzenlemek üzere 4733 sayılı yasa ile uzman bir kurum olarak kurulan “Tütün, Tütün Mamulleri ve Alkollü İçkiler Piyasası Düzenleme Kurumu” (TAPDK) tarafından yayımlanan ikincil düzenlemelerle, Eylül 2002 yılından itibaren bira ve şarap hariç etil alkol ve distile alkollü içki üretimindeki, Haziran 2003 tarihinden itibaren ithalattaki monopolün fiilen kalkması olduğu söylenebilir.

Bununla birlikte, ülkemizde etil alkol ve alkollü içkiler piyasasının devlet monopolü yapısından serbest piyasa yapısına herhangi bir özel geçiş dönemi uygulaması olmadan dönüşmesinin olumsuz etkileri her geçen gün daha etkili şekilde hissedilmektedir.

Sektöründe yaşanan en temel sorunlar;

- Kayıt dışılık,
- Kamu kurumları arasında koordinasyon ve işbirliği eksikliği,
- Vergi oranlarının yüksek olması ve sıklıkla değiştirilmesi,

Şeklinde tespit edilmektedir. Bu sorunların esasında birbiri ile çok yakından ilişkili olduğu görülmektedir.

TAPDK’nın piyasa düzenlemeleri, MB’nın vergi düzenlemeleri, GM ve DTM’nin ithalat düzenlemeleri, TKB’nin gıda düzenlemelerine tabii olan alkollü içkiler piyasasında, her geçen gün artan vergiler ve artan ürün çeşitliliği nedeni ile “kayıt dışılıkla mücadele” konusu zorlaşmaktadır. Vergi oranlarının, kayıt dışılığı özendirilmeyecek bir seviyede belirlenmesi ve vergi sisteminin AB ile uyumlu hale getirilmesi çok büyük önem arz etmektedir

60 yıllık devlet monopolünün ardından, ihtiyaç duyulan düzenleme ve denetim mekanizmalarının kurulması ve piyasanın kayıtlı çalışmaya yönlendirilmesinin en önemli konu olduğu düşünülmektedir.

Piyasa denetiminin, TAPDK aracılığı ile yukarıda sayılan kamu otoriteleri arasında kurulacak çapraz kontrol mekanizmalarının sağlıklı işlemesi, vergi denetimi, kaçakçılıkla mücadele, gıda kontrolleri ve kolluk kuvvetleri ile diğer ilgili birimlerin yapacağı yasadışı eylemlere karşı mücadelenin bir bütünü olarak düşünülmesi suretiyle gerçekleştirilebileceği ve güvenli ve istikrarlı bir piyasa yapısının, bu kamu otoritelerinin, sürekli ve etkin işbirliği ile sağlanabileceği düşünülmektedir.

TÜTÜN VE TÜTÜN ÜRÜNLERİ SANAYİİ ÖZEL İHTİSAS ALT KOMİSYONU RAPORU

TÜTÜN VE TÜTÜN ÜRÜNLERİ SANAYİİ ÖZEL İHTİSAS ALT KOMİSYONU

GÖREVİ	ADI SOYADI	TEMSİL ETTİĞİ KURULUŞ
Başkan	Hikmet DOYDUM	TAPDK
Koordinatör	İhsan TÜRKER	DPT
Koordinatör	Yıldız ERKMEN	DPT
Raportör	Refik YEL	TAPDK
Raportör	Hüseyin ÜRNEZ	TAPDK
Raportör	Kaan ÜNVER	PHILSA
Üye	Hikmet SAPAN	TAPDK
Üye	Barbaros KONUŞMAZ	TAPDK
Üye	Mustafa SEYDİOĞULLARI	TAPDK
Üye	Emine TANGALOĞLU	Maliye Bakanlığı
Üye	Dr. Toker ERGÜDER	Sağlık Bakanlığı
Üye	Haşim DOĞUSAN	Sağlık Bakanlığı
Üye	Orhan KOCABIYIK	Hazine Müsteşarlığı
Üye	Nezaket GÜRSOY	Gümrük Müsteşarlığı
Üye	Yusuf MOLLAOĞLU	Emniyet Genel Müdürlüğü
Üye	Levent ERİŞ	TÜGEM
Üye	Mustafa ERDOĞAN	TEKEL
Üye	S. Selman TÜNAL	TEKEL
Üye	Şakir KARPAT	PMSA
Üye	Mehmet ATEŞ	PMSA
Üye	Can KARAKAŞ	JTI
Üye	Esra ÜNAL	JTI
Üye	Murat GÜVEN	BAT
Üye	Hakkı SÜREL	BAT
Üye	Yalçın CİHANGİROĞLU	BAT
Üye	Sadık ÇELTİK	EUROPEAN
Üye	Sabahattin BATUR	Tütün Eksperleri Derneği
Üye	Hatice ÜNAL	TZOB
Üye	Gülbüz ÇAPAN	TMMOB-ZMO
Üye	Ahmet OKUMUŞ	Tütün İhracatçıları Birliği

İÇİNDEKİLER

YÖNETİCİ ÖZETİ	105
1. GİRİŞ	109
1.1. Tarihçe.....	110
1.2. Sektörün Tanımı ve Sınırlarının Çizilmesi.....	114
2. MEVCUT DURUM VE SORUNLAR	116
2.1. Mevcut Durum	116
2.1.1. Kuruluş Sayısı, Mevcut Kapasite ve Kullanımı	116
2.1.2. Üretim.....	121
2.1.3. Dış Ticaret.....	136
2.1.4. Yurtiçi Tüketim	140
2.1.5. Fiyatlar	141
2.1.6. İstihdam.....	148
2.1.7. Mevcut Teşvik Tedbirlerinin Değerlendirilmesi.....	149
2.1.8. Sektörün Rekabet Gücü.....	154
2.1.9. Diğer Sektörler ve Yan Sanayi İle İlişkiler	156
2.1.10. Mevcut Durumun Değerlendirilmesi	157
2.2. Sektörün Dünyada (OECD, DTÖ, Ülkeler) ve AB Ülkelerindeki Durumu AB’de Tütün Üretimi	161
2.3. GZFT (Güçlü Yanlar-Zayıf Yanlar ve Sorunlar-Fırsatlar-Tehditler) Analizi.....	170
3. DOKUZUNCU PLAN DÖNEMİNDE (2007-2013) SEKTÖRDE BEKLENEN GELİŞMELER.....	185
3.1. Yurtiçi Talep Projeksiyonu	185
3.2. İhracat Projeksiyonu.....	186
3.3. Üretim Projeksiyonu	186
3.4. İthalat Projeksiyonu.....	187
3.5. Yatırım Tahminleri.....	188
3.6. Teknolojide, Ar-Ge Faaliyetlerinde, İstihdam Piyasasında, Girdi Piyasalarında, Çevre Uygulamalarında vb. Muhtemel Gelişmeler ve Sektörün Rekabet Gücüne Etkileri... ..	189
3.7. Diğer Sektörler ve Yan Sanayi ile İlişkilerde Muhtemel Gelişmeler.....	189
3.8. Sektörde Kamunun Rolü, Özelleştirme Faaliyetleri ve Muhtemel Etkileri	190
4. AB’YE KATILIM SÜRECİNİN SEKTÖRE ETKİLERİ	191

5. DOKUZUNCU PLAN DÖNEMİ İÇİN ÖNERİLEN STRATEJİ, AMAÇ, POLİTİKA, ÖNCELİK VE TEDBİRLER	193
5.1. Temel Sektörel Vizyon ve Strateji	193
5.2. Temel Amaç ve Politikalar	193
5.3. AB'ye Katılım Sürecine Yönelik Amaç ve Politikalar	195
5.4. Diğer Amaç ve Politikalar	196
5.5. Amaç ve Politikaları Gerçekleştirmeye Yönelik Öncelikler, Tedbirler ve Hukuki - Kurumsal Düzenlemeler	196
5.6. Politika, Tedbir ve Düzenlemelerin Toplam Getirileri ve Yükleri	205
6. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME	206
6.1. Temel Amaç ve Politikalar ile Öncelik ve Tedbirlerin Gelişme Eksenleri Bazında Tasnifi (Matris şeklinde)	206
6.2. Dokuzuncu Kalkınma Planı Açısından Temel Yansımalar	210

YÖNETİCİ ÖZETİ

Dünya tarihinde beş yüz yılı aşkın bir geçmişe sahip olan ve Türkiye ekonomisi açısından büyük önem taşıyan tütün; istihdam, ihracat ve vergi gelirleri açısından geniş kitleleri ilgilendiren ve yüksek ekonomik faaliyetleri olan bir sanayi bitkisidir. Tütün ve tütün mamulleri sektöründe 2004 yılı verilerine göre; yaklaşık olarak tütün yetiştiriciliği alanında 280.000, işleme ve bakım alanında 18.000, tütün mamulleri endüstrisi ve pazarlama alanlarında ise 10.000 kişi çalışmaktadır. Anılan yılda 117.907 milyon adet sigara üretimi, 108.870 milyon adet sigara tüketimi gerçekleştirilmiş, söz konusu tüketim sonucu 11.200 milyon YTL satış hasılatı elde edilerek bu meblağın yaklaşık 8.000 milyon YTL si ÖTV ve KDV olarak Devlete dönmüştür.

Türkiye, mevcut durum itibariyle dünyanın en büyük şark tipi tütün üreticisi konumundadır. Ancak geçmişte uygulanan yanlış politikalar, tüketici eğilimlerinin ve tercihlerinin değişmesi, rekabetin yoğunlaşması, sağlık endişelerinin artmaya başlaması ve ekonomilerin globalleşmesi gibi bir çok sebebe dayalı olarak Türkiye'nin şark tipi tütünde rekabet şansı azalmaya başlamıştır.

Ülkemizin dünyada şark tipi tütün üretimi ve ticaretindeki lider konumunu sürdürmesi, gümrük duvarları kalktığında rekabete devam edebilmesi için acilen tütün üreticisini destekleyecek, eğitim ve finansman kaynaklarını sağlayacak, ihracat imkanlarını geliştirecek, verimliliği artıracak projeler geliştirilmesi ve bu kapsamda Tütün Fonu korumasını devam ettirecek müzakerelerin yapılması gerekmektedir.

Türkiye'ye yasadışı yollarla sokulan kaçak ve sahte tütün mamulleri ile halk sağlığını korumaya yönelik geliştirilen düzenleme ve yasaklardan ötürü sigara pazarında bir daralma meydana gelmeye başlamıştır. Tam olarak boyutları bilinmemekle beraber toplam pazarın %10-15'inin kaçak ve özellikle de sahte ürünlerden oluştuğu tahmin edilmektedir. Bu durum ülke açısından çok ciddi vergi kaybı oluşturmakla beraber yasal sigara üreticilerinin ve tütün yetiştiricilerinin pazar kaybetmelerine neden olmaktadır. Yapılacak mücadelede öncelikle yasadışı ürünlerin yurda girişinin önlenmesi için sınır ve gümrük kontrollerinin arttırılarak buna dair yasal düzenlemelerin yapılması, ülke içinde bu ürünlerin dağıtımının engellenmesi için dağıtım ağı denetiminin etkin hale getirilmesi, tüketicilerin ürünlerini lisanslı satıcılardan almalarının sağlanması gereklidir.

Diğer taraftan tütün mamulleri kanun koyucular tarafından daha sıkı düzenlenmeye ve sivil toplum örgütleri tarafından daha çok tenkit edilmeye başlanmıştır. Tüketiciler de

düzenlenmeler, yasaklamalar ve kamuoyunda yer alan bilgilendirmeler sonucunda sigaranın etkileri hakkında daha bilinçli hale gelmeye başlamışlardır.

DSÖ Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi, sigara tüketiminin azaltılmasına bir cevap olarak geliştirilmiştir. 2003 yılında tamamlanan Sözleşme, Birleşmiş Milletler tarihinin en hızlı bir biçimde, en fazla ülkeyi içeren ve en etkileyici sözleşmesi olarak 27 Şubat 2005 tarihinde uluslararası anlaşma haline gelmiştir. Türkiye, 2005 yılı başlarında uygulamaya giren Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi'ni TBMM'den geçirerek kabul etmiş ve ülke şartlarına göre adapte etmek amacıyla hazırlanan Ulusal Tütün Kontrol Programı tamamlanma aşamasına gelmiştir. 20.03.2006 tarihi itibarıyla Türkiye'nin de aralarında bulunduğu ve tüm dünya nüfusunun üçte ikisini temsil eden 124 ülke bu sözleşmenin uygulanmaya konması için Cenevre'de çalışmalarını sürdürmektedir. Söz konusu çalışmaların Sağlık Bakanlığı ve TAPDK tarafından ortak olarak yürütülmesinde yarar görülmektedir. Bu çalışmalar sonunda çok önemli kararların alınması beklenmektedir.

Dünya uygulamaları ile paralel olarak Türkiye'de de;

1. Sigara paketlerine sigaranın zararları konusunda uyarıcı mesajlar yazıldı
2. Dünya Sağlık Örgütü Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi imzalandı.
3. İmzalanan Sözleşme gereği Ulusal Tütün Kontrol Programı çalışmaları yapıldı.
4. 4207 sayılı Kanunda değişiklik yapılması çalışmaları devam ediyor.

Söz konusu hazırlıklar dünyada olduğu gibi Türkiye'de de halk sağlığını korumak için tütün ve tütün mamullerinin üretim ve tüketimini azaltmayı hedeflemektedir. Söz konusu program global standartlar oluşturması açısından çok önemli bir adımdır ve ülkelerin tütün mamullerinden kaynaklanan zararların azaltılması için gerekli mevzuatı yeniden gözden geçirmeleri için iyi bir fırsat yaratmaktadır. Bu kapsamda hazırlanan 4207 Sayılı Tütün Mamullerinin Zararlarının Önlenmesine Dair Kanunun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifinin uygulanmaya geçmesi çok önemli halk sağlığı müdahalesidir. Bu uluslararası girişim ülkelere vergi, fiyat, yasadışı tütün mamulleri ticareti ile mücadele, çocukların tütün mamullerine erişiminin engellenmesi, ürün standartları oluşturulması, tütün mamullerini bırakma, tüketiciyi bilgilendirme, yasal tedarik zincirini destekleme gibi bir çok alanda, geniş kapsamlı mevzuat hazırlama şansı tanımaktadır. TKÇS bir fırsat olarak değerlendirilmeli ve AB uygulamaları ile tam uyumlu geniş kapsamlı mevzuat değişiklikleri yapılmalıdır.

Diğer taraftan AB uygulaması olan 2001/37/EC sayılı Direktif, TAPDK tarafından 06.01.2005 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Yönetmelik ile uyumlaştırılarak sigara

paketlerinin üzerine sağlık uyarılarının konulması ve tüketicilerin daha çok bilinçlendirilmesi yoluyla tüketimin azaltılması amaçlanmıştır. Uluslararası uygulamaların yukarıda bahsedildiği üzere ulusal mevzuata adapte edilmesi ile tüketicinin bilgilendirilmesi, sigara içilebilen alanların kısıtlanması, sigara karşıtı kampanyaların artması gibi faktörlerden dolayı ülkemizdeki tüketicilerin daha çok bilinçleneceği ve sigara tüketiminin azalacağı tahmin edilmektedir.

Tütün mamullerinde alınan vergi açısından önemli bir husus da AB'ye uyum sürecinde atılacak adımlardır. AB'nin 9 Kasım 2005 tarihinde yayımladığı İlerleme Raporunun Vergilendirme başlıklı bölümünde, Temmuz 2005 tarihinde yapılan ÖTV düzenlemelerinin tütün sektöründe AB'ye uyum açısından çok önemli gelişmeler olduğu ancak hem yapısı hem de oranları açısından ÖTV alanında hukuki uyum için atılması gerekli adımlar olduğu belirtilmiştir. Bu kapsamda tütün mamulleri için uzun perspektifli, sürdürülebilir, AB uygulamaları ile örtüşen bir vergi yapısı hedeflenmesi gerektiği düşünülmektedir.

1. GİRİŞ

Türkiye ekonomisi açısından büyük önem taşıyan tütün; istihdam, ihracat ve vergi gelirleri açısından geniş kitleleri ilgilendiren yüksek ekonomik faaliyetleri olan bir sanayi bitkisidir. Türkiye’de aile tarımı şeklinde yetiştirilen tütünün dünyada çok geniş bir alanda tarımı yapılmakta ve yılda yaklaşık olarak 5,5 – 6,5 milyon ton üretilmektedir.

Günümüzde, üretilen tütün çeşitlerinin yapraklarından yararlanılarak çok büyük bir bölümü sigara olmak üzere, puro, pipo, nargilelik ve sarmalık kıyılmış tütün gibi tütün mamulleri üretilmektedir.

Tütünü diğer bitkilerden ayıran en önemli özelliği yapraklarında bulunan nikotindir. Nikotin, organik azotlu maddelerden oluşan bir alkaloiddir. Bu nedenle tütün, keyif verici bir madde olarak kullanılmakta ve bağımlılık yapmaktadır.

Tütün; tarım, pazarlama, sanayi ve ticaret sektörlerinde taşıdığı önem ile oluşturduğu istihdam, yan sanayi, ekonomik boyutu, geniş kullanım alanı ve azalarak da olsa tüketilmesinin sürmesi nedeniyle önemini gelecek yıllarda da koruyacaktır.

Türkiye’de üretilen şark tipi (oriental) tütün, yetiştiriciliğine gösterilen özen, uygulanan tarımsal yöntemler, kaliteyi olumlu etkileyen ekolojik faktörlerin varlığı ve elde edilen tütünün aromatik kimyasal yapı özelliği ile uzun yıllar dünya pazarlarında yüksek kalitesi ile “Türk tütünü” olarak şöhret kazanmış ve Amerikan blend tipi sigara harmanlarının vazgeçilmez temel yapı taşlarından birisi olmuştur.

Gelişmiş ülkeler, tarımsal üretim yapan çiftçilerini desteklemek amacıyla bütçelerinden para ayırmaktadır. Bu uygulama ile tarım ürünlerinin ithalatı kısıtlanarak, ihracat teşvik edilmektedir. Dünyanın önde gelen, şark tipi tütün üreticisi ve ihracatçısı olan Türkiye, uygulanan yanlış politikalar, teknoloji yetersizliği ve yeterince gerçekleştirilmeyen araştırma geliştirme faaliyetleri nedeniyle son yıllarda şark tipi tütün üretim ve ihracatında bir takım sıkıntılar yaşamakla birlikte, yabancı menşeli tütün üretimi artırılmadığından en büyük ithalatçı ülkelerden birisi durumuna gelmiştir.

Tütün üretimi ve tüketimi, ülke ekonomisi açısından önemli bir faaliyet unsuru olmakla beraber, insan sağlığı açısından da kontrol altında tutulması gereken bir husustur.

1.1. Tarihçe

Tütünün anavatanı Amerika kıtasıdır. Amerika kıtasının keşfinden sonra önce Avrupa'ya getirilmiş, daha sonra bütün dünyaya yayılmıştır. Tütün anavatanında, başlangıçta dini törenlerde tütsü olarak ve ağızda çiğnenerek kullanılmış, daha sonra çeşitli usullerle tütütürölmeye başlanmıştır. Amerika'ya gelen gemiciler tarafından da kullanılan tütün, gemiciler tarafından bitki olarak 1518'de Avrupa'ya getirilmiştir. Avrupa'da ve götüröldüğü diğer ölkelerde önceleri bir süs ve şifa bitkisi olarak tanınmıştır. Daha sonraları pipo, puro, nargile, enfiye, çiğneme tütünü ve sigara şeklinde keyif verici olarak kullanılmaya başlanmıştır. Keyif verici özelliğinden ötürü, zamanla tütün kullanımı bütün dünyaya yayılmıştır.

Devletler, tütünden gelir elde etmek amacıyla tütün kullanımı ve tarımını teşvik edecek düzenlemeler yapmış, tekeller kurmuş ve vergiler almışlardır.

Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze tütün ile ilgili uygulamalar aşağıdaki süreci izlemiştir:

- Tütün, 17 nci yüzyıl başlarında, İngiliz ve Venedikli gemiciler aracılığıyla Osmanlı İmparatorluğu'na getirilmiştir.

- İmparatorluk sınırları içinde fiilen 1600-1605 yılları arasında, resmen 1612 yılında kullanılmaya başlanmış, aynı yılda bir süre sonra ise Genç Osman tarafından yasaklanmıştır.

- 1600 lü yılların başından itibaren Balkan Yarımadası ve Ege Bölgesinde yetiştirilmeye başlanmıştır. Anadolu'da ilk tütün üretimi İzmir'in Selçuk (Ayasulug) ilçesinde yapılmıştır. Daha sonraları üretim giderek yaygınlaşmıştır.

- 1621 yılında ise ilk defa tütün üretimi yasaklanmıştır.

- 1646 yılında tütün tiryakisi olan Bahai Efendi, şeyhülislam olunca bir fetva ile tütün kullanımını serbest bırakmıştır.

- 1678 yılında Osmanlı İmparatorluğu döneminde tütünden ilk defa vergi alınmaya başlanmıştır.

- 1862 yılında tütün, Osmanlı İmparatorluğu'nda devlet tekeli altına alınmıştır.

- 1874 yılında "Duhan Resmi Hakkında Nizamname" uyarınca tütünde bandrol usulü uygulanmaya başlanmıştır.

- 1884 yılında bu tekelin işletme imtiyazı 30 yıllığına REJİ idaresine verilmiştir. Bu süre 1914 yılından geçerli olmak üzere 15 yıl daha uzatılmıştır.

- İstanbul-Cibali (1884), İzmir (1884), Adana (1895) ve Samsun'da (1897) ilk sigara üretim tesisleri kurulmuştur.

- 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti ile REJİ arasında yapılan sözleşme gereği 1925 yılında REJİ'nin sermayesi Türkiye Cumhuriyeti tarafından ödenerek bu şirkete el konulmuştur.

- 26.02.1925 tarih ve 558 sayılı Kanunla tütün ve tütün mamulleri tekrar Devlet tekeli altına alınmıştır. 07.04.1926 tarih ve 803 sayılı, 07.06.1926 tarihli 907 sayılı Kanunlarla bu tekel (inhisar-monopol) uygulamasına devam edilmiştir.

- 09.06.1930 tarih ve 1701 sayılı Tütün İnhisarı Kanunu ile tütün tarımı, işlenmesi, nakli, ticareti ve fabrikasyon safhaları düzenlenmiştir.

- 10.06.1938 tarih ve 3437 sayılı Tütün ve Tütün İnhisarı Kanunu kabul edilmiştir.

- 1938 yılından itibaren Türkiye'de TEKEL tarafından yabancı menşeli Virginia tipi tütünlerin deneme üretimlerine 11 değişik Virginia çeşidi ile Antalya, Konya (Hadim), Bitlis, Malatya ve Burdur (Bucak) yörelerinde başlanmıştır. En olumlu sonuçları veren Burdur Bucak'ta 1942 yılından itibaren Virginia tütünlerin yetiştirilmesine izin verilmiştir.

- 1939 yılında Malatya Sigara Fabrikası, 1940 yılında ise Bitlis Sigara Fabrikası üretime başlamıştır.

- 1940 yılında destekleme kapsamına alınan tütün, "Yerli Ürünler Türk A.Ş. ve Türk Tütün Ltd. Şti." tarafından satın alınmıştır.

- 1946 yılında İnhisarlar Umum Müdürlüğü'nün adı "TEKEL Genel Müdürlüğü" olarak değiştirilmiştir.

- 1947 yılından itibaren tütünde destekleme görevi TEKEL Genel Müdürlüğüne verilmiştir.

- 1959 yılında ilk kez Samsun sigarasının filtreli üretimine başlanmıştır.

- 1961 yılında kaldırılan Milli Koruma Kanununun yerine 02.01.1961 tarihli ve 196 sayılı Ekici Tütünleri Satış Piyasalarının Desteklenmesine Dair Kanun yürürlüğe girmiştir.

- 1965-1968 yılları arasında Antalya ve Sakarya'da Burley tütünlerinin deneme üretimlerine başlanmış olup, 1969 yılında en iyi sonuç alınan Sakarya için üretim izni verilmiştir.

- 1969 yılında Cumhuriyet dönemimiz ilk önemli sigara üretim tesisine İstanbul Sigara Fabrikası ile kavuşmuştur.

- 09.05.1969 tarih ve 1177 sayılı Tütün ve Tütün Tekeli Kanunu kabul edilmiş, bu Kanun ile ilgili olarak Tütün ve Tütün Tekeli Tüzüğü 16.03.1975 tarih ve 15179 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

- 1976 yılında 15 Virginia çeşidi ile Bucak'ta deneme çalışmaları yeniden başlatılmıştır.

- 1976 yılında yeni yapılan Adana Sigara Fabrikası devreye alınarak, eski fabrika kapatılmıştır.

- 1978 yılında yeni yapılan Malatya Sigara Fabrikası devreye alınarak, eski fabrika kapatılmıştır.

- 1983 yılında Bitlis'te, hisselerinin çoğunluğu Rothmans şirketine, azınlık hisseleri ise Bitlis'teki girişimcilere ait olan, yapacağı üretimi ihraç etmek kaydıyla BEST (Bitlis Entegre Sigara ve Tütün Sanayii) kurulmuştur.

- 1984 yılında TEKEL bazı yabancı sigaraları ithal etmeye başlamıştır.

- 1985 yılında Tokat Sigara Fabrikası üretime başlamıştır.

- 28.05.1986 tarih ve 3291 sayılı Kanun ve daha sonraki tarihlerde yapılan düzenlemelerle tütün mamullerinin üretim, dağıtım ve pazarlaması belli şartlarla serbest bırakılmıştır.

- 1986 yılında özel sektöre "TEKEL" ile ortaklık şartıyla, sigara üretim izni verilmiştir.

- 1988 yılında Rothmans'ın BEST A.Ş.'deki hisselerinin %25 ini satın alan TEKEL, bu şirkete ortak olmuştur.

- 1989 yılında TEKEL, Tokat Sigara Fabrikası'nda Amerikan blend karakterde ilk yerli üretim olarak TEKEL 2000 sigarasını piyasaya sunmuştur. Bunu, TEKEL ve özel sektörün ürettiği diğer Amerikan blend sigaralar izlemiştir.

- 1990 yılından itibaren DPT başkanlığında, TÜBİTAK koordinatörlüğünde üniversiteler, TEKEL, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ve özel sektör kuruluşlarının katılımı ile başlatılan proje kapsamında Ceyhan, Tarsus, Erbaa ve Çarşamba'da Virginia, Ceyhan, Erbaa, Arsuz, Erzin, Bafra ve Çarşamba'da Burley deneme üretimleri yapılmıştır.

- 03.05.1991 tarihli ve 91/1755 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yerli ve yabancı gerçek ve tüzel kişilere Türkiye'de tütün mamulleri üretme hakkı verilmiştir.

- 1992 yılında özel sektör tarafından Düzce, Adapazarı, Gönen ve Kırklareli'nde Virginia ve Burley tipi tütünde yaygın üretime geçilmiştir.

- 1992 yılında Philip Morris, Sabancı Holding ortaklığı Torbalı'da PHILSA'yı kurmuştur. Aynı yıl R.J. Reynolds (2000 yılında JTI tarafından satın alınmıştır) da Torbalı'da üretime geçmiştir.

- 1994 yılında teknolojisi eskimiş olan TEKEL İstanbul-Cibali Sigara Fabrikası kapatılmıştır.

- 1994 ürün yılından itibaren Türkiye'de ilk defa kotalı üretim dönemi başlamıştır.

- 1997 yılında TEKEL tarafından Samsun Ballica Sigara Fabrikası devreye alınarak, Samsun Sigara Fabrikası kapatılmıştır.

- 1997 yılında BEST, üretim tesislerini TEKEL'e satarak faaliyetten çekilmiştir. Anılan fabrikada bulunan makine ve ekipmanlar TEKEL tarafından Bitlis Sigara Fabrikası'na aktarılmıştır.

- 2000 yılında TEKEL ile Küba ortaklığında puro üretimi amacıyla TEKA Puro Üretim ve Ticareti A.Ş. kurulmuştur.

- 2001 yılında Tütün, Tütün Mamulleri Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 05.02.2001 tarih ve 2001/06 sayılı Kararı ile özelleştirme kapsam ve programına alınmıştır.

- 03.01.2002 tarih ve 4733 sayılı Kanun ile düzenleyici ve denetleyici kurum olarak "Tütün, Tütün Mamulleri ve Alkollü İçkiler Piyasası Düzenleme Kurumu (TAPDK)" kurulmuştur. TAPDK tütün ve tütün mamulleri konusunda düzenleme ve denetleme görev ve yetkisi ile donatılmıştır.

- 2002 ürün yılından itibaren 4733 sayılı Kanun ile tütün ürünü için Devlet nam ve hesabına yapılan destekleme alımı kaldırılmış, bunun yerine yazılı sözleşme esas ve açık artırma yöntemi olmak üzere iki farklı alım-satım yöntemi öngörülmüştür.

- 2002 yılında Tekel İzmir Sigara Fabrikası kapatılmıştır.

- TAPDK tarafından hazırlanan düzenlemelere uygun olarak 2002 yılında BAT, 2004 yılında EUROPEAN ve 2005 yılında da IMPERIAL firmaları sigara sektöründe üretim faaliyetine başlamıştır. Türkiye'deki aromalı nargilelik tütün mamulü ihtiyacını karşılamak amacıyla 2004 yılında ŞERBETLİ, 2005 yılında ise SELAR, SMYRNA ve İMEKS firmaları üretime geçmişlerdir. BOROVALI firması aromasız nargilelik tütün mamulü üretimi amacıyla 2004 yılında, ORİENT ve BOĞAZİÇİ firmaları ise sarmalık kıyılmış tütün mamulü üretimi yapmak amacıyla 2005 yılında TAPDK'dan fabrika kurma izni almış ancak üretime başlamamışlardır.

-2003 yılında TEKEL'in sigara bölümünün özelleştirilmesi için ihaleye çıkılmış, JTI firması tarafından verilen bir milyar yüzelli milyon ABD Dolarlık teklif yetersiz bulunarak ihale iptal edilmiştir. 2005 yılında yapılan ikinci ihalede ise hiçbir firma teklif vermemiştir.

Kaynak: TAPDK, TEKEL A.Ş.

- Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi (TKÇS) Türkiye tarafından 25.11.2004 tarih ve 5261 sayılı Kanun ile kabul edilmiş, 30.11.2004 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. TKÇS milletlerarası sözleşme niteliğinde

olduğundan Bakanlar Kurulu Kararı olarak 25.12.2004 tarih ve 25681 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmış ve kırkınıcı ülkenin onayını izleyen doksanıncı gün olan 27.02.2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 23.11.2005 tarihi itibariyle TKÇS, 168 ülke tarafından imzalanmış olup, Türkiye’nin de aralarında bulunduğu 113 ülke, TKÇS’ni onaylayarak sözleşmenin tarafı haline gelmiştir. (Kaynak: <http://www.who.int/tobacco/framework/countrylist/en/index.html> erişim; 23.11.2005)

1.2. Sektörün Tanımı ve Sınırlarının Çizilmesi

1.2.1. Tütün Yetiştiriciliği

Tütün yetiştiriciliği; fidelerin yetiştirilmesi, dikim olgunluğuna gelen fidelerin tarlaya şaşırtılmak suretiyle dikilmesi, olgunlaşan tütün bitkisinin yaprakları kırılarak toplanması, menşelerine göre değişik metotlarla kurutulması, denklenmesi ve muhafaza esnasında üreticiler tarafından bakım tedbirleri uygulanması işlemlerinin bütünüdür.

1.2.2. İşleme-Bakım

İşleme, alıcılar tarafından üreticilerden bir tarım ürünü olarak satın alınan yaprak tütünün; el, boyut, renk, doku, yaprak bütünlüğü, arıza ve hastalık durumu gibi fiziksel özelliklerine göre tasnif edilmesidir. Bakım ise, tütünlerin istenilen olgunluk ve kalite açısından sağlıklı doğal fermantasyon ve aging evrelerini tamamlaması için gerekli bakım tedbirlerinin uygulanması ve sigara fabrikalarında kullanıma hazırlanmasıdır.

Yaprak tütün, Birleşmiş Milletler Teşkilatı’nın “Bütün Ekonomik Faaliyetlerin Uluslararası Standart Sanayii ve Endeksleri”ne göre “Ziraat, Ormancılık, Arıcılık ve Balıkçılık” bölümünde yer almakta ve aşağıdaki tasnif çerçevesinde tanımlanmaktadır.

Kategori : A
Bölüm : 01
Grup : 011
Sınıflandırma : 0111

(Kaynak: International Standard Industrial Classification, Third Revision. ISIC, Rev. 3)

Tarım ürünü niteliğindeki yaprak tütünün GTİP (Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu) ayrıntıları aşağıda verilmektedir.

GTİP:

24.01 Yaprak tütün ve tütün döküntüleri
2401.10 Tütün (sapları koparılmamış, damarı çıkarılmamış)
2401.20 Tütün (tamamen veya kısmen sapları koparılmış, damarı çıkarılmış)
2401.30 Tütün döküntüleri

(Kaynak: Gümrük Müsteşarlığı)

1.2.3. Tütün Mamulleri Endüstrisi

İşleme-bakım evresini geçiren yaprak tütün, şişirilmiş (expanded) tütün ve homojenize (reconstitue) tütün kullanılarak; sigara, puro, pipo, enfiye, nargilelik tütün mamulü, sarmalık kıyılmış tütün mamulü, çiğneme tütünü gibi ürünler elde edilmektedir. Ayrıca tütün ve tütün döküntülerine teknolojik işlemler uygulanması sonucu elde edilen homojenize tütün, şişirilmiş tütün (expanded) ve kıyılmış tütün de sanayi ürünü niteliği kazanmaktadır.

Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın "Bütün Ekonomik Faaliyetlerin Uluslararası Standart Sanayi ve Endeksleri"ne göre tütün mamulleri, imalat sanayi bölümünde yer almakta ve aşağıdaki tasnif çerçevesinde tanımlanmaktadır.

Kategori : D

Bölüm : 16

Grup : 160

Sınıflandırma : 1600

(Kaynak: International Standard Industrial Classification, Third Revision. ISIC, Rev. 3)

Tütün mamullerinin GTİP ayrıntıları aşağıda verilmektedir ;

GTİP:

24.02 Tütün veya tütün yerine geçen maddelerden yapılmış purolar, uçları açık purolar, sigarillolar ve sigaralar

2402.10 Tütün içeren purolar, uçları açık purolar ve sigarillolar

2402.20 Tütün içeren sigaralar

2402.90 Diğerleri

24.03 Diğer mamul tütün ve mamul tütün yerine geçen maddeler; "homojenize" veya yeniden tertip edilmiş tütün; tütün hülasa ve salçaları

2403.10 İçilen tütün (herhangi bir oranda tütün yerine geçen maddeleri içersin içermesin)

2403.91 "Homojenize" veya yeniden tertip edilmiş tütün

2403.99 Diğerleri

(Kaynak: Gümrük Müsteşarlığı)

2. MEVCUT DURUM VE SORUNLAR

2.1. Mevcut Durum

Tütün ve tütün mamulleri sektöründe 2004 yılı verilerine göre; yaklaşık olarak tütün yetiştiriciliği alanında 280.000 üretici (tütün yetiştiriciliğinin aile ziraatı şeklinde yapılması hususu da göz önüne alındığında tütün yetiştiriciliği alanında çalışan sayısı 1.000.000-1.250.000 kişi) işleme ve bakım alanında 18.000, tütün mamulleri endüstrisi ve pazarlama alanlarında 10.000 kişi çalışmaktadır.

Tütün sektöründe, üreticiden satın alınan 133.596 ton tütün karşılığı üreticiye 626,7 milyon YTL ödenmiş, 121.633 ton ihracat karşılığı 415,4 milyon ABD Doları gelir elde edilmiştir.

Tütün mamulleri sektöründe Dahilde İşlemi Rejimi kapsamı dahil 66.400 ton hammadde ve yarı mamul karşılığı 239,3 milyon ABD Doları tutarında ithalat gerçekleştirilmiştir. 117.907 milyon adet sigara üretilmiş, 8.934 milyon adet sigara ve 17.717 ton kıyılmış tütün karşılığı 78 milyon ABD Doları ihracat geliri elde edilmiş, iç pazarda 108.870 milyon adet sigara tüketimi sonucu 11.200 milyon YTL satış hasılatı elde edilmiş, yaklaşık 8.000 milyon YTL Devlete ÖTV ve KDV olarak ödenmiş olup, toplam vergi gelirlerinin yaklaşık %8'ini oluşturmuştur.

(Kaynak: Maliye Bakanlığı, TAPDK, Gümrük Müsteşarlığı)

2.1.1. Kuruluş Sayısı, Mevcut Kapasite ve Kullanımı

2.1.1.1. Kuruluş Sayısı

Türkiye’de tütün yetiştiriciliği, genellikle aile işletmeciliği şeklinde, üretici başına ortalama 6,8 dekar kadar olan tütün ekim alanlarında, aile fertlerinin bizzat çalışmaları suretiyle yapılmaktadır.

Tütün yetiştiriciliği yapan üreticilerin sayısı 1999 ürün yılında 568.121 kişi iken 2004 ürün yılında %49 azalarak 282.548 kişi olarak gerçekleşmiştir. Tütün yetiştiriciliği yapan üretici sayısındaki azalmanın temel nedeni son yıllarda, üretici tütün fiyatlarındaki artış oranının, üretimde kullanılan girdi fiyat artış oranlarına göre çok geride kalmasıdır. Bunun yanında, tecrübe ve deneyim isteyen tütün üretiminde genç üreticilerin, yapılan işe ve harcanan emeğe göre karlılığını yitirmesi nedeniyle tütün üretimine sıcak bakmaması, 40 yaşın üstündeki insanların da tütün tarımından uzaklaşması nedeniyle Ege, Karadeniz ve Marmara Bölgelerinde tütün üretimi yapan üretici sayısı hızla azalmaktadır.

Üretici sayısının azalmasının tali bir nedeni de son yıllarda uygulamaya konulan alternatif ürün projesidir.

Tarım Reformu Uygulama Projesi (ARİP) kapsamında 2002 yılından itibaren uygulanan Alternatif Ürün Programı ile üretim fazlalığı olan ve destekleme alımları nedeniyle bütçeye büyük yük getiren tütün üretim alanlarının azaltılması ve azaltılma nedeniyle kazanılan bu tarım alanlarında, üretim açığımız olan ürünlerin yaygınlaştırılarak üretim planlanması hedeflenmiştir.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde Adıyaman, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Hakkari, Malatya, Mardin, Muş, Siirt ve Van olmak üzere toplam 11 ilde, 23.000 hektarlık tütün üretim alanında alternatif ürüne geçilmesi öngörülmüştür. Ancak bölgedeki tütün ekim alanının 26.000 hektara düşmüş olması nedeniyle projede revizyon yapılması gereği duyulmuş ve Alternatif Ürün Projesinin 9.000 hektar alanda uygulanmasına ve bütçenin 7,2 milyon ABD Doları olarak belirlenmesine karar verilmiştir.

Tütün yerine alternatif ürün yetiştiren üreticilere bir defaya mahsus olmak üzere girdi-bakım-hasat ödemesi olarak dekar başına 80 ABD Doları ödenmektedir. Bugüne kadar projeden 6.744 üretici yararlanmış ve yaklaşık 2,4 milyon ABD Doları (2004 güzlük ekimleri dahil) ödeme yapılmıştır. Proje ile ilgili üretici bilgilerinin değerlendirilmesinde Tekel A.Ş.'nin kayıtları esas alınmaktadır. Bahse konu projenin sektörde faaliyet gösteren tek bir şirketin kayıtları esas alınarak yürütülmesi sağlıklı sonuçlar vermeyecektir. Bilindiği üzere 4733 sayılı Kanun hükümleri gereği yazılı sözleşme ve sözleşme dışı tüm tütün üretim kayıtları TAPDK tarafından tutulmaktadır Bu nedenlerle Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın önümüzdeki yıllarda TAPDK verilerini esas alması daha uygun olacaktır. Alternatif Ürün Projesi uygulaması ile ilgili elde edilen istatistiki veriler Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1 : Alternatif Ürün Projesi Uygulaması									
İLLER	2002			2003			2004		
	Başvuru Sayısı	Alan (da)	Ödeme Miktarı (\$)	Başvuru Sayısı	Alan (da)	Ödeme Miktarı (\$)	Başvuru Sayısı	Alan (da)	Ödeme Miktarı (\$)
Adıyaman	4.577	22.464	1.797.127	357	2.054	164.306	1.171	4.559	364.701
Batman	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bingöl	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bitlis	1	1	97	2	5	427	2	4	356
Diyarbakır	4	9	712	3	8	651	-	-	-
Hakkari	63	65	5.237	-	-	-	-	-	-
Malatya	54	65	5.174	61	78	6.256	368	495	39.609
Mardin	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Muş	2	7	569	2	17	1.334	1	2	151
Siirt	68	97	7.769	8	10	791	-	-	-
Van	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	4.769	22.709	1.816.686	433	2.172	173.765	1.542	5.060	404.816
Kaynak: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı									

2004 ürün yılında sözleşme karşılığı 131.431 ton, sözleşme dışı ise 2.165 ton olmak üzere toplam 133.596 ton şark tipi ve yabancı menşeli tütün üretilmiştir. Sözleşme dışı üretilen tütünlerin tamamı şark tipi tütün olup 1.869 tonu alıcı firmalar tarafından açık artırma yöntemi ile satın alınmıştır.

2004 ürün yılı verilerine göre, Türkiye’de üretilen şark tipi tütünlerden 37.053 ton kamu kurumu niteliğini haiz olan TEKEL, büyük kısmı ihraç amaçlı olmak üzere 89.901 ton özel sektör firmaları, 6.398 ton yabancı menşeli tütünlerin 6.344 ton (Virginia ve Burley) iki özel sektör firması, 53 ton (Tömbeki) TEKEL tarafından satın alınmıştır. Alım-satımların yaklaşık %98,5’sı yazılı sözleşme esasına göre gerçekleşmiştir. TEKEL, 2001 ürün yılına kadar Bakanlar Kurulu Kararıyla kendisine verilen görev gereği, devlet nam ve hesabına destekleme kapsamında tütün satın almakta iken, 4733 sayılı Kanun gereği 2002 ürün yılından itibaren destekleme kapsamında tütün alımını bırakarak sadece ihtiyacı kadar alım yapmaktadır.

Türkiye’de 2005 yılı itibariyle 1 kamu, 51 özel sektör olmak üzere toplam 52 adet firma tütün ticareti yapmak amacıyla TAPDK’dan Tütün Ticareti Yetki Belgesi almıştır. Bu firmalardan 1 kamu ve 17 özel sektör olmak üzere toplam 18 adet firma piyasalardan fiilen tütün alımı yapmaktadır. Tütün ticareti yapan önemli kuruluşlar ile ilgili bilgiler Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2 : Tütün Ticareti Sektöründe Önemli Kuruluşlar					
Kuruluş Adı	Yeri	Üretim Konusu	Yabancı Sermaye Payı (%)	2004 Yılı	
				İşçi Sayısı	Kapasite (Ton/yıl)
Kamu Kuruluşları					
TEKEL Yaprak Tütün İşletmeleri ve Ticareti Müessesesi Müdürlüğü	İstanbul	Yaprak Tütün Alımı, İşlemesi ve Bakımı	-	8.951	78.390
Özel Sektör Kuruluşları					
Anadolu- Frana	İzmir	Yaprak Tütün Alımı, İşlemesi ve Bakımı	50,00	349	42.120
Alliance One	İzmir	“	99,98	2.488	64.350
Öz-Ege	İzmir	“	-	599	46.800
Sarper	İzmir	“	-	335	21.762
Socotab	İzmir	“	100,00	1.475	63.180
Sunel	İzmir	“	-	1.100	42.120
TTL	İzmir	“	-	816	64.584
Türkiye Tütünleri	İzmir	“	-	398	18.720
Tezol Tütün	İzmir	“	-	228	20.358
Çakın Tütün	İzmir	“	-	454	-
Kaynak: TAPDK					
Not: Dimon A.Ş. ile Spierer A.Ş.(Ekim-2005) tarihinde birleşerek Alliance One unvanını almıştır.					

Tütün mamulleri endüstrisinde; 5'i sigara, 1'i sigara ve diğer tütün mamulleri, 1'i puro, 4'ü ise nargilelik tütün mamulü olmak üzere toplam 11 firma, 16 fabrika ile üretim faaliyetini yürütmektedir. 2 firma sarmalıklı kıyılmış tütün mamulü, 1 firma ise nargilelik tütün mamulü üretmek amacıyla TAPDK'ya müracaat ederek fabrika kurma izni almıştır. TAPDK'dan üretim izin güncellemesi veya üretim izni alan firmalar Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3 : Tütün Mamulleri Endüstrisi Sektöründe Önemli Kuruluşlar					
Kuruluş Adı	Yeri	Üretim Konusu	Yabancı Sermaye Payı (%)	2005 Yılı	
				İşçi Sayısı	Kapasite (milyon adet, ton/yıl)
Kamu Kuruluşları			-	4.490	
SİĞARA SANAYİİ İŞL. VE TİC. A.Ş.	Adana	Sigara			10.656
		Tömbeki			1.755
	Balıca	Sigara			16.163
	Bitlis	Sigara			1.881
		Kıyılmış Tütün			211
	İstanbul	Sigara			20.218
		Pipo			47
	Malatya	Sigara			9.014
	Tokat	Sigara			20.218
Özel Sektör Kuruluşları					
PHILSA	İzmir	Sigara	75	716	28.220
JTI	İzmir	Sigara	100,00	387	20.358
TEKA (İstanbul Tüt.)	İstanbul	Puro	-	5	37
BAT	İzmir	Sigara	87,50	189	9.056
EUROPEAN	Mersin	Sigara	50,00	220	3.285
IMPERIAL	Manisa	Sigara	100,00	110	6.599
IMEKS	İzmir	Aromalı Narg. Tüt.	-	4	288
		Aromalı Nargile			
ŞERBETLİ	Trabzon	Tüt.	-	4	351
		Aromalı Nargile			
SELAR	İstanbul	Tüt.	-	5	585
		Aromalı Nargile			
SMYRNA	İzmir	Tüt.	60,00	5	59
Kaynak: TAPDK, Tütün Mamulleri Endüstrisi					
Not: İstanbul Sigara Fabrikası'ndaki puro kapasitesi TEKA'da gösterilmiştir.					

2.1.1.2. Mevcut Kapasite ve Kullanımı

Türkiye'de, şark tipi tütün üretimi için yeterli tütün arazisi ve tütün yetiştiriciliği yapacak üretici bulunmaktadır. 2004 yılı verilerine göre arazi ve üretici kapasitelerinin tamamının değerlendirilmediği görülmektedir.

Virginia tipi tütün yetiştiriciliğinin %90'nın yapıldığı Düzce ve civarında münavebeli üretim nedeniyle üretim miktarını artırmak mümkün değildir. Bu nedenle Trakya'da Virginia tütün üretimi başlatılmıştır. Virginia tütün ihtiyacının tamamının ülke içinde karşılanması

halinde Trakya'nın yeterli olmayacağı nedeniyle öncelikle Karadeniz olmak üzere diğer bölgelerde de deneme çalışmalarına ivedi olarak başlanması gerekmektedir.

Burley tipi tütünün büyük bir bölümü Sakarya'da yetiştirilmekle birlikte, son yıllarda Gönen'de (Balıkesir) de üretime geçilmiştir. Türkiye'de, Burley tipi tütün yetiştirilmesi için anılan üretim merkezlerinde potansiyel arazi bulunmaktadır. Uygun şartlar sağlandığı takdirde ülke ihtiyacı olan her iki tütün tipinin yetiştirilmesi için yeterli işgücü bulunmaktadır.

Şark tipi tütünler güneşte kurutulduğundan özel olarak yapılmış kurutma tesislerine ihtiyaç yoktur. Yabancı tip, Virginia tütününü kurutma fırınlarında, Burley tütününü ise kurutma hangarlarında kurutulmaktadır. Mevcut yıllık kurulu kapasite, Virginia için 5.000 ton, Burley için ise 3.100 ton olup, son yıllardaki üretim miktarları bu kapasitenin altında gerçekleşmiştir.

Türkiye'deki tütün işleme tesisleri, şark tipi tütün üretiminin tamamını işleyebilecek işleme kapasitesinin yaklaşık üç katı kapasiteye sahiptir. Ayrıca, İzmir'de yerleşik 5 özel sektör firması tütün işleme tesislerinde teknolojik gelişmeler kapsamında ilave yatırımlarla redrying bölümünü de kurarak faaliyete geçmişlerdir.

TEKEL'e ait Diyarbakır'da ve bir özel sektör firmasına ait İzmir'de trashing-redrying tesisleri bulunmaktadır. Bu ünitelerde özellik taşıyan bazı tip tütünlerin yaprakları damar ve saplarından ayrılmak suretiyle işlenmekte, endüstrideki kullanım özelliklerine göre kalite kategorilerine ayrılmaktadır. Bugünkü tütün üretim miktarları esas alındığında kurulu bulunan trashing-redrying işleme tesis kapasiteleri ihtiyacı karşılayabilecek durumdadır.

TEKEL ve özel sektöre ait sigara ve diğer tütün mamullerinin yıllara göre toplam üretim kapasiteleri ve kapasite kullanım oranları Tablo 4' de gösterilmiştir. Tabloda da görüleceği üzere sigara kapasite kullanım oranlarında düşme görülmektedir. Bunun temel nedenleri; tütün mamulleri sektöründe yeni firmaların yatırım yapmaları, sektörde satış miktarı düşen firmaların üretim kapasitesini düşürmemesi, satışı artan mevcut firmaların ise kapasite artışına gitmeleridir.

Tablo 4 : Tütün Mamulleri Sanayi Sektöründe Kurulu Kapasite Durumu

Ana Mallar	Kapasite ve KKO	Kapasite Birimi	Yıllar						
			1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Sigara	Kapasite	Milyon Adet	-	-	-	122.028	124.605	132.800	145.668
	KKO		-	-	-	107	97	89	79
Puro	Kapasite	Ton	21	21	37	37	37	37	37
	KKO		19,0	11,4	3,0	5,1	4,1	3,5	1,9
Pipo	Kapasite	Ton	47	47	47	47	47	47	47
	KKO		22,6	6,4	12,1	8,7	13,6	6,4	3,8
Sar.Kıyılmış Tüt.Mam.	Kapasite	Ton	421	211	211	211	211	211	211
	KKO		10,1	25,2	24,3	38,4	33,7	17,0	8,8
Natür. Narg. Tütün Mam.	Kapasite	Ton	1.755	1.755	1.755	1.755	1.755	1.755	1.755
	KKO		4,6	3,5	3,6	3,7	2,1	2,8	1,6
Arom. Narg. Tütün Mam.	Kapasite	Ton	-	-	-	-	-	1.283	1.283
	KKO		-	-	-	-	-	-	3,9

Kaynak: TAPDK

Not: Üretim kapasiteleri yıllık tek vardiya teorik olarak belirtilmiştir.

2.1.2. Üretim

2.1.2.1. Üretim Yöntemi - Teknoloji

a) Tütün Yetiştiriciliği

Tütün, pathcangiller familyasından genellikle bir yıllık, bazı türler itibariyle çok yıllık bir bitkidir. Günümüzde, dünyada 60 derece kuzey ve 40 derece güney enlemleri arasında, İsveç'ten Yeni Zelanda'ya kadar uzanan çok değişik iklim ve toprak koşullarında tütün tarımı yapılmaktadır. Üretilen tütünün %90'ı Nicotiana Tabacum türüne dahil Virginia, Burley ve şark tipi tütünler olup, bitkinin yapraklarından yararlanılarak sigara, puro, pipo, nargilelik ve sarmalık kıyılmış tütün gibi tütün mamulleri üretilmektedir.

Tütünler kurutma yöntemlerine göre tasnif edilmekte ve isimlendirilmektedir.

- Sun-cured (Güneşte kurutulmuş): Güneşte kurutulan tütünlerdir. Şark tipi, light sun-cured, dark sun-cured olarak alt gruplara ayrılmaktadır. Türkiye'deki şark tipi tütün üretiminin toplam tütün üretimi içindeki oranı % 95,2'dir.

- Air-cured (Havada kurutulmuş): Kısmen ya da tamamen kapalı mekanlarda, hava ile kurutulan tütünlerdir. Burley light air-cured grupta yer alan bir tütündür.

- Flue-cured (Fırında kurutulmuş): Bir ısı kaynağından yararlanılarak elde edilen sıcak havanın kullanılmasıyla kurutulan tütünlerdir. Virginia bu grupta yer almaktadır.

- Fire-cured (Ateşte kurutulmuş): Ateşte kurutulan tütünlerdir. Enfiye, çiğneme tütünü ve bir kısım pipo tütünleri bu grupta yer almaktadır.

Tömbeki ve Hasankeyf tütünleri ise tasnif dışı olarak değerlendirilmektedir.

Şark tipi tütün üretimine fideliklerde başlanır. Fideliklere tohum ekim zamanı, yastık türlerine ve bölgelere göre değişmekle birlikte en erken Ocak ayında başlanır. Şark tipi

tütünler için organik madde bakımından fakir topraklar tercih edilir. Tütün dikimi tarlada karıklar açılarak elle veya makineyle yapılır.

Dikime Ege Bölgesinde en erken Nisan ayında başlanır, en geç dikim Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yapılır. Tütünde olgunlaşan yaprakların hasadına kırım denir. Şark tipi tütünlerde en alttaki birkaç yaprak (dip) koparılıp atılır. Daha üstteki yapraklar ise kırım olgunluğuna ulaştıkça, alt yapraklardan üste doğru sık aralıklarla, dönem dönem koparılır. Bitkide aynı zamanda olgunlaşan yapraklar “el” diye tabir edilir. Kırım el el yapılır. Kırımı yapılan yani bitkiden koparılan yapraklar iğnelerle dizilerek iplere sıyrılır ve kurutmaya hazır hale getirilir. Fide ve tarla dönemi ortalama 7-8 aydır.

Şark tipi tütün, Ege Bölgesinde kırmandal tabir edilen ızgaralarda, Marmara Bölgesinde ayna, kısmen vagon ve Karadeniz Bölgesinde aynalarda veya sabit iskelelerde vagon usulleri ile kurutulur. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde çardak ve ayvanlarda çeşitli şekillerde kurutma yapılır. Türkiye’de üretilen şark tipi tütünlerin ortalama dekar verimi 80-120 kg dır. Kurutulması tamamlanan tütünler, üretici tarafından ambara alınır ve her menşe için TAPDK tarafından belirlenmiş denkleme tarzlarına uygun olarak denkleme yapılarak satışa kadar bakım tedbirleri uygulanmak suretiyle muhafaza edilir. Kurutma, denkleme ve satışa arz süresi ise 7-8 ay sürmektedir.

Yabancı tip tütünlerden Virginia tipi tütünlerin tohumları fideliklere Mart ayı başında ekilmekte, şaşırtma ise Mayıs ayının 6-15 tarihleri arasında dönüme 1.800-2.000 fide gelecek şekilde yapılmaktadır. Bitkiye tepe kırma ameliyesi yapılmakta ve bitki üzerinde 20-22 adet yaprak kalmaktadır. Tepe kırımından sonra sürgün önleyici zirai ilaçlar kullanılmaktadır. Olgunlaşan yapraklar el el kırılarak hasat tamamlanmaktadır. Kırımlar Ekim ayının ortalarına kadar devam etmektedir.

Kırımı müteakip, fırın içerisinde bir ısı kaynağı kullanılarak elde edilen sıcak havanın asılı, yığılı veya dizili bulunan yaprakların arasında dolaştırılarak tütünün kuruması sağlanmaktadır. Fırınlarında soldurma, renk sabitleme, kurutma ve nemlendirme aşamalarından sonra tütünlerin kurutulması işlemi tamamlanmaktadır. Bu süreç yaklaşık 8 günde tamamlanmaktadır.

Burley tipi tütünlerde dekara dikilen fide sayısı 1.800-1.900 arasındadır. Burley tipi tütün, derin profilli ve daha kuvvetli topraklarda yetiştirilmektedir. Bitkide tepe kırımı yapılmaktadır. Bu işlem neticesinde bitki üzerinde 20-22 adet yaprak kalmakta olup, filiz çıkmaması için sürgün önleyici ilaçlar kullanılmaktadır.

Türkiye’de üretilen Burley tipi tütünlerden, Gönen üretim merkezinde üretilenler el el kırılmakta, Sakarya ilinde üretilenler ise sakla hasat edilmektedir.

Tütünler üreticiler tarafından kurutma hangarında sıralı kancalara veya saklara çakılan çivilerden ızgaralara sakla takılmakta, 6-8 haftalık bir sürede kurumaktadır. Bu kurutmada tütün kapalı mekanlarda asılmakta, pencere gibi mekanizmalar açılıp kapatılarak kurutmanın iyi olması sağlanmaktadır.

Türkiye’de üretilen Virginia ve Burley tipi tütünlerin ortalama dekar verimi 270-290 kg dır. Üreticiler kurutmayı müteakip tütünlerini 5 nevide tasnif ederek ağırlığı Virginia tipi tütünlerde 32-34 kg, Burley tipi tütünlerde 25-30 kg arasında değişen karton kutulara basmaktadır.

Yabancı menşeli tütünlerde yetiştirme süresi 10-11 ay arasında değişmektedir.

Hastalık ve zararlılarla mücadelede tarım ilaçlarının genelde yanlış kullanımı tütünde verim ve kaliteyi olumsuz etkilemektedir. Hatalı ilaç kullanımının yarattığı en büyük sorun tütün yapraklarında tarım ilacı kalıntısı (rezidü) olarak ortaya çıkmaktadır. Bu konuda Tütün İhracatçıları Birliğinin ayırdığı bütçe ile her yıl yaklaşık 12.500 üreticinin tütünlerine EBDC (CS2) tahlili yapılmakta ve rezidüsü yüksek çıkan üreticilerin tütünleri alım dışı bırakılmaktadır. Türkiye’de sözleşmeli tütün üretimi esasının kabul edilmesinden bu yana yaprak tütün sektöründe faaliyet gösteren şirketler tüm dünyada çok önemli hale gelen “İyi Tarım Politikaları” bakımından tütün üreticilerine yönelik eğitim ve uygulama çalışmaları yapmaktadır.

b) Tütünlerin İşleme ve Bakımı

Üreticilerden satın alınan şark tipi tütünler önce hazırlık muayenesine tabi tutulur. Bu muayenede denkler; nevi, el, boyut, koku, doku, renk, yaprak bütünlüğü, arıza ve hastalık durumlarına göre gruplara ayrılır ve işaretlenir. Böylece işleme partileri ve paçalı hazırlanmış olur.

Tütünler, yetiştirildikleri bölge ve menşe özellikleri esas alınarak TS 1000 standardında belirlenen “Altı Nevili Tasnif”, “Amerikan Grad Tasnifi”, “Class-Unic” ve “Üç Nevili Tasnif” olmak üzere dört farklı “kalitelerine göre sınıflandırılma” şekillerinden herhangi birine göre işlenmekte olup, alıcıların farklı taleplerinin olması halinde TAPDK’dan izin alınmak suretiyle farklı bir sınıflandırma şekli ile işlenebilmektedir. Bahse konu sınıflandırma şekillerine göre işlenen tütünler nevilerine göre ayrı denklenir. Başlıca denkleme usulleri büyük tonga, küçük tonga, İskenderiye ve Rumeli tarzlarıdır. Son yıllarda özellikle özel

sektör firmaları arasında işleme ve bakım maliyetlerinin asgari düzeye düşürülmesi ve teknik olarak daha uygun olması nedeniyle kutuda denkleme şekli yaygınlaşmaktadır.

İşlenen şark tipi tütünler, fermantasyon geçirmelerine ve olgunlaşmalarına elverişli şartları taşıyan depolarda bakım ve muhafaza altına alınırlar. Tütünler depolarda teknik özellik ve şartlara göre istif, kılıç veya plaka olarak adlandırılan tarzlarda istiflenerek bekletilirler.

Şark tipi tütünlerde fermantasyonun daha uygun şekilde geçmesi ve böylece kalitesinin yükseltilmesini sağlamak amacıyla güdümlü fermantasyon işlemine başvurulabilir. Güdümlü fermantasyonda; sıcaklık, nem, havalandırma ve fermantasyon seyri ayarlanmaktadır.

Virginia ve Burley tipi tütünler üreticiden satın alındıktan sonra firma deposunda kalite, yaprak ve renk durumuna göre ambarlanır. İşlemede önce tütünlere tav verilir ve açımı sağlanır, akabinde trashing işlemine tabi tutularak damar ayırma işlemi uygulanır. Picking (ayırma) işlemi ile farklı renkteki tütünler ayrılır ve redrying işlemi ile tütünlerin kurutulması ve yeniden rutubetlendirilmesi sağlanarak suni fermantasyon geçirmesi sağlanır. Tütünlerin işlenmesi neticesinde, ana ürün olarak lamina, yan ürün olarak uzun ve kısa damar, kırık (ince ve kalın) ve fiber elde edilir. Ana ve yan ürünler karton kutulara alıcıların belirlediği ağırlıklarda paketlenir. Kutular 48 saat soğutulduktan sonra depolara aktarılır. Fümige edildikten sonra alıcıya sevk edilir.

c) Tütün Mamulleri Endüstrisi

Dünyada üretimi yapılan tütünün çok büyük bir bölümü sigara üretiminde, geri kalanı ise puro, pipo gibi diğer tütün mamullerinin üretiminde kullanılmaktadır.

(1) Sigara

Sigara üretiminde proses yönünden birbirini izleyen başlıca bölümler tütün hazırlama, sigara imalat ve sigara paketlemedir.

Sigara üretiminin firmalara veya markalara özgü içim özelliği tütün hazırlama bölümünde hazırlanmaktadır. Tüketicinin beğenisini kazanacak içim karakterinde, ürün standartlarına uygun ve ticari rekabete sahip bir harmanı hazırlayabilmek sigara üretim teknolojisinin temelini teşkil etmektedir.

Tütün hazırlama bölümünde hazırlanan sigara harmanı, teknolojinin sağladığı imkanlarla sigara imalat ve paketleme bölümünde sigara kağıdına sarılıp filtresi yapılandırılmakta, sigaraların paketlenmesi suretiyle piyasaya sunulmaktadır.

Tütün hazırlama; özel bilgi, uzmanlık, ayrıcalık, yaratıcılık ve özen gerektirmektedir. İmalat ve paketlenme ise teknik ve kalifiye personel ile yapılabilecek endüstriyel bir işlem olup, otomasyon söz konusudur.

Şark tipi sigara imalatında tütün hazırlama evresinde, modern üretim metotlarında tütün denkları çullarından sıyrılarak DCC (Direct Condition Cylinder) silindirlerinde %20-22 rutubette açılarak tavlanır. DCC silindirlerinde istenilen ısı ve rutubete getirilen yaprak tütünler buradan sevk sistemleri yardımı ile ön harmanlamayı müteakip yaprak tütün dinlenme silolarına gönderilir.

Yaprak tütün silolarında dinlendirilen tütünler yabancı madde ile metal kontrolünden geçirilerek kıyım makinelerine aktarılır. Kıyım makinesinde 0,70 mm kalınlığında kıyılır. Kıyılan tütünler sevk sistemleriyle kurutma silindirlerine taşınırlar. Burada başlangıçta %18-20 olan rutubetleri %13-13,5'a düşürülerek kıyılmış tütün silolarına aktarılır. Kıyılmış tütün silolarında dinlendirildikten sonra pnömatik sistemle sigara imalat makinelerine gönderilir.

Amerikan blend sigara imalatında, şark tipi tütün dışındaki tütünler büyük balyalar halinde olduğundan önce dilimlendirme bıçakları ile büyük parçalara ayrılır ve sonra tüm tütünler rutubetlendirme işlemi için DCC (Direct Condition Cylinder) silindirlerine girerler. DCC silindirlerine teknolojik olarak sos ilave sistemi dizayn edilmiş ise soslama işlemi de gerçekleştirilir. Silindirden çıkan tütünlerin açımı, rutubetlenmesi ve sos alması sağlanmış olur. Silindir çıkışında tütünün rutubeti % 20-22 olur. Silindir çıkışından itibaren şark tipi tütünde olduğu gibi ön harmanlamadan sonra yaprak tütün siloları ve kıyım makinesine gider. Kıyım çıkışında başlangıçta %20-22 olan rutubet, kurutma silindirlerinde veya kurutma kanallarında (air condition) %13-13,5'a düşürülür. (tütün hazırlama bölümünde Burley şartlandırıcısı mevcutsa, bu tütünler diğer tip tütünlerle birlikte kıyılmadan önce değişik ısı ve rutubet değerleri uygulanmak suretiyle şartlandırıcıdan geçirilir.) Kurutulan tütüne önce şişirilmiş damar, şişirilmiş tütün, ıskarta sigaradan elde edilen tütün eklenerek koku (after cut) ilavesi yapılarak kıyılmış tütün silolarına aktarılır. Kıyılmış tütün silolarında dinlendirildikten sonra pnömatik sistemle sigara imalat makinelerine gönderilir.

Tütün hazırlama bölümünden gelen kıyılmış tütün, sigara imalat makinelerinde bulunan tütün haznesine dökülür. Sevk sistemi yardımıyla yeterli miktardaki kıyılmış tütün sigara yapımı için makinedeki tütün kanalına dökülür kıyılmış tütünün fazla kısmı traşlama bıçağı yardımıyla alınarak tütün haznesine iade edilir. Kalan tütün, nihayetsiz bant üzerinden geçmekte olan sigara kağıdı üzerine dökülür, kenarına yapıştırıcısı sürülür, kalıptan geçirilir, yapıştırıcı ütü vasıtasıyla kurutulur ve bıçak ile belirli boyutlarda kesilir. Bu aşamada filtresiz

sigara elde edilir. Filtre takma bölümünde filtresiz sigaralara filtre takma işlemi gerçekleştirilir, hatalı sigaralar ayrılır, kofralara doldurularak paketlenmek üzere paket makinesine gönderilir. Yeni teknolojilerde sigara imalat ve paket makineleri birleştirilmiştir. Sigara imalat makinesinden sonra otomatik olarak paketlemeye aktarılmaktadır. Bu tip sistemlerde rezervuar makinesi veya kofralama sistemleri de mevcuttur.

Paketleme makinesinde sigaralar (genellikle 20 adet) önce hazırlayıcı tambura aktarılır. Detektörlerle hatalı sigara olup olmadığı kontrol edilir. Paket makinesindeki çelik esaslı kovanlar üzerine önce alüminyum folyo, sonra paket kağıdı sarılmakta bandrol yapıştırılmasını müteakip polipropilen ve açma şeridi ile sarılmaktadır. Üretilen sigara birim paketleri ambalaj makinesinde grupman (genellikle 10 luk paketler) haline getirilerek tekrar ambalajlanmakta, paketleme makinesine bağlı veya ortak sistemde grupmanlar kutulanmaktadır. Kutulanan grupmanlar müstakil kutular halinde veya birden fazla kutunun palet üzerinde streçlenmesi suretiyle satışa sunulmak üzere depoya sevk edilmektedir.

(2) Sarmalık Kıyılmış Tütün

Sarmalık kıyılmış tütün mamulü, el yardımıyla yaprak sigara kağıdına sarılmak veya boş sigara tüplerine (makaron) doldurulmak amacıyla üretilir. Tütün hazırlama bölümünde harmanlama, rutubetlendirme, açım ve kıyım işlemleri yapılmakta, kıyılan tütünler kurutulup belirli gramajlarda paketlere doldurularak satışa arz edilmektedir. Türkiye’de sadece TEKEL tarafından üretilerek satışa sunulan “Tatlısert” marka kıyılmış tütün mamulü bulunmaktadır.

(3) Pipo Tütünü

Pipo tütünleri üretim şekli ve tatlarına göre üçe ayrılmaktadır. Üretim şekline göre bu ayırım kıyılmış, preslenmiş ve bükülmüş pipo tütünleri olarak yapılabilir. Tatlarına göre ise Amerikan karışımı, İngiliz karışımı ve Hollanda karışımı belli başlı olanlarıdır.

Pipo tütünlerinin genel imalat seyri içinde yapılan işlemler; harmana uygun tütünlerin seçilmesi, damar çekme, harman hazırlama (sos) ve koku verilmesi, dinlendirme, proses metoduna göre presleme, kıyım ve ambalajlama olarak sıralanabilir. Türkiye’de sadece TEKEL tarafından “Türk Pipo” marka pipo tütünü üretilmektedir.

(4) Puro

Tütün tarihi ile kıyaslanacak kadar eski bir geçmişe sahip olan puro ilk olarak Güney Amerika, Meksika ve genellikle Karayip Denizi adalarında totem ayinlerinde kullanılmıştır. İlk yerli puro üretimine 1935 yılında başlanmış olup, bunu takip eden yıllarda Marmara, Florya, Esmer, Toros, Ege, Çankaya adı ile muhtelif puro imali yapılmıştır. 1947 yılında ise bütün bu markaların yerine Marmara, Topkapı, İstanbul, Pazar ve Ankara adı ile piyasaya

yeni purolar sunulmuş ve bu isimlerle devam edilmiştir. İlk kullanışından beri klasik anlamda bir puro üç kısımdan meydana gelmektedir:

- İç dolgu (filler leaf)
- Alt sargı (binder leaf)
- Üst sargı veya yaldız (wrapper leaf)

İç dolgu, puronun içimine yön veren esas kısım olup, parçalanmış veya yaprak halindeki puroluk ve kısmen sigaralık tütünlerden oluşur. İç dolgu puroluk tütün ve tütün atıklarından yapılmış bobin haldeki homojenize tütün, ince yaprak halindeki iç sargı malzemesinin içine konulmakta, puroluk bir dış sargı yaprağı ile tekrar sarılarak imalatı tamamlanmaktadır.

Purolar, Türkiye’de ağırlıklarına göre cigar, cigarillo; şekillerine göre ise corona, torpedo, panetella gibi isimler almaktadır.

(5) Nargilelik Tütün Mamulü

Türkiye’de nargilelik tütün mamulleri natürel ve aromalı olmak üzere iki şekilde üretilmektedir. Natürel nargilelik tütün mamulü Hatay ilimizin Samandağ ve İskenderun ilçelerinde yetiştirilen Tömbeki tütününden üretilmektedir. Tömbeki tütünü belirli oranda kalitesine göre harmanlanmakta ve rutubetlendirilerek açılmaktadır. Açımı müteakiben özel silolarda dinlendirilmekte ve kıyım makinesinde 8 mm kalınlığında kıyılmaktadır. Kıyım sonrası dinlendirilen Tömbeki tütünü ambalajlanarak nargile aparatı ile içilmek üzere satılmaktadır.

Aromalı nargilelik tütün mamulü üretiminde, harmanı hazırlanan tütüne önce tütün hazırlama bölümünde rutubet kazandırılır, açımı sağlanır ve dinlendirilmesini müteakip kıyım makinesinde kıyılır. Kıyılmış tütüne aroma ve diğer katkı maddeleri ilave edilmekte, belirli bir süre dinlendirildikten sonra nargile aparatı ile içilmek üzere paketlenerek satışa sunulmaktadır. Ülkemizde üretilmekte olan Amerikan blend ve şark tipi sigaralara ilişkin birim girdi maliyetleri tüm sektörden alınan verilerin ortalaması olarak Tablo 5 ve 6’da gösterilmiştir.

Tablo 5 : Birim Üretim Girdileri (2005 Yılı Fiyatlarıyla)		
Ana Mamul: Amerikan Blend Sigara (1.000 adet uzun yumuşak paket sigara için)		
Girdiler (Mal Bazında)	Değer (YTL)	
	Bedel (YTL)	Oran (%)
Yaprak Tütün ve Tütün Yerine Geçen Maddeler	8,85	59,40
Sarf Malzemeleri	2,85	19,13
Enerji	0,20	1,34
İşçilik	1,35	9,06
Amortisman	1,10	7,38
Diğer	0,55	3,69
Toplam	14,90	100,00
Kaynak: Tütün Mamulleri Endüstrisi		

Tablo 6 : Birim Üretim Girdileri (2005 Yılı Fiyatlarıyla)		
Ana Mamul: Şark tipi Sigara (1.000 adet kısa yumuşak paket sigara için)		
Girdiler (Mal Bazında)	Değer (YTL)	
	Bedel (YTL)	Oran (%)
Yaprak Tütün ve Tütün Yerine Geçen Maddeler	6,20	55,26
Sarf Malzemeleri	2,22	19,79
Enerji	0,20	1,78
İşçilik	1,35	12,03
Amortisman	0,70	6,24
Diğer	0,55	4,90
Toplam	11,22	100,00
Kaynak: Tütün Mamulleri Endüstrisi		

2.1.2.2. Ürün Standartları

Üreticinin denk haline getirdiği işlenmemiş şark tipi yaprak tütünler için TSE tarafından kabul edilmiş herhangi bir standart bulunmamaktadır. İşlenmemiş yaprak tütünün 29.06.2001 tarih ve 4703 sayılı Kanun kapsamında ürün olarak mütalaa edilmemesi, bölge ve çeşit farklılığı nedeniyle standardının belirlenmesi ve uygulanması çok zordur. Bu güçlüğü rağmen TAPDK tarafından her yıl yenilenen “Tip Sözleşme” ve diğer düzenlemelerle asgari bir standart getirilmiş olup, tüm çeşitler için ayrıntılı standart belirlenmesine yönelik çalışma yapılması planlanmaktadır.

İşlenmiş yaprak tütünler için TSE tarafından kabul edilmiş TS 1000 Standardı mevcuttur. TSE ile işbirliği içerisinde ve TAPDK’nın organizasyonu altında 2005 yılında bahse konu standartların güncelleştirme çalışmalarına başlanılmış olup, 2006 yılı içerisinde sonuçlandırılması planlanmaktadır.

Tütün mamullerinin sağlık üzerindeki olumsuz etkileri göz önüne alınarak dünya çapında bir çok düzenleme ve standart uygulamaya konulmaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesinin Önsözünde “Bilimsel kanıtların, tütün tüketiminin ve tütün dumanına maruz kalmanın ölüme, hastalıklara ve sakatlıklara neden olduğunu ve sigara ve diğer tütün mamullerine maruz kalma ile tütüne bağlı hastalıkların ortaya çıkması arasında belli bir zaman aralığı olduğunu kesin olarak gösterdiğini kabul ederek” denilmekte ve tütün mamullerinin toplum sağlığı üzerindeki zararlarının azaltılması amacıyla bir çok kontrol ve ürün standardı mekanizmaları tavsiye edilmektedir.

Diğer taraftan Avrupa Birliği Komisyonu, tütün mamullerinin toplum sağlığı üzerindeki zararlarının azaltılması amacıyla 2001/37/EC sayılı Direktif ile üye ülkelerde sigaranın üretimi ve satışı alanlarında bir takım düzenlemeler yapmıştır. Söz konusu Direktifte sigara dumanı bileşenlerinde bulunan zifir, nikotin ve karbon monoksit bırakımlarının ISO standartlarına göre ölçülmesi zorunluluğu ile bu duman bileşenleri için üst sınır değerleri (10mg/1mg/10mg) tespit edilmiştir. Satışa sunulan paketler üzerinde yer almak üzere sağlık uyarıları belirlenmiş, üretimde kullanılan tüm girdilerin açıklanması zorunluluğu getirilmiş ve belirli tütün mamullerinin diğerlerine göre daha az zararlı olduğunu ima eden isim, metin ve marka benzeri tanımlayıcılar kaldırılmıştır. Ayrıca tütün mamullerinin izlenebilirliği açısından üretim yeri ve zamanını belirten kodlama zorunluluğu getirilmiştir.

Türkiye’de de anılan Direktife uyum amacıyla yapılmış olan çalışmalar sonucunda TAPDK tarafından hazırlanarak 06.01.2005 tarih ve 25692 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Tütün Mamullerinin Zararlarından Korumaya Yönelik Üretim Şekline, Etiketlenmesine ve Denetlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” yürürlüğe girmiştir. Anılan Yönetmelikte, AB Direktifi ile uyumlu olarak tütün mamullerinin piyasaya arz ambalajında bulunması gereken genel ve ek sağlık uyarıları, zifir, nikotin ve karbon monoksit bırakım sınırlamaları, ürün içerik bilgileri ve tanımlama kısıtlamaları hakkında düzenlemeler yapılmıştır.

AB’nin ilgili birimiyle yapılan görüşmeler sonucunda Yunanistan’a tanınan geçiş süreci esas alınarak Türkiye’de 2007 yılından itibaren satışa sunulan sigaralarda azami zifir bırakım miktarı 12 mg, nikotin bırakım miktarı 1 mg, karbon monoksit bırakım miktarı ise 10 mg olarak kabul edilmiştir. Azami zifir bırakım miktarının 2009 yılından itibaren, AB’de şu anda uygulandığı gibi 10 mg olarak tespit edilerek yürürlüğe girmesi planlanmaktadır.

2007 yılına kadar sigara üretiminde bu üst sınır değerlerine uyulmasını sağlamak amacıyla sigara üreticilerinin yoğun araştırma ve geliştirme çalışmaları yapmaları gerekmektedir.

Sigaradaki zifir, nikotin ve karbon monoksit bırakım miktarlarını azaltmak için aşağıdaki yöntemlere başvurulmaktadır:

- Tütünün özelliklerinin değiştirilmesi,
- Sigaradaki tütün miktarının ağırlığının azaltılması,
- Yanma şartlarının değiştirilerek ana duman yapısının seyreltilmesi,
- Filtre etkinliğinin artırılması,

Bu iyileştirmeler; Amerikan blend sigara üretiminde daha kolay, şark tipi sigara üretiminde ise nispeten daha güç uygulanabilmektedir.

Türkiye’de sigaraların fiziksel, kimyasal ve duman (zifir, nikotin ve karbon monoksit bırakım miktarları) analizleri sadece TEKEL’e bağlı Sigara Sanayii İşl. ve Tic. A.Ş. Kalite Kontrol Müdürlüğü laboratuvarında yapılabilmektedir. TAPDK tarafından, hem anılan Yönetmelik hükümlerindeki zifir, nikotin ve karbon monoksit bırakım miktarlarının denetimini sağlamak hem de sektörde faaliyet gösteren firmalara da hizmet vermek amacıyla bağımsız bir akredite laboratuvar kurma çalışmaları başlatılmış olup, laboratuvarın 2006 yılında faaliyete geçmesi planlanmaktadır. Kurulacak laboratuvarda tütün mamullerinin yanında tütün ile ilgili kimyasal ve rezidü analizlerinin de yapılması hem TAPDK hem de sektör açısından çok faydalı olacaktır.

Ayrıca sigara dışındaki diğer tütün mamullerinin duman analizi ölçüm metotları ile azami zifir, nikotin ve karbon monoksit bırakım miktarlarının tespiti konusunda TAPDK tarafından çalışmalar başlatılmıştır. İlk aşamada nargilelik tütün mamulünün duman analizi ile ilgili çalışmalara başlanılmış olup, duman analizi ve azami bırakım miktarlarının tespitini müteakip diğer tütün mamullerinde de benzer çalışmalara başlanması düşünülmektedir.

06.01.2005 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan Yönetmeliğin gündeme getirdiği bir diğer uygulama da, tütün mamulleri üreticileri ya da ithalatçıların tütün ürünleri imalatında kullanılan girdileri ve bunların miktarlarını, marka ve çeşit bazında bir liste halinde TAPDK’ya bildirmeleridir. Bu listeye, üreticilerin elinde bulunan toksikolojik verilerin de eklenmesi gerekmektedir.

Marka ve çeşit bazında firmalar tarafından verilen ve liste içerisinde yer alan bilgilerin kamusal kullanıma sunulması esnasında, firmaların ticari sırlarının korunması sağlanmalıdır.

Tütün ve tütün mamulleri sektöründe kullanılan TSE ve ISO standartları Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7 : Tütün ve tütün mamulleri sektöründe kullanılan TSE ve ISO standartları

Sıra No	Standart No	Standart Adı
1	TS 1000/T1	Türk Tütünleri
2	TS 3928	Tütün- Rutubet Miktarı Tayini (Referans Metod)
3	TS ISO 4874	Tütün-Hammadde Partilerinden Numune Alma-Genel Prensipler
4	TS ISO 6488-1	Tütün-Su Muhtevası Tayini-Bölüm 1: Karl Fischer Metodu
5	TS ISO 8043	Doğu Yaprak Tütünü-Şekil ve Boyut Karakteristiklerinin Tayini
6	TS ISO 8451	Tütün-Nişasta Muhtevası Tayini-Enzimatik Metod
7	TS ISO/TR 8452	Ham Tütün-Klorofil Kalıntı Muhtevası Tayini (Yeşil İndis)
8	TS ISO 10919	Doğu Yaprak Tütünü-Balyalama
9	TS 11666	Tütün- Aynı Partiden Alınan Özdeş Numunelerin Hazırlanması ve Oluşturulması- Deney Metotlarının Değerlendirilmesi İçin Yapılacak Ortak Çalışmalara Ait Kurallar
10	TS ISO 12194	Yaprak Tütün-Şerit Parçacık Büyüklüğü Tayini
11	TS ISO 12195	Damarları Ayrılmış Tütün-Kalıntı Damar Muhtevası Tayini
12	TS ISO 15592-1	İnce kıyılmış tütün ve tütünden mamul içim maddeleri - Numune alma, şartlandırma ve analiz metotları - Bölüm 1: Numune alma
13	TS ISO 15592-2	İnce kıyılmış tütün ve tütünden mamul içim maddeleri - Numune alma, şartlandırma ve analiz metotları - Bölüm 2: Şartlandırma ve deney atmosferi
14	TS ISO 2881	Tütün ve Tütün Mamülleri-Alkoloit Tayini-Spektrometrik Metod
15	TS 2949 ISO 3402	Tütün ve Tütün Mamulleri-Kondisyonlama ve Deney Atmosferi
16	TS ISO 3612	Tütün ve Tütün Mamülleri-Sigaralar- Serbest Yanma Hızının Tayini
17	TS 3735	Tütün ve Tütün Mamulleri-Sigara ve Filtreler-Anma Çapı Tayini
18	TS ISO 4389	Tütün ve Tütün Ürünleri- Klorlu Organik Pestisit Kalıntılarının Tayini- Gaz Kromatografisi Metodu
19	TS ISO 4876	Tütün ve Tütün Mamülleri-Maleik Hidrozür Kalıntıları Tayini
20	TS ISO 6466	Tütün ve Tütün Mamulleri-Ditiyokarkamat Pesdisit Kalıntıları Tayini-Moleküler AbsorpsiyonSpektrometrik Metod
21	TS ISO 6565	Tütün ve Tütün Mamulleri-Sigaraların ve filtrelerinin nefes çekme direnci-Tarifler, Standard Şartlar ve Genel Konular
22	TS ISO 7210	Tütün ve Tütün Mamulleri İçin Sigara İçme Makinaları-Rutin Olmayan Deney Metotları
23	TS ISO 10185	Tütün ve Tütün Mamulleri-Sözlük
24	TS 10972	Tütün ve Tütün Mamulleri - Silika Tayini
25	TS ISO 11454	Tütün ve Tütün Ürünleri- Havadaki Buhar Halindeki Nikotinin Tayini- Gaz Kromatografik Metod
26	TS ISO 13276	Tütün ve Tütün Mamulleri-Nikotin Saflığı Tayini-Tungstosilik Asit Kullanılan Gravimetrik Metod
27	TS 3735 ISO 2971	Sigaralar ve Filtre Çubukları- Anma Çapının Tayini- Lazer Işın Demetli Ölçme Cihazının Kullanıldığı Metod
28	TS ISO/FDIS 3400	Sigaralar-Duman Kondensatındaki Alkaloidlerin (Nikotin cinsinden) Tayini-Spektrometrik Metod
29	TS ISO 3550	Sigaralar-Uçlardan Tütün Kaybının Tayini
30	TS 3735 ISO 2971	Sigaralar ve Filtreler-Anma Çapının Tayini-Pnömatik Metod
31	TS 3927	Sigara Kağıdı Olarak Kullanılan Malzeme- Hava Geçirgenliğinin Tayini
32	TS ISO 4387	Sigaralar-Rutin Analitik Sigara İçme Makinası Kullanarak Toplam ve Nikotinsiz Kuru Parçacık Madde Tayini
33	TS ISO 4388	Sigaralar-Filtrenin Duman Kondensatı Tutma İndisinin Tayini-Direkt Spektrometrik Metod

34	TS ISO 9512	Sigaralar-Havalandırma Tayini-Tarifler ve Ölçüm Prensipleri
35	TS ISO 10315	Sigaralar-Duman Kondensatında Nikotin Tayini-Gaz Kromatografi Metodu
36	TS ISO 10362-1	Sigaralar-Duman Kondensatında Su Tayini Bölüm 1: Gaz-Kromatografik Metot
37	TS ISO 10362-2	Sigaralar-Duman Kondensatında Su Tayini bölüm 2-Karl Fischer Metodu
38	TS 11662	Rutin Analitik Sigara İçme Makinası Tarifler ve Standard Şartlar
39	TS 11663	Sigaralar-Numune Alma
40	TS 11664	Sigaralar-Filtrelerde Alkaloid Tutulma İndisinin Tayini-Spektrometrik Metot
41	TS 11665 ISO 8454	Sigaralar - Sigara dumanının buhar fazında karbon monoksit tayini - NDIR yöntemi
42	TS ISO 15593	Ortamdaki Tütün Dumanı-Dumanın Solunabilir Asılı Taneciklere Katkısının Değerlendirilmesi-Ultraviyole Absorbans ve Floresans Yöntemiyle Tanecikli Maddelerin Tayini
Kaynak : TSE		

2.1.2.3. Üretim Miktarı ve Değeri

Tütün yetiştirilmesine yön veren başlıca iki faktör, Türkiye’de tütün mamulü imalatında ihtiyaç duyulan tütün ile dış talebe bağlı olarak ihraç edilebilecek tütün miktarıdır.

Ülke ihtiyacının çok üstünde olan tütün üretimini ihtiyaç seviyesine indirmek için 1994 yılından itibaren üretim kontenjanı (kota) uygulaması başlatılmış ise de kararlı ve planlanan şekilde devam ettirilememiştir. TEKEL stoklarında bulunan, büyük bir miktarı Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesine ait ihtiyaç fazlası 125.000 ton tütün 1990-1994 yıllarında imha edilmiştir. Bu bağlamda kaynak israfını önlemek, tütün üretim ve ticaretini yeniden düzenlemek, dünyadaki ekonomik gelişmelere uyum sağlamak, değişen ekonomik anlayış ve benzeri nedenlerle yeni yasal düzenlemeler yapma gereği doğmuştur.

Bu nedenlerle tütün üretim ve ticaretinde büyük değişiklikler içeren 4733 sayılı Kanun yürürlüğe girmiştir. Anılan Kanun, üretici tütünlerinin alım-satımında devlet nam ve hesabına yapılan destekleme alımlarını kaldırmış, sözleşme esas ve açık artırma yöntemi ile alım-satım ve nevi fiyatların tarafların mutabakatı ile belirlenmesi gibi önemli değişiklikler getirmiştir. 4733 sayılı Kanunun yürürlüğe girdiği 2002 ürün yılından itibaren şark tipi tütün üretim miktarı talebin altında gerçekleşmekte, fark ise TEKEL’in stoklardan karşılanmaktadır. Üretimin %98,5 i yazılı sözleşme esasına göre yapılmış olup, sözleşme dışı üretim ise yok denecek kadar az gerçekleşmiştir. Üretim miktarı bölge bazında ele alındığında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi tütünlerinde ihtiyaç fazlası üretimin devam ettiği, buna karşılık yoğun talep olan Ege, Karadeniz ve Marmara Bölgesi tütünleri üretim miktarının ise talebin altında gerçekleştiği görülmektedir. Üretim miktarındaki düşüşün temel nedeni üretici açısından, birim fiyatlardaki artışın girdi fiyat artışlarının gerisinde kalması yani, üreticinin net gelirinin azalmasıdır. Buna karşılık ABD Dolar kurunun yatay seyri nedeniyle üretici

tütün fiyatlarında firmalar tarafından daha fazla artış yapılmasının zor olacağı tahmin edilmektedir. Bu nedenle talep olan tütün çeşitlerinin yetiştirildiği Ege, Karadeniz ve Marmara Bölgelerindeki tütün üreticilerinin AB’de uygulandığı şekilde desteklenmesi gerekmektedir.

Amerikan blend sigaraların harmanlarında ihtiyaç duyulan Virginia ve Burley tipi tütünlerinin özel sektör firmaları tarafından, Marmara Bölgesinde 1992 ürün yılından itibaren yaygın üretime geçilmiştir. Düzce, Adapazarı, Gönen, Kırklareli’nde Virginia ve Burley üretimi devam etmekte olup, ülke ihtiyacının %10’u (yaklaşık 6.000-6.500 ton) karşılanmaktadır.

Türkiye’nin 2004 yılı tütün üretim miktarı yaklaşık 133.500 kg olup, üretimin %62 si Ege, %12 si Karadeniz, %6 sı Marmara %20 si ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yetiştirilmektedir. Tütün stokları yaklaşık 356.000 ton olup, bu stokun %28 i Ege, %19 u Karadeniz, %2 si Marmara %51 i ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerine aittir. Türkiye’de yıllar itibariyle tütün üretim miktarları Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8 : Tütün Üretim Miktarı													(Ton)
Ana Mallar	Yıllar							Yıllık Artışlar (%)					
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.
Ege	130.827	114.170	92.801	104.191	66.289	82.131	90.150	-13	-19	12	-36	24	10
K.deniz	36.222	32.523	23.034	24.235	15.422	16.271	22.523	-10	-29	5	-36	6	38
Marmara	3.774	4.030	3.244	2.312	1.282	1.768	1.680	7	-20	-29	-45	38	-5
Doğu	10.159	6.729	3.881	4.455	4.817	5.307	6.239	-34	-42	15	8	10	18
G.doğu	61.928	42.203	21.749	17.868	19.529	21.425	21.147	-32	-48	-18	9	10	-1
Toplam	242.912	199.658	144.712	153.061	107.339	126.902	141.739	-18	-28	6	-30	18	12
Virginia	5.683	5.161	4.783	4.333	3.567	3.865	2.350	-9	-7	-9	-18	8	-39
Burley	1.898	2.443	2.229	2.047	1.192	2.480	1.700	29	-9	-8	-42	108	-31
Puroluk	351	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tömbeki	221	118	74	80	60	54	50	-47	-37	8	-25	-10	-7
H.keyf	355	621	773	731	355	295	300	75	24	-5	-51	-17	2
Toplam	8.503	8.343	7.859	7.191	5.174	6.694	4.130	-2	-6	-8	-28	29	-38
Genel Toplam	251.415	208.001	152.571	160.252	112.513	133.596	145.869	-17	-27	5	-30	19	9
Kaynak: TAPDK													

Üretimi yapılan tütünlerin alıcıları TEKEL ile tütün ticareti yapan özel firmalardır. Özel sektör firmaları, yakın zamana kadar sadece ihraç etmek üzere tütün satın alırken, son yıllarda Türkiye’de sigara ve diğer tütün mamulleri üreten fabrikaların devreye girmesiyle faaliyete geçen fabrikaların harman ihtiyaçları için de tütün satın almaya başlamışlardır. Türkiye’de üretilen tütünlerin alım-satım birim değerleri Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9 : Tütün Üretim Birim Değeri								(Cari Fiyatlarla, YTL)					
Ana Mallar	Yıllar							Yıllık Artışlar (%)					
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.
Ege	1,75	2,20	3,00	4,30	4,80	4,92	5,41	25,7	36,4	43,3	11,6	2,5	10,0
Karadeniz	1,81	2,25	3,05	4,37	4,88	4,97	5,47	24,3	35,6	43,3	11,7	1,8	10,1
Marmara	1,81	2,25	3,05	4,17	4,88	4,97	5,47	24,3	35,6	36,7	17,0	1,8	10,1
Doğu	1,63	2,00	2,70	3,69	4,12	4,22	4,63	22,7	35,0	36,7	11,7	2,4	9,7
G.Doğu	1,55	1,90	2,55	3,49	3,89	3,98	4,36	22,6	34,2	36,9	11,5	2,3	9,5
Virginia	-	-	-	4,55	5,00	5,31	4,20	-	-	-	9,9	6,2	-20,9
Burley	-	-	-	4,10	4,50	4,80	4,40	-	-	-	9,8	6,7	-8,3

Kaynak: TAPDK

1999-2004 yılları arasında sigara üretimi miktarı 118-130 milyar adet arasında olup, ihraç edilen sigara miktarına göre değişiklik göstermektedir. 1999 yılına kadar artış eğiliminde olan sigara tüketimi ise 1999 yılından sonra hafif bir gerileme göstermiş, son beş yılda ortalama 110 milyar adet civarında gerçekleşmiştir. Bunun iki nedeni bulunmaktadır. Birincisi son yıllarda artış gösterdiği tahmin edilen kaçak ve sahte sigara satışları, ikincisi ise 4207 sayılı Kanun ile pek çok kapalı alandaki sigara içme yasağı ve halkın sağlığa zararlı olduğunu öğrenerek sigarayı bırakması olarak değerlendirilebilir. 1999-2005 döneminde Türkiye’de sigara ve diğer tütün mamullerinin üretimi ve üretilen mamullerin çeşitlerine göre dağılımı Tablo 10’da gösterilmiştir.

Tablo 10 : Tütün Mamulleri Üretim Miktarı								(Milyon adet/ton)					
Ana Mallar	Yıllar							Yıllık Artışlar (%)					
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Sigara	119.000	122.000	125.000	130.000	121.000	117.907	114.594	2,5	2,5	4,0	-6,9	-2,6	-2,8
Puro	4,0	2,4	1,1	1,9	1,5	1,0	0,7	-40,0	-55,8	79,2	-21,1	-33,3	-30,0
Pipo	10,6	3,0	5,7	4,1	6,4	1,3	1,8	-71,7	90,0	-28,1	56,1	-79,7	38,5
Sar. Kıy. Tüt.Mam.	42,4	53,2	51,2	81,1	71,2	35,9	18,5	25,5	-3,8	58,4	-12,2	-49,6	-48,5
Natürel Narg. Tüt.Mam.	81,0	60,7	62,4	64,1	36,3	48,3	27,9	-25,1	2,8	2,7	-43,4	33,1	-42,2
Aromalı Narg. Tüt.Mam.	-	-	-	-	-	-	49,8	-	-	-	-	-	-

Kaynak: TAPDK

2.1.2.4. Maliyetler

Tütün yetiştiriciliğinde maliyet tahminleri birçok unsurun etkisiyle çok farklı olmaktadır. Ana unsur olarak iş gücü, tarla kirası, tarla sürüm bedeli, yakıt, ilaçlama gibi girdiler yetiştiricilik maliyetinde önemli yer tutmaktadır. Türkiye’de tütün yetiştiriciliği aile tarımı şeklinde yapılmakta olup, belirli dönemlerde yoğun işgücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sebeple üreticinin üretebileceği tütün miktarı belirli ölçüde, ailenin tütünde çalışan fert sayısına bağlıdır.

Yabancı menşe tütün yetiştiriciliğinde yukarıda belirtilen girdilere ek olarak kurutma fırın ve hangarlarının kurulması ve işletilmesinden doğan unsurların ilavesiyle maliyetler yükselmektedir. Virginia tipi tütünlerin kurutulmasında kullanılan fırınların kurulması için gerekli malzemenin tamamı ithal edilmekte olup, 4 hektarda üretilecek tütünleri kurutmak amacıyla gerekli bir fırın, 21.000 ABD Doları malzeme, 4.000 ABD Doları montaj bedeli olmak üzere yaklaşık 25.000 ABD Dolarına mal olmaktadır. Burley tipi tütünlerin kurutulduğu hangarlar ise sabit ve Kentucky tarzı seyyar hangar olmak üzere iki tiptir. Sabit hangarlar 10 dekarda üretilen tütünü kurutabilecek kapasiteye sahip olup kurma maliyeti yaklaşık 30.000 ABD Doları civarındadır. Bir dekarda üretilen tütünleri kurutmak için yapılan Kentucky tarzı seyyar kurutma hangarının maliyeti yaklaşık 600 ABD Dolarıdır.

Türkiye’de üretilen yabancı menşeli tütünlerin pahalı olmasının önemli nedenleri;

- Diğer ülkelerde Virginia tütününü kurutmak için bedelsiz olan doğal yakıt kullanılırken Türkiye’de bedel karşılığı LPG, LNG veya doğalgazın kullanılması,
- Fanları çalıştırmak için kullanılan elektrik enerji birim fiyatının yüksek olması,
- Zirai girdilerde herhangi bir destekleme veya muafiyetin olmaması,
- İthal edilen ve şirket tarafından kurulan kurutma fırın ve hangarlarının maliyetinde devlet desteğinin bulunmaması,

Şeklinde özetlenebilir.

İşleme-bakım evresinde tütünde kuru madde kaybı olur. Bu sebeple tütünün ağırlığında ortaya çıkan azalma, işleme ve ambar firesi olarak ifade edilmektedir. Fire, tütünün tipine, yetiştirilme tekniğine, ekicideki denkleme ve muhafaza şartlarına, nakliyesine, işleme tarzına, tavına, sezonuna, süresine, bakım süresine bağlı olarak değişmektedir. İşleme-bakım evresinde tütün firesi dışındaki maliyetler, nakliye masrafı, enerji, işgücü, ambalaj malzemesi ve sair diğer giderlerdir. Tütünün özelliğine ve işleme tesisinin teknolojisine göre birim maliyet değişkenlik arz etmektedir.

Tütün mamulleri endüstrisinde; hammadde niteliğindeki tütünün maliyetine, malzeme, işçilik, enerji, amortisman, genel idare, satış ve finansman giderleri eklenmektedir. Sektörde maliyete etki eden en önemli etken hammaddedir. Amerikan blend ve şark tipi sigaralara ait sınai ve ticari maliyet Tablo 11 ve 12’de gösterilmiştir.

Tablo 11 : Sınai ve Ticari Maliyetler		
Ana Mal Birimi: Amerikan Blend Sigara (1.000 adet uzun yumuşak paket sigara için)		
	2005 Yılı	
	YTL	Pay (%)
Sınai Maliyet		
- Hammadde-Malzemeler	11,70	73,68
- Enerji	0,20	1,26
- Direkt İşçilik	0,75	4,72
- Endirekt İşçilik	0,60	3,78
- Amortisman	1,10	6,93
- Diğer	0,55	3,46
Ticari Maliyet		
- Genel İdare Giderleri	0,22	1,39
- Satış ve Pazarlama Giderleri	0,75	4,72
- Finansman Giderleri	0,01	0,06
TOPLAM MALİYET	15,88	100,00
Kaynak: Tütün Mamulleri Endüstrisi		

Tablo 12 : Sınai ve Ticari Maliyetler		
Ana Mal Birimi: Şark Tipi Sigara (1.000 adet kısa yumuşak paket sigara için)		
	2005 Yılı	
	YTL	Pay (%)
Sınai Maliyet		
- Hammadde-Malzemeler	8,42	70,88
- Enerji	0,20	1,68
- Direkt İşçilik	0,75	6,31
- Endirekt İşçilik	0,60	5,05
- Amortisman	0,70	5,89
- Diğer	0,55	4,63
Ticari Maliyet		
- Genel İdare Giderleri	0,20	1,68
- Satış ve Pazarlama Giderleri	0,45	3,79
- Finansman Giderleri	0,01	0,09
TOPLAM MALİYET	11,88	100,00
Kaynak: Tütün Mamulleri Endüstrisi		

2.1.3. Dış Ticaret

2.1.3.1. İthalat

a) Ürün İthalatı

4733 sayılı Kanuna kapsamında çıkarılan Yönetmelik gereği (marka bazında ithalat için; sigarada en az iki milyar adet fiili üretim miktarı 2005 takvim yılı sonuna kadar bir milyar altı yüz milyon adet, diğer tütün mamullerinde en az onbeş ton fiili üretim miktarı

2005 takvim yılı sonuna kadar onüç ton 2008 yılından itibaren uygulanacak olan bu ölçüleri sifıra kadar indirmeye Bakanlar Kurulu yetkilidir.) ürün ithalatındaki kısıtlamalar nedeniyle 1999-2005 döneminde az miktarda ithalat gerçekleşmiştir. İthalatın büyük bir bölümü gümrük hattı dışı eşya satış mağazalarına satılmak üzere, çok az miktarı ise test amacıyla üretici firmalar tarafından gerçekleştirilmiştir. Ülke içine satılmak amacıyla ithalat gerçekleşmemiştir. 1999-2005 yılları arasındaki tütün mamulleri ithalatı ve yıllık artışlara dair değerler Tablo 13, 14 ve 15'te gösterilmiştir.

Tablo 13 : Tütün Mamulleri Sektörü İthalatı (Miktar Olarak) (Milyon adet/ton)													
Ana Mallar	Yıllar							Yıllık Artışlar (%)					
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.
Sigara	0,01	2,87	0,04	10,19	0,40	0,02	1,32	----	-98,5	----	-96,1	-95,0	----
Puro	0,54	1,44	0,51	0,55	0,37	0,08	0,00	166,7	-64,6	7,8	-32,7	-78,4	-100,0

Kaynak: Gümrük Müsteşarlığı

Tablo 14 : Tütün Mamulleri Sektörü İthalatı (Değer Olarak) (FOB, Cari Fiyatlarla, Bin \$)													
Ana Mallar	Yıllar							Yıllık Artışlar (%)					
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.
Sigara	0,41	10,73	0,81	75,35	4,28	1,10	14,63	----	-92,5	----	-94,3	-74,3	----
Puro	47,13	31,47	6,25	8,80	7,14	5,82	-	-33,2	-80,1	40,8	-18,9	-18,5	-

Kaynak: Gümrük Müsteşarlığı

Tablo 15 : Tütün Mamulleri Sektörü İthalatı Ortalama Birim Fiyatları (FOB, \$)														
Ana Mallar	Fiyat Birimi	Yıllar							Yıllık Artışlar (%)					
		1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.
Sigara	Mlyn ad./ Bin \$	41,00	3,74	18,84	7,39	10,70	55,00	11,08	-90,9	403,8	-60,7	44,7	414,0	-79,8
Puro	Ton/ Bin \$	87,28	21,85	12,25	16,00	19,30	72,75	-	-75,0	-43,9	30,6	20,6	277,0	-
Kaynak: Gümrük Müsteşarlığı														

Kaynak: Gümrük Müsteşarlığı

b) Yarı Ürün İthalatı

Sektörde önemli ölçüde malzeme ithalatı yapılmaktadır. Sigara üretiminde ihtiyaç duyulan homojenize (reconstitue) tütün, şişirilmiş (expanded) tütün ve şişirilmiş damar ithal edilmektedir. Bazı firmalar bu ürünlerin bir bölümünü yaprak tütün ve tütün döküntülerini ülke dışına göndermek suretiyle Hariçte İşleme Rejimi Kapsamında temin etmektedir.

Filtrenin çubuğunun temel maddesi olan tow da ithal edilmektedir. Tow, sigaranın üretim maliyeti içinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu malzemelerin yanı sıra sigara kağıdı, triasetin, filtre kağıdı, holt-melt, uç kağıdı, alüminyum folyo, polipropilen, açma şeridi, poşet

kağıdı, yan yapıştırıcı, uç yapıştırıcı, paket yapıştırıcısı ve mürekkep malzemelerinden de bir kısmı (firmalar arasında değişmekle birlikte) ithal edilmektedir.

c) Hammadde İthalatı

Ürün ithalatı olmamasına rağmen sektörde önemli ölçüde hammadde ithalatı yapılmaktadır. Giderek tüketimi artmakta olan Amerikan blend sigaraların harmanlarında ihtiyaç duyulan Virginia ve Burley tütünlerinin %85-90'ı ithal edilmektedir. 2004 yılı itibarıyla yapılan hammadde ve hammadde olarak kullanılan yarı ürün ithalatı toplamı 66.400 ton olup karşılığında 239,3 milyon ABD Doları ödenmiştir. Hammadde ve hammadde olarak kullanılan yarı ürün ithalatından mülga tütün fonu adı altında 3 ABD Doları/kg ödeme yapılmaktadır.

1999-2005 yılları arasındaki tütün ithalatı ve yıllık artışlara dair değerler Tablo 16, 17 ve 18'de gösterilmiştir.

Tablo 16 : Tütün Sektörü İthalatı (Miktar Olarak) (ton)													
Ana Mallar	Yıllar							Yıllık Artışlar (%)					
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.
Yaprak Tütün	47.373	63.244	51.331	40.701	48.938	46.253	47.000	33,5	-18,8	-20,7	20,2	-5,5	1,6
Homojenize Tütün	11.915	12.625	9.573	10.420	15.162	12.886	10.500	6,0	-24,2	8,8	45,5	-15,0	-18,5
Şişirilmiş Tütün	3.853	3.443	3.349	4.707	5.788	7.261	8.000	-10,6	-2,7	40,5	23,0	25,4	10,2
Toplam	63.141	79.312	64.253	55.828	69.888	66.400	65.500	25,6	-19,0	-13,1	25,2	-5,0	-1,4
Kaynak: Gümrük Müsteşarlığı													

Tablo 17 : Tütün Sektörü İthalatı (Değer Olarak) (FOB, Cari Fiyatlarla, Bin \$)													
Ana Mallar	Yıllar							Yıllık Artışlar (%)					
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.
Yaprak Tütün	247.571	308.464	244.312	161.598	176.912	165.948	160.000	24,6	-20,8	-33,9	9,5	-6,2	-3,6
Homojenize Tütün	22.804	22.559	16.449	18.566	23.900	26.735	28.000	-1,1	-27,1	12,9	28,7	11,9	4,7
Şişirilmiş Tütün	23.337	18.816	24.029	26.919	34.055	46.575	58.000	-19,4	27,7	12,0	26,5	36,8	24,5
Toplam	293.712	349.839	284.790	207.083	234.867	239.258	246.000	19,1	-18,6	-27,3	13,4	1,9	2,8
Kaynak: Gümrük Müsteşarlığı													

Tablo 18 : Tütün Sektörü İthalatı Ortalama Birim Fiyatları														(FOB, \$)
Ana Mallar	Fiyat Birimi	Yıllar							Yıllık Artışlar (%)					
		1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.
Yaprak Tütün	YTL/kg	5,23	4,88	4,76	3,97	3,62	3,59	3,40	-6,7	-2,4	-16,6	-8,9	-0,8	-5,1
Homojenize Tütün	YTL/kg	1,91	1,79	1,72	1,78	1,58	2,07	2,67	-6,6	-3,8	3,7	-11,5	31,6	28,5
Şişirilmiş Tütün	YTL/kg	6,06	5,47	7,17	5,72	5,88	6,41	7,25	-9,8	31,3	-20,3	2,9	9,0	13,0
Kaynak: Gümrük Müsteşarlığı														

Kaynak: Gümrük Müsteşarlığı

2.1.3.2. İhracat

Türkiye, şark tipi tütün ihracatında dünyada birinci sırada gelmektedir. 2004 yılında ihracatın %30,8'i TEKEL, %69,2'si özel sektör firmaları tarafından gerçekleştirilmiştir. İhraç edilen tütünlerin %85 Ege, %8 Karadeniz, %6 Doğu ve Güneydoğu, %1 Marmara Bölgesi'nde yetiştirilmiştir. 1999-2005 yılları arasındaki tütün ihracatı ve yıllık artışlara dair değerler Tablo 19, 20 ve 21' de gösterilmiştir.

Tablo 19 : Tütün Sektörü İhracatı (Miktar Olarak) (ton)													
Ana Mallar	Yıllar							Yıllık Artışlar (%)					
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Yaprak Tütün	128.840	95.088	87.140	98.142	115.693	121.633	134.533	-26,2	-8,4	12,6	17,9	5,1	11

Kaynak: Gümrük Müsteşarlığı

Tablo 20 : Tütün Sektörü İhracatı (Değer Olarak) (FOB, Cari Fiyatlarla, Bin \$)													
Ana Mallar	Yıllar							Yıllık Artışlar (%)					
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Yaprak Tütün	481.366	338.081	250.028	288.280	336.285	415.356	476.000	-29,8	-26,0	15,3	16,7	23,5	11,5

Kaynak: Gümrük Müsteşarlığı

Tablo 21 : Tütün Sektörü İhracatı Ortalama Birim Fiyatları (FOB, \$)														
Ana Mallar	Fiyat Birimi	Yıllar							Yıllık Artışlar (%)					
		1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Yaprak Tütün	YTL/kg	3,74	3,56	2,87	2,94	2,91	3,41	3,53	-4,8	-19,3	2,4	-1,0	17,5	1,0
Kaynak: Gümrük Müsteşarlığı														

Kaynak: Gümrük Müsteşarlığı

Türkiye'den sigara, kıyılmış tütün ve nargilelik tütün mamulü ihracatı yapılmaktadır. İhracat ağırlıklı olarak Dahilde İşleme Rejimi kapsamında gerçekleştirilmektedir. Sigara ve kıyılmış tütün ihracat miktarı ve değerleri Tablo 22, 23 ve 24'de gösterilmiştir. İhracatın büyük bir bölümü JTI firması tarafından gerçekleştirilmektedir.

Tablo 22 : Tütün Mamulleri Sektörü İhracatı (Miktar Olarak) (Milyon adet/ton)													
Ana Mallar	Yıllar							Yıllık Artışlar (%)					
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.
Sigara	9.419	12.088	11.582	15.331	12.600	8.934	11.000	28,3	-4,2	32,4	-17,8	-29,1	23,1
Kıyılmış tütün	3.559	11.621	2.063	2.848	5.174	5.341	8.500	226,5	82,2	38,1	81,7	3,2	59,1
Kaynak: Gümrük Müsteşarlığı													

Tablo 23 : Tütün Mamulleri Sektörü İhracatı (Değer Olarak) (FOB, Cari Fiyatlarla, Bin \$)													
Ana Mallar	Yıllar							Yıllık Artışlar (%)					
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.
Sigara	68.268	71.734	67.771	89.954	75.197	60.248	80.000	5,1	-5,5	32,7	-16,4	-19,9	32,8
Kıyılmış tütün	15.577	26.445	8.090	9.662	16.942	17.717	35.000	69,8	-69,4	19,4	75,3	4,6	97,6
Kaynak: Gümrük Müsteşarlığı													

Tablo 24 : Tütün Mamulleri Sektörü İhracatı Ortalama Birim Fiyatları														(FOB, \$)
Ana Mallar	Fiyat Birimi	Yıllar							Yıllık Artışlar (%)					
		1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.	2000	2001	2002	2003	2004	2005 Tah.
Sigara	Mlyn ad./ Bin USD	7,25	5,93	5,85	5,87	5,97	6,74	7,27	-18,1	-1,4	0,3	1,7	13,0	7,8
Kıyılmış tütün	Ton/ Bin USD	4,38	2,28	3,92	3,39	3,27	3,32	4,12	-48,0	72,3	-13,5	-3,5	1,3	24,1
Kaynak: Gümrük Müsteşarlığı														

2.1.3.3. Serbest Bölgelerde Sektörel Faaliyet

Tütün mamulleri sektöründe Ege Bölgesi Serbest Bölgesinde KAITUNI firması ürettiği ürünlerin ihraç edilmesi şartı ile Dış Ticaret Müsteşarlığı'ndan izin almış ancak deneme üretimi sonrası faaliyetini durdurmuştur. Mersin Serbest Bölgesinde de Sunsan Gıda San. ve Tic. Ltd. Şti. firması nargilelik tütün mamulü üretmek ve ihraç etmek amacıyla faaliyete başlamış olup 2 yıldır üretim yapmamaktadır.

2.1.4. Yurtiçi Tüketim

Türkiye'de üretilen tütün mamulleri için yıllık ortalama 45.000 ton şark tipi yaprak tütün ve bunlardan elde edilen homojenize tütün, şişirilmiş tütün, şişirilmiş damar ve tütün damarı, 5.000 ton yerli Virginia ve Burley tütünü, 55.000 ton ise ithalatı yapılan Virginia, Burley, homojenize tütün, şişirilmiş tütün, şişirilmiş damar ve tütün damarı kullanılmaktadır.

1999 yılına kadar sürekli artış eğiliminde olan sigara tüketimi 1999 yılında resmi olarak 114 milyar adete ulaşmış, ardından hafif bir gerileme göstererek müteakip yıllarda yaklaşık 110 milyar adet civarında gerçekleşmiştir. Bunun iki nedeni bulunmaktadır. Birincisi son yıllarda Türkiye'ye yasal olmayan yollardan giren kaçak ve sahte sigara satışlarıdır. İkincisi ise 4207 sayılı Kanun ile pek çok kapalı alandaki sigara içme yasağı ve sigaranın sağlığa

zararlı olduğu yönündeki halkın bilinçlenerek sigarayı bırakması olarak değerlendirilebilir. Aromalı nargilelik tütün mamulleri ilk defa 2004 yılında yasal olarak satışa başlamıştır. 1999-2005 döneminde Türkiye’de sigara ve diğer tütün mamullerinin üretimi ve üretilen mamullerin çeşitlerine göre dağılımı ve tüketim değerleri Tablo 25’te gösterilmiştir.

Tablo 25 : Tütün Mamulleri Tüketim Miktarı (Milyon adet/ton)													
Ana Mallar	Yıllar							Yıllık Artışlar (%)					
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Sigara	114.400	111.710	111.765	110.126	108.157	108.870	106.717	-2,4	0,1	-1,5	-1,7	0,6	-2,0
Puro	3,8	1,2	2,3	2,0	1,2	1,0	0,8	-68,4	91,7	-13,0	-40,0	-16,7	-20,0
Pipo	9,3	4,1	5,7	4,0	4,1	3,0	2,0	-55,9	39,0	-29,8	2,5	-26,8	-33,3
Sarmalıklı Kıyılmış Tüt.Mam.	42,4	53,2	51,2	76,0	76,7	34,0	18,6	25,5	-3,8	48,4	0,9	-55,7	-45,3
Natürel Narg. Tüt.Mam.	77,7	63,4	64,2	64,0	33,2	42,0	33,2	-18,4	1,3	-0,3	-48,1	26,5	-21,0
Aromalı Narg. Tüt.Mam.	-	-	-	-	-	-	42,7	-	-	-	-	-	-
Kaynak: TAPDK													

2.1.5. Fiyatlar

Üretici tütünlerinin birim fiyatlarının belirlenmesine esas nevi veya baş fiyatlar, 1177 ve 196 sayılı Kanunların yürürlükte olduğu 2001 ürün yılına kadar destekleme alımları kapsamında Bakanlar Kurulu tarafından belirlenmiştir. 4733 sayılı Kanun ile 2002 ürün yılından itibaren tütün destekleme alımları kapsamından çıkarılmış olup, alım-satımda yazılı sözleşme esası veya açık artırma olmak üzere iki yöntem getirilmiştir. Tablo 9 da yıllar itibariyle yaprak tütün üretim değeri (en yüksek nevi fiyatları AG/I. Nevi) gösterilmiştir.

Yazılı sözleşme esasına göre alım-satıma konu tütünlerin nevi fiyatlarının, tütün mamulleri üreticileri ve/veya tüccarlar ile üreticiler ve/veya temsilcileri arasında varılan mutabakata göre belirlenmesi esası getirilmiştir. Ancak 4 yıllık uygulama neticesinde üretici örgütlerinin çeşitli yetersizliklerden dolayı etkin olamaması nedeniyle bu sistemin pek sağlıklı işlemediği, yeterli bütçesi olmayan üreticinin, nevi fiyatları belirlenirken çok fazla söz sahibi olamadığı görülmektedir. Bu nedenle üretici temsilcisi konumundaki örgütlerin nevi fiyatları belirlenirken daha etkin rol alması yerinde olacaktır. Üreticiye verilen birim fiyat ise, tütün eksperleri tarafından ekspertiz muayenesi neticesinde tespit edilen nevi oranları ile sözleşme nevi fiyatlarının birlikte değerlendirilmesiyle hesaplanmaktadır. Bu nedenle üreticiye ödenen birim fiyat, bazen en yüksek nevi fiyatı ile aynı bazen de daha düşük olabilmektedir.

Açık artırma yönteminde ise, nevi fiyatları bölgeler itibariyle 4733 sayılı Kanunun 9/A(2) maddesine istinaden her yıl TAPDK tarafından belirlenerek Resmi Gazete’de ilan edilmektedir. Nevi fiyatlarının tütün eksperleri tarafından tespit edilen ekspertiz sonuçları ile değerlendirilmesi neticesinde her bir üretici tütününün açık artırma başlangıç fiyatları hesaplanmakta, bu fiyatlardan açık artırmalı satışlara başlanılmaktadır. Açık artırmalı satışlar neticesinde en yüksek fiyatı veren alıcının vermiş olduğu fiyat TAPDK tarafından satış fiyatı olarak tescil edilmektedir.

AB üyesi ülke üreticileri ile Türkiye’de üreticilerin kilogram başına eline geçen fiyat karşılaştırıldığında Türkiye’deki fiyatın düşük olduğu ve üreticinin reel getirisinin son yıllarda sürekli düştüğü görülmektedir.

Tütün mamulleri endüstrisinde Devlet tekelinin kalkması sonucu sektörde faaliyet gösteren özel firma sayısı artmış, ürün ve buna bağlı olarak da fiyat yelpazesi genişlemiştir. 2005 yılı itibariyle piyasada 54 adet sigara markası ve bu markaların toplam 174 adet çeşidi, 14 diğer tütün mamulleri markası ve bu markaların toplam 122 adet çeşidi mevcuttur. Sigaralarda fiyatlar 1,65 YTL ile 4,60 YTL arasında değişmektedir. Türkiye’de üretilen tütün mamulleri, üretici firmalar itibariyle Tablo 26-36’da gösterilmiştir.

Tablo 26 : Türkiye’de Üretim ve Satışı Yapılan Tütün Mamulleri (SİĞARA SAN. İŞL. ve TİC. A.Ş.)				
Maltepe	Samsun	Bahar	Balıca	Tekel 2000
Maltepe 100 mm Soft	Samsun 100 mm Soft	Bahar (Mavi paket) 100 mm Soft	Balıca 100 mm Soft	Tekel 2000 100 mm Soft
Maltepe 85 mm Soft	Samsun 85 mm Soft	Bahar (Kırmızı paket) 100 mm Soft	Balıca Hard Box	Tekel 2000 Lights 100 mm Soft
Maltepe Gold 100 mm Soft	Samsun H. Box			Tekel 2000 Light H.Box
	Samsun 216 H. Box			Tekel 2000 85 mm Soft
	Samsun 216 Soft			Tekel 2000 H. Box
Tekel 2001	Meltem	TBMM	Silahlı Kuvvetler	Asker
Tekel 2001 100 mm Soft	Meltem 100 mm Soft	TBMM 100 mm Soft	Silahlı Kuvvetler 100 mm Soft	Asker 100mm Soft
Tekel 2001 85 mm Soft	Meltem 85 mm Soft	TBMM 85 mm Soft	Silahlı Kuvvetler 85 mm Soft	
Tekel 2001 H. Box				
Sipahi	Yeni Harman	Tekel Fors	Kariyer	Best
Sipahi 100 mm Soft	Yeni Harman 100 mm Soft	Tekel Fors Premium 100 mm Soft	Kariyer 100 mm Soft	Best Hard Box
		Tekel Fors Premium Extra Lights 100 mm Soft	Kariyer Lights 100 mm Soft	Best 85 mm Soft
Tokat	İzmir	Bitlis	Bafra	Yenice
Tokat 85 mm Soft	İzmir 85 mm Soft	Bitlis 85 mm Soft	Bafra 85 mm Soft	Yenice Filtresiz
Lüks Tokat 85 mm H. Box		Lüks Bitlis 85 mm H. Box	Bafra Filtresiz	
		Bitlis Filtresiz		
Birinci	Kıyılmış Tütün	Nargile	Pipo	Enfiye
Birinci Filtresiz	Tatlı Sert	Tömbeki	Türk Pipo	Enfiye
Uzun Birinci Filtresiz			Yayladağ	
Puro	Puro	Puro		
Ankara Corona Kutu	Uçlu Marmara Cigarillos	Topkapı		
Ankara Corona	Marmara	Pazar Cigarillos		
	İstanbul Panetella			
Kaynak: TAPDK				

Tablo 27 : Türkiye’de Üretim ve Satışı Yapılan Tütün Mamulleri (PHILSA)

Marlboro	Parliament	Chesterfield	Lark	L&M
Marlboro 100’s Soft	Parliament 100’s Soft	Chesterfield KS Box	Lark 100’s Soft	L&M 100’s Soft
Marlboro KS Box	Parliament RC KS Box	Chesterfield Light KS Box	Lark KS Box	L&M KS Box
Marlboro Lights 100’s Soft	Parliament Lights RC KS Box	Chesterfield Turkish Gold KS Box	Lark Lights KS Box	L&M Lights 100’s Soft
Marlboro Lights KS Box	Parliament Lights 100’s Soft	Chesterfield Super Lights KS Box		L&M Lights KS Box
Marlboro 100’s Box	Parliament 100’s RC Box	Chesterfield Mambaya Star KS Box		L&M Super Lights KS Box
Marlboro Lights 100’s Box	Parliament Extra Lights RC KS Box	Chesterfield Rio Tropical KS Box		
Marlboro Menthol KS Box	Parliament Superslims 100			
Marlboro Menthol Lights Box				
Marlboro KS Soft				
Marlboro FF KS Flip Side				
Marlboro Lights KS Flip Side				
Muratti Ambassador	Boğaziçi	Türkü	Bond Street	
Muratti Ambassador	Boğaziçi FF KS Box	Türkü 100’s Soft	Bond Street 100’s soft	
Muratti Ambassador Lights	Boğaziçi Lights KS Box	Türkü FF KS Box	Bond Street KS FF Box	
Muratti Ambassador Superlights KS Box	Boğaziçi FF 100’s Soft	Türkü Gold KS Box	Bond Street Lights KS Box	
		Türkü FF KS Soft	Bond Street 100’s Box	

Kaynak: TAPDK

Tablo 28 : Türkiye’de Üretim ve Satışı Yapılan Tütün Mamulleri (JTI)

Camel	Winston	Salem	Monte Carlo	More
Camel KS SP	Winston KS SP	Salem KS CPB	Monte Carlo KS CPB	More Full Flavor KS CPB
Camel KS CPB	Winston KS CPB	Salem 100’s SP	Monte Carlo 100’s SP	More Lights KS CPB
Camel Lights KS CPB	Winston 100’s SP	Salem Lights KS CPB	Monte Carlo Lights KS CPB	
Camel Super Lights KS CPB	Winston Lights KS CPB		Monte Carlo Super Lights KS CPB	
	Winston Lights 100’s SP			
	Winston Super Lights KS CPB			
	Winston One KS CPB			
Anadolu	Wings	Winchester	Fırat	
Anadolu 100 SP	Wings FF KS CPB	Winchester FF KS CPB	Fırat FF KS CPB	
Anadolu KS CPB	Wings Lights KS CPB	Winchester Lights KS CPB	Fırat FF KS SP	
Anadolu Lights KS CPB		Winchester FF 100 Sp	Fırat FF 100 Sp	

Kaynak: TAPDK

Tablo 29 : Türkiye’de Üretim ve Satışı Yapılan Tütün Mamulleri (BAT)

Viceroy	Kent	Pall Mall		
Viceroy FF KS	Kent Blue 8	Pall Mall KS FF		
Viceroy LTS KS	Kent Silver 4	Pall Mall KS LT		
Viceroy FF SL	Kent Gold 1	Pall Mall KS ULT		
Viceroy SLTS KS				
Viceroy Extra FF KS				
Viceroy Extra FF SL				

Kaynak: TAPDK

Tablo 30 : Türkiye’de Üretim ve Satışı Yapılan Tütün Mamulleri (EUROPEAN)				
Astra	Cigara	Business Club	Ranger	Mirage
Astra Classic KS Box	Cigara KS Box (Kırmızı paket)	Business Club Full KS Box	Ranger KS Box	Mirage Premium KS Box
Astra Lights KS Box	Cigara KS Box (Beyaz paket)	Business Club Gold KS Box		Mirage Super KS Box
Midwest	Winner	Vigor	Prestige	European
Midwest Premium KS Box	Winner Premium KS Box	Vigor Premium RC KS Box	Prestige Slims Maxima	European 2005 KS Box
Midwest Super KS Box	Winner Super KS Box	Vigor Super RC KS Box	Prestige Slims Lights	
Midwest Premium RC KS Box	Winner Slims Premium Box	Vigor Premium KS Box	Prestige Slims Vanilya	
Midwest Super RC KS Box	Winner Slims Super Box	Vigor Super KS Box	Prestige Slims Menthol	
		Vigor Slims Super	Prestige KS RC Box	
		Vigor Slims Premium	Prestige FF RC Box	
Kaynak: TAPDK				

Tablo 31 : Türkiye’de Üretim ve Satışı Yapılan Tütün Mamulleri (IMPERIAL)				
Davidoff	Maxim	West		
Davidoff Classic FF Box (Octagonal)	Maxim FF RC Box	West FF Box		
Davidoff Lights FF Box (Octagonal)	Maxim Lights RC Box	West Lights Box		
Davidoff Slims Classic FF Box				
Davidoff Slims Gold Box				
Kaynak: TAPDK				

Tablo 32 : Türkiye’de Üretim ve Satışı Yapılan Tütün Mamulleri (TEKA)				
Fonseca				
Fonseca Midi	Fonseca Mini			
Kaynak: TAPDK				

Tablo 33 : Türkiye’de Üretim ve Satışı Yapılan Tütün Mamulleri (ŞERBETLİ)				
Şerbetli (200, 125 ve 50 gr)				
Yeşil – Kırmızı Elma Aromalı	Kırmızı Elma Aromalı	Şeftali Aromalı Nargile Tütünü	Kavun Aromalı Tütünü	Muz Aromalı
Cappuccino Aromalı	Çilek Aromalı	Gül Aromalı	Tutti Frutti Aromalı	Nane Aromalı
Kaynak: TAPDK				

Tablo 34 : Türkiye’de Üretim ve Satışı Yapılan Tütün Mamulleri (SELAR)				
Sima Sultan (200 ve 100 gr)				
Elma Aromalı	Üzüm Aromalı	Çilek Aromalı	Cappuchino Aromalı	Muz Aromalı
Şeftali Aromalı	Kavun Aromalı	Gül Aromalı	Portakal Aromalı	Nane Aromalı
Kiraz Aromalı	Kayısı Aromalı	Meyve Kokteyli Aromalı	Bahreyni Aromalı	Çilek Aromalı
Kaynak: TAPDK				

Tablo 35 : Türkiye’de Üretim ve Satışı Yapılan Tütün Mamulleri (SMYRNA)				
Rosanna Molasses (200, 125 ve 50 gr)				
İki Elma Aromalı	Çilek Aromalı	Kapucino Aromalı	Muz Aromalı	Kavun Aromalı
Kaynak: TAPDK				

Tablo 36 : Türkiye’de Üretim ve Satışı Yapılan Tütün Mamulleri (İMEKS)				
Global (200 ve 125 gr)				
Kırmızı Elma Aromalı	Çilek Aromalı	Kapuçino Aromalı	Muz Aromalı	Karışık Meyveli Aromalı
Kavun Aromalı	Naturel	Nane Aromalı		
Hayyam (50 gr)				
Kırmızı Elma Aromalı	Çilek Aromalı	Kapuçino Aromalı	Muz Aromalı	Karışık Meyveli Aromalı
Kavun Aromalı	Naturel	Nane Aromalı	Vanilya Aromalı	Gül Aromalı
Çikolata Aromalı	Hindistan Cevizli	Portakal Aromalı	Vişne Aromalı	Şeftali Aromalı
Kahve Aromalı				
Kaynak: TAPDK				

Yüksek sigara fiyatları, kaçak ve sahte sigara ticaretini (özellikle yasal uygulamaların zayıf olduğu ülkelerde) cazip hale getiren bir unsurdur. Sigara fiyatı düşük olan ülkelere yüksek olan ülkelere yasadışı yollarla kaçak ve sahte sigara sevkıyatları gerçekleşmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü, Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesinin 6 ncı maddesinde tarafların, fiyat ve vergi önlemlerinin başta gençler olmak üzere toplumun çeşitli kesimlerinde tütün kullanımının azaltılmasında etkin ve önemli araçlar olduğunu kabul etmelerini ön görmektedir. Sözleşme tavsiyeleri çerçevesinde, vergi yapısının sigara satış fiyatlarını gençlerin sigaraya erişimini güçleştirecek şekilde teşkil edilmesi gerekecektir.

Vergilerin piyasa satış fiyatı içerisinde çok fazla ağırlığa sahip olması ürün fiyatlarının, girdi maliyetlerinden çok vergiye karşı hassas olması sonucunu doğurmaktadır. Sigaranın piyasa arz fiyatının yaklaşık %75’ini Özel Tüketim (ÖTV) ve Katma Değer Vergileri ile mülga tütün fonunun sigara fiyatlarını belirlemede ne kadar etkin olduğunu son yıllarda yaşanan tecrübeler ortaya koymuştur. Raporun “Fırsatlar” bölümünde gelişimi anlatılan Özel

Tüketim Vergisi sisteminde 2004 ve 2005 yıllarında, kısa süre içerisinde arka arkaya yapılan vergi yapısı değişiklikleri nedeniyle üreticiler, bir çok kez ürünlerinde şark tipi tütün kullanım oranları ve fiyat değişiklikleri yapmışlardır.

Bu tecrübeden hareketle, hem endüstri hem de devlet gelirleri açısından öngörülebilir, sürdürülebilir ve istikrarlı bir piyasa yapısı elde edilebilmesi ve sağlıklı fiyatlandırma yapılabilmesi için sigara fiyatlarını doğrudan etkileyen ÖTV'nin, kaçak ve sahte sigara ticareti ve Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesinin hükümlerini dikkate alan, orta vadede AB uygulamalarına uyumu hedefleyen istikrarlı ve öngörülebilir bir yapıda olması hem endüstri hem de devlet gelirleri açısından daha etkin ve verimli olacaktır. 1999-2005 yılları arasında ortalama perakende satış fiyatları Tablo 37'de gösterilmiştir.

Tablo 37 : Tütün Mamulleri Sektörü Ortalama Perakende Satış Fiyatları (YTL/Paket)														
Ana Mallar	Fiyat Birimi	Yıllar							Yıllık Artışlar (%)					
		1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Sigara (Amerikan Blend)	YTL	0,57	0,63	1,35	1,70	2,10	2,55	2,90	10,5	114,3	25,9	23,5	21,4	13,7
Sigara (Şark Tipi)	YTL	0,27	0,30	0,60	0,85	1,15	1,25	1,70	11,1	100,0	41,7	35,3	8,7	36,0
Puro	YTL	6,60	8,00	22,00	23,00	31,00	31,00	46,00	21,2	175,0	4,5	34,8	0,0	48,4
Pipo	YTL	0,40	0,44	0,96	1,24	1,76	1,76	3,00	10,0	118,2	29,2	41,9	0,0	70,5
Sar. Kıyılmış Tütün Mamulü	YTL	0,06	0,07	0,18	0,25	0,40	0,40	2,00	16,7	157,1	38,9	60,0	0,0	400,0
Natürel Narg. Tütün Mamulü	YTL	4,70	5,20	11,10	14,50	20,00	20,00	40,00	10,6	113,5	30,6	37,9	0,0	100,0
Aromalı Narg. Tütün Mamulü	YTL	-	-	-	-	-	5,00	5,00	-	-	-	-	-	-
Kaynak: TAPDK														

2.1.6. İstihdam

Tütün yetiştiriciliği evresinde; 2004 ürün yılında sektörde faaliyet gösteren üretici sayısı 282.548 kişidir. Tütün, genelde aile işletmeciliği şeklinde üretilmektedir. Türkiye genelinde, bir tütün üretici ailesi içinde fiilen tütün yetiştiriciliğine katılan toplam aile fert sayısının dört kişi olduğu tahmin edilmektedir. Bu tahmine dayanarak Türkiye’de tütün tarımıyla 1.000.000–1.250.000 kişinin uğraştığı hesaplanmaktadır.

TAPDK’dan Tütün Ticaret Yetki Belgesi alan 52 firma bulunmakta olup, istihdam edilen personel sayısı ise yaklaşık 18.000 kişidir.

Tütün mamulleri endüstrisi bölümünde son yıllarda faaliyet gösteren firma sayısı artmış, ancak TEKEL’de zorunlu emeklilik uygulaması nedeniyle istihdam bir miktar daralmıştır. Sektörde faaliyet gösteren firma sayısı 11 olup, 2005 yılında istihdam edilen personel sayısı üretimde 6.112, pazarlamada ise 3.963 kişidir. Sektördeki istihdam durumu Tablo 38’de

gösterilmiştir. Sektördeki işgücü, ağırlıklı olarak nitelikli personelden oluşmaktadır. Nitelikli personel firmalar tarafından özel olarak yetiştirilmektedir. Sektörde kullanılan makine ve ekipmanların büyük bir bölümü başka sektörlerde bulunmamaktadır. Bu nedenle nitelikli personelin başka sektörlerde yeni iş bulma şansları çok düşüktür. Ancak sektörde faaliyet gösteren diğer firmalarda niteliklerine uygun iş bulma şansları bulunmaktadır.

Tablo 38 : Tütün Mamulleri Sektörü İstihdam Durumu								(Kişi)					
	Yıllar							Yıllık Artışlar (%)					
İşgücü	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Üretimde çalışan personel	9.445	9.363	7.677	7.459	7.587	6.615	6.135	-0,9	-18,0	-2,8	1,7	-12,8	-7,3
Pazarlamada çalışan personel	5.394	5.153	4.578	4.272	3.860	4.128	3.963	-4,5	-11,2	-6,7	-9,6	6,9	-4,0

Kaynak: Tütün Mamulleri Endüstrisi

2.1.7. Mevcut Teşvik Tedbirlerinin Değerlendirilmesi

2.1.7.1. Tütün Yetiştiriciliği

Türkiye’de tütünde destekleme uygulamaları 1940 yılında başlamıştır. Öncelikle tütün alım fiyatları, ekicilerin mağdur edilmemesine dikkat edilerek Bakanlar Kurulu tarafından belirlenmiş ve daha da önemlisi yetiştirilen tütünün tamamının devlet nam ve hesabına bir kamu kuruluşu tarafından satın alınacağı güvencesi verilmiştir.

Türkiye’nin kamu finansman açığı nedeniyle, 1999 yılı sonunda tarım politikaları konusunda radikal tedbirler alınması gerekmiştir. Bu arada Dünya Bankası ile Tarım Reformu Uygulama Projesi yürütülmesine başlanmış, 2000 yılından itibaren tarım sektöründe destekleme alımlarının kaldırılması ve destekleme aracı olarak sadece doğrudan gelir desteğinin uygulanmasına karar kılınmıştır. 4733 sayılı Kanun ile tütünde destekleme alımları kaldırılmış olup, uygulanacak tarımsal desteklerin ne şekilde olacağı hususunda Bakanlar Kurulu yetkili kılınmıştır.

Doğrudan Gelir Desteğinin (DGD) kurgulanışındaki hatalar, tütün üreticilerinin başlangıçta bu destekten faydalanmasına engel olmuştur. Küçük arazilerde çoğunlukla ortakçı ve yarıcı olarak tütün üretimi yapan aileler bu destekten faydalanamamış, desteği arazi sahipleri almıştır. Kendi arazisinde üretim yapanlar ise tapudaki intikal masraflarının, alacakları destekten fazla olması sebebiyle bu destekten uzun bir süre yararlanamamıştır.

2003 yılından itibaren tarımda destekleme araçları yeniden çeşitlenmeye başlamıştır. 2005 yılında uygulanan destekleme araçlarından tütün üreticileri DGD, gübre ve mazot desteklerinden yararlanmışlardır. Tütüne, 16 YTL/da DGD, 3 YTL/da gübre ve 4,5 YTL/da mazot desteği uygulanmıştır. 2005 yılında bütçe kısıtlamaları nedeniyle DGD’nin 10YTL/da, gübre ve mazot desteğinin ise tamamı ödenmiştir. DGD dışındaki desteklerin devamı yönünde

bir program bulunmamaktadır. 2005 yılında tütün üreticisi dekara 17,5 YTL destek almıştır. Bu destek, üretim maliyetinin yaklaşık %5'ini karşılamaktadır.

Uygulanmakta olan DGD, mazot ve gübre destekleri gibi tarımsal teşvik tedbirlerinin Türkiye’de tütün yetiştiriciliğini koruma ve geliştirmeden uzak olduğu görülmektedir. Tütün yetiştiriciliğini bırakan üreticilerin aynı arazilerde geçimlerini temin edecek miktarda gelir getiren alternatif bir ürün yetiştirme imkanlarının zayıf olduğu ve sonuçta büyük şehirlere göç etmeyi tercih ettikleri görülmektedir. İhraç kabiliyeti olan ve son yıllarda arz eksikliği bulunan şark tipi, %85-90 oranında arz eksikliği bulunan Virginia ve Burley tipi tütün üretiminin ülke ihtiyacını karşılayacak şekilde çeşit, miktar bazında istikrarlı bir şekilde devamı için tütüne özgü ve AB’de uygulanan prim ve teşvik tedbirlerinin hayata geçirilmesi gerekmektedir.

2.1.7.2. Bakım-İşleme ve Tütün Mamulleri Endüstrisi

Teşvik kavramı, belirli ekonomik faaliyetlerin diğerlerine oranla daha fazla ve hızlı gelişmesini sağlamak amacıyla, kamu tarafından çeşitli yöntemlerle verilen maddi ve/veya maddi olmayan destek, yardım ve özendirmeler olarak tanımlanmaktadır. Buna göre, ekonomik teşviklerin temelinde, kaynakların, ülke ekonomisi açısından daha yararlı olduğu kabul edilen alanlara yönlendirilmesi yatmaktadır.

Günümüzde devletin en önemli görevlerinden birisini, ekonomik ve sosyal yapının iyileştirilmesine yönelik politikaların uygulanması oluşturmaktadır. Devletin; ekonomik istikrarın sağlanması, gelir dağılımı dengesizliğinin düzeltilmesi, bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması, toplam üretimin artırılması, kilit sektörlerde üretim artışının sağlanması, işsizliğin önlenmesi, özel sektörde sermaye birikiminin sağlanması, tekellerin önlenmesi, rekabet ortamının yaratılması ve ülke sanayiinin uluslararası rekabete açılması gibi amaçları mevcuttur. Bu amaçlara ulaşmak için ekonomiye doğrudan veya dolaylı müdahale edilmektedir. Bu müdahale araçları, vergi oranlarındaki değişiklikler, sermaye hareketleri ve faizlere müdahaleler ile sübvansiyonlar, destekleme alımları, tarife ve kotalar vb. şeklinde olabilmektedir.

Müdahale araçlarının birçoğunu içinde barındıran yatırımları teşvik sistemi, gelişmiş ya da gelişmekte olan bütün ülkelerde devletin ekonomik amaçlarını gerçekleştirmede kullandığı en önemli araçlardan birisidir. Teşvik tedbirlerinin etkili ve amacına uygun olması, devletin ekonomik ve sosyal hedeflerine ulaşmasında büyük kolaylıklar sağlayacaktır. Ülkemizde yatırım projelerine yönelik uygulanan destek sistemleri Hazine Müsteşarlığı tarafından yürütülmektedir. İlgili Kanun, karar, tebliğ ve genelgeler eliyle yürütülen ekonomik ve sosyal

istikrarı hedef alan “Yatırımlarda Devlet Yardımları” 2 konu başlığı altında toplanmaktadır: Bunlar;

- Ülkemizde yapılması tasarlanan tüm sabit yatırım projelerinin verimliliğinin artırılması ve yatırım maliyetinin düşürülmesi amacıyla ülke bazında uygulanan “Genel Teşvik Sistemi”

- Küçük ve Orta Boy işletmelere Yönelik olarak uygulanan “KOBİ Teşvik Sistemi”

a) Genel Teşvik Sistemi ve Uygulamaları

Türkiye’de 1913 yılından beri sistemli bir şekilde uygulanan genel teşvik sistemi, ekonomik gelişmelere paralel olarak büyük değişikliklere uğramıştır. Bu dönem içinde ekonomik, sosyal ve siyasi yönde yaşanan değişimlerin kamu politikalarını büyük ölçüde etkilemesi sonucunda, teşvik uygulamaları hem içerik hem de kapsam olarak büyük değişime uğramıştır.

Türkiye’de yatırımların teşviki, Kalkınma Planları ve Yıllık Programlar doğrultusunda, hazırlanan mevzuat ile yürütülmektedir. Bu çerçevede Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ve “1998 yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair” Bakanlar Kurulu Kararı’nda Devlet Yardımları “Teşvik Politikaları, yeni istihdam imkanları geliştirecek, küçük ve orta boy işletmeleri (KOBİ) destekleyecek, kalkınmada öncelikli yörelerin gelişmesine ve teknolojik ilerlemeye katkıda bulunacak ve Gümrük Birliğinin gerektirdiği rekabete uyumu sağlayacak şekilde uygulanacaktır.” şeklinde yer almaktadır. Kalkınma planı ve yıllık program hedeflerine uygun olarak hazırlanan teşvik mevzuatı ile bölgeler arası dengesizlikleri gidermek, sermayeyi tabana yaymak, istihdam yaratmak, katma değeri yüksek, ileri ve uygun teknolojileri kullanmak ve uluslararası rekabet gücünü sağlamak için yatırımların uluslararası yükümlülüklerimize aykırılık teşkil etmeyecek şekilde teşviki, yönlendirilmesi ve desteklenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla hazırlanan 10.06.2002 tarih ve 2002/4367 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları ve Yatırımları Teşvik Fonu Esasları Hakkında Karar 09.07.2002 tarih ve 24810 sayılı Resmi Gazete’de, Bu Karara istinaden düzenlenen 2002/1 sayılı Tebliğ ise 30.07.2002 tarih ve 24831 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Hazine Müsteşarlığı tarafından teşvik belgeli yatırımlara sağlanacak destek unsurları şunlardır:

(1) Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu İstisnası

Teşvik belgesi kapsamındaki makine ve teçhizat ithalatı, yürürlükteki İthalat Rejimi Kararı gereğince ödenmesi gereken Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu’ndan istisnadır.

Daha önce teşvik belgesi kapsamında uygulanan hammadde, ara malı ve işletme malı ithalatı teşvik belgesi kapsamında uygulanmamaktadır.

(2) Katma Değer Vergisi İstisnası

25/10/1984 tarihli ve 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanununun 13 üncü maddesinin değişik (d) bendi gereğince, teşvik belgesini haiz yatırımcılara teşvik belgesi kapsamında yapılacak makine ve teçhizat ithal ve yerli teslimleri Katma Değer Vergisinden istisnadır. Aynı hüküm teşvik belgesinin veya teşvik belgesi kapsamı makine ve teçhizatın devir işlemlerinde de uygulanır.

(3) Bütçe Kaynaklarında Kredi Tahsisi

Bütçeden;

- a) Araştırma-geliştirme yatırımları,
- b) Teknoloji geliştirme bölgelerinde yapılacak yatırımlar,
- c) Çevre korumaya yönelik yatırımlar,
- d) Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu veya TÜBİTAK tarafından belirlenen öncelikli teknoloji alanındaki yatırımlar,
- e) Bölgesel gelişmeye yönelik yatırımlar,
- f) Organize Sanayi Bölgelerine taşınacak yatırımlar
- g) Kalkınmada Öncelikli Yörelerde yapılacak tarımsal sanayi, imalat sanayi ve madencilik yatırımları için yatırım ve/veya işletme kredisi, için belirtilen esaslar çerçevesinde kredi tahsisi yapılabilmektedir.

b) KOBİ Teşvik Sistemi ve Uygulamaları

Ülke gayri safı milli hasılası, istihdam ve ihracat üzerinde önemli payı olan küçük ve orta ölçekli işletmeler sağladıkları bu katkılardan dolayı ekonomik ve sosyal amaçlı kamu politikalarının önemli uygulama alanlarından biri haline dönüşmüştür. KOBİ'lerin takip edilen kamusal politikalarda önemli yer tutmasında, ekonomik büyüme ve istikrar yanında sosyal yapıdaki aksaklıkların giderilmesinde oldukça etkili olmaları büyük rol oynamaktadır.

2.1.7.3. Mevzuat Bilgileri

Küçük ve orta ölçekli işletmelerin kalkınma planları ve yıllık programlarda öngörülen hedefler ile Avrupa Birliği normlarına ve uluslararası anlaşmalara uygun olarak desteklenmelerini, uluslararası düzeyde rekabet edebilmelerini teminen üretim, kalite ve standartlarını artırmalarını, istihdam yaratmalarını sağlamak amacıyla desteklenmektedir. KOBİ'ler genel teşvik mevzuatından ayrı olmak üzere 21/12/2000 tarih ve 2000/1822 sayılı

Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Yatırımlarında Devlet Yardımları Hakkında Karar ve 2001/1 sayılı Tebliğe göre teşvik edilmektedir . Bu karar ve tebliğ ile;

- a) İmalat (çırçır ve entegre olmayan paketlenme yatırımları hariç)
- b) Tarımsal sanayi (tarım ürünlerini işleyerek değerlendiren ve/veya pazara hazırlamaya yönelik faaliyette bulunan her türlü tarım işletmeleri ile soğuk hava depoları dahil)
- c) Turizm (konaklama tesisleri)
- d) Eğitim
- d) Sağlık
- e) Madencilik
- f) Yazılım geliştirme yatırımları KOBİ olarak değerlendirilmektedir.

KOBİ teşvik sisteminde de KDV istisnası, Gümrük muafiyeti ve Bütçeden kredi tahsisi destek unsurları uygulanmaktadır. Yıllar itibariyle tütün ve tütün mamulleri sektöründe düzenlenen teşvik belgelerinin dağılımı ve yıllar itibariyle tütün ve tütün mamulleri sektöründe yabancı sermayeli firmalar için düzenlenen teşvik belgelerinin dağılımı Tablo 39 ve 40’da gösterilmiştir.

Tablo 39 : Yıllar İtibariyle Tütün ve Tütün Mamulleri Sektöründe Düzenlenen Teşvik Belgelerinin Dağılımı							
Bölgeler	Yıllar						
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Ege	4		2	1	1	2	1
Karadeniz	-	-	-	-	-	1	-
Diğer Bölgeler	-	-	-	-	-	-	-
Kaynak: Hazine Müsteşarlığı							

Tablo 40 : Yıllar İtibariyle Tütün ve Tütün Mamulleri Sektöründe Yabancı Sermayeli Firmalar İçin Düzenlenen Teşvik Belgelerinin Dağılımı							
Ana Mallar	Yıllar						
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Ege	2	2	2	3	4	2	3
Karadeniz	-	-	-	2	-	-	-
Akdeniz	-	-	-	-	1	-	-
Diğer Bölgeler	-	-	-	-	-	1	-
Kaynak: Hazine Müsteşarlığı							

2.1.8. Sektörün Rekabet Gücü

Tütün sektörünün bugün itibariyle başta ABD olmak üzere AB ve diğer ülkeler ile rekabet etme şansı zayıftır. Bunun başlıca nedenleri;

- Üreticinin; temsilcisi konumundaki örgütlerin fiziki yapı, mali güç, kalifiye personel yetersizliği gibi nedenlerden dolayı sektörde gerek ulusal ve gerekse uluslararası ölçekte etkin ve yaygın bir şekilde faaliyet gösterememesi,

- Üreticiye verilen tarımsal desteklerin, tütün üretimini koruyacak ve geliştirecek mahiyetten uzak olması,

Şeklinde özetlenebilir.

Bu olumsuzluğu kısmen bertaraf eden dolayısıyla tütün sektörünün rekabet gücünü artıran ve koruyan önemli bir unsur, 4629 sayılı Kanunun Geçici 1 inci maddesine kapsamında mülga tütün fonu adı altında yaprak tütün ithalatından alınan 3.000 ABD Doları/ton ödeme ile gümrük vergisidir. Bu iki koruyucu faktör kaldırıldığı takdirde Türkiye’de şark tipi tütün üretimi ciddi manada olumsuz etkilenecektir. Virginia ve Burley tütün üretiminde ise, yoğun bir emek sonunda ulaşılan üretim sonlandırılacak, yapılan tüm yatırımlar atıl kalacak ve tamamen dışa bağımlı hale gelmemiz kaçınılmaz olacaktır.

Üretici örgütleri etkin bir şekilde faaliyet gösterecek her türlü imkanlara kavuşturulmadan, AB ülkelerinde uygulanan prim ve diğer teşvik tedbirleri hayata geçirilmeden, sektörün diğer ülkelerle rekabet etme şansı çok zayıftır. Hukuki düzenlemeler yapılarak, mülga tütün fonu adı altında elde edilen gelirin bir bölümünden üreticilere prim verilmesi ve ihracata dönük üretimin araştırma-geliştirme çalışmalarına aktarılması Türk tütüncülüğü açısından faydalı olacaktır.

28.5.1986 tarih ve 3291 sayılı “1211 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu, 3182 sayılı Bankalar Kanunu, 2983 sayılı Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkında Kanun, 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu, 7.11.1985 Tarihli ve 3238 sayılı Kanun, 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununda Değişiklik Yapılması ve 1177 sayılı Tütün Tekeli Kanununun Bazı Maddelerinin Yürürlükten Kaldırılması ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi Hakkında Kanun”un 17 nci maddesinin son fıkrası ile; “Tütün ve tütün mamullerinin üretimi, ithalatı ve satışı ile ekici tütünlerinin borsalarda veya yazılı sözleşme yapılarak satılabilmesine ilişkin usul ve esaslar ve üretilen tütün mamullerinde kullanılan tütün cinslerine göre fon alınması ve bu fonun kullanma usul ve esasları Bakanlar Kurulunca tespit edilir. Bu fonun denetimi Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu tarafından yapılır.” hükmü getirilmiştir.

Tütün fonu, Virginia, Burley ve vasıflı şark tipi tütün ekiminin iyileştirilmesi, geliştirilmesi, tütün ekicilerinin desteklenmesi ve eğitilmesi, tütün borsasının kurulması, tütün üretici kooperatiflerinin finansmanı, sektörcce kurulacak hangar ve kurutma tesisi gibi yatırımların, ülke dışında Türk tütününden mamul fabrikalarının kurulması, TEKEL’in modernizasyonu ve özelleştirilmesi, Türkiye’de üretilen sigara ve diğer tütün mamullerinin ihracatının desteklenmesi amacıyla uygulamaya konulmuştur. Ancak elde edilen fon gelirlerinin çok az bir miktarı bu amaçlar için kullanılmıştır.

21.02.2001 tarih ve 4629 sayılı “Bazı Fonların Tasfiyesi Hakkında Kanun” ile 28.5.1986 tarihli ve 3291 sayılı Kanunun 17 nci maddesinin ikinci fıkrasında yer alan “.... üretilen tütün mamullerinde kullanılan tütün cinslerine göre fon alınması ve bu fonun kullanma usul ve esasları” ve “Bu fonun denetimi Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu tarafından yapılır.” ibareleri yürürlükten kaldırılmıştır. Aynı Kanunun Geçici Madde 1-A maddesinde de; “Bu Kanun ile yürürlükten kaldırılan fonların gelirlerine ilişkin olarak; Bu konularda yeni bir düzenleme yapıncaya kadar; 28.5.1986 tarihli ve 3291 sayılı Kanunun 17 nci maddesi uyarınca yabancı tütün ve sigaralardan ithalat sırasında mülga Tütün Fonu adına alınan paralar, bu Kanunla yürürlükten kaldırılan hükümler çerçevesinde tahsil edilmeye devam edilir ve doğrudan bütçeye gelir yazılır.” hükmü konmuştur.

Halen, tütün ve tütün mamullerinin ithalatında 3.000 \$/ton ve paket başına 0,40 \$’lık “mülga Tütün Fonu” kesintisi tahsilat şeklinde yapılmakta olup, doğrudan Bütçe’ye gelir olarak aktarılmaktadır. Bu rakamın 2005 yılı için 150 milyon ABD Doları civarında gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

Tütün mamulleri sektöründe yasal ithalat yapma imkanı olmakla birlikte uygulamada son 5 yıl içerisinde ülke içinde satış amacıyla ithalat gerçekleşmemiştir. Bunun nedeni ise hukuki ve ekonomik kısıtlamaların bulunmasıdır. (Sigara ithal edebilmek için ise marka bazında 2005 yılı için bir milyar altıyüz milyon adet sigara üretme şartı bulunmaktadır. Bununla birlikte sigara için 0,40 ABD Doları/paket mülga tütün fonu ve ayrıca gümrük vergisi ödenmesi gerekmektedir.) Bu şartlarda sigara ithal ederek piyasada rekabet etmek çok zordur.

Türkiye’de yeterli miktarda ve özellikle Virginia ve Burley tütünü üretilmemesi, homojenize tütün ve şişirilmiş tütün tesisi bulunmaması nedeniyle 2004 yılında 66.400 ton Virginia ve Burley tütünü, homojenize tütün ve şişirilmiş tütün ithalatı gerçekleşmiş olup, karşılığında 239,3 milyon ABD Doları ödenmiştir. Aynı yıl şark tipi tütüne olan ani talep nedeniyle iç piyasada bulunamayan şark tipi tütünden 1.200 ton ithalat yapılmıştır. Sektör üretim ve pazarlama olarak içe dönük durumda olup, sınırlı miktarda mamul ürün ihracatı gerçekleşmektedir. Türkiye’de yetiştirilen Virginia ve Burley üretimine ağırlık verilmesi ve üretim maliyetinin düşürülmesi hususunda gerekli çalışmaların yapılması gerekmektedir. Sektörün dünya ile rekabet gücü geliştirilmeden fon ve vergiler kesinlikle kaldırılmamalıdır.

2.1.9. Diğer Sektörler ve Yan Sanayi İle İlişkiler

Tütün yetiştiriciliği şark tipi tütünlerde tamamen aile üretimi şeklinde gerçekleşmekte, yetiştiricilik aile içi iş gücüne dayanmaktadır. Virginia ve Burley tipi tütün yetiştiriciliği kurutma aşaması hariç yoğun iş gücüne dayanmakta olup, kurutma devresinde kullanılan fırın ve hangarlarla ilgili malzemeler büyük oranda ithal edilmektedir. İşleme-bakım evresinde makineli işleme ve bakım olmakla birlikte ağırlıklı olarak iş gücüne dayalı gerçekleşmektedir. Büyük boyutlu yapraklarda makineli işleme gerçekleşmekte ve damar alma işlemi uygulanmaktadır. Tütün işleme tesislerinde kullanılan makinelerin büyük bölümü ithal edilmektedir.

Tütün mamulleri endüstrisinde kullanılan makine ve ekipmanların üretim hattında kullanılanları ithal edilmekte, yardımcı tesislerde kullanılan makine ve ekipmanın bir kısmı ise Türkiye’de üretilmektedir. Yan sanayi ile ilişkiler sınırlı miktarda olup, makine ve ekipmanlarda kullanılan yedek parçaların bir kısmı ülke içinden temin edilmektedir. Tütün mamulleri endüstrisi, ihtiyaç duyduğu hammaddeyi tütün ticareti yapan firmalardan veya ithalat yoluyla sağlamaktadır.

Sigara ve diğer tütün mamullerinde kullanılan tütün harici malzemelerin bir kısmı Türkiye’de faaliyet gösteren firmalardan bir kısmı ise kalite ve ekonomik nedenlerle ithal

edilmektedir. Sektörde faaliyet gösteren firmaların bu malzemeleri ülke içinde üretim yapan firmalardan temin etmesi, üretim yapan firmaların da kalite, fiyat ve miktar olarak ihtiyaca uygun malzeme üretimine yönelmesi ülke ekonomisi açısından faydalı olacaktır.

2.1.10. Mevcut Durumun Değerlendirilmesi

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde tütün ve tütün mamulleri sektöründe gözlenen başlıca gelişmeler aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

2.1.10.1. Mevzuat Düzenlemeleri

- 03.01.2002 tarih ve 4733 sayılı “Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğünün Yeniden Yapılandırılması ile Tütün ve Tütün Mamullerinin Üretimine, İç ve Dış Alım ve Satımına, 4046 Sayılı Kanunda ve 233 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” 09.01.2002 tarih ve 24635 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Anılan Kanun ile, Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğünün yeniden yapılandırılması, Tütün, Tütün Mamulleri ve Alkollü İçkiler Piyasası Düzenleme Kurumunun (TAPDK) kurulması, anılan Kurumun görev ve yetkilerinin düzenlenmesi, tütün ve tütün mamullerinin Türkiye’de üretimi, iç ve dış alım ve satımı hususlarının düzenlenmesi amaçlanmıştır. 4733 sayılı Kanunun, sektörün düzenlenmesi, denetlenmesi hususlarında yetersiz kaldığı görülmüştür.

- Bu bağlamda, Tütün, Tütün Mamulleri ve Alkollü İçkiler Piyasası Düzenleme Kurulu Başkan ve üyeleri 20.07.2002 tarih ve 24821 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 2002/4378 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla atanmıştır. Kurulun, 23.07.2002 tarihinde yapılan ilk toplantısıyla, tütün, tütün mamulleri ve alkollü içkiler piyasasını düzenleme ve denetlemekle görevli ve yetkili TAPDK faaliyete başlamıştır.

- 04.12.2002 tarih ve 24956 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Tütün Üretimi, Üretici Tütünlerinin Pazarlanması, İç ve Dış Ticareti, Denetimi ve Tütün Ekspertizi ile İlgili Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” yürürlüğe girmiştir.

- İlk defa 2003 yılında yazılı sözleşme esasına göre alım-satımın esasları TAPDK tarafından belirlenmiştir. 2004 ve 2005 ürün yılları için de TEKEK ve diğer alıcı firmalar TAPDK’dan temin ettikleri tip sözleşme ile üreticilerle anlaşmışlardır.

- 10.04.2003 tarihli ve 25075 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Tütün Mamulleri İle İlgili Fabrikaların Kurulmasına, Bu Mamullerin Üretimine, İç ve Dış Ticareti ve Denetlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar hakkında Yönetmelik” yürürlüğe girmiştir.

- 10.09.2004 tarih ve 25579 Resmi Gazete’de yayımlanan “Nargilelik Tütün Mamulünün Etiketlenmesinde ve Tüketim Yerlerinin İşletilmesinde Uyulması Gerekli Hususlar Hakkında Tebliğ” yürürlüğe girmiştir.

- 06.01.2005 tarihli 25692 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Tütün Mamullerinin Zararlarından Korumaya Yönelik Üretim Şekline, Etiketlenmesine ve Denetlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” yürürlüğe girmiştir. Anılan Yönetmelik, tütün mamullerinin üretimi, paketlenmesi ve piyasaya arzına yeni uygulamalar getirmiştir.

- 12.10.2005 tarih ve 25964 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Sarmalık Kıyılmış Tütün Mamulünün Üretilmesinde, Ambalajlanmasında, Etiketlenmesinde ve Piyasaya Arz Edilmesinde Uyulması Gerekli Hususlar Hakkında Yönetmelik” yürürlüğe girmiştir.

- Tütün mamullerinin piyasa gözetim ve denetimini sağlamak amacıyla “Tütün Mamullerinin Piyasa Gözetimi ve Denetimine Dair Yönetmelik” taslağı hazırlanmış ve görüş için ilgili kurumlara ve firmalara gönderilmiştir.

- 10.08.2004 tarihinde şark tipi tütün kullanım oranlarına göre sigaradan maktu ÖTV alınmasına başlanmış ve 28.07.2005 tarihinde son verilmiştir. Bu süre zarfında marka bazında satışlarda ciddi dalgalanmalar gözlenmiştir. Türkiye’de yüzde yüz şark tipi sigara tüketim miktarında %30 düşüş gerçekleşmiş, şark tipi tütün kullanım oranı yüksek olan sigara satışları artmıştır. Bu nedenle şark tipi tütün kullanım miktarında ise %10 artış olmuş, Türkiye ve diğer ülke menşeli şark tipi tütün ithal edilmiştir.

- Dünya Sağlık Örgütü Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi Türkiye tarafından 25.11.2004 tarih ve 5261 sayılı Kanun ile kabul edilmiş, 30.11.2004 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Anılan Sözleşme milletlerarası sözleşme niteliğinde olduğundan Bakanlar Kurulu Kararı olarak 25.12.2004 tarih ve 25681 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmış ve kırkinci ülkenin onayını izleyen doksanıncı gün olan 27.02.2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kapsamda Sağlık Bakanlığı tarafından Ulusal Tütün Kontrol Programı hazırlama çalışmaları başlatılmış olup, program tamamlanma aşamasına gelmiştir.

2.1.10.2. Sektördeki Gelişmeler

a) Tütün Yetiştiriciliği, İşleme-Bakımı

- 4733 sayılı Kanun tütün üretiminde yazılı sözleşme esası veya sözleşme dışı olmak üzere iki yöntem öngörmüştür. Destekleme alımlarını kaldırarak yazılı sözleşme esası veya açık artırma yöntemini getirmiştir.

Yazılı sözleşme esasına göre alım-satım konu üretici tütünlerin nevi fiyatları, tütün mamulleri üreticileri ve/veya tüccarlar ile üreticiler ve/veya temsilcileri arasında varılan

mutabakata göre belirlenmesi esası getirilmiştir. Ancak, 4 yıllık uygulama neticesinde üretici örgütlerinin çeşitli yetersizliklerden dolayı etkin olamaması nedeniyle bu sistemin pek sağlıklı işlemediği, yeterli bütçesi olmayan üreticinin nevi fiyatları belirlenirken çok fazla söz sahibi olamadığı görülmektedir.

Sözleşme dışı üretilen tütünlerin tütün satış merkezlerinde açık artırma yöntemi ile alınıp satılması öngörülmüştür. Ancak, anılan yöntem, üreticilerin tütün satış merkezlerinde alım-satımına sunulmak üzere tütün üretmemesi, ilgili Yönetmelikte belirlenen gerçek ve tüzel kişilerden hiç birinin tütün satış merkezi kurmaması, alıcıların yazılı sözleşme esasını tercih etmesi ve önemlisi açık artırmalı satışlar neticesinde alıcısı çıkmayan tütünleri satın alacak bir kuruluşun (Müdahil Kurum) bulunmaması nedeniyle işlerlik kazanamamıştır.

Tütün satış merkezlerinin kurulması için gerekli şartların oluşmaması ve ihtiyaç duyulması halinde, ilgili Yönetmelikte, gerekli görülen yerlerde “Kataloğa Dayalı Açık Artırma Yöntemi”nin uygulanması öngörülmektedir. TAPDK, sözleşme dışı üretilen tütünlerin pazarlanmasında boşluk yaşanmaması için 2002, 2003 ve 2004 ürün yıllarında Kataloğa Dayalı Açık Artırma Yöntemi ile tütünlerin pazarlanmasını sağlamıştır. TAPDK denetiminde açık artırma yöntemi ile satılan tütün, toplam tütün üretiminin %1,5’i civarında gerçekleşmiştir.

- Yetiştirildikleri bölgelerde üreticinin tarımdan vazgeçmesi nedeniyle yeterli miktarlarda üretilemeyen tütün çeşitlerinin, talep edilmeyen çeşitlerin üretildiği ve potansiyel üretici ile arazinin bulunduğu diğer bölgelerde deneme üretimlerine ağırlık verilmiştir. TAPDK’nın izin ve gözetimi altında özellikle Tokat, Amasya, Çanakkale, Adıyaman ve Hatay illerindeki üretim merkezlerinde deneme üretimleri yapılmıştır. Çanakkale, Tokat ve Amasya illerinde yapılan Yunan Basması deneme üretimlerinden çok iyi verim alınması neticesinde yaygın üretime geçilmiştir. Diğer illerde de deneme üretimlerine devam edilmektedir.

- Virginia ve Burley tipi yabancı menşe tütün üretimi, toplam tüketimin %10’u civarında gerçekleşmektedir. Sigaradaki şark tipi tütün kullanım oranına göre alınan maktu ÖTV’den vazgeçilmesi ile önümüzdeki yıllarda ithal edilen yabancı menşe tütün miktarında artış olacağı tahmin edilmektedir.

- AB üyesi ülke üreticileri ile mukayese edildiğinde üreticimizin kilogram başına eline geçen fiyatın düşük olduğu ve geçmiş yıllara göre reel gelirin azaldığı görülmektedir.

- Türkiye, tütün işleme tesisi olarak şark tipi ve yabancı menşeli tütün üretiminin tamamını işlemek için gerekli işleme kapasitesinin 3 katı nispetinde kapasiteye sahiptir.

Sektörde faaliyet gösteren Alliance One, Socotab, TTL Tütün, Türkiye Tütünleri, Öz -Ege, Sunel, Sarper ve Borovalı şirketleri redrying üniteleri de dahil yeni tesisler yaparak son teknolojileri kullanmak sureti ile işleme kapasitelerini arttırmışlardır.

b) Tütün Mamulleri Endüstrisi

- BAT, EUROPEAN ve IMPERIAL firmaları sigara sektöründe, ŞERBETLİ, SELAR, SMYRNA ve İMEKS firmaları aromalı nargilelik tütün mamulleri sektöründe üretim izni alarak faaliyete başlamışlardır. BOROVALI firması natürel nargilelik tütün mamulü, ORİENT ve BOĞAZIÇI firmaları ise sarmalık kıyılmış tütün mamulü sektöründe faaliyete geçmek amacıyla fabrika kurma izni almıştır.

- TEKEL, PHILSA ve JTI firmaları üretim kapasitelerini artırmış, yeni kurulan BAT, EUROPEAN ve IMPERIAL firmaları da üretim iznini müteakip kapasite artışına gitmişlerdir.

- 2002 yılında TEKEL'e bağlı İzmir Sigara Fabrikası kapatılmıştır.

- 2003 yılında TEKEL'in sigara bölümünün özelleştirilmesi için yapılan ihaleye, JTI firması tarafından verilen 1,15 milyar ABD Doları tutarındaki teklif yetersiz bulunarak ihale iptal edilmiştir. 2005 yılında yapılan ikinci ihalede ise hiçbir firma teklif vermemiştir.

- TEKEL A.Ş.'ye bağlı TEKA, Sigara Sanayi İşletmeleri A.Ş.'ne ait puro markaları ve puro üretimine ilişkin varlıklar ile ilgili ihale, 1.325.000 ABD Doları'na CHE Tütün, Tütün Mamulleri Alkollü İçecekler Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.'ne yapılmıştır. Satış sözleşmesi ise Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı ile İstanbul Tütün Mamulleri Sanayi ve Ticaret A.Ş. arasında 31.10.2005 tarihinde imzalanmıştır.

- Sigara ve diğer tütün mamulleri piyasasında tekel yapısının yerini rekabet ortamı almıştır.

- Sektörde, aromalı nargilelik tütün mamulleri ilk defa yerini almıştır.

- Şark tipi sigara tüketimi azalmış, Amerikan blend tipi sigara tüketimi ise artmıştır. Amerikan blend sigaralarda kullanılan şark tipi tütün kullanım oranı önce artmış, şark tipi tütün kullanımına göre maktu vergi uygulamasının kalkması ile tekrar düşüş eğilimine girmiştir.

- Değişen tüketici tercihleri ve en ucuz sigara fiyatının 1,50 YTL'ye yükselmiş olması nedeniyle filtresiz sigara satışı durma noktasına gelmiştir.

- Şark tipi sigara harmanlarında da kullanılmaya başlanan ve giderek kullanımı artan homojenize (reconstitue) tütünün Türkiye'de imaline imkan sağlamak amacıyla TEKEL tarafından Kütahya'da bir homojenize (reconstitue) tütün üretim tesisi kurulması planlanmış ama gerçekleştirilememiştir.

2.2. Sektörün Dünyada (OECD, DTÖ, Ülkeler) ve AB Ülkelerindeki Durumu AB’de Tütün Üretimi

Dünya tütün üretiminin yaklaşık %5’ini karşılayan ve bu oranla en büyük beşinci üretici konumunda olan AB, kendi üretiminin yarısından fazlasını ihraç etmektedir. Buna karşılık dünya üretiminin %9’luk kısmını ithal ettiğinden, dünyanın en büyük tütün ithalatçısı durumundadır. Birlik içindeki üretimin %85’i İtalya, Yunanistan ve İspanya’da gerçekleştirilmektedir. İngiltere, Hollanda ve Almanya ise tütün mamulleri üretiminde dünyada söz sahibi ülkelerdir.

Tütün üreticileri, sınırlı makineleşmenin ve yüksek maliyetlerin olduğu küçük işletmelerde üretim yapmaya çalışmakta, AB yardımları olmadan makul bir yaşam sürdürememektedir. Sübvansiyon olarak verilen primler üreticilerin, tütün üretiminden kazandıkları gelirin yaklaşık %75’ini oluşturmaktadır.

AB’de tütün üretimi 1970’ten beri Ortak Piyasa Düzeni kapsamına alınmıştır. Tütün piyasası ilk olarak 1992 yılında, daha sonra 1998 ve 2004 yıllarında bütçe sınırları dahilinde düzenli gelir desteği sağlamak, piyasa ihtiyaçlarına karşılık vermek ve üretimin değerini artırmak için reforma uğramıştır. Yapılan reformlarla üreticilerin gelir seviyelerinin yükseltilerek sübvansiyonların tedricen azaltılmasının yanı sıra, sektörden gönüllü ayrılımlar ve alternatif ürünlere geçişler de özendirilmiştir.

2.2.1. Tütün Ortak Piyasa Düzeni (TOPD)

İşlenmemiş tütünde Ortak Piyasa Düzeni ilk olarak 727/70 (EEC) No’lu Konsey Tüzüğü ile düzenlenmiş, ancak süreç içindeki reformlarla bu yönetmelik yürürlükten kaldırılmış, 2075/92 (EEC) No’lu Konsey Tüzüğü ile TOPD yeniden düzenlenmiştir. 2848/98 (EC) No’lu Komisyon Tüzüğü ile 2075/92 (EEC) No’lu Konsey Tüzüğü’nün uygulama kuralları geliştirilmiştir.

2075/92 (EEC) No’lu Konsey Tüzüğü’nün ana unsurları şunlardır:

2.2.2. Prim Sistemi

TOPD kapsamında AB’de üretimi yapılan 74 tütün menşe 8 grupta sınıflandırılmıştır. Her grup için farklı bir prim tespit edilmiştir. Prim miktarı 2,15-4,13 Euro/kg aralığında değişmektedir. Ortalama 7.800 Euro/hektara tekabül eden 2.900 Euro/ton prim verilmektedir.

1999’dan beri, üreticilere ödenen prim sabit kısım ile değişken kısımdan (ürünün kalitesine göre primin %30 ile %45’i arasında) oluşmaktadır. Prim miktarından tütün fonu ve üretici gruplarına yardım (1999’dan itibaren) için kesintiler yapılmaktadır. Kaliteyi, çevre

korunmasını ve yönetmeliğe uyumu geliştirme faaliyetlerini finanse etmeleri için üretici gruplarına verilen özel yardım, primin %2'si oranındadır.

2.2.3. Üretimi Yönlendirme ve Sınırlama Önlemleri (Garanti Eşiği ve Kota Sistemi)

Konsey, hasat başına genel bir garanti eşiği ve bu miktar içinde her bir grup ve her bir üretici Üye Devlet için ayrı ayrı garanti eşikleri tespit etmiştir. Birliğe yeni katılan 10 ülke içerisinde tütün üreticisi olan ülkeler de dahil edildiğinden garanti eşikleri, 348.508 tondan (1999), 402.953 tona (2005) çıkarılmıştır. Yeni katılan ülkelere, Polonya'ya 37.933 ton, Macaristan'a 12.355 ton, Slovakya'ya 1.715 ton ve G. Kıbrıs Rum Yönetimi'ne 350 ton olmak üzere toplam 52.353 ton garanti eşiği verilmiştir.

Garanti eşiklerine uyulmasını sağlamak için Konsey “Üretim Kotaları Rejimi” getirmiştir. Üye Devletlerde menşe kotaları, üretici grupları ve bireysel üreticiler arasında en son hasattan önceki üç yılda ilk işleme sanayisine verdikleri ortalama tütün miktarıyla orantılı olarak dağıtılmaktadır. Esnekliğe olanak tanımak için, üreticiler Üye Devlet sınırları dahilinde kotaları alıp satabilmektedir.

Toplam ulusal garanti eşiğinin %0,5'i ile %2'si arasında belirlenebilecek bir ulusal üretim kotası rezervi de Üye Devletler için bir seçenek olarak bulunmaktadır. Her üye ülke, eşik miktarları bütçeyi etkilemeyecek şekilde bir menşe grubundan diğerine aktarım yapabilir. Bu önlem, üretimin piyasada daha çok talep gören ve daha iyi fiyatlara satılan menşelere kaymasına olanak tanımaktadır.

2848/98 (EC) No'lu Komisyon Tüzüğü ile üretim sözleşmeleri için tasarlanan “Açık Arttırma Usulü” uygulaması hayata geçirilememiştir. Çünkü üretici Üye Devletlerin çoğunda, ilk işlemecilerin bulunmaması gerçek bir rekabete olanak tanımamaktadır. Yeterli sayıda ilk işlemecinin bulunduğu ve rekabetin yapılabileceği Üye Devletlerde de, küçük işlemeciler büyük işlemecilerle rekabet edemeyeceklerinden programa itiraz etmişlerdir.

Gönüllü olarak sektörden ayrılmaya karar veren üreticiler, “Kota Geri Alım Programı” vasıtasıyla kotalarını AB'ye satabilmekte, ulusal garanti eşikleri buna uygun olarak düşürülmektedir.

2.2.4. Topluluk Tütün Fonu ve Üretimi Dönüştürme Önlemleri

TOPD, bir “Topluluk Tütün Fonu” kurulmasını ve üreticilere verilen primlerden yapılacak belli oranlardaki kesintilerle finanse edilmesi öngörülmüştür. Bu Fon 2002 yılından önce tütün menşeleri ve üretim yöntemleri konularında tarımsal araştırmaları ve tütün tüketiminin zararlı etkileri hakkında kamusal bilinci yükseltme amaçlı bilgilendirme

eylemlerini finanse etmek amacıyla kullanılmış, 2003 yılından itibaren ise, tarımsal araştırma bölümü 6 ncı çerçeve programına aktarılmıştır. Ayrıca, Fon ile kotalarını geri alım programı dahilinde satmış tütün üreticilerinin, başka alanlardaki istihdamlarının ve diğer ürün ve faaliyetlere geçiş olanaklarını araştıran çalışmalar finanse edilmektedir.

2003 yılından itibaren Üye Devletler, tütün üreticilerinin diğer ürün ve faaliyetlere yönlendirilmesi için ulusal programlar koyabilmektedir. Tütün sektörünü terk eden ve kotalarını geri alım programında satan bireysel üreticiler, dönüşüm için bireysel projeler (diğer ürünlere geçmek, çeşitlendirme eğitimi yapmak, kaliteli ürünlerin pazarlaması için altyapı kurmak gibi) sunabilmektedir.

2.2.5. Üçüncü Ülkelerle Ticaret Rejimi

Ticaret rejimi şu unsurları içerir:

Çeşit ve türe bağlı olarak değişen oranda ortak gümrük vergisi ithalat değerinin %11,2'si ile %18,4'ü (minimum 22 Euro ile maksimum 56 Euro/100 net kg) arasında değişmektedir.

İki taraflı veya tek taraflı tarife tercihleriyle ilgili olarak AB; Afrika, Karayip ve Pasifik ülkeleri ve Myanmar (Birmanya) ve Andean/Orta Amerika grubu hariç en az gelişmiş ülkelere ithalatta sıfır gümrük vergisi, Meksika, Güney Afrika ve diğer en az gelişmiş ülkelere indirimli gümrük vergisi uygulamaktadır. Moldova, Bulgaristan ve Romanya ise tercihli ithalat kotası içinde indirimli gümrük vergisinden yararlanmaktadırlar.

Dünya Ticaret Örgütü düzeyinde tercihli ithalat kotaları ve ihracat destekleri bulunmamaktadır.

2.2.6. AB Tütün Ortak Piyasa Düzeninde Yapılan Son Değişiklikler

Birliğe son üye olan 10 ülkenin katılımı öncesinde 29 Nisan 2004 tarihli AB Resmi Gazetesinde yayımlanarak yürürlüğe giren 864/2004 No'lu Konsey Tüzüğü ile Ortak Tarım Politikası kapsamındaki doğrudan yardım programlarının kuralları değiştirilmiş, çiftçiler için bazı destek programları oluşturulmuştur.

1782/2003 (EC) No'lu Konsey Tüzüğü doğrultusunda hazırlanan bu tüzükle; Ortak Piyasa Düzeni yardımları, doğrudan üretim yardımından “Tek Çiftlik Ödemesi” ne geçiş şeklinde değiştirilmiştir. Üretimden bağımsız olarak verilecek olan yardımlar 2010 yılından itibaren tamamen uygulanacaktır. Fakat, üye ülkeler 2006 yılından itibaren 4 yıllık bir geçiş süresi seçeneğini de seçebileceklerdir. Bu sürede, tütün için eski sistem kapsamındaki doğrudan yardımın en azından %40'ı tek çiftlik ödemesine tahsis edilecek, kalan %60'lık bölüm ise tütün yetiştiricileri için üretim yardımı olarak geçiş döneminde (2006-2009) devam

edebilecektir. Üye devletler isterlerse 2006 yılından itibaren tütün üretim yardımlarının tamamını tek çiftlik ödemesi sistemi içerisinde yapabileceklerdir.

2010 yılından itibaren ise tütün sektörüne yapılan toplam yardımın yarısı (484 milyon Euro), kırsal kalkınmanın parçası olarak tütün yetiştirilen alanlarda yeniden yapılanma programları için tahsis edilecektir.

Tütün konusunda benimsenen bu son değişiklik ile 2006 yılından itibaren, 2075/92 (EEC) No'lu Konsey Tüzüğü'nün prim sistemi ve üretim kotası konularına işaret eden bazı başlıklarının fesh edilmesi beklenmektedir.

Yeni Üye Devletler, katılımdan sonra, müktesebatı ("acquis communautaire") uygulama ya da tütün desteğini ve tüm diğer tarım ürünlerine yapılan destekleri basitleştirilmiş bir yöntemle (hektar başına sabit fiyatlı yardım) ödeme yollarından birini seçme olanağına sahip olmuşlardır. Polonya ve Kıbrıs bu basitleştirilmiş ödeme sistemini tercih etmiştir.

2.2.7. Avrupa Birliği Tütün Ortak Piyasa Düzeni Mevzuatı

2.2.7.1. Temel Mevzuat

- 2075/92 (ECC) No'lu işlenmemiş tütün ortak piyasa düzenine ilişkin 30.06.1992 tarihli Konsey Tüzüğü,
- 1782/2003 (EC) No'lu Konsey Tüzüğü'nü değiştiren ve yeni üye olan ülkelerin Ortak Tarım Politikası altında doğrudan destek planları için ortak kurallar oluşturma ve çiftçiler için belirli destek planları kurma ile ilgili 864/2004 (EC) No'lu 29.04.2004 tarihli Konsey Tüzüğü,
- 2077/92 (EEC) No'lu tütün sektöründeki branşlararası kuruluşlar ve anlaşmalar ile ilgili 30.06.1992 tarihli Konsey Tüzüğü.

2.2.7.2. Uygulama Mevzuatı

- 2848/98 (EC) No'lu işlenmemiş tütün sektöründe prim programı ve üretim kotaları ile üretici gruplarına verilen özel yardım ile ilgili 2075/92 (EEC) No'lu Konsey Tüzüğü'nün uygulanması ile ilgili detaylı kuralları belirleyen 22.12.1998 tarihli Komisyon Tüzüğü,
- 86/93 (EEC) No'lu tütün sektöründe branşlararası düzenlemeler ve anlaşmalarla ilgili 2077/92 (EEC) No'lu Konsey Tüzüğü'nün uygulanması için detaylı kuralları belirleyen 19.01.1993 tarihli Komisyon Tüzüğü,
- 2636/99 (EC) No'lu 2000 yılından sonraki hasatlar için tütün konusunda bilgi iletişimine ilişkin 14.12.1999 tarihli Komisyon Tüzüğü,
- 85/93 (EC) No'lu tütün sektöründeki kontrol ajanslarına ilişkin 19.01.1993 tarihli Komisyon Tüzüğü.

Şeklinde sıralanmaktadır. Ancak Topluluk tarım politikasında ve TOPD’de meydana gelen gelişmeler doğrultusunda başlıklar halinde belirtilen bu mevzuatta önemli değişiklikler yaşanacağı beklenmektedir.

2.2.8. Dünyada Tütün Üretimi

Bugün dünyanın 128 değişik ülkesinde (daha çok gelişmekte olan ülkelerde) değişik kalite ve özelliklere sahip tütün tarımı yapılmaktadır. Dünyada en fazla tütün üretimini Çin gerçekleştirmektedir. Toplam tütün üretiminin yaklaşık %75’i Çin, ABD, Hindistan, Brezilya, Malavi, Endonezya ve Türkiye’de yapılmaktadır. Dünyada tütün üretici başlıca ülkeler Tablo 41’de gösterilmiştir.

Tablo 41 : Tütün Üreticisi Başlıca Ülkeler										
ÜLKELER	2000		2001		2002		2003*		2004"	
	Ton	%	Ton	%	Ton	%	Ton	%	Ton	%
Çin	2.295.000	37,6	1.997.183	36,0	2.079.950	36,3	1.918.450	33,5	2.013.735	35,1
Brezilya	493.100	8,1	442.345	8,0	551.250	9,6	515.720	9,0	757.075	13,2
Hindistan	599.400	9,8	530.000	9,5	592.000	10,3	595.000	10,4	598.000	10,4
ABD	408.200	6,7	404.559	7,3	358.363	6,3	339.241	5,9	357.612	6,2
Malavi	89.550	1,5	37.408	0,7	124.301	2,2	121.021	2,1	138.000	2,4
Endonezya	157.052	2,6	146.100	2,6	144.700	2,5	135.000	2,4	135.000	2,4
TOPLAM	4.042.302	66,3	3.557.595	64,1	3.850.564	67,3	3.624.432	63,2	3.999.422	69,7
Diğerleri	2.054.942	33,7	1.993.940	35,9	1.872.384	32,7	1.746.996	30,5	1.735.295	30,3
DÜNYA TOPLAMI	6.097.244	100,0	5.551.535	100,0	5.722.948	100,0	5.371.428	93,7	5.734.717	100,0
Kaynak : U.S.D.A. FT 9-2004 * Geçici Veri "Tahmini Veri										

Dünya genelinde üretilen tütünlerin çeşitlerine bakıldığında ise Virginia tip tütünün %63,5, Burley tip tütünün %13,8, şark tipi tütünün %12,2, dark air-cured ve fire-cured tip tütünün %3,8 ve diğer tip tütünlerin de %6,7’lik bir üretim payı olduğu görülmektedir.

Dünyada, şark tipi tütün üreten ülkeler arasında gerek kalite bakımından ve gerek üretim ve ihracat miktarları bakımından Türkiye ilk sıradaki yerini daima korumuştur. Türkiye 2004 yılı itibariyle dünya tütün üretiminin %2’sini, şark tipi tütün üretiminin yaklaşık %45’ini, tütün ihracatının %4,77’sini, tütün ithalatının %2,3’ünü ve tütün tüketiminin %1,84’ünü gerçekleştirmiştir.

Çin dünya tütün üretiminin üçte birini tek başına, Türkiye ise dünya tütün üretiminin yaklaşık %2’lik kısmını gerçekleştirmektedir.

Rusya Federasyonu’nun en büyük ithalatçı ülke olduğu ve son 5 yılda bu konumunu koruduğu görülmektedir. Almanya’da az miktarda tütün üretilmesi, Hollanda ve İngiltere’de ise tütün üretilmemesine rağmen, bu üç ülke dünyanın önde gelen sigara üreticisi ve

ihracatçısı ülkeleri arasında yer almakta, tütün ithal eden ülkeler arasında da ön sıralarda bulunmaktadır. AB'nin dünyanın en büyük tütün ithalatçısı olduğu görülmektedir. ABD'nin dünya tütün ithalatındaki payının son 5 yılda %5 oranında artışı da dikkat çekicidir. Türkiye 2004 yılında 66.400 ton tütün ithalatı yapmıştır. Dünyada tütün ithalatçısı başlıca ülkeler Tablo 42'de gösterilmiştir.

Tablo 42 : Tütün İthalatçısı Başlıca Ülkeler										
ÜLKELER	2000		2001		2002		2003*		2004"	
	Ton	%	Ton	%	Ton	%	Ton	%	Ton	%
Rusya	285.000	14,2	307.500	14,7	307.500	14,7	293.202	14,5	275.042	14,8
ABD	196.601	9,8	254.259	12,2	263.895	12,7	261.179	12,9	270.000	14,5
Almanya	263.077	13,1	247.066	11,8	183.198	8,8	195.278	9,7	175.000	9,4
Hollanda	112.358	5,6	108.150	5,2	101.929	4,9	101.929	5,1	101.929	5,5
İngiltere	108.427	5,4	102.666	4,9	104.641	5,0	87.913	4,4	100.000	5,4
Japonya	93.928	4,7	92.425	4,4	89.456	4,3	81.931	4,1	84.000	4,5
TOPLAM	1.059.391	52,7	1.112.066	53,3	1.050.619	50,4	1.021.432	50,6	1.005.971	54,0
Diğerleri	951.114	47,3	976.282	46,7	1.035.056	49,6	996.561	49,4	857.887	46,0
DÜNYA TOPLAMI	2.010.505	100,0	2.088.348	100,0	2.085.675	100,0	2.017.993	100,0	1.863.858	100,0
Kaynak : U.S.D.A. FT 9-2004 * Geçici Veri "Tahmini Veri										

ABD'nin ihracatındaki azalışa karşılık, Brezilya'da son 4 yılda %6'lık bir artış olmuştur. Dünyada tütün ihracatçısı başlıca ülkeler Tablo 43 de gösterilmiştir.

Tablo 43 : Tütün İhracatçısı Başlıca Ülkeler										
ÜLKELER	2000		2001		2002		2003*		2004"	
	Ton	%	Ton	%	Ton	%	Ton	%	Ton	%
Brezilya	341.500	19,1	435.500	20,1	476.000	21,7	466.000	21,1	564.000	25,6
Çin	113.259	6,3	139.918	6,5	140.783	6,4	146.123	6,6	156.900	7,1
ABD	179.892	10,0	186.302	8,6	153.427	7,0	155.454	7,0	156.000	7,1
Malavi	101.250	5,7	110.168	5,1	124.301	5,7	121.021	5,5	138.000	6,3
İtalya	100.608	5,6	109.524	5,1	119.165	5,4	120.882	5,5	110.000	5,0
TOPLAM	836.509	46,7	981.412	45,3	1.013.676	46,1	1.009.480	45,7	1.124.900	51,1
Diğerleri	955.427	53,3	1.185.388	54,7	1.183.290	53,9	1.199.914	54,3	1.077.818	48,9
DÜNYA TOPLAMI	1.791.936	100,0	2.166.800	100,0	2.196.966	100,0	2.209.394	100,0	2.202.718	100,0
Kaynak: U.S.D.A. FT 9-2004 *Geçici Veri "Tahmini Veri **Kaynak: TAPDK (Kesinleşmiş Veriler)										

Dünya tütün stoklarının %80 inden fazlası altı ülkenin elindedir. Çin, en büyük üretici olmasının yanı sıra dünya tütün stoklarının yaklaşık yarısını elinde bulundurarak en büyük stoka sahip ülke olarak göze çarpmaktadır. Türkiye'de ise TEKEL, son dört yılda stoklarının yaklaşık üçte birini eriterek büyük bir yükten kurtulmuştur. Destekleme alımlarının sona ermesiyle beraber TEKEL'in sigara fabrikalarının ihtiyacı dahilinde tütün alımı yapması ve

depolama maliyetlerini azaltmak için stoklarında bulunan tütünleri ucuz fiyata satmasıyla Türkiye’de tütün stokları azalmıştır. Ülkeler itibariyle dünyada tütün stok durumu Tablo 44’de, dünya genel tütün durumuna ilişkin bilgiler ise Tablo 45’te gösterilmiştir.

Tablo 44 : Dünya Tütün Stok Durumu										
ÜLKELER	2000		2001		2002		2003*		2004"	
	Ton	%	Ton	%	Ton	%	Ton	%	Ton	%
Çin	4.342.988	53,0	3.655.589	49,8	3.469.356	49,2	3.064.503	47,4	2.744.638	44,0
ABD	1.536.000	18,8	1.524.607	20,8	1.530.248	21,7	1.531.024	23,7	1.552.636	24,9
Türkiye	380.820	4,7	392.427	5,3	346.694	4,9	306.402	4,7	268.015	4,3
Brezilya	266.980	3,3	176.745	2,4	149.995	2,1	108.695	1,7	209.820	3,4
Japonya	231.105	2,8	225.256	3,1	197.455	2,8	175.772	2,7	157.772	2,5
İtalya	150.795	1,8	140.156	1,9	132.363	1,9	125.779	1,9	130.844	2,1
G.Kore	126.473	1,5	122.750	1,7	116.578	1,7	115.579	1,8	114.083	1,8
TOPLAM	7.035.161	85,9	6.237.530	84,9	5.942.689	84,2	5.427.754	84,0	5.177.808	82,9
Diğerleri	1.154.510	14,1	1.109.759	15,1	1.112.356	15,8	1.036.862	16,0	1.065.148	17,1
DÜNYA TOPLAMI	8.189.671	100,0	7.347.289	100,0	7.055.045	100,0	6.464.616	100,0	6.242.956	100,0
Kaynak: U.S.D.A. FT 9-2004 * Geçici Veri "Tahmini Veri										
Not: Türkiye için verilen bilgiler destekleme kapsamında alınan tütün stoklarıdır.										

Tablo 45 : Dünya Genel Tütün Durumu						
	Birimi	2000	2001	2002	2003*	2004"
Üretim alanı	(Hektar)	4.182.920	3.950.561	3.944.184	-	-
Tütün üretimi	(Ton)	6.097.244	5.551.535	5.722.948	5.371.428	5.734.717
Tütün ithalatı	(Ton)	2.010.505	2.088.348	2.085.675	2.017.993	1.863.858
Tütün ihracatı	(Ton)	1.791.936	2.166.800	2.196.966	2.209.394	2.202.718
Tütün tüketimi	(Ton)	5.136.087	6.411.165	5.992.135	5.883.502	5.724.505
Yıl sonu tütün stoku	(Ton)	8.189.671	7.347.289	7.055.045	6.464.616	6.242.956
Kaynak : USDA						

Tütün mamullerinin üretim ve satışı az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde genel olarak artmakta, bazı gelişmiş ülkelerde ise azalmaktadır. Sigaranın zararlarının tüketicilere anlatılması ve tüketici bilincinin oluşması nedeniyle bazı ülkelerde ciddi tüketim azalması sağlanmıştır. Örneğin Brezilya’da bu azalma oranı son 15 yılda %32 olarak gerçekleşmiştir. (Kaynak: Brezilya Ulusal Sağlık Kontrol Kurumu) Dünyada uygulanan yüksek vergiler, belirli alanlardaki sigara içme yasağı, reklam yasakları ve sigara karşıtı kampanyalar nedeniyle sigara tüketimi gelişmiş ülkelerde azalmaktadır. Yıllara göre dünya sigara üretim ve tüketimi Tablo 46 ve 47’de gösterilmiştir.

Tablo 46 : Yıllara Göre Dünya Sigara Üretimi												(Milyar adet)	
Sıra No	Ülkeler	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004 (Tah.)	2004 %
1	Çin	1.710	1.735	1.700	1.684	1.675	1.644	1.699	1.701	1.734	1.790	1.793	32,4
2	A.B.D	726	747	755	723	675	610	594	580	532	500	499	9,0
3	Rusya	136	141	142	177	211	283	341	374	390	385	380	6,9
4	Japonya	282	285	276	269	270	269	258	256	229	219	216	3,9
5	Endonezya	188	205	217	247	232	233	233	221	200	186	186	3,4
6	Almanya	217	216	204	182	181	205	207	214	213	205	185	3,3
7	Brezilya	164	175	183	183	183	123	105	109	107	97	97	1,8
8	G.Kore	91	88	93	93	101	96	98	98	94	122	124	2,2
9	Türkiye	94	100	109	112	123	119	122	125	130	121	118	2,1
10	Hollanda	88	100	111	116	116	120	123	123	126	116	110	2,0
11	İngiltere	138	156	170	170	164	135	126	126	133	108	105	1,9
12	Ukrayna	44	48	43	53	59	54	58	69	81	97	100	1,8
13	Hindistan	89	95	102	99	98	97	97	86	91	92	94	1,7
14	Filipinler	73	74	79	67	67	69	73	79	81	82	82	1,5
15	Polonya	96	97	95	96	97	95	83	81	81	82	82	1,5
16	Vietnam	35	41	42	43	44	43	51	63	69	77	80	1,4
17	Mısır	41	45	49	54	57	59	48	48	48	48	48	0,9
19	Pakistan	36	33	46	46	48	52	49	58	60	62	63	1,1
19	İspanya	82	77	71	73	80	73	72	62	63	59	58	1,0
20	Meksika	47	46	47	47	47	47	47	47	47	47	47	0,8
	Toplam	4.377	4.504	4.534	4.534	4.528	4.426	4.484	4.520	4.509	4.495	4.467	80,8
	Diğer	1.145	1.141	1.133	1.127	1.094	1.074	1.125	1.123	1.094	1.167	1.064	19,2
	G.Toplam	5.522	5.645	5.667	5.661	5.622	5.500	5.609	5.643	5.603	5.662	5.531	100,0
Kaynak: TAPDK, USDA													

Tablo 47 : Yıllara Göre Dünya Sigara Tüketimi												(Milyar adet)	
Sıra No	Ülkeler	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004 (Tah.)	2003 %
1	Çin	1.672	1.681	1.660	1.666	1.655	1.666	1.688	1.689	1.719	1.777	1.777	32,9
2	A.B.D	486	487	487	480	465	435	462	464	425	402	402	7,43
3	Rusya	177	211	215	250	260	270	360	378	394	385	374	6,92
4	Japonya	334	337	348	328	336	332	327	326	292	282	279	5,16
5	Endonezya	172	183	198	223	215	216	217	199	182	171	171	3,16
6	Almanya	147	149	151	151	152	153	151	149	144	134	127	2,35
7	Türkiye	91	95	96	101	109	114	112	112	110	108	109	2,02
8	İtalya	89	87	87	93	93	95	101	106	102	99	99	1,83
9	İspanya	82	78	74	80	89	89	92	93	94	97	97	1,79
10	G.Kore	96	100	104	104	106	95	101	100	91	97	90	1,66
11	Brezilya	109	119	119	110	105	105	104	110	106	95	95	1,76
12	Ukrayna	80	72	80	85	87	88	89	90	90	90	90	1,66
13	Hindistan	81	92	100	97	96	96	96	85	89	91	93	1,72
14	Filipinler	85	82	83	67	70	71	72	81	84	87	90	1,66
15	Fransa	90	88	86	83	83	83	83	85	82	82	82	1,52
16	Polonya	101	101	96	91	92	90	76	73	78	77	77	1,42
17	İngiltere	88	88	87	84	84	84	84	79	76	74	72	1,33
18	Vietnam	38	44	45	46	47	48	54	62	68	73	76	1,41
19	Pakistan	34	39	45	47	51	55	52	60	62	64	64	1,18
20	Mısır	38	41	44	46	55	59	47	47	47	47	47	0,87
	Toplam	4.090	4.174	4.205	4.232	4.250	4.244	4.368	4.388	4.335	4.332	4.311	79,7
	Diğer	1.151	1.176	1.179	1.192	1.195	1.208	1.121	1.129	1.110	1.121	1.096	20,3
	G.Toplam	5.241	5.350	5.384	5.424	5.445	5.452	5.489	5.517	5.445	5.453	5.407	100,0

Kaynak: TAPDK, USDA

Türkiye’de toplam sigara tüketiminde resmi olarak azalma devam etmekle birlikte kaçak ve sahte sigara tüketimi göz önüne alındığında tüketimde herhangi bir azalma olmadığı tahmin edilmektedir. 2006 yılından itibaren sigara paketleri üzerinde yer alacak sağlık uyarıları ve sigara karşıtı kampanyalar nedeniyle kişi başına tüketimin daha da azalacağı tahmin edilmektedir. 2000-2004 yılları arasındaki Türkiye’de kişi başına sigara tüketim değerleri Tablo 48’de gösterilmiştir.

Tablo 48 : Ülkemizde Kişi Başına Sigara Tüketimi			
Yıllar	Nüfus (Tahmini)	Tüketim Miktarı (Milyon adet)	Kişi Başına Tüketim (adet sigara)
2000	67.844.903	111.710	1.647
2001	69.086.465	111.765	1.618
2002	70.350.747	110.126	1.565
2003	71.638.166	108.157	1.510
2004	72.949.144	108.870	1.492

Kaynak: TÜİK, TAPDK

2.3. GZFT (Güçlü Yanlar-Zayıf Yanlar ve Sorunlar-Fırsatlar-Tehditler) Analizi

Güçlü Yanlar

- Şark tipi tütün üretimi ve ihracatında dünyada ilk sırada olup, üreticinin eğitimi ve AB ülkelerinde olduğu gibi prim ve diğer teşviklerle desteklenmesi halinde ihracat miktarını daha da artırma imkanı
- Türkiye’de, şark tipi, Virginia ve Burley tütün üretimi için gerekli toprak ve iklim şartları mevcut olup, yeterli üretici sayısı ile bu ürünleri yetiştirme kültür ve birikimi
- Teknoloji ve kapasite olarak dünyanın en ileri seviyesindeki tütün işleme tesisleri ile deneyimli işgücü
- Tütün ve tütün mamulleri ithalatından “mülga Tütün Fonu” adı altında yapılan kesintilerin devam etmesi
- Tütün mamulü ithalatında sigaradan paket başına 0,40 ABD Doları mülga tütün fonu alınması ve ürün ithalatındaki kısıtlamalar
- Türkiye’deki mevzuat fabrika kuruluşu için “tam ve yeni teknoloji, kullanılmamış makine ve ekipman” olması şartını öngörmektedir. Bu nedenle Türkiye’ye yeni teknoloji ve kullanılmamış makine gelmekte, aynı zamanda ikinci el makine gelmesi engellenerek Türkiye’nin bir yatırım çöplüğü olmasının önüne geçilmesi
- Tütün ekiminden sigaranın tüketiciye ulaşmasına kadar tütün ve tütün mamulleri ile ilgili düzenleme ve denetim, idari ve mali özerkliğe sahip bir kurum olması (TAPDK).

Zayıf Yanlar ve Sorunlar

- Tütün ve tütün mamullerinin ithalatından “mülga Tütün Fonu” adı altında yapılmakta olan ödemenin ne kadar süre ile devam edeceği hususunda belirsizlik
- Son yıllarda üretici tütünleri nevi fiyatlarındaki artış oranının, üretimde kullanılan girdi fiyatlarının artış oranının gerisinde kalması
- Üreticinin temsilcisi konumundaki sivil toplum örgütlerinin mali güç, fiziki yapı ve kalifiye personel gibi yetersizliklerinden dolayı aktif olamaması ve üreticilerin sözleşmeli üretim konusundaki tereddütleri nedeniyle sistem tam olarak yerleşememesi
- Tütün sektörü, hem alıcı hem de satıcı yönüyle diğer ülkelerle rekabet edebilecek alt yapıya kavuşturulamaması
- Tarımsal destekleme politikaları çerçevesinde üreticiye verilen teşvik ve yardımların tütün üretiminin yapısı ile örtüşmemesi nedeniyle tütün üretiminin geliştirilmesi ve iyileştirmesinde yetersiz kalınması
- Alternatif ürün projesi kapsamında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi tütüncülüğünün sorunlarında herhangi bir çözüm sağlanamaması

- Sektörde Tütün Eksperliği Yüksek Okulu (TEYO) veya dengi okul mezunu tütün eksperleri çalıştırılması 4733 sayılı Kanun gereği olduğu halde konu tamamen çözüme kavuşturulamaması
- Tütün ticareti yapan özel sektör kuruluşlarının sayısının az olması ve daha da önemlisi ticari faaliyetleri gereği sipariş üzerine çalışmaları nedeniyle üretici tütünlerinin alım-satımda tam rekabet sağlanamaması
- Sözleşmeli üretimde nevi fiyatlarının belirlenmesi hususu 4733 sayılı Kanunun öngördüğü manada gerçekleşmemesi
- 4733 sayılı Kanun, yazılı sözleşme esasına göre alım-satım yönteminde üretim miktarının belirlenmesi, anlaşmazlıkların çözümü gibi üreticiyi koruyan hükümler yönüyle zayıf kalması
- Tütün mamullerine uygulanan ÖTV sisteminde sıkça değişiklikler yapılması
- Türkiye’de yetiştirilen şark tipi tütünlerde menşe standartizasyonu ve sertifika bulunmadığından bu tütünlerin ihracatında problemler yaşanması
- Sahte ve kaçak tütün mamulü ulaştığı boyut itibariyle ciddi vergi kaybına yol açması, rekabeti ve yatırım ortamını bozucu etki yaratması
- Yasadışı tütün mamulü ticareti ile mücadele, kamu ve özel sektör arasında etkin işbirliğinin olmaması
- Kaçak ve sahte tütün mamulü ticareti sorununun boyutları ve kaynaklarının tam olarak bilinmemesi
- Tüketicilerin kaçak ve sahte tütün mamulleri hakkında yeteri kadar bilgi ve bilinç olmaması
- Kaçak ve sahte tütün mamulleri kanun uygulayıcıları tarafından kolaylıkla teşhis edilememesi
- Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde üretilerek yasadışı yollarla yapılan kıyılmış tütün satışı
- Yüzde yüz şark tipi tütünden mamul sigaraların tüketim miktarındaki düşüş

Fırsatlar

- Yunanistan, Makedonya, Sırbistan-Karadağ, Bulgaristan gibi Balkan ülkelerinde şark tipi tütün üretiminde beklenen olumsuz gelişmeler
- Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi
- AB’de ve diğer ülkelerde tütün mamullerine uygulanan vergi sisteminin incelenmesi ve AB müktesebatına uyum için gerekli düzenlemelerin yapılması
- Tütün mamullerine ait test yöntemleri, akredite laboratuvar hizmetlerinin sunulması
- Tütün fonu ve gümrük vergisi

Tehditler

- Şark tipi tütün ihraç fiyatının yükselmesi
- Ermenistan, Orta Asya ülkeleri, Çin ve Hindistan gibi ülkelerde şark tipi tütünlerin üretimlerine başlanması
- Sigara tüketiminin çok yaygın bir bağımlılık çeşidi olmasının yanı sıra, sigara ve dumanında bulunan maddelerin insan sağlığı üzerine yaptığı olumsuz etkiler

2.3.1. Kaçak ve Sahte Tütün Mamulleri Ticareti

Tütün mamullerinin bünyesindeki vergi oranlarının yüksekliği, mevzuatın yeterli olmaması, koordinasyon ve işbirliği içinde etkin bir mücadelenin sağlanamaması, tüketicinin yeterli bilince sahip olmaması gibi nedenlerden dolayı tüketici, piyasalardaki kaçak ve sahte ürünlere yönelmektedir.

Türkiye’de son yıllarda ülke nüfusunda meydana gelen artışa paralel olarak resmi sigara tüketiminde artış olmamış, hatta %5-6 oranında düşüş kaydedilmiştir. Bu düşüşteki temel nedenlerden birisi Türkiye’ye yasadışı yollardan giren kaçak ve sahte tütün mamulleridir. Bu miktarın sigarada yıllık tüketim miktarının %10-15 civarında olduğu, bu yolla Devletin vergi kaybının ise yaklaşık 750 milyon ABD Doları civarında gerçekleştiği tahmin edilmektedir.

Tütün mamullerinin piyasaya kaçak ve sahte olarak sürülmesi suretiyle halk sağlığı ciddi şekilde tehdit edilmekte ve kamu gelirleri (vergi kaybı) önemli ölçüde kayıplara uğramaktadır. Diğer taraftan söz konusu yasadışı ticaret; devletin yatırım kaybına uğramasına, yasal düzende tahribata yol açmasına, örgütlü suç çetelerinin oluşmasına, yasadışı eylemlerin yaygınlaşmasına, sektördeki girişimcilerin marka güvenilirliğini tehdit etmesine ve gelir kayıplarına uğramalarına sebep olmaktadır. Sigara tüketimindeki düşüşte diğer önemli neden ise 07.11.1996 tarih ve 4207 sayılı “Tütün ve Tütün Mamullerinin Zararlarının Önlenmesine Dair Kanun”dur. Anılan Kanunun bazı maddeleri için bir yıllık süre tanınmış ve yürürlüğe girmesini takiben Türkiye’de her türlü tütün mamulü reklamı yasaklanmış, Türkiye genelinde sigara karşıtı mücadeleye hız verilmiştir.

Kaçak ve sahte tütün mamulü ticaretinin tamamen ortadan kalkması mümkün olmamakla beraber soruna geniş bir perspektiften yaklaşmak ve kısmi çözümler yerine kamu otoritesinin ve üreticilerin beraberce mücadele edeceği genel bir tavır sergilemek sorunun boyutlarını ciddi oranda azaltabilecektir.

Kaçak ve sahte tütün mamulü ticareti ile mücadele konusunda kamu ve özel sektör işbirliği ile koordinasyonunu artırmak ve etkin mücadele alanlarını tespit edebilmek amacıyla Gümrük Müsteşarlığı koordinasyonunda ilgili kamu kurumları ve sigara üreticilerinin katılımı

ile bir girişim başlatılmıştır. Girişim kapsamında bir Çalışma Grubu teşkil edilmiş ve sorunlu alanlar tespit edilerek çözüm önerisi olarak eylem planları hazırlaması hedeflenmiştir. Söz konusu toplantılarda sorunların tespit edilebilmesi için aşağıdaki hususlar üzerinde durulmuş ve birtakım saptamalar yapılmıştır.

- Sahte ve kaçak tütün mamulü ulaştığı boyut itibarıyla ciddi vergi kaybına yol açmakta, rekabeti ve yatırım ortamını bozucu etki yaratmaktadır.

- Yasadışı tütün mamulü ticareti ile mücadele, kamu ve özel sektör arasında etkin işbirliğini gerektirmektedir.

- Kaçak ve sahte tütün mamulü ticareti sorununun boyutları ve kaynakları tam olarak bilinmemektedir. Bu nedenle bilgi paylaşımı çok önemlidir.

- Kaçak ve sahte tütün mamulü ticareti ile ilgili mevzuat ve bu ticaretten doğabilecek cezai müeyyideler yeteri kadar bilinmemektedir. Kanun uygulayıcılarının, dağıtıcılar ve perakendecilerin mevzuat konusunda eğitilmesi gerekmektedir.

- Tüketiciler kaçak ve sahte tütün mamulleri hakkında yeteri kadar bilgi ve bilinç sahibi değildir. Tüketicilerin bu ürünler hakkında bilgilendirilmesi gerekmektedir.

- Kaçak ve sahte tütün mamulleri kanun uygulayıcıları tarafından kolaylıkla teşhis edilememektedir. İlgili kamu görevlilerinin yasal ve yasal olmayan ürünler hakkında eğitilmesi gerekmektedir.

- Ruhsatsız tütün mamulü satışının önlenmesi gerekmektedir. Piyasa düzenlemesi ve denetlemesi alanlarındaki mevzuat ve uygulama sorunlarının tespit edilerek çözümler getirilmesi zorunludur.

- Türkiye’de halihazırda sahte ve izinsiz sigara üretimi yapıldığına dair tespit bulunmamakta ve bu tür ürünler yasadışı yollarla ülkeye girmektedir. Türkiye’ye girişi engellemek için serbest bölgelerdeki, gümrük kapılarındaki ve sahillerdeki denetimlerin artırılması gerekmektedir.

Söz konusu girişim çerçevesinde; Maliye Bakanlığı, TAPDK, Gümrük Müsteşarlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı ve üretici firmalar olan TEKEL, PHILSA, JTI, BAT, IMPERIAL ve EUROPEAN firmaları tarafından 07.12.2005 tarihinde **“Kaçak ve Sahte Sigara Ticareti ile Mücadelede İşbirliği Protokolü”** imzalanmıştır.

İşbirliği Protokolünün kaçak ve sahte sigara ticareti ve diğer yasadışı ticaret yöntemleri de dahil olmak üzere sektörü düzenleyen, sektörde faaliyet gösteren ve sektördeki vergiyi toplayan kurumların işbirliğini hayata geçirmesi beklenmektedir. Söz konusu Protokol ile sahte ve kaçak sigara ticaretiyle mücadelede kamu-özel sektör işbirliğinin ve bilgi

paylaşımının etkin hale gelmesi, kamuoyunda sahte ve kaçak sigaraya karşı bilincin artması ve yasadışı sigara ticareti ile mücadelede sürekliliğin sağlanması amaçlanmaktadır.

2.3.2. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde Üretilerek Yasadışı Yollarla Kıyılıp Satışı Yapılan Sarmalık Kıyılmış Tütün

Türkiye’de tütün mamullerinin üretimi, iç ve dış alım ve satımı, 4733 sayılı Kanun ve bu Kanuna göre düzenlenen “Tütün Mamulleri ile İlgili Fabrikaların Kurulmasına, Bu Mamullerin Üretimine, İç ve Dış Ticareti ve Denetlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” hükümleri çerçevesinde yapılabilmektedir. Anılan Kanunun 6 ncı maddesinin ikinci fıkrasında belirtildiği üzere Türkiye’de tütün mamulleri üretmek isteyenlerin; yıllık üretim kapasitesi tek vardiyada, sigara için iki milyar adet, diğer tütün mamulleri için ise on beş tondan az olmayan, tütün hazırlama bölümleri dahil tam ve yeni teknoloji ile tesis kurmaları şarttır. Bu çerçevede, söz konusu mevzuat uyarınca TAPDK’dan izin alınmadan yapılan her türlü kıyılmış tütün üretimi ve satışı yasadışı kabul edilmektedir.

Ayrıca sarmalık kıyılmış tütün mamulünün üretilmesi, ambalajlanması ve piyasaya arzına ilişkin üretici ve dağıtıcılar tarafından alınacak önlemleri düzenlemek amacıyla TAPDK tarafından hazırlanarak 12.10.2005 tarih ve 25964 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Sarmalık Kıyılmış Tütün Mamulünün Üretilmesinde, Ambalajlanmasında, Etiketlenmesinde ve Piyasaya Arz Edilmesinde Uyulması Gerekli Hususlar Hakkında Yönetmelik” yürürlüğe girmiştir.

Avrupa Birliği Direktifleri ve Tütün Kontrol Çerçeve Sözleşmesi gibi uluslararası yükümlülöklere uyum doğrultusunda 06.01.2005 tarihli 25692 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Tütün Mamullerinin Zararlarından Korumaya Yönelik Üretim Şekline, Etiketlenmesine ve Denetlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” kapsamında tütün mamullerinin üretimi, paketlenmesi ve piyasaya arzına yeni düzenlemeler getirilmiştir. Anılan Yönetmelik gereği tütün mamullerinin paketlerine sağlık uyarıları ve azami zifir, nikotin ve karbon monoksit bırakım miktarları yazılmak durumundadır. Yasal olarak üretilmeyen kıyılmış tütünler için ise bu tür bir kontrol söz konusu değildir.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde üretilen ve yasadışı yollarla satışı yapılan sarmalık kıyılmış tütün, ağırlıklı olarak aynı bölgelerde gelir seviyesi düşük vatandaşlar tarafından geleneksel olarak tüketilmekte iken son dönemlerde büyük kent merkezlerinde pazar yerlerinde yasadışı olarak satılır hale gelmiştir. Kıyılmış tütüne olan talep artmaya başlayınca bu tütünlerin içilmesini kolaylaştırıcı tütün sarma ve doldurma gereçleri de talep görmeye başlamıştır.

Kıyılmış tütün tüketiminin temel nedeni ucuz olmasıdır. Geleneksel hale gelen kıyılmış tütün tüketimi paket sigaraya oranla 2-7 kat daha ucuza mal olmaktadır. Bu ürünün, yasadışı olması ve kayıt altına alınamaması nedeniyle vergilendirilmesi de mümkün olmamaktadır. Üretilerek yasadışı yollarla satışı yapılan kıyılmış tütünün üretim ve satışının yasal zemine çekilmesi gerekmektedir.

2.3.3. Yüzde Yüz Şark Tipi Tütünden Mamul Sigaraların Tüketim Miktarındaki Düşüş

Türkiye’de yetiştirilen şark tipi tütünlerin mümkün olduğu kadar kontrol altında ve planlı olarak yetiştirilmesine devam edilmesi hem ülke ekonomisi hem de üreticilerin refahı açısından önemlidir. Ancak yüzde yüz şark tütünlerinden mamul sigaralara azalan talep, Türk tütün üreticilerinin sadece bu nedenle daha az gelir elde etmesine ve nihayetinde istihdam kaybına yol açacaktır.

Son yıllarda, resmi sigara satışlarında yaklaşık % 5-6 azalma kaydedilirken, yüzde yüz şark tütünlerinden mamul sigara satışlarında ise son 3 yılda %40 azalma görülmektedir. Bunun temel nedeninin, alt kategorideki Amerikan blend sigara fiyatlarının düşmesi nedeniyle tüketici tercihlerinin Amerikan blend sigaralara yönelmesi ile kaçak ve sahte sigara satışlarının artması olduğu tahmin edilmektedir.

2.3.4. Şark Tipi Tütün Üretimi

Yunanistan, Makedonya, Sırbistan-Karadağ, Bulgaristan gibi Balkan ülkelerinde şark tipi tütün üretimindeki gelişmeler dikkatle takip edilerek, muhtemel olumsuz gelişmeler Türkiye için yeni fırsatlar doğurabilecektir.

2.3.5. Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi (TKÇS)

Dünya Sağlık Örgütü üyesi ülkeler tütün kullanımı ve tütün dumanına maruz kalmanın yaygınlığını sürekli ve özlü bir şekilde azaltmak için, Tarafların ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeylerde uygulayacakları bir tütün kontrol önlemleri çerçevesi sağlamak suretiyle, mevcut ve gelecek nesilleri, tütün tüketimi ve tütün dumanına maruz kalmanın yıkıcı sağlık, sosyal, çevresel ve ekonomik sonuçlarından korumak amacıyla Dünya Sağlık Örgütü Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi taslağını hazırlayarak, metne son halini vermişler ve 2004 yılında imzaya açmışlardır.

23.11.2005 itibariyle 168 ülke anlaşmayı imzalamış ve aralarında Türkiye’nin de bulunduğu 113 ülke onaylamış bulunmaktadır.

Anılan Sözleşme, Türkiye tarafından 25.11.2004 tarih ve 5261 sayılı Kanun ile kabul edilmiş, 30.11.2004 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe konulmuştur. Bu

Sözleşme milletlerarası sözleşme niteliğinde olduğundan Bakanlar Kurulu Kararı olarak 25.12.2004 tarih ve 25681 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmış ve kırkinci ülkenin onayını izleyen doksaninci gün olan 27.02.2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi, tütün mamullerinin vergilendirilmesi, ürünler ile ilgili paketleme standartlarının belirlenmesi, tütün tarımı, halkın tütün mamullerinin zararları konusunda bilgilendirilmesi, küçüklerin tütün mamullerinden uzak tutulması, tütün mamullerinin bırakılması ile ilgili programlar düzenlenmesi ile tütün mamullerinin reklam ve satışı gibi konularda geniş ve kapsamlı bir tütün mevzuatı yaratılmasına olanak sağlayacak bir program zeminini oluşturmaktadır. Sözleşmenin usulüne uygun olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından yasalaştırılması bu programın uygulanmasının yasal zeminini oluşturacaktır.

Türkiye’de, tütün mamullerinin reklam ve satışı konusunda Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi’ne benzer hükümler içeren 4207 sayılı Tütün Mamullerinin Zararlarının Önlenmesine Dair Kanun 26.11.1996 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 4207 sayılı Kanun, Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi hükümleri ile karşılaştırıldığında uyumlu nitelikte hükümler içerdiği görülmekte, fakat Sözleşmenin önerdiği daha geniş kapsamlı ve tabanlı süreçleri hayata geçirmekte yeterli olmadığı, sadece 4207 sayılı Kanuna değişiklik önerileri getirmenin de Tütün Kontrolü Sözleşmesini tam kapsayamayacağı, Sözleşmenin adaptasyonuna daha geniş bir perspektiften yaklaşılması gerektiği anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan, Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesinin, ürünlerin paketlenmesi ile ilgili hükümleri ile 06.01.2005 tarihli 25692 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Tütün Mamullerinin Zararlarından Korumaya Yönelik Üretim Şekline, Etiketlenmesine ve Denetlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” arasında tüketicilerin sigaraların sağlığa zararlı etkileri konusunda bilgilendirilmesi için öngörülen tedbirler bakımından paralellik bulunduğu anlaşılmaktadır.

Yerel mevzuatın Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesine uyumlaştırılması konusunda TAPDK’nın koordinasyonunda tütün ve sigara üreticileri dahil olmak üzere tüm aktörlerin, katılımıyla bir çalışma grubu oluşturularak, sözleşme hükümlerinin tüm kesimleri ile sektörde öngörülebilirlik, şeffaflık ve süreklilik sağlanarak hayata geçirilmesi gerekliliğine inanılmaktadır. Bu kapsamda ilgili kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler ve sivil toplum örgütlerinin katılımı ile Sağlık Bakanlığınca Ulusal Tütün Kontrol Programı hazırlama çalışmaları başlatılmış olup çalışmalar son aşamasına gelmiştir.

2.3.6. AB’de ve Diğer Ülkelerde Tütün Mamullerine Uygulanan Vergi Sisteminin İncelenmesi ve AB Müktesebatına Uyum İçin Gerekli Düzenlemelerin Yapılması

Bilindiği üzere “tütün mamulleri”, dolaylı vergi sisteminin sadeleştirilmesi ve Avrupa Birliği mevzuatına uyum sağlanması amacıyla çıkarılan 4760 sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunun 1 inci maddesiyle, Kanuna ekli (III) sayılı listede yer almak suretiyle Özel Tüketim Vergisinin konusuna dahil edilmiştir. Türkiye’de Özel Tüketim Vergisi mevzuatının Avrupa Birliği mevzuatına uyumlaştırılması kapsamında AB’nin 92/79/EEC, 92/80/EEC, 95/59/EC ve 2002/10/EC sayılı Direktifleri esas alınmıştır.

a) 4760 Sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanununun Yürürlüğe Girmesinden İtibaren Türkiye’de Tütün Mamullerindeki ÖTV Sisteminin Gelişimi

1-Tütün mamulleri, 1/8/2002 tarihinde yürürlüğe giren 4760 sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanununun eki (III) sayılı listede yer almak suretiyle ÖTV’ye konu edilmiş, söz konusu malların perakende satış fiyatları üzerinden nispi oranlara göre vergilendirilmesi esası getirilmiş ve bu mallar üzerinde ÖTV oranı % 49,5 olarak belirlenmiştir.

2-8/1/2003 tarih ve 2003/5141 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile bu oran %55,3 olarak yeniden belirlenmiştir.

3-26/2/2004 tarihli ve 2004/6885 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile tütün içeren sigaralar ve diğerlerinde (tütün yerine geçen maddelerden yapılmış sigaralarda) oransal vergiye ek olarak maktu vergi uygulamasına geçilmiştir. Maktu verginin uygulanmasında tütün içeren sigaraların perakende satış fiyatları baz alınmıştır. Bu düzenleme ile tütünden mamul sigaralarda; maktu vergi tutarları 1 paketinin perakende satış fiyatı 1.600.000 liraya kadar olanlar için (1.600.000 dahil) 1.250 TL/adet, 1 paketinin perakende satış fiyatı 1.600.000 lirayı geçen fakat 3.050.000 lirayı geçmeyenler için 2.500 TL/adet, 1 paketinin perakende satış fiyatı 3.050.000 lirayı geçenler ise 4.000 TL/adet olarak belirlenmiş, ayrıca maktu vergi tutarlarının, oransal olarak hesaplanan vergi ile birlikte uygulanacağı belirtilmiştir.

4-9/8/2004 tarihli ve 2004/7674 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile tütün ve tütün mamullerine uygulanan ÖTV oranlarında ve asgari vergi tutarlarında değişiklik yapılmıştır. Bu Kararnamede tütün içeren sigaralar ve diğer tütün yerine geçen maddelerden yapılan ürünler için vergi oranı %28 olarak tespit edilmiş, asgari maktu tutarlarının belirlenmesinde ise sigaraların içerdiği şark tipi tütün oranları dikkate alınmıştır. Buna göre, maktu vergi tutarları, tütün içeren sigaralarda içerdiği şark tipi tütün oranı:

%0-%24 arasında olanlar (%24 dahil) için	50.000 TL/adet
%25-%49 arasında olanlar (%49 dahil) için	30.000 TL/adet

%50-%74 arasında olanlar (%74 dahil) için	22.500 TL/adet
%75-%100 arasında olanlar (%100 dahil) için	17.500 TL/adet

olarak belirlenmiştir.

5-27/8/2004 tarih ve 2004/7792 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 30/8/2004 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere tütün içeren sigaralarda içerdiği şark tipi tütün oranına göre sınıflandırma ve maktu vergi tutarları yeniden belirlenmiştir. Buna göre içerdiği şark tipi tütün oranına göre belirlenen maktu vergi tutarları şu şekildedir:

%0-%33 arasında olanlar (%33 dahil) için	50.000.TL/adet
%34-%66 arasında olanlar (%66 dahil) için	26.750 TL/adet
%67-%100 arasında olanlar (%100 dahil) için	17.500 TL/adet

6-31/1/2005 tarih ve 2005/8410 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 1/2/2005 tarihinden geçerli olmak üzere (III) sayılı listenin (B) cetvelinde yer alan tütün mamulleri için maktu vergi tutarlarında değişiklik yapılmıştır. Buna göre, tütün içeren sigaralarda içerdiği şark tipi tütün oranına göre ;

%0-%33 arasında olanlar (%33 dahil) için	0,0675 YTL/adet
%34-%66 arasında olanlar (%66 dahil) için	0,0400 YTL/adet
%67-%100 arasında olanlar (%100 dahil) için	0,0188 YTL/adet

maktu vergi tutarları belirlenmiştir.

7-25/7/2005 tarihli ve 2005/9145 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile şark tipi tütün oranına göre maktu vergi tutarı belirleme uygulamasından vazgeçilmiş ve tütün içeren sigaralar ile diğer tütün mamulleri için adet başına 0,060 YTL'den paket başına 1,2 YTL'den az olmamak kaydıyla %58 oranında nispi vergi alınması öngörülmüştür.

Kaynak: Maliye Bakanlığı

b) Avrupa Birliği'nde Tütün Mamullerinin Vergilendirilmesi

AB, tütün mamullerini 3 kategoride ele almaktadır. Bunlar sigaralar, puro ve sigarillolar, içilebilen tütün (el sarımı sigara ve diğer içilebilen tütün) şeklinde sıralanmaktadır. Söz konusu kategorilerde yer alan tütün mamullerinin vergilendirilmesi ilişkin olarak da 5 farklı direktif yer almaktadır.

- 25 Şubat 1992 tarihli 92/12/EEC sayılı özel tüketim vergisine tabi ürünlerin depolanması, taşınması ve takibine ilişkin,
- 19 Ekim 1992 tarihli ve 92/79/EEC sayılı sigaranın vergilendirilmesine ilişkin,
- 19 Ekim 1992 tarihli ve 92/80/EEC sayılı sigara dışındaki tütün mamullerinin vergilendirilmesine ilişkin,

- 27 Kasım 1995 tarihli ve 95/59/EC sayılı tütün mamullerinin vergilendirilmesine ilişkin,

- 12 Şubat 2002 tarihli ve 2002/10/EC sayılı 92/79/EEC, 92/80/EEC ve 95/59/EC sayılı Direktiflerde değişiklik yapan,

Direktifler AB’de tütün mamullerine ilişkin vergileme kriterlerini belirlemiştir.

(1) AB’de Sigaranın Vergilendirilmesi

19 Ekim 1992 tarih ve 92/79/EEC sayılı sigaranın vergilendirilmesine ilişkin Direktif ve 27 Kasım 1995 tarih ve 95/59/EC sayılı tütün mamullerinin vergilendirilmesine ilişkin Direktif ile sigaraların perakende satış fiyatı üzerinden nispi ve birim adet üzerinden maktu vergi olmak üzere ÖTV hesaplanması ve yine perakende satış fiyatı üzerinden nispi KDV uygulanması kuralı getirilmektedir. Ayrıca, hem nispi hem de maktu değer tüm sigaralar için aynı olması ve her üye ülke için en çok satan sigaraların fiyat kategorisi (Most Popular Price Category) baz alınarak belirlenen genel asgari ÖTV tutarı uygulanması zorunluluğu öngörülmektedir. Öte yandan, 95/59/EC sayılı AB Direktifinde, tütün mamullerine uygulanan ÖTV yapısının uyumlaştırılmasına ilişkin genel prensiplere yer verilmekte ve bu kapsamda tütün mamullerinin tanımını içermektedir.

AB Komisyonu her dört yılda bir tütün mamullerinin vergilendirilmesine ilişkin direktifleri gözden geçirmekte ve Konsey’e tavsiyelerde bulunmaktadır. 2002 yılında gerçekleşen gözden geçirme kapsamında yayımlanan 2002/10/EC sayılı Direktif ile sigaralarda nispi ve maktu vergi toplamından oluşan asgari ÖTV haddi belirlenmiştir. Buna göre, her üye ülke en çok satan fiyat kategorisindeki sigaralar için her 1.000 adet sigarada 60 Euro’dan az olmayan ve bütün vergiler dahil perakende satış fiyatının %57’sinde belirlenen genel asgari ÖTV (KDV hariç nispi+maktu ÖTV) uygulayacaklardır. En çok satan ürün kategorisinde yer alan sigaranın 1.000 adeti için 95 Euro’luk vergi yükü bulunan üye ülkeler, asgari %57 yansıma gereğine uymak zorunda değildir. En az %57 olmak üzere belirlenen nispi oran ve KDV hesaplandıktan sonra, toplam vergi yükünün en az %5’i en fazla %55’i olmak üzere maktu verginin belirlenmesi gerekmektedir. Ayrıca, 60 ve 95 Euro’luk hadlerin 1 Temmuz 2006 tarihinden itibaren sırasıyla 64 ve 101 EURO olması öngörülmektedir.

Yukarıdaki örnekte görüleceği üzere AB’de sistem her sigara için aynı nispi ve maktu verginin uygulanmasını hükmetmekte ancak, en az %57 kuralı sadece en çok satan ürün kategorisindeki sigara için uygulanmaktadır.

(2) AB’de Sigara Dışındaki Diğer Tütün Mamullerinin Vergilendirilmesi

AB’de sigara dışındaki tütün mamullerinin vergilendirilmesi ise sigaradan farklı bir sisteme dayanmaktadır. Bu kapsamda üye devletler, puro ve sigarillolar, içilebilen tütün el sarımı sigara ve diğer içilebilen tütün için;

- Perakende satış fiyatı üzerinden hesaplanan nispi vergi,
- Her kilogram için veya puro ve sigarillo örnekleri için verilen adet sayısına göre belirli bir tutar olarak ifade edilen maktu vergi,
- Nispi ve maktu verginin bileşiminden oluşan vergi,

Alternatiflerinden birini ÖTV olarak uygulayacaklardır. ÖTV'nin sadece nispi vergi olarak veya maktu ve nispi verginin beraber uygulandığı durumlarda üye devletler asgari maktu vergi tutarı belirleyebilirler. Özellikle tütün mamullerinin vergilendirilmesine ilişkin olarak 2002 yılında yapılan gözden geçirme sonrasında yayımlana 2002/10/EEC sayılı Direktif ile bu kategorideki ürünlerin vergi yükü artırılmıştır.

Mevcut durumda puro ve sigarillo için %5 veya 1.000 adet veya 1 kilogram için 11 Euro, içilebilen tütün el sarımı sigara için %36 veya 1 kilogram için 32 Euro, içilebilen tütün için %20 veya her bir kilogram için 20 Euro vergi öngörülmektedir.

(3) AB’de Diğer Uygulamalar

2002/10/EC sayılı Direktifle getirilen önemli bir unsur da en çok satan ürün kategorisi altında bir fiyatla satışa sunulan sigaranın bulunması durumunda üye ülkelerin bu kategoride yer alan ürünlerin vergi yükünden daha yüksek olmamak üzere bir maktu verginin belirlenebilmesidir. Bu çerçevede üye ülkelerin fiyattan bağımsız olarak vergi tahsilatında öngörülebilirlik sağlaması amaçlanmıştır.

Ayrıca, vergi gelirlerinin öngörülebilirliği açısından diğer önemli bir uygulama da Fransa’da uygulanan asgari referans satış fiyatıdır. Bu yöntemde piyasada satışa sunulan sigara fiyatının mevcut durumda piyasadaki fiyat ortalamasının %90’nın altında belirlenememesi hükmü getirilmiştir.

(4) AB Ülkelerindeki Sigara Vergi Yükünün Türkiye İle Karşılaştırılması

Türkiye’de tütün mamulleri üzerindeki toplam ÖTV ve KDV yükünün perakende satış fiyatının ortalama % 73,25’ine tekabül ettiği, bu oranın Temmuz 2005 tarihi itibarıyla AB üyesi olan 25 ülkenin 14 ünden daha düşük olduğu görülmektedir. Türkiye’de sigara üzerindeki toplam vergi yükü, ithal tütün ve sigaralarda ÖTV ve KDV’nin yanı sıra yaklaşık %2 civarında olan mülga tütün fonu ve gümrük vergisinin de eklenmesi durumunda %75’i aşmaktadır. Bu çerçevede Türkiye toplam vergi yükünde AB üyesi ülkeler içinde ilk 10 sırada

yer almaktadır. AB üyesi ülkelerde ve Türkiye'de sigara üzerindeki ÖTV ve KDV yükü Tablo 49'da gösterilmiştir.

Tablo 49 : AB Üyesi Ülkelerde ve Türkiye'de Sigara Üzerindeki ÖTV ve KDV Yükü					
Sıra No	Ülkeler	Toplam Minimum ÖTV Yükü (%)*	Toplam Vergi Yükü ÖTV + KDV (%)*	En çok satan fiyat kategorisinde 1 paket sigara fiyatı (Euro)	Satın Alma Gücü Standardı (PPS)**
1	Fransa	64.00	80.39	5,00	111
2	İrlanda	61.00	78.36	6,25	139
3	İngiltere	63.12	78.01	7,38	119
4	Portekiz	61.61	77.57	2,40	73
5	Malta	61.83	77.08	3,60	72
6	Danimarka	56.05	76.05	5,77	122
7	Finlandiya	57.57	75.60	4,00	115
8	Avusturya	58.70	75.37	3,00	122
9	İtalya	58.50	75.17	3,00	105
10	Belçika	57.63	74.99	3,56	119
11	Almanya	60.73	74.52	4,42	109
12	Slovenya	57.55	74.22	1,80	78
13	Macaristan	54.08	74.08	1,66	61
14	Yunanistan	57.50	73.47	2,70	82
15	Hollanda	57.09	73.06	3,68	120
16	Polonya	54.27	72.30	1,34	47
17	Kıbrıs Rum Y.	59.05	72.09	2,87	82
18	Estonya	56.55	71.78	1,15	50
19	İspanya	57.63	71.42	2,20	98
20	İsveç	49.59	69.59	4,10	116
21	Lüksemburg	58.31	69.02	2,80	223
22	Çek Cumh.	51.27	67.25	1,70	72
23	Slovakya	46.00	61.97	1,82	52
24	Litvanya	45.65	60.90	0,90	48
25	Letonya	45.00	60.25	0,58	43
	Türkiye	58.00	***75,00	1,56	29

Kaynak:

1) EC Directorate General Taxation and Customs Union Tax Policy, Excise Tax Tables Part III, Manufactured Tobacco, Ref 1.021 (Temmuz 2005)

2) Eurostat Press Office, Eurostat News Release (Haziran 2005)

* Temmuz 2005 itibariyle Piyasa Satış Fiyatına göre maktu ve nispi vergi toplamını göstermektedir. Türkiye'de maktu vergi uygulaması mevcut değildir.

** 2004 itibariyle satın alma gücü standardına göre kişi başı GSYİH (EU-25=100)

*** ÖTV ve KDV'ye ilave olarak mülga Tütün Fonu ve Gümrük Vergisi dikkate alınarak hesaplanmış yaklaşık rakamdır.

Diğer taraftan 2004 yılı GSYİH rakamları esas alınarak AB üyesi 25 ülke ve aday ülkeler için hazırlanmış olan satın alma gücü standardı verilerine göre ise Türkiye 25 üye ülke arasında yapılan sıralamada sonuncu durumdadır. Söz konusu satın alma gücü göstergesinin

verginin ödenebilirliği ve kayıt dışına kaçış açısından önemli bir veri olduğu düşünülmektedir.

2.3.7. Tütün Mamullerine Ait Test Yöntemleri, Akredite Laboratuvar Hizmetlerinin Sunulması

Tütün tüketiminden kaynaklanan zararlı etkileri önlemek ve bu bağlamda insan sağlığını korumak amacıyla AB tarafından bir çok düzenlemeler yapılmıştır. Türkiye'nin uyumlaştırması zorunlu teknik mevzuat kapsamındaki Avrupa Birliği Konseyinin; 89/622/EC (92/41/EEC ile değişik) ve 90/239/EEC sayılı Direktiflerini birleştirerek genişleten 2001/37/EC sayılı Direktifi de esas alınarak TAPDK tarafından hazırlanan “Tütün Mamullerinin Zararlarından Korumaya Yönelik Üretim Şekline, Etiketlenmesine ve Denetlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” 06.01.2005 tarihli ve 25692 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Anılan Yönetmelikte, 1 Ocak 2007 tarihinden itibaren her bir sigarada bulunması gereken azami 12 mg zifır, 1 mg nikotin ve 10 mg karbon monoksit bırakımının öngörüldüğü, tütün mamulleri üreticilerinin, marka ve çeşit bazında tütün mamulleri üretiminde kullanılan tüm girdileri ve bunların miktarını gösterir listeyi en geç 31 Aralık 2005 tarihine kadar bildirmeleri gerektiği, 1 Ocak 2006 tarihinden itibaren tütün mamullerinin tanımlamalarındaki kısıtlamaların başlanılacağı ve birim paketleri üzerinde sağlık uyarılarının yer alacağı hususları bulunmaktadır.

Firmalar tarafından piyasaya arz edilen tütün mamullerinin analizlerinin yapılması, sektörde faaliyet gösteren tüm firmalara hizmet vermesi amacıyla bir laboratuvar kurulması ve kurulacak laboratuvarın akredite olması yönünde TAPDK tarafından çalışmalara başlanılmış olup, laboratuvarın 2006 yılı içerisinde faaliyete geçmesi planlanmaktadır. Kurulacak laboratuvarda tütün ile ilgili kimyasal ve rezidü analizlerinin yapılması hususunda gerekli cihazların alınması tüm sektör açısından faydalı olacaktır.

2.3.8. Tütün Fonu ve Gümrük Vergisi

4629 sayılı “Bazı Fonların Tasfiyesi Hakkında Kanun” ile 28.5.1986 tarihli ve 3291 sayılı Kanunun 17 nci maddesinin ikinci fıkrasında yer alan “...üretilen tütün mamullerinde kullanılan tütün cinslerine göre fon alınması ve bu fonun kullanma usul ve esasları...Bu fonun denetimi Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu tarafından yapılır.” ibareleri yürürlükten kaldırılmıştır. Aynı Kanunun Geçici 1-A maddesinde de; “Bu Kanun ile yürürlükten kaldırılan fonların gelirlerine ilişkin olarak; Bu konularda yeni bir düzenleme yapılincaya kadar; 28.5.1986 tarihli ve 3291 sayılı Kanunun 17 nci maddesi uyarınca yabancı

tütün ve sigaralardan ithalat sırasında mülga Tütün Fonu adına alınan paralar, bu Kanunla yürürlükten kaldırılan hükümler çerçevesinde tahsil edilmeye devam edilir ve doğrudan bütçeye gelir yazılır.” hükmü konmuştur.

Halen, tütün ve tütün mamullerinin ithalatında 3.000 \$/ton ve paket başına 0,40 \$’lık “mülga Tütün Fonu” kesintisi tahsilat şeklinde yapılmakta olup, doğrudan bütçe’ye gelir olarak aktarılmaktadır. Bu rakamın 2005 yılı için 150 milyon ABD Doları civarında gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

2.3.9. Şark Tipi Tütün İhraç Fiyatının Yükselmesi

Şark tipi tütünü üreticiden YTL bazında alan alıcı firmalar bu ürünü döviz bazında ihraç etmektedir. Son yıllarda tütün üretimindeki girdi maliyetlerindeki artış oranı kadar sözleşme nevi fiyatlarına zam yapılamamakta, bu nedenle üretici üretimden kaçmakta olup, bu durum arz eksikliğine sebep olmaktadır. Döviz kurundaki yatay seyir nedeniyle ihraç fiyatının çok yükselmesi ile Türkiye’den tütün alan firmaların talepleri rakip ülkelere yönelebilecektir.

2.3.10. Dünyada Şark Tipi Tütün Üretimi

Ermenistan, Orta Asya ülkeleri, Çin ve Hindistan gibi ülkelerde şark tipi tütünlerin üretimlerine başlanmıştır. Maliyetlerin düşük olduğu bu ülkelerde istenilen kalitede ürün elde edildiği takdirde Türkiye’deki şark tipi tütün üretimi açısından tehdit teşkil edecektir.

2.3.11. Türkiye’de Sigara Tüketimi

Sigara tüketiminin çok yaygın bir bağımlılık çeşidi olmasının yanı sıra, sigara ve dumanında bulunan maddelerin insan sağlığı üzerine yaptığı olumsuz etkiler nedeniyle dünyanın ve Türkiye’nin en önemli halk sağlığı sorunlarından biridir.

Türkiye’de son yıllarda yapılan araştırmalar, sigara salgının doğal akışıyla sürdüğünü göstermektedir. Tütünün insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle yaklaşık 100 bin kişi sigara nedeniyle zamansız ve erken ölmektedir. Bu sayı ülkemizdeki, bir yılda ölen anne, bebek ve çocuk sayısının yaklaşık iki katıdır. (Kaynak: 1. WHO Tobacco Alert (1995) Tobacco Costs More Than You Think. Advisory Kit For World, No- Tobacco Day, 4:3. 2. T. SOYDAL, T. ERGUDER, Türkiye’de Sigara Sorunu ve Mücadelesi, T.C. Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, ISBN: 975-590-072-1, Ankara/2002, 3. Prof. Dr. R. Erol SEZER, Hipokrat Dergisi Göğüs Hastalıkları, Mart 2002, Sayı 115)

Dünya genelinde yılda 4 milyon kişi sigara nedeniyle ölmekte ve yaşamlarının 22 yılını kaybetmektedirler. Bu gerçekleri fark eden gelişmiş ülkelerde sigara içme oranları hızla düşerken, gelişmekte olan ülkelerde artmaktadır. Bugün dünyada, 800 milyonu gelişmekte olan ülkelerde olmak üzere toplam 1,1 milyar kişi sigara içmektedir. Bugünkü sigara içme

trendleri devam ederse 2030 yılında, yılda 10 milyon kişi sigara içtikleri için öleceklerdir. Sigara içme yaygınlığı konusunda ülkemizi temsil eder nitelikteki iki araştırmadan, 1988 PİAR Araştırması'na göre; erkeklerin % 62,8'i, kadınların % 24,3'ü ve tüm toplumun % 43,6'sı, 1993 BİGTAŞ Araştırmasına göre; erkeklerin % 57,8'i, kadınların % 13,5'i ve tüm toplumun % 33,6'sı sigara içmektedir. Türkiye, bu sigara içme oranları ile Avrupa'da erkekler arasında en çok sigara içilen ülkeler arasındadır. (Kaynak: T. SOYDAL, T. ERGUDER, Türkiye'de Sigara Sorunu ve Mücadelesi, T.C. Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, ISBN: 975-590-072-1, Ankara/2002)

3. DOKUZUNCU PLAN DÖNEMİNDE (2007-2013) SEKTÖRDE BEKLENEN GELİŞMELER

3.1. Yurtiçi Talep Projeksiyonu

Tütün mamulleri sektöründe meydana gelen yapısal değişiklikler nedeniyle 2006-2013 döneminde yıllar itibariyle düşüş beklenmektedir. Talebi etkileyecek önemli unsurlar şunlardır:

- Türkiye'nin de kabul ettiği Dünya Sağlık Örgütü Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi ve Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanarak yürürlüğe konulacak olan Ulusal Tütün Kontrol Programının uygulanması ve düzenlenecek kampanyalar,

- TAPDK tarafından hazırlanarak 06.01.2005 tarih ve 25692 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Tütün Mamullerinin Zararlarından Korumaya Yönelik Üretim Şekline, Etiketlenmesine ve Denetlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" gereği tütün mamullerinin piyasaya arz ambalajında 2006 yılından itibaren uygulamaya başlanılacak olan sağlık uyarıları,

- 4207 sayılı Kanun'da değişiklik yapılması hususunda yapılan çalışmaların sonuçlanması,

Hususları tütün mamullerinin satışını azaltacak,

- Kaçak ve sahte tütün mamulleri ile mücadele,
- Sarmalık kıyılmış tütünün satışının yasal hale getirilmesi,

Hususları ise yasal olarak satılan tütün mamullerinin satışını artıracaktır.

Son yıllardaki tütün mamullerinin satışları, yukarıda bahsedilen hususlar, vergilerden kaynaklanabilecek fiyat artışı ve Türkiye'nin nüfus artış hızı değerlendirildiğinde 2006-2013 yılları arasında tütün mamullerinin satışında düşüş beklenmektedir. Türkiye'de 2006-2013 yılları arasındaki talep projeksiyonu Tablo 50'de gösterilmiştir.

Tablo 50 : Tütün Mamulleri Sektörü Yurtiçi Talep Projeksiyonu (Miktar Olarak) (Milyon adet/ton)									
Ana Mallar	Yıllar								Ort. Yıllık Artış %
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007-2013
Sigara	110.000	109.000	108.000	107.000	105.000	103.000	102.000	101.000	-1,20
Puro	1	1	1	1	1	1	1	1	0,00
Pipo	2	2	2	2	2	2	2	2	0,00
Sarmalık Kıy. Tüt. Mamulü	30	30	30	30	30	30	30	30	0,00
Natürel Narg. Tüt. Mamulü	25	25	25	25	25	25	25	25	0,00
Aromalı Narg. Tüt. Mamulü	50	50	50	50	50	50	50	50	0,00

Not: Kaçak ve sahte tütün mamullerinin aynı oranda olacağı varsayımından hareket edilmiştir. Sigara dışındaki diğer tütün mamulleri ile ilgili olarak meydana gelebilecek talep değişikliklerini tahmin etmek daha zor olduğundan yatay bir seyir izleyeceği düşünülmüştür. Diğer tütün mamullerinin tüketiminde tüketici tercihlerinde zaman zaman ani dalgalanmalar oluşabilmektedir. (Örneğin son yıllarda ortaya çıkan aromalı nargilelik tütün mamulü talebi)

3.2. İhracat Projeksiyonu

Şark tipi tütün ihracatının 2006-2013 yılları arasında yatay bir seyir izleyerek 130-135 milyon kg arasında değişeceği tahmin edilmektedir.

Tütün mamulleri sektöründe iç talepte meydana gelecek düşüşün ihracat ile kapatılacağı düşünülmektedir. Ancak, Türkiye'nin AB'ye üye olması durumunda, AB ülkeleri dışına ihraç edilecek sigaralarda da azami zifir, nikotin ve karbon monoksit bırakımlarına uyma şartı başlayacaktır. Bu nedenle 2013 yılından sonra firmaların AB ülkeleri dışına yaptıkları ihracatta düşüş görülebilir. Türkiye'de 2006-2013 yılları arasındaki ihracat projeksiyonu miktar ve değer olarak Tablo 51 ve 52'de gösterilmiştir.

Tablo 51 : Tütün Mamulleri Sektörü İhracat Projeksiyonu (Miktar Olarak) (Milyon adet/ton)									
Ana Mallar	Yıllar								Ort. Yıllık Artış (%)
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007-2013
Sigara	13.000	15.000	17.000	19.000	21.000	23.000	25.000	28.000	11,60
Kıyılmış Tütün	6.000	7.000	8.000	9.000	10.000	11.000	12.000	13.000	11,70

Tablo 52 : Tütün Mamulleri Sektörü İhracat Projeksiyonu (Değer Olarak) (2005 Fiyatlarıyla-Bin \$)									
Ana Mallar	Yıllar								Ort. Yıllık Artış (%)
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007-2013
Sigara	94.500	110.000	125.000	138.000	153.000	167.000	181.000	203.000	11,57
Kıyılmış Tütün	25.000	29.000	33.000	37.000	41.000	45.000	49.000	54.000	11,65

3.3. Üretim Projeksiyonu

Şark tipi tütün üretiminde uygun şartlar sağlandığı takdirde üretim miktarının yıllar itibariyle değişiklik göstereceği, bunun 140-160 bin ton arasında olacağı tahmin edilmektedir. İstenilen şartlar sağlanamadığı takdirde ülke ihtiyacının bile karşılanamaması söz konusu olacaktır.

Virginia ve Burley tütün üretiminde ise ithalat mevzuatı ve ülkenin bu konudaki politikası netleşmeden herhangi bir tahminde bulunmak çok zordur.

Tütün mamulleri sektöründe meydana gelen yapısal değişiklikler nedeniyle 2006-2013 döneminde talepte azalma meydana geleceği, buna karşılık ihracatta meydana gelecek artışın ise talepte meydana gelecek azalmadan daha fazla olacağı, bu kapsamda da üretimin yıllar itibariyle hafif bir artış göstereceği tahmin edilmektedir. Türkiye'de 2006-2013 yılları arasındaki üretim tahminleri Tablo 53'de gösterilmiştir.

Tablo 53 : Tütün Mamulleri Sektörü Üretim Tahminleri (Miktar Olarak)									(Milyon adet/ton)
Ana Mallar	Yıllar								Ort. Yıllık Artış (%)
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007-2013
Sigara	123.000	124.000	125.000	126.000	126.000	126.000	127.000	129.000	0,69
Puro	1	1	1	1	1	1	1	1	0,00
Pipo	2	2	2	2	2	2	2	2	0,00
Sarmalık Kıy. Tüt. Mamulü	30	30	30	30	30	30	30	30	0,00
Natürel Narg. Tüt. Mamulü	25	25	25	25	25	25	25	25	0,00
Aromalı Narg. Tüt. Mamulü	100	100	100	100	100	100	100	100	0,00
Kıyılmış Tütün	6.000	7.000	8.000	9.000	10.000	11.000	12.000	13.000	11,71

3.4. İthalat Projeksiyonu

3.4.1. Ürün İthalatı

4733 sayılı Kanun'un 6 ncı maddesinin yedinci fıkrasında "Türkiye'de, marka bazında sigara için yıllık en az iki milyar adet, diğer tütün mamulleri için yıllık en az onbeş ton üretenler, aynı markadan olmak üzere serbestçe ithalat yapabilirler, fiyatlandırabilirler ve satabilirler. Bu fıkra da belirtilen üretim miktarlarına ilişkin şartları yerine getirmeyenlerce yapılacak sigara ve diğer tütün mamullerinin ithalatı, ithal edilen tütün mamullerinin fiyatının belirlenmesi ve yurt içinde pazarlamasına ilişkin usul ve esaslar Kurumun önerisi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından belirlenir. Bu maddede belirtilen şartlarla ilgili işlemlerin tespit ve takibi Kurum tarafından yürütülür." denilmektedir. Anılan Kanun ve ithal edilen tütün ve tütün mamullerinden alınması gereken mülga tütün fonu ve gümrük vergileri nedeniyle Türkiye'de son 5 yılda ülke içinde satış amaçlı tütün mamulü ithalatı yapılmamıştır. 2006-2013 yılları arasında da fon ve vergilerin devam etmesi halinde tütün mamullerinin ithalatının gerçekleşmesi beklenmemektedir.

3.4.2. Yarı Ürün İthalatı

Türkiye'de Amerikan blend sigara tüketimi hızla artmakta, şark tipi sigara tüketimi ise azalmaktadır. Bu nedenle yarı ürün olarak adlandırılan ve Türkiye'de üretimi yapılamayan homojenize tütün ve şişirilmiş tütünün ithalatının artması beklenmektedir. Yapılacak ithalatın bir kısmı ise Hariçte İşleme Rejimi çerçevesinde ülke dışına hammadde gönderilerek yapılacaktır. Hammadde olarak kullanılan yarı ürünler dışında tütün mamullerinin üretiminde kullanılan tütün harici malzemelerin de bir bölümü ithal edilecektir. Bu malzemelerin çoğunluğu Türkiye'de üretilmektedir. Ancak firmalar değişik nedenlerle (fiyat, kalite gibi) bu ürünleri ithal etmektedir.

3.4.3. Hammadde İthalatı

Türkiye’de Amerikan blend sigara tüketiminin hızla artması ve şark tipi sigara tüketiminin ise azalması paralelinde, Amerikan blend harmanlarda yoğun olarak kullanılan Virginia ve Burley tütünlerin ithalatı artacaktır. Bu tütünlerin Türkiye’de üretimi sınırlı miktarda (%10) olup, ihtiyacı karşılamaktan çok uzaktır. Virginia ve Burley tütünlerinin Türkiye’de üretiminin artırılması gerekmekte olup, artış sağlanamadığı takdirde 2006-2013 yılları arasında yabancı menşeli Virginia ve Burley tütünlerinin ithalatının artış göstereceği ve 50.000-70.000 ton arasında olacağı tahmin edilmektedir.

3.5. Yatırım Tahminleri

3.5.1. Eklenecek Yeni Kapasiteler

Son yıllarda tüketici tercihlerinde meydana gelen değişimler nedeniyle yumuşak paket sigaralara olan talep azalmış, kısa sert paket sigaralara talep ise artmıştır. Türkiye’deki sigara tüketimi artmadığı halde mevcut firmalar sert paket sigara üretim kapasitelerini artırmak amacıyla kapasite artışına gitmişler, sektöre yeni giren firmalar ise sert paket sigara çeşitleri ile üretime başlamışlardır. Bu nedenle toplam kapasitede ciddi artış beklenmemekle birlikte sert paket sigara üretim kapasitesinde artış beklenmektedir. Tütün mamulleri endüstrisinde, firmalar talebe bağlı olarak kapasite artışları yapacaklar veya modernizasyon amacıyla yeni yatırımlara yöneleceklerdir.

Firmalar, üretim kapasitelerini tüketici taleplerine göre artırdıklarından, uzun vadeli kapasite artışını planlamak mümkün değildir.

3.5.2. Muhtemel Yatırım Alanları ve Yerleri

Türkiye’de, tütün sektöründe yabancı menşeli Virginia ve Burley tütün üretiminin artmasına paralel olarak yeni kurutma fırını ve hangarlarının kurulması gerekecektir. Tütün işleme sektörünün de gelişmelere paralel olarak mevcut işleme tesislerine yeni teknoloji yatırımları yapması gerekebilir.

Türkiye’de tütün mamulleri sektöründe iç piyasa için yeterli kapasite bulunmaktadır. Firmaların, ülke içerisinde satışlarının veya ihracatın artması halinde yatırım yapmaları uygun olacaktır. Bununla birlikte sektör tarafından kullanılan hammadde ve malzemelerin Türkiye’de üretilmesinin sağlanması gerekmektedir.

Homojenize tütün, şişirilmiş tütün, tow ve diğer malzemeleri üreten tesislerin Türkiye’ye kurulmasında fayda bulunmaktadır. Türkiye’de tütün mamulleri sektörüne malzeme üreten bazı firmaların da üretim miktarı ve kalitesini firma talepleri doğrultusunda geliştirmesi gerekmektedir.

Türkiye’de üretimi yapılan malzemeler; holt-melt, filtre kağıdı, sigara kağıdı, uç kağıdı, yan yapıştırıcı, uç yapıştırıcı, mürekkep, alüminyum folyo, polipropilen, açma şeridi, poşet kağıdı, paket yapıştırıcısı, onluk ambalaj, karton kutu, koli bandıdır.

Türkiye’de üretimi yapılmayan tow için asgari 200 milyon ABD Doları, homojenize tütün için asgari 70 milyon ABD Doları, şişirilmiş tütün için ise 40 milyon ABD Doları yatırım yapılması gerekmektedir.

3.6. Teknolojide, Ar-Ge Faaliyetlerinde, İstihdam Piyasasında, Girdi Piyasalarında, Çevre Uygulamalarında vb. Muhtemel Gelişmeler ve Sektörün Rekabet Gücüne Etkileri

Türkiye, tütün mamulleri sektöründe gelişmiş ülkelerle aynı üretim teknolojisini kullanmaktadır. Tütün yetiştiriciliğinin çevreye verdiği zarar, sağlığa olumsuz etkileri ile tütün mamullerinin insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak ve yapılan yasal düzenlemelere uyum sağlamak amacıyla firmalar son yıllarda Ar-Ge faaliyetlerini artırmışlardır. (Örneğin: 2007 yılından itibaren sigaralarda azami bırakım miktarları zifirde 12 mg, nikotinde 1 mg karbon monoksitte ise 10 mg olmak zorundadır.)

Tütün mamulleri sektöründe faaliyet gösteren özel firma sayısının ve özel sektörün sigara üretiminin artması nedeniyle istihdam edilen personel sayısında kamuda azalma, özel sektörde ise artış görülmektedir.

Tütün mamulleri sektöründeki firmalar Türkiye’de rekabetçi bir ortamda faaliyet göstermektedir. İthalattaki sınırlamalar nedeniyle ülke dışındaki firmaların iç piyasadaki firmalarla rekabet etme şansı bulunmamaktadır. Bununla birlikte sigara sektöründe faaliyet gösteren özel sektör firmalarının bir kısmı %100 yabancı sermayeli bir kısmı ise bünyesinde yerli ortak bulunduran yabancı sermayeli firmalardır. Sigara dışındaki diğer tütün mamulleri firmaları ise genellikle %100 yerli sermayeli firmalardır.

Tütün mamulleri sektörü üretim teknolojisi ile çevre kirliliğine neden olmamaktadır. Ancak, tütün mamulleri üretim tesislerinin çevre kirliliğine neden olan tesis yakınında bulunmaması gerekmektedir.

3.7. Diğer Sektörler ve Yan Sanayi ile İlişkilerde Muhtemel Gelişmeler

Tütün ve tütün mamulleri sektörü her yönü ile birbirinden ayrılmayan iç içe durumda bulunan iki sektördür. Bu sektörlerin diğer üretim sektörleri ile ilişkisi çok zayıftır. Şark tipi tütün yetiştiriciliği bir aile işletmeciliği şeklindedir. Üretim girdilerinin büyük bölümü aile içinde karşılanır. Yaprak tütün işleme ve tütün mamulleri sektöründe ise kullanılan makine ve ekipmanın çoğunluğu ülke dışından gelmekte ve özel sipariş üzerine üretilmektedir. Tütün mamulleri ile ilişkili en önemli sektör ise pazarlama ve dağıtım sektörüdür. Sektörde her türlü

reklam ve tanıtım yasaktır. Üretimde çalışan personel kadar pazarlama ve dağıtım sektöründe çalışan bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye’de tütün mamullerinin satışı amacıyla TAPDK’dan toptan ve perakende satış izin alan yaklaşık 200 bin bayi bulunmakta olup, ürünlerin nihai tüketiciye ulaştırılmasında hizmet vermektedir.

3.8. Sektörde Kamunun Rolü, Özelleştirme Faaliyetleri ve Muhtemel Etkileri

Bir kamu kurumu olan TEKEL, sektörde hem düzenleyici ve denetleyici hem de üretici olarak yer almakta iken, 4733 sayılı Kanun ile sektörün düzenleyici ve denetleyici kurumu olarak TAPDK kurulmuştur.

Sektördeki ilk ve en büyük firmalardan birisi olan TEKEL’in sigara bölümünün özelleştirilmesi için 2003 yılında yapılan ihaleye, JTI firması tarafından verilen 1,15 milyar ABD Doları tutarındaki teklif yetersiz bulunarak ihale iptal edilmiştir. 2005 yılında yapılan ikinci ihalede ise hiçbir firma teklif vermemiştir. 2006 yılı Bütçe Kanunu tasarısında TEKEL’e ait sigara fabrikaları ile Yaprak tütün işletmelerinin 2006-2008 yılları arasında özelleştirilmesi öngörülmektedir.

TEKEL’in sigara bölümünün özelleştirilmesi ile devletin tütün mamullerinin üretiminden çekilmesi ve özel sektörün tam rekabetçi ortamda faaliyet göstermesi planlanmaktadır. Kamu, tütün ve tütün mamulleri sektöründe TAPDK vasıtasıyla düzenleyici ve denetleyici işlevini yürütecektir.

4. AB'YE KATILIM SÜRECİNİN SEKTÖRE ETKİLERİ

24.07.2003 tarih ve 25178 sayılı (Mükerrer) Resmi Gazete’de yayımlanan 2003/5930 sayılı “Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı” na ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı’nda tütün için öngörülen düzenlemelerin tamamı yetiştirilememiştir. Tarımda uyumla ilgili tarama süreci 05.12.2005 tarihinde başlamıştır. Önümüzdeki yıllarda AB müktesebatının üstlenilmesine ilişkin tütün sektöründe, AB müktesebatına uyum çerçevesinde planlı üretim, prim sistemi esas olmak üzere Tütün Ortak Piyasa Düzeni’ne (TOPD) geçilecek olup, düzenleme çalışmaları TAPDK tarafından yürütülecektir.

AB Komisyonu, tütün mamullerinin toplum sağlığı üzerindeki zararlarının azaltılması amacıyla 2001/37/EC sayılı Direktifi ile üye ülkelerde sigaranın üretimi ve satışı alanlarında bir takım düzenlemeler yapmıştır. Anılan Direktifte sigara dumanında bulunan zifir, nikotin, karbon monoksit bırakımlarının ISO standartlarına göre ölçülmesi zorunluluğu ile bu duman bileşenleri için üst sınır değerleri (10mg/1mg/10mg) tespit edilmiş, satışa sunulan paketler üzerinde yer almak üzere sağlık uyarıları belirlenmiş, üretimde kullanılan tüm girdilerin açıklanması zorunluluğu getirilmiş ve belirli tütün mamullerinin diğerlerine göre daha az zararlı olduğunu ima eden isim, metin ve marka benzeri tanımlayıcılar kaldırılmıştır.

Türkiye’de de bu Direktife uyum amacıyla yapılmış olan çalışmalar sonucunda TAPDK tarafından hazırlanarak 06.01.2005 tarih ve 25692 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Tütün Mamullerinin Zararlarından Korumaya Yönelik Üretim Şekline, Etiketlenmesine ve Denetlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” yürürlüğe girmiştir. Anılan Yönetmelikte, AB Direktifi ile uyumlu olarak tütün mamullerinin piyasaya arz ambalajında bulunması gereken genel ve ek sağlık uyarıları, zifir, nikotin ve karbon monoksit bırakım sınırlamaları, ürün içerik bilgileri ve tanımlama kısıtlamaları hakkında düzenlemeler yapılmıştır.

Türkiye’de 2007 yılından itibaren satışa sunulan sigaralarda azami zifir bırakım miktarı 12 mg, nikotin bırakım miktarı 1 mg, karbon monoksit bırakım miktarı ise 10 mg olarak kabul edilmiştir. AB ile yapılacak görüşmeler sonunda 2009 yılından itibaren azami zifir bırakım miktarının 10 mg olarak tespit edilerek yürürlüğe girmesi planlanmaktadır.

Anılan Yönetmelik ve TAPDK’nın 04.06.2005 tarihli 25835 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 25.05.2005 tarih ve 1763 sayılı Kurul Kararı ile tütün mamulleri paketlerinde 2006 yılından itibaren uygulanması zorunlu etiket bilgileri de belirlenmiştir. Piyasaya arz edilecek tütün mamullerinin ambalajının geniş dış yüzeyinin en az yüzde otuzundan (%30) az

olmamak kaydıyla genel uyarı, diğer geniş dış yüzeyinin en az yüzde kırkıdan (%40) az olmamak kaydıyla ek uyarılardan birisi dönüşümlü olarak, paketinin bir yan uzun yüzüne ilgili yüzeyin en az yüzde onundan (% 10) az olmamak kaydıyla zifir, nikotin ve karbon monoksit bırakım miktarlarının yazılması gerekmektedir. 4207 Sayılı Kanun gereği bulunması gereken yasal uyarı ve "TAPDK izniyle üretilmiştir" ibaresinin paket üzerinde yer alması gerekmektedir.

2007 yılına kadar sigara üretiminde bu üst sınır değerlerine uyulmasını sağlamak amacıyla sigara üreticilerinin yoğun araştırma ve geliştirme çalışmaları yapmaları gerekmektedir.

Tütün ve tütün mamulleri sektöründe TAPDK tarafından AB müktesebatına uyum kapsamında gerekli çalışmalar yapılmaya devam edilecektir.

5. DOKUZUNCU PLAN DÖNEMİ İÇİN ÖNERİLEN STRATEJİ, AMAÇ, POLİTİKA, ÖNCELİK VE TEDBİRLER

5.1. Temel Sektörel Vizyon ve Strateji

Türkiye’de tütün ve tütün mamulleri sektörüne ilişkin vizyon ve stratejinin belirlenmesinde dünyada tütüne karşı olan eğilimleri, piyasa gelişmelerini ve mevcut sorunlu alanları doğru analiz etmenin çok önemli olduğu düşünülmektedir. Tütün için belirlenecek vizyon ve stratejinin tütün mamulleri için belirlenecek olan vizyon ve stratejiden bağımsız olması gerçekçi olmayacaktır. Bu nedenle tütün ve tütün mamullerine yönelik düzenlemeler yapılırken üretim, tüketim, pazarlama, yatırım, fiyat, vergi, kısıtlamalar ve sağlık endişeleri gibi hususlar bir bütünlük içinde değerlendirilmelidir. Bu alanda yapılacak düzenlemelerin diğer alanlara olası yansımalarının da göz önünde bulundurulması sağlıklı bir yaklaşım olacaktır.

Tütün ve tütün mamuller endüstrisi için 2006-2013 döneminde temel vizyon ve stratejinin; Türkiye’nin şark tipi tütün üretimine devam ederek üretim ve ihracatta dünyadaki lider konumunu koruması, Virginia ve Burley tipi tütünlerde, ülke ihtiyacının %10’u seviyelerinde olan üretim miktarının ihtiyacını karşılayacak seviyelere çıkartılması, üreticinin refah seviyesinin artırılması, AB’ye tam uyuma yönelik uygulamaların hedeflenmesi, yasadışı ticaretin ortadan kaldırılması, akredite laboratuvar kurulması, nargilelik tütün mamullerinin üretim ve tüketiminin kontrol altına alınması ve dünyada sağlıkla ilgili gelişmelerin yakından izlenmesi alanlarını kapsamaları gerektiği düşünülmektedir.

5.2. Temel Amaç ve Politikalar

5.2.1 Türkiye’de Tütün Üretimindeki Düşüşün Önlenmesi, Türkiye’nin Şark Tipi Tütün Üretimindeki Liderliğini Koruması ve Pazar Payının Genişletilmesi

Türkiye’nin şark tipi tütün üretimine devam ederek dünyadaki lider konumunu koruması amacıyla; piyasa gelişmelerini, tüketici talep eğilimlerini, AB uyum sürecini, Gümrük Birliği ve Dünya Ticaret Örgütü yükümlülüklerini dikkate alarak şark tipi tütünün üretiminde rekabet gücünü artırmak ve ülke dışında, özellikle AB’de Pazar payını artırması gerekmektedir.

5.2.2. Virginia ve Burley Tipi Tütün Üretim Miktarının, Ülke İhtiyacını Karşılayacak Miktara Çıkartılması İçin Projeler Geliştirmek

Türkiye’nin Virginia ve Burley tipi tütün üretim miktarını artırmak amacıyla; piyasa gelişmelerini, tüketici talep projeksiyonunu, AB uyum sürecini, Gümrük Birliği ve Dünya

Ticaret Örgütü yükümlülüklerini dikkate alarak yabancı menşeli tütün üretiminde rekabet gücünü artırmak.

5.2.3. Tütün Üreticisinin Sorunlarını Ortaya Koyan ve Destekleme Sağlayan Projeler Üretilmesi

Tütün üreten çiftçilerin sorunlarını çözmeye yönelik projeler üretilmesi amacıyla; üretim ve pazarlama aşamasından eğitim, mevzuat, finansman gibi alanlardaki eksikliklerinin tespit edilerek kaynak yaratılması gerekmektedir.

5.2.4. Kaçak ve Sahte Tütün Mamullerinin Ticaretinin Önlenmesi

Kaçak ve sahte tütün mamulleri ticaretini ortadan kaldırmak amacıyla; soruna geniş bir perspektiften yaklaşılması ve yasadışı sektöre odaklanmış etkin çözümler üretilmesi için kamu otoritesinin ve üreticilerin işbirliği ve koordinasyon içerisinde mücadele etmesi zorunludur.

5.2.5. Yüzde Yüz Şark Tipi Tütünden Mamul Sigaraların Pazar Payının Artırılması

Tamamı şark tipi tütünden imal edilmiş olan sigaraların pazar payının artırılması amacıyla; tüketici tercihlerinin analiz edilerek ürünlerin geliştirilmesi ve rekabet şansının artırılması ile bu ürünlerin taklitleri ile mücadele edilmesi uygun olacaktır. Yüzde yüz şark tipi tütünden mamul sigaraların azami zifir, nikotin ve karbon monoksit bırakım miktarlarının düşürülmesi amacıyla Ar-Ge çalışmalarının yapılması tavsiye olunur.

5.2.6. Tütün ve Tütün Mamulü Kullanımından Kaynaklanan Zararların Önlenmesi

Tütün ve tütün mamullerinin kullanımından kaynaklanan zararların önlenmesi amacıyla; Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi ve Türkiye'ye uyarlanmış hali olan Ulusal Tütün Kontrol Programının değerlendirilerek uygulanması, AB uygulamaları ile tam uyumlu, bu uygulamaların yaratılabilecek etkilerinin düşünülerek kapsamlı mevzuat değişikliklerinin yapılması uygun olacaktır.

4207 Sayılı Tütün Mamullerinin Zararlarının Önlenmesine Dair Kanunun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifinin gerçekleşmesi ve anılan Kanunun kapsamının genişletilmesi, tütün mamullerinde faaliyet gösteren firmaların da yapılacak düzenlemelere uyum göstermesi ve faaliyetlerini bu doğrultuda düzenlemesi gerekmektedir.

5.2.7. Akredite Laboratuvar Kurulması ve İşletilmesi

Piyasaya arz edilen tütün mamullerinin analizlerinin yapılması ve sektörde faaliyet gösteren tüm firmalara hizmet vermesi amacıyla TAPDK'nın akredite laboratuvar kurması ve işletmesi, ayrıca kurulacak laboratuvarlarda tütün ile ilgili kimyasal analizler ve rezidü analizlerinin yapılması temenni olunur.

5.2.8. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde Üretilerek Yasadışı Yollarla Satışı Yapılan Sarmalık Kıyılmış Tütünü Yasal Zemine Çekmek

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde üretilerek yasadışı yollarla satışı yapılan sarmalık kıyılmış tütünlerin yasal zemine çekilmesi için gerekli tedbirlerin alınması uygun olacaktır.

5.2.9. Nargilelik Tütün Mamullerinin Tüketim Yerlerinin Kontrol Altına Alınması

Nargilelik tütün mamullerinin yoğun olarak tüketildiği nargile kafelerin kontrol altına alınması ve şu anda tüketimin tamamının yasadışı ürünlerle karşılandığı nargilelik tütün mamullerinin yasal zemine çekilmesi icap eder.

5.2.10. Sigara Haricindeki Diğer Tütün Mamullerinden Alınan Vergilerin İstikrarlı Bir Yapıda Olması

ÖTV uygulamasına ilişkin 25/7/2005 tarihli ve 2005/9145 sayılı Bakanlar Kurulu Kararından sonra sarmalık tütün mamulleri ve aromalı nargilelik tütün mamullerinin satışları tamamen durmuştur. Hem Devletin bu alandaki vergi gelirlerini artırması hem de yasadışı satışı yapılan diğer tütün mamullerini yasal zemine çekmek için sigara dışındaki diğer tütün mamullerindeki ÖTV'nin sigara satışlarını etkilemeyecek bir oran ve tutarda belirlenerek uygulanmasını sağlamak yerinde olacaktır.

5.3. AB'ye Katılım Sürecine Yönelik Amaç ve Politikalar

AB'ye katılım sürecinde amaç, sektörün mevcut durumunu tarama ve müzakere sürecinde her yönüyle daha da ileriye taşıyarak katılımın ülke menfaatleri açısından en uygun şekilde yapılmasını sağlamaktır.

Bunun için, sektörün tütün çeşidi, miktarı ve üretim alanları açısından planlanarak teknik ve uluslararası rekabet açısından, AB müktesebatına uyum çalışmaları çerçevesinde prim ve sübvansiyonlar dahil mevzuat yönüyle, üretici örgütlenmesi ve örgüt yapılarının güçlendirmesinin sağlanması, sivil toplum örgütlenmesi açılarından hazırlanması politik önceliklerdir.

Ayrıca sektörde yapılacak her türlü yasal düzenleme ve uygulamanın AB'ye tam uyum sağlayacak şekilde olması temel amaçlar arasında yer almalıdır.

5.4. Diğer Amaç ve Politikalar

Tütün sektörünün üç önemli unsuru olan, tütün üreticisi, alıcı ve tütün mamulleri endüstrisi açısından kalite, üretim maliyetleri ve elde edilen gelir yönüyle tütün üretiminin devamlılığının sağlanması, dünya liderliğimizin korunması amaçlanmalıdır.

Yeterli talep görmeyen Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki üretim merkezlerinde talep edilen tütün çeşitlerinin üretilmesinin sağlanması, bu durumun mümkün olmadığı takdirde üreticilerin alternatif ürüne yönlendirilmesi hedeflenmelidir.

5.5. Amaç ve Politikaları Gerçekleştirmeye Yönelik Öncelikler, Tedbirler ve Hukuki -Kurumsal Düzenlemeler

5.5.1. Türkiye’de Amaç ve Politikaları Gerçekleştirmeye Yönelik Öncelikler, Tedbirler ve Hukuki-Kurumsal Düzenlemeler

5.5.1.1. Türkiye’de Tütün Üretimindeki Düşüşün Önlenmesi, Türkiye’nin Şark Tipi Tütün Üretimindeki Liderliğini Koruması ve Pazar Payını Genişletmesi

- Dünya lideri olduğumuz şark tipi tütün üretim ve ihracatındaki pozisyonun devam ettirilmesi için maliyetlerin düşürülmesi, tütünlerin tanıtımı ve işleme standardının geliştirilmesi dahil yapılabilecek işlerin belirlenmesi amacıyla TAPDK koordinasyonunda ilgili tarafların katılımı ile bir çalışma grubu oluşturulması ve tespit edilecek konuların bir eylem planı içerisinde uygulamaya geçirilmesi gerekmektedir.

- İşlenmiş şark tipi tütünler için TSE tarafından 1971 yılında kabul edilmiş TS 1000 Standartları mevcuttur. TSE ile işbirliği içerisinde ve TAPDK’nın organizasyonu altında 2005 yılında başlanılan güncelleştirme çalışmalarının 2006 yılında bitirilmesi uygun olacaktır.

- İşlenmemiş şark tipi tütünler içinde TAPDK’nın koordinasyonunda tarafların katılımı ile asgari standartların belirlenmesi yerinde olacaktır.

- Şark tipi tütünde, tohum standardizasyonu ve sertifikasyonuna gitmek, bu bağlamda Ege İhracatçı Birlikleri bünyesinde Ege Bölgesinde İzmir menşeli tütünler için yürütülmekte olan tohum standardizasyonu ve sertifikasyonu çalışmalarının TAPDK’nın koordinasyonunda ilgili tarafların katılımı ile diğer bölgelerde yer alan üretim merkezleri bazında da yapılması ve tespit edilen tohumun özelliklerinin korunması gerekmektedir.

- Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde tütün yetiştiriciliği yapılan üretim merkezlerinde tütün ekonomik hayatta çok önemlidir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca yapılan alternatif ürün çalışmaları göstermiştir ki bölgede tütünün alternatifi yine tütündür. Bununla birlikte anılan yerlerinin sosyo ekonomik yapıları da göz önüne alındığında konunun ivedi çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Bu bağlamda TAPDK koordinasyonunda ilgili

tarafların katılımı ile çalışma grubu oluşturularak bir eylem planı hazırlanması yerinde olacaktır.

- Şark tipi tütün üretiminde planlı üretime geçmek, yapılacak üretim planlaması çerçevesinde, TAPDK'nın izin ve denetiminde, talep olmayan menşelerin üretildiği üretim merkezlerinde talep edilen menşelerin üretilmesi için ilgili firmalarca deneme üretimleri yapılması uygun olacaktır.

- TAPDK tarafından 4733 sayılı Kanunda üretim planlamasının uygulamaya geçirilmesi, tütünde kayıt dışı üretim ve ticaretin önlenmesi gibi konularda yapılması gerekli değişiklik teklifleri hazırlanarak ilişkilendirildiği Bakanlığa sunulması yerinde olacaktır.

- TEKEL A.Ş.'nin stoklarında bulunan ve ihraç birim fiyatlarını düşüren şark tipi tütünlerin imha veya satılması suretiyle ivedi bir çözüme kavuşturulması uygun olacaktır.

- Tarımda AB müktesebatına uyum çerçevesinde Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bünyesinde yürütülmekte olan “ödeme ajansları” çalışmaları çerçevesinde ülke için önemli olan spesifik ürünlerde ürün bazında ödeme ajanslarının kurulması yerinde olacaktır.

- Virginia ve Burley tütün üretiminin artırılması için maliyetlerin düşürülmesi dahil yapılabilecek işlerin belirlenmesi amacıyla TAPDK koordinasyonunda ilgili tarafların katılımı ile bir çalışma grubu oluşturulması ve tespit edilecek konuların bir eylem planı içerisinde uygulamaya geçirilmesi gerekmektedir.

5.5.1.2. Tütün Üreticisinin Sorunlarını Ortaya Koyan ve Destekleme Sağlayan Projeler Üretilmesi

- Üreticinin tütün üretimini terk etmesinin en önemli nedeni olan tütün fiyatlarının girdi fiyatlarındaki artışın gerisinde kalması konusu acilen çözüme kavuşturulmalıdır. Bu kapsamda, şark tipi ve yabancı menşeli tütün üretiminin devamlılığı için gerekli olan ve AB mevzuatında da yer alan üretime dayanan, kalite kriterleri esaslı kilogram başı prim sistemine geçilmesi uygun olacaktır.

- Üreticinin temsilcisi konumundaki örgütlerin ulusal ve uluslararası ölçekte etkin bir şekilde faaliyet gösterebilecek imkanlara kavuşturulması gerekmektedir.

- Sektörün dünya ile rekabet gücü geliştirilmeden tütün ithalatından alınan mülga tütün fonu adı altında yapılamakta olan tahsilat ve gümrük vergisinin kaldırılmaması tavsiye olunmaktadır.

- Yazılı sözleşme esasına göre alım-satım konu üretici tütünlerin nevi fiyatları, tütün mamulleri üreticileri ve/veya tüccarlar ile üreticiler ve/veya temsilcileri arasında varılan mutabakata göre belirlenmesi esası getirilmiştir. Ancak, 4 yıllık uygulama neticesinde üretici

örgütlerinin çeşitli yetersizliklerden dolayı etkin olamaması nedeniyle bu sistemin pek sağlıklı işlemediği, yeterli bütçesi olmayan üreticinin nevi fiyatları belirlenirken çok fazla söz sahibi olmadığı görülmektedir. Bu nedenle üretici temsilcisi konumundaki sivil toplum örgütlerinin, nevi fiyatları belirlenirken daha etkin rol alması yerinde olacaktır.

- 4733 sayılı Kanun, yazılı sözleşme esasına göre alım-satım yönteminde üretim miktarının belirlenmesi, anlaşmazlıkların çözümü gibi üreticiyi koruyan hükümler ve açık artırma yönteminin daha etkin olarak uygulanabilmesi yönüyle zayıftır. Bununla birlikte sözleşme dışı üretilen ve açık artırmalı satışlar neticesinde alıcısı çıkmayan tütünlerin satın alınması konusunda herhangi bir düzenleme içermemektedir. AB müktesebatına uyum kapsamında eksiklikleri vardır. Tüm bu olumsuzluklarının giderilmesi gerekir.

- Tütün üreticilerinin alıcı talepleri doğrultusunda daha kaliteli ve düşük maliyetli tütün yetiştirmeleri hususunda TAPDK'nın koordinasyonunda sektörde faaliyet gösteren firmalar tarafından eğitilmesi uygun olacaktır.

5.5.1.3. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde Üretilerek Yasadışı Yollarla Satış Yapılan Sarmalık Kıyılmış Tütünün Yasal Zemine Çekilmesi

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde üretilerek yasadışı yollarla satışı yapılan sarmalık kıyılmış tütünü yasal zemine çekmek için bölgesel ve ürüne ait teşvik dahil gerekli tedbirleri almak amacıyla;

- TAPDK'nın koordinasyonunda ilgili tarafların katılımı ile bir çalışma grubu kurulması ve alınacak önlemlerin belirlenmesi gerekmektedir.

- Bu alanda yatırım yapmak isteyen küçük işletmelerin, tarımsal birlik veya kooperatiflerin yatırım maliyetlerini minimize edecek tedbirleri alması, üreticilerin de katkısı sağlanarak yatırım yapmasının teşvik edilmesi uygun olacaktır.

- Yasal müeyyidelerin etkin bir şekilde uygulanmasının sağlanması zorunludur.

5.5.1.4. Kaçak ve Sahte Tütün Mamullerinin Ticaretinin Önlenmesi

Kaçakçılığın şüphesiz ciddi bir sorun olması ve ülkelerin tütün vergi oranları arasındaki büyük farklılıkların kaçakçılık için itici bir güç oluşturmaya karşılık, kaçakçılığı hedef alan uygun tepki, sadece vergi oranlarını düşürmek ya da vergi artışının önüne geçmek değildir. Onun yerine suçun üstüne gitmek daha uygun bir yaklaşımdır.

Kaçak ve sahte tütün mamulü ticareti ile mücadele için kamu otoritesi ve üreticilerin işbirliği yapması ve koordinasyon içerisinde olması gerekmektedir. Kamu otoritesi ve üreticiler tarafından yapılacak işbirliği alanları temelde aşağıdaki başlıklar altında özetlenebilir;

- Sahte ve kaçak tütün mamullerinin tespiti ve teşhisi,
 - Sahte ve kaçak tütün mamullerinin ülkeye girişi ve tüketiciye satışının önlenmesi,
 - Kanun uygulayıcılarının, satıcıların ve tüketicilerin eğitilmesi ve kamuoyunun bilinçlendirilmesi,
 - Bilgi paylaşımı,
- Sağlanmalıdır.

Bu kapsamda 07.12.2005 tarihinde ilgili kamu kurumları ve özel sektör arasında imzalanmış olan İşbirliği Protokolünün olumlu bir adım olduğu düşünülmektedir.

Kaçak ve sahte tütün mamullerinin Türkiye’de ticaretinin önlenmesi için;

- 4926 sayılı Kanun’da belirtilen cezaların caydırıcı hale getirilmesi, CIF değeri sistemi yerine perakende satış fiyatı ile birlikte gün hesabı adli para cezası sisteminin getirilmesi, para cezalarının adli sicil kayıtlarına yansıtılması,

- Yasadışı tütün mamulleri ticareti ile ilişkili olarak ruhsatı iptal edilen kişilerin dolaylı yoldan yeniden ruhsat almasının ve ticaret yapmasının engellenmesi,

- TAPDK bünyesinde bir birim kurularak üreticiden perakendeciye kadar satış ağının denetiminin etkin hale gelmesinin sağlanması, denetimlerde ürünlere el koyma işlemi gerektiği hallerde kolluk kuvvetlerinin teminine ilişkin yasal düzenlemelerin yapılması,

- Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi taraflardan, uluslararası seyahat eden yolculara tütün ürünlerinin vergisiz ve gümrüksüz satışının ve/veya ithalatının, gerekirse, yasaklanması veya sınırlandırılmasını istemektedir. Bu kapsamda ülke dışından yolcu beraberinde gelen tütün mamulleri miktarının azaltılması,

- Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi taraflardan pratik bir takip ve izleme rejimi geliştirilmesini istemektedir. Bu nedenle tütün mamulü satan toptan dağıtıcılardan yetkili perakendecilere satışın elektronik ortamda izlenmesi, toptan satıcıların işlem detaylarının TAPDK tarafından kontrolünün dinamik hal almasının sağlanması,

- Kaçak ve sahte olması nedeniyle gümrüklerde el konulan tütün mamullerinin, tasfiye amacıyla iç piyasaya arzının engellenmesi,

- 556 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamedeki cezaların caydırıcı mahiyette olduğu, marka hakkı ihlal edilen firmaların ilgililere dava açma dahil gerekli tedbirleri alması,

- Öncelikle kaçakçılığa sıkça rastlanan bölgelerde (örneğin Mersin, Güneydoğu Anadolu) görev yapan hakimler, savcılar, gümrük yetkilileri, emniyet güçleri ve diğer yetkililerin katılacağı ortak seminerlerin düzenlenmesi, bu konuda gerekli eğitim

çalışmalarına katkı sağlanması, ihtiyaç duyulması halinde teknik uzman personel görevlendirilmesi,

- Kaçak ve sahte olduğu gerekçesiyle kolluk görevlileri tarafından el konulan tütün mamulleri ile ilgili olarak adli makamların, TAPDK' nın tütün mamulü ithalatına ilişkin mevzuatını ilgili davalarında göz önünde bulundurması,

- 4926 sayılı Kanun, kaçakçılıkla mücadelede Mülkî amirler, gümrük ve gümrük muhafaza amir ve memurlarını, Emniyet, Jandarma ve Sahil Güvenlik Komutanlığına bağlı personeli yükümlü kılmıştır. Bu alanda etkin denetim için TAPDK ve sektörde faaliyet gösteren firmaların güvenlik güçleri ile işbirliği içerisinde olmalarının sağlanmasına yönelik tedbirlerin alınması, sahte ve kaçak tütün mamullerinin tespiti ve yakalanmasında mücadele birimlerinde çalışan kamu personeline prim verilmesi, verilecek olan prim için TAPDK ve “Kaçak ve Sahte Sigara Ticareti ile Mücadelede İşbirliği Protokolü”ne imza atan üretici firmalardan pazar payı oranında kesinti yapılarak fon oluşturulması,

- Ülkeye girişte özellikle şüpheli tır ve konteynırların X-Ray cihazından geçirilmesinin sağlanması, transit geçişlerde ve serbest bölgelerde denetimlerin artırılması,

- Sahte veya kaçak zannıyla yakalanan tütün mamullerinin ön tespit, ekspertiz, bilirkişi ve hakem olabilmenin ön şartının “tütün eksperisi veya tütün teknolojisi mühendisi” olmasını sağlayacak yasal düzenlemelerin yapılması,

- Kamu ve özel sektör bilgi paylaşımının artırılması ve koordinasyonun geliştirilmesi,

- Ürün dizaynında ve bandrollerde taklit edilmesi güç baskı metodu ve özel baskılar kullanılması, bandrollerde belirli periyotlarda dizayn değişikliğine gidilmesi,

- Tütün Ürünlerinin Piyasa Gözetimi ve Denetimine Dair Yönetmelik çıkarılması ve denetimin bu kapsamda yapılmasının sağlanması,

- Kanun uygulayıcılarının, dağıtıcılar (distribütör/toptancı) ve perakendecilerin kaçak ve sahte tütün mamulleri ticareti ile ilgili mevzuat ve bu ticaretten doğabilecek cezai müeyyideler hakkında bilgilendirilmesi, ruhsatsız sigara satış noktalarının ruhsatlandırılması, ruhsatsız olarak tütün mamulü satışının önlenmesi, bu konuda uygulanan cezaların caydırıcı hale getirilmesi,

- Tüketicilerin kaçak ve sahte tütün mamulü ticaretinin olumsuz yönleri konusunda bilinçlendirilmesi,

- Sokak ve tezgah altı satışlarının sıkı bir şekilde kontrol edilmesi yönünde ilgili kuruluşlarla işbirliğinin gerçekleştirilmesi,

- Tütün mamullerinin yediemin olarak teslim yeri, tasfiye ve imha işlemi ile ilgili usullerinin belirlenmesi,

- Kaçak ve sahte nargilelik tütün mamullerinin ve nargile kafelerin denetiminin artırılması,

- Maliye Bakanlığı (Gelir İdaresi Başkanlığı), İçişleri Bakanlığı, Gümrük Müsteşarlığı, TAPDK ve tütün mamulleri endüstrisi temsilcilerinin kaçak ve sahte tütün mamulleri ile mücadele için belirli stratejilerin geliştirilmesi amacıyla söz konusu kurumlarca TAPDK koordinasyonunda çalışma gruplarının oluşturulması,

- Kaçakçılıkla mücadele için; Kaçakçılığa Karşı İttifak, Kaliteli Markaları Koruma Grubu, Kaçakçılığa Karşı Küresel İş Liderlerinin İttifakı gibi uluslararası platformlara katılımın sağlanması ile ülkeler ve bu ülkelerin kurumları düzeyinde anlaşmalar yapılması, Tüketim Vergisine Tabi Ürünlerin Sevkıyatı İle İlgili AB Yönetmeliği kapsamında yapılan çalışmalara katkı sağlanması,

- Kaçakçılık ve sahtecilik olaylarına anında müdahalenin sağlanması ve etkin denetimin oluşturulması bakımından TAPDK koordinasyonunda “Alo Sahte ve Kaçakçılık Hattı” şeklinde bir kaçak hattın oluşturulması,

5.5.1.5. Yüzde Yüz Şark Tipi Tütünden İmal Sigaraların Pazar Payının Artırılması

Son yıllarda, resmi sigara satışlarında yaklaşık % 5-6 azalma kaydedilirken, yüzde yüz şark tütünlerinden mamul sigara satışlarında ise son 3 yılda %40 azalma görülmektedir. Bunun temel nedeninin tüketici tercihlerinin Amerikan blend sigaralara yönelmesi, alt kategorideki Amerikan blend sigara fiyatlarının düşmesi, kaçak ve sahte sigara satışlarının artması olduğu tahmin edilmektedir. Kaçak ve sahte sigaraların satış fiyatlarının düşük olması nedeniyle yüzde yüz şark tütünlerinden mamul sigaralarda pazar kaybı ciddi rakamlara ulaşmıştır.

Bu nedenle;

- Yüzde yüz şark tipi tütünlerinden mamul sigaralarda yüksek oranda zifir, nikotin ve karbon monoksit bırakımlarının olduğu görülmektedir. 2007 yılından itibaren bu oranların kademeli olarak aşağı çekilmesi gerekecektir. Tütün mamullerinde zifir, nikotin ve karbon monoksit bırakımları, tespit edilen oranlara düşürülürken şark tipi tütüne olan talebin azalmaması için yüzde yüz şark tütünlerinden mamul sigara üreten firmaların bu konuda gerekli tedbirleri alması,

- Yüzde yüz şark tipi tütünden üretilen sigaralarda pazar payındaki daralmanın önüne geçilmesi amacıyla yeni marka sigaraların üretilerek ürün yelpazesinin genişletilmesi,

- Sektörde faaliyet gösteren firmaların, üretimlerinde kullanmak amacıyla ithal ettiği homojenize tütün ve şişirilmiş tütünlerin Türkiye’de üretilmesinin sağlanması amacıyla Türkiye’de tesis kurulmasının, homojenize tütün ve şişirilmiş tütünlerin şark tipi tütünden üretilmesinin teşvik edilmesi,

- Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde şark tipi sigaraların çok tüketildiği pazarlarda ucuz fiyata satılan sahte ve kaçak tütün mamullerinin satışıyla mücadele için tedbirlerin artırılması,

- Uluslararası piyasada şark tipi tütününün pazar payının artırılabilmesi için araştırmalar yapılması,

Gereklidir.

5.5.1.6. Tütün ve Tütün Mamullerinin Kullanımından Kaynaklanan Zararların Önlenmesi

Tütün mamullerinin tüketiminden kaynaklanan kamusal, toplumsal ve tıbbi nitelikteki her türlü zararı önlemek amacıyla bu alanda kamu otoritesi tarafından bir takım tedbirler alınacaktır. Alınacak her türlü tedbirin önceden programlanması, taraflara ileriye görmede yardımcı olacaktır.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi (TKÇS) Türkiye tarafından da kabul edilerek 27.02.2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Anılan Sözleşme kapsamında Sağlık Bakanlığı tarafından bir Ulusal Tütün Kontrol Programı hazırlanarak yürürlüğe konulacaktır. Tamamlanma aşamasına gelen söz konusu Program ile Türkiye, tütün kullanımından doğan zararların azaltılması için Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi ile önerilmiş olan tedbirleri ulusal mevzuata yansıtacaktır.

Ulusal Tütün Kontrol Programının ilanı ile mevzuat gözden geçirilecektir. Program ile tespit edilen hedefler doğrultusunda yasal düzenlemeler yapmak üzere ilgili tüm Bakanlık ve kamu kurumlarının bir araya gelmesi beklenmektedir.

TKÇS, global standartlar oluşturması açısından çok önemli bir adımdır ve ülkelere tütün mamullerinden kaynaklanan zararların azaltılması için gerekli mevzuatı yeniden gözden geçirmeleri için iyi bir fırsat yaratmaktadır. Bu uluslararası girişim ülkelere vergi, fiyat, yasadışı tütün mamulleri ticareti ile mücadele, çocukların tütün mamullerine erişiminin engellenmesi, ürün standartları oluşturulması, tütün mamullerini bırakma gibi bir çok alanda, geniş kapsamlı mevzuat hazırlama şansı tanımaktadır. Ayrıca mevzuat ve kamu kurumlarının yetkileri açısından çelişen ya da mükerrer olan alanlarda da düzenlemeler yapmak mümkün olabilecektir.

TKÇS'nin Türkiye'ye uyarlanmış hali olan Ulusal Tütün Kontrol Programının uygulamaya konulması aşamasında çıkarılacak veya uyumlaştırılacak mevzuatın hazırlanması aşamasında uygulanabilirliği artırmak ve ilgili tüm tarafların görüşlerini alabilmek için TAPDK ve Sağlık Bakanlığı eş koordinasyonunda ilgili Bakanlıklar ve kamu kurumlarından oluşan bir komisyon kurulmasının gerekli olduğu düşünülmektedir. Komisyonun sivil toplum örgütleri ve üreticilerin görüşlerini alması faydalı olacaktır.

Tütün mamullerinin kullanımının azaltılması amacıyla alınacak tedbirler sektörü etkileyecektir. Sektör tarafından Türkiye'de yasal uygulamalar, talep daralması ve uzun vadede dışa dönük rekabet ortamları için gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir. Tütün mamullerinde faaliyet gösteren firmaların da yapılacak düzenlemelere uyum göstermesi ve faaliyetlerini bu doğrultuda düzenlemesi gerekmektedir.

Ulusal Tütün Kontrol Programının uygulanması kapsamında 4207 sayılı Kanunda değişiklik yapılması ve anılan Kanunun kapsamının genişletilmesi düşünülmektedir.

5.5.1.7. Akredite Laboratuvar Kurulması ve İşletilmesi

TAPDK tarafından, Türkiye'de sektörde faaliyet gösteren tüm firmalara hizmet verecek bir laboratuvar kurulması, kurulacak laboratuvarın akredite olması ve tütün ile ilgili kimyasal ve rezidü analizlerinin de yapılması tüm sektör açısından faydalı olacaktır.

5.5.1.8. Nargilelik Tütün Mamullerinin Tüketim Yerlerinin Kontrol Altına Alınması

Nargilelik tütün mamullerinin yoğun olarak tüketildiği nargile kafelerin kontrol altına alınması ve tüketimin büyük bölümü yasadışı ürünlerle karşılanan nargilelik tütün mamullerinin yasal zemine çekilmesi gerekmektedir.

5.5.1.9. Sigara Dışındaki Diğer Tütün Mamullerinden Alınan Vergilerin İstikrarlı Bir Yapıda Olması

Türkiye'de 25/7/2005 tarihli ve 2005/9145 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile şark tipi tütün oranına göre maktu vergi tutarı belirleme uygulamasından vazgeçilmiş ve tütün içeren sigaralardan adet başına 0,060 YTL'den paket başına 1,2 YTL'den az olmamak kaydıyla ve diğer tütün mamulleri için ise gramından 0,060 YTL'den az olmamak kaydıyla %58 oranında nispi vergi alınması öngörülmüştür.

AB'de sigara dışındaki tütün mamullerinin vergilendirilmesi mevcut durumda puro ve sigarillo için %5 veya 1.000 adet veya 1 kilogram için 11 Euro, içilebilen tütün el sarımı sigara için %36 veya 1 kilogram için 32 Euro, içilebilen tütün için %20 veya her bir kilogram için 20 Euro vergi öngörülmektedir.

Hem Devletin bu alandaki vergi gelirlerini artırması hem de yasadışı satışı yapılan diğer tütün mamullerini yasal zemine çekmek için bu alandaki ÖTV'nin sigara satışlarını etkilemeyecek bir oran ve tutarda belirlenerek uygulanması gerekmektedir.

5.5.2. AB'ye Katılım Sürecine Yönelik Öncelikler, Tedbirler ve Hukuki-Kurumsal Düzenlemeler

- TAPDK tarafından, AB müktesebatındaki Tütün Ortak Piyasa Düzenini (TOPD) düzenleyen mevzuat taranarak 4733 sayılı Kanun ve ilgili Yönetmelikte gerekli uyum çalışmalarının yapılması gerekmektedir.

- Mevzuat düzenlemeleri yanında TAPDK'nın koordinasyonunda ilgili tarafların katılımı ile şark tipi tütün üretiminde üretim merkezleri bazında çeşit, miktar ve alan tespiti yapılması gibi teknik alt yapının hazırlanması uygun olacaktır.

- AB ile yapılacak müzakerelerde, tütün ve tütün mamullerinde alınan mülga tütün fonunun mümkün olduğu kadar devam ettirilmesi veya bunun yerini alacak bir uygulamanın gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

- 25/7/2005 tarihli ve 2005/9145 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile uygulanmaya konulan Özel Tüketim Vergisi yapısı AB'de uygulanmakta olan sisteme yakın bir sistem olmakla beraber tamamen uyumlu değildir. Bu itibarla AB'ye tam uyum hedefi çerçevesinde tütün mamullerine uygulanan ÖTV yapısının AB Direktiflerine tam uyumlu hale getirilmesi için her iki uygulamanın mukayesesinin yapılması ve bir geçiş süreci planlanarak mevzuat değişikliği yapılması gerekmektedir. AB ile Türkiye ÖTV karşılaştırması Tablo 54'de gösterilmiştir.

Tablo 54 : AB ile Türkiye ÖTV Karşılaştırması		
Vergi Unsurları	AB Uygulaması	Türkiye Uygulaması
KDV (nominal)	Minimum %15	%18
Maktu ÖTV	Mecburi – Toplam verginin %5-55'i tutarında	Maktu vergi yok. Paket başına 1,20 YTL asgari maktu ÖTV sınırı var.
Nispi ÖTV	Mecburi	%58
En Popüler Fiyat Kategorisi	Vergi yükünü belirlemede kullanılan ölçüt	Minimum ÖTV vergi yükü 1,20 YTL olarak belirlenmiş
Minimum Vergi Yüğü	- %57 - 1.000 adet sigara için asgari 60 Euro, 1 kg içilebilen tütün için asgari 32 Euro	- Hem sigarada hem de diğer tütün mamullerinde %58, - 1.000 adet sigara ve 1 kg diğer tütün mamulü için asgari 37,5 Euro
Asgari ÖTV Miktarı	İhtiyari - En Çok Satan Ürün Kategorisinin ödediği verginin %100'üne kadar	Paket başına sigarada 1,20 YTL

5.5.3. Teşvik Sistemine İlişkin Tedbirler

Uygulanmakta olan DGD, mazot ve gübre destekleri gibi tarımsal teşvik tedbirlerinin ülkede şark tipi ve yabancı menşeli tütün üretimini koruma ve geliştirmeden uzak olduğu görülmektedir. Tütün üretimini bırakan üreticilerin aynı arazilerde geçimlerini temin edecek miktarda gelir getiren alternatif bir ürün yetiştirme imkanlarının zayıf olduğu ve sonuçta büyük şehirlere göç etmeyi tercih ettikleri görülmektedir. İhraç kabiliyeti olan ve arz eksikliği bulunan şark tipi, arz eksikliği bulunan Virginia ve Burley tipi tütün üretiminin ülke ihtiyacını karşılayacak şekilde çeşit ve miktar olarak artırılması sektörün uluslararası rekabet gücünün geliştirilmesi için tütüne özgü ve AB'ye üye ülkelerde uygulanan prim ve teşvik tedbirlerinin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte üreticiye doğrudan yansımayan, tütün üretiminin devamlılığı açısından önemli bir unsur olan tütün ithalatından mülga tütün fonu adı altında yapılan ödeme, öngörülen tarımsal teşvik tedbirleri hayata geçirilmeden kesinlikle kaldırılmamalıdır.

Türkiye'de sigara üretim kapasitesi ihtiyacı karşılayacak düzeyde hatta biraz üzerindedir. Pazar payı artan firmaların üretim kapasitelerini artırması Türkiye'nin sigara üretim kapasitesinin artmasına neden olmaktadır. Bunun yanında Türkiye'nin AB'ye üye olması durumunda AB ülkeleri dışına yapılacak sigara ihracatında da azami zifir, nikotin ve karbon monoksit bırakım miktarlarına uyma şartı bulunmaktadır. Bu durum sigara ihracatının azalmasına neden olacak unsurlardan birisidir.

5.5.4. Diğer Öncelikler, Tedbirler ve Hukuki -Kurumsal Düzenlemeler

Türkiye'de tütün ve tütün mamulleri endüstrisinde faaliyet gösteren bazı firmalar, 4733 sayılı Kanun hükmü olmasına rağmen kapasiteleri ile orantılı sayıda TEYO mezunu tütün eksperleri/tütün teknolojisi mühendisi çalıştırmamaktadır. Bu konuda gerekli çalışmaların yapılması uygun olacaktır.

Vergi mevzuatındaki değişiklikler tütün ve tütün mamulleri sektöründe ciddi dalgalanmalara neden olmaktadır. Bu nedenle sektörde bu tür düzenlemeler yapılırken tüm tarafların özellikle teknik kurum/kuruluşlarının katılımı ile ortak bir konsensüs neticesinde nihai kararın alınması ve uygulamaya geçiş tarihinin belirlenmesi sektörün işleyişi açısından uygun olacaktır.

5.6. Politika, Tedbir ve Düzenlemelerin Toplam Getirileri ve Yükleri

Türkiye'de mülga tütün fonundan bütçeye aktarılan gelir 2004 yılında 150 milyon ABD Doları civarındadır. Üretici DGD, mazot ve gübre desteği olarak 17,5 YTL/da almaktadır. Türkiye'de 282.548 üretici ortalama 6,8 dekar alanda tütün yetiştirmektedir. Bu kapsamda

üreticiler yaklaşık olarak 33,6 milyon YTL nakdi destek almaktadır. Ortalama üretici başına 119 YTL alınmaktadır. 1 kg tütün için verilen DGD, mazot ve gübre desteği 0,25 YTL/kg nakdi destek almaktadır. Buna ek olarak arz eksikliği bulunan ve ihraç kabiliyeti olan menşelerde kalite esaslı ve üretime dayalı prim sistemi uygulanmalıdır. Kaynağın mülga tütün fonundan bütçeye aktarılan 150 milyon ABD Doları gelirden pay, AB uyum sürecinde temin edilecek hibeler ve Dünya Bankasından temin edilecek gelirlerden oluşacak havuzdan sağlanması uygun olacaktır.

6. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

6.1. Temel Amaç ve Politikalar ile Öncelik ve Tedbirlerin Gelişme Eksenleri Bazında Tasnifi (Matris şeklinde)

Temel amaç, politika, öncelik ve tedbirlerin temel gelişme eksenleri itibarıyla özet bir sınıflandırması aşağıya matris şeklinde çıkarılmıştır.

	İstikrarlı Bir Ortamda Sürdürülebilir Büyümenin Sağlanması	Ekonomide Rekabet Gücünün Artırılması	İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi	Sosyal İçermenin güçlendirilmesi	Bölgesel Gelişmişlik Farklılıklarının Azaltılması	Kamuda İyi Yönetişim Yaygınlaştırılması	Fiziki Altyapının İyileştirilmesi
Türkiye'nin şark tipi tütün üretimindeki liderliğini koruması ve pazar payının genişletilmesi	Kalite artırılarak ihraç kabiliyeti artırılabilecek ve üretimde devamlılık sağlanacaktır. Bu şekilde büyümeye katkı sağlanabilecektir.	Şark tipi tütün üretimi yapılan ve maliyetlerin düşük olduğu ülkeler ile kalite ve fiyat açısından rekabet edilmesi sağlanacaktır.	Sektörde faaliyet gösteren firmaların eğitim almış teknik personel açıkları giderilerek istihdama katkı yapılacaktır.	Şark tipi tütün üretimindeki talep daralmasının önüne geçilerek, bu sektörde çalışan insanların mağduriyetinin engellenecektir.	---	---	Üretilen tüm tütünlerin yeni teknoloji ile işlenmesinin gerektiğinden fiziki altyapı güçlendirilecektir.
Virginia ve Burley tipi tütün üretim miktarının, ülke ihtiyacını karşılayacak miktara çıkartılması	Amerikan Blend tipi sigaralara girdi teşkil eden Virginia ve Burley tipi yurt içinde üretiminin artırılmasıyla büyümeye katkı sağlanabilecektir.	İthal edilen tütünlerden alınan mülga tütün fonunun devam ettirilmesi ya da üreticiye prim verilmesi rekabet gücünü artırmaya katkı sağlayacaktır.	Sektörde faaliyet gösteren firmaların eğitim almış teknik personel açıkları giderilerek istihdama katkı yapılacaktır.	---	---	---	Üretilen Virginia ve Burley tütünlerinin yeni teknoloji ile işlenmesinin gerektiğinden fiziki altyapı güçlendirilecektir.
Üreticiyi korumak için ithal edilen tütünlerden alınan mülga tütün fonunun devam ettirilmesi ya da üreticiye prim verilmesi	---	Yurtiçinde üretilen tütünlerin ithal ürünler karşısında rekabet gücü korunacaktır.	---	Üreticinin refah seviyesinin artırılması ve etkin bir şekilde örgütlenmesine katkı yapacaktır.	---	---	---
Akredite laboratuvar kurulması ve işletilmesi	---	Piyasaya arz edilen tütün mamulleri ve ihraç edilen tütünlerin düzenli olarak analize tabi tutulması sağlanacaktır.	Akredite laboratuvar kurulması ve işletilmesi ile ilgili olarak personel alımı ve eğitiminin gerçekleştirilecektir.	---	---	---	Akredite laboratuvar kurulması ve işletilmesi amacıyla yatırım yapılacaktır.

	İstikrarlı Bir Ortamda Sürdürülebilir Büyümenin Sağlanması	Ekonomide Rekabet Gücünün Artırılması	İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi	Sosyal İçermenin güçlendirilmesi	Bölgesel Gelişmişlik Farklılıklarının Azaltılması	Kamuda İyi Yönetişim Yaygınlaştırılması	Fiziki Altyapının İyileştirilmesi
Tütün ve tütün mamulü kullanımından kaynaklanan zararların önlenmesi	Tütün ve tütün mamulü kullanımından kaynaklanan zararların önlenmesi amacıyla bir program dahilinde uygulanabilir kısıtlamaların tedricen yürürlüğe girmesi uygun olacaktır.	---	Tütün ve tütün mamulü kullanımından kaynaklanan zararların önlenmesi programlarında çalışacak personelin konunun uzmanı olması ve düzenli eğitime tabi tutulması uygun olacaktır.	Tütün mamullerinin kullanımından kaynaklanan kamusal, toplumsal ve tıbbi nitelikteki zararları hakkında tüketici bilinçlendirilecektir.	---	Sağlık Bakanlığı ve TAPDK eşgüdümü içerisinde ilgili tarafların katılımı sağlanacaktır.	Tütün mamulü kullanımından kaynaklanan zararların önlenmesi amacıyla yapılacak çalışmalarda uzman personel, fiziki altyapı ve finansman desteği sağlanmalıdır.
Kaçak ve sahte tütün mamullerinin ticaretinin önlenmesi	Kaçak ve sahte tütün mamulleri ticaretinden doğan ekonomik kayıplar giderilerek büyümeye katkı sağlanacaktır.	Tütün mamullerini yasal olarak üreten firmaların rekabet gücü artacaktır.	Kaçakçılıkla mücadelede görevli personelin konunun uzmanı teknik elemanlar tarafından periyodik olarak eğitilmesi ve kaçak ve sahte tütün mamullerinin ticaretinin önlenmesi amacıyla yeterli personel istihdam edilecektir.	Kaçak ve sahte tütün mamulleri ile mücadelede toplumun bilinçlendirilmesi, duyarlılığının artırılacaktır.	---	Kurumlar arasında koordinasyon ve işbirliği sağlamak suretiyle, kamuda iyi yönetim yaygınlaştırılmış olacaktır.	---
Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde üretilerek yasadışı yollarla satışı yapılan sarmalık kıyılmış tütünün yasal zemine çekilmesi	Yasal olmayan yollarla yapılan satışlardan meydana gelen ekonomik kayıplar giderilerek büyümeye katkı sağlanacaktır.	Sarmalık kıyılmış tütünü yasal olarak üreten firmaların rekabet gücü artacaktır.	---	Sarmalık kıyılmış tütünün yasal zemine çekilmesi amacıyla üreticiler örgütlenecektir.	---	TAPDK'nın koordinasyonunda ilgili tarafların katılımı ile bir çalışma grubu kurulması ve alınacak önlemlerin belirlenmesi gerekmektedir.	Yasal müeyyidelerin etkin bir şekilde uygulanması, yatırım yapmak isteyenlerin teşvik edilmesi uygun olacaktır.
Nargilelik tütün mamullerinin tüketim yerleri	Yasal olmayan yollarla yapılan satışların engellenmesi ve nargilelik tütün mamullerinin tüketim yerlerinin denetim altına alınması gerekmektedir.	Yasadışı olarak satılan nargilelik tütün mamullerinin yasal zemine çekilmesi ve haksız rekabetin ortadan kaldırılması uygun olacaktır.	---	Tüketimi hızla artan nargilelik tütün mamullerinin tüketim yerlerinin denetim altına alınması gerekmektedir.	---	---	---

	İstikrarlı Bir Ortamda Sürdürülebilir Büyümenin Sağlanması	Ekonomide Rekabet Gücünün Artırılması	İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi	Sosyal İçermenin güçlendirilmesi	Bölgesel Gelişmişlik Farklılıklarının Azaltılması	Kamuda İyi Yönetişim Yaygınlaştırılması	Fiziki Altyapının İyileştirilmesi
Sigara haricindeki diğer tütün mamullerinden alınan vergilerin istikrarlı bir yapıda olması	Devletin vergi gelirlerini artırması ve yasadışı satışı yapılan diğer tütün mamullerini yasal zemine çekmek için bu alandaki ÖTV'nin sigara satışlarını etkilemeyecek bir oran ve tutarın yeniden belirlenerek uygulanması gerekmektedir.	---	---	Sigara haricindeki diğer tütün mamullerinden alınan vergilerin istikrarlı bir yapıya kavuşturulması ve yasadışı satışların engellenmesiyle sosyal dengenin sağlanması yerinde olacaktır.	---	---	AB mevzuatındaki oran da dikkate alınarak ÖTV'nin sigara satışlarını etkilemeyecek bir oran ve tutarda belirlenmesi uygun olacaktır.
Yüzde yüz şark tipi tütünden mamul sigaralar	Yüzde yüz şark tipi tütünden mamul sigaraların satış imkanını artırıcı tedbirler alınması uygun olacaktır.	Yüzde yüz şark tipi tütünden mamul sigaraların Amerikan blend sigaralar karşısında rekabet gücünün artırılması uygun olacaktır.	---	Yüzde yüz şark tipi tütünden mamul sigaraların tüketiminin artmasıyla şark tipi tütün üreticisi de dolaylı olarak korunmuş olacaktır.	---	---	Yüzde yüz şark tipi tütünden mamul sigaraların tüketiminin artırılması amacıyla tüketici eğilimlerine hitap eden ürünler üretilmesi gerekmektedir.

6.2. Dokuzuncu Kalkınma Planı Açısından Temel Yansımalar

Dünya tarihinde beşyüz yılı aşkın bir geçmişe sahip olan tütün, Anadolu topraklarına 1600’lü yılların başlarında gelmiş ve o tarihten bu yana da ülke ekonomisinde istihdam, ihracat, vergi gelirleri gibi bir çok açıdan önemli etkiler yaratmıştır.

Osmanlı döneminde 1862 yılında devlet tekeline alınan tütün üretimi ve işlenmesi faaliyeti 1884-1925 yılları arasında REJİ idaresinde kalmış, 1925 yılından 1993 yılına kadar, devlet tekeli tarafından yürütülmüş ekonominin dışa açılmasının da etkisiyle bu dönemden sonra yabancı sermaye Türkiye’de yatırım yapmaya başlamıştır.

Türkiye halihazırda dünyanın en büyük şark tipi tütün üreticisi konumundadır. Ancak son yıllarda uygulanan yanlış politikalar, tüketici eğilimlerinin ve tercihlerinin değişmesi, rekabetin yoğunlaşması, sağlık endişelerinin artmaya başlaması ve ekonomilerin globalleşmesi gibi bir çok sebebe dayalı olarak Türkiye’nin şark tipi tütünde rekabet şansı azalmaya başlamıştır.

Uzun yıllardır yerli üreticileri korumaya yönelik olarak uygulanmasına devam edilen “Tütün Fonu” nedeniyle ithal edilen tütün ve sigara ekonomik açıdan verimli olmadığı için sigara ve şark tipi tütün ithalatı yapılmamıştır. Diğer taraftan söz konusu Fon, tesis amacına uygun olarak işletilmediği ve üreticilerin faydalanacağı alanlara kaynak oluşturulamadığı için üreticilerin ekonomik durumu kötüye gitmiştir. Fon uygulaması ile sadece bir koruma duvarı oluşturulmuştur. Ancak ülke ekonomisinin globalleşmesinin bir sonucu olarak Dünya Ticaret Örgütü ve Avrupa Birliği ile yapılan anlaşmalar gereği bu koruma duvarlarının kaldırılması talep edilmektedir. Türkiye kısa bir süre sonra koruma duvarlarını kaldırıp alt yapı olarak yeteri kadar hazırlanmamış olan yerli tütün üreticisini dünya üreticileri ile karşı karşıya bırakmak durumunda kalabilecektir.

Ülkemizin dünyada şark tipi tütün üretimi ve ticaretinde lider konumunu sürdürmesi, gümrük duvarları kalktığında rekabete devam edebilmesi için acilen tütün üreticisini destekleyecek, eğitim ve finansman kaynakları sağlayacak, ihracat imkanlarını geliştirecek, verimliliği artıracak projeler geliştirilmesi ve bu projeleri hayata geçirmek için gerekli olan süre içinde Tütün Fonu korumasını devam ettirecek müzakerelerin yapılmaya başlanması gerekmektedir. Söz konusu destekleme projeleri için hem ulusal bütçe imkanları hem de AB kaynakları kullanılmalıdır.

Şark tipi tütünde ülkemizin, dünya liderliği konumunu sürdürmek ve tütünden geçimini sağlayan yaklaşık 300 bin üreticinin ekonomik durumunu iyileştirmek amacıyla belirlenecek orta ve uzun vadeli plan ve programların hazırlanması sürecinde tütündeki arz-talep gibi

önemli bir dengenin dikkate alınması gerekmektedir. Tütün mamulü üretim ve tüketimindeki artışın ya da azalışın tütün talebini doğrudan etkilediğini kabul ederek tütün mamulü endüstrisindeki gelişme ve projeksiyonları tütünle ilgili yapılacak plan ve programlara dahil etmek gerçekçi ve doğru olacaktır.

Türkiye şark tipi tütün üretimini ihracat ve ülke içi talep ile eritmektedir. İhracat açısından en önemli faktör kalite ve fiyattır. Dünyada şark tipi tütüne talebin azaldığı ülkeler olabileceği gibi arttığı ülkeler de olacağından bu pazarlar yakından takip edilerek fiyat ve kalite unsurlarını dengeleyerek ihracat olanakları artırılmaya çalışılmalıdır. Ancak son yıllarda Çin, Hindistan gibi bazı ülkelerde de ucuz fiyatlı şark tipi tütün üretilmeye başlanmıştır. Bu durum rekabet şartlarını zorlaştıracaktır.

Yabancı menşeli tütün üretiminde ülke ihtiyacını karşılayacak miktarda üretim artışı gerçekleştirilemediğinden kısa sürede tedbir alınmadığı takdirde bu sahada tamamen dışa bağımlı hale gelinilmesi kaçınılmaz olacaktır.

İhracat olanakları açısından gelişmeler talep daralması ihtimali yaratırken ülke içinde de şark tipi tütün talebini azaltacak gelişmeler söz konusudur. Son yıllarda yasadışı yollarla ülkeye sokulan kaçak ve sahte tütün mamulleri ve halk sağlığını korumaya yönelik geliştirilen düzenleme ve yasaklar gibi nedenlerden dolayı Türkiye sigara pazarında bir daralma meydana gelmeye başlamıştır. Diğer taraftan Amerikan blend sigaraya olan talebin artması daralan pazar içerisinde şark tipi sigaraların pazar payının da azalmasına neden olmuştur.

Türkiye'deki toplam sigara pazarının küçülmesinde en önemli etkenin kaçak ve sahte sigara olduğu düşünülmektedir. Kayıt dışı bir sektör olmasından ötürü tam olarak boyutları bilinmemekle beraber toplam pazarın %10-15'inin kaçak ve özellikle de sahte ürünlerden oluştuğu tahmin edilmektedir. Bu durum ülke açısından çok ciddi vergi kaybı oluşturmakla beraber yasal sigara üreticilerinin ve tütün yetiştiricilerinin pazar kaybetmelerine neden olmaktadır. Bundan ötürü yasadışı tütün mamulü ticaretini önleyici tedbirler alınması gerekmektedir.

Yapılacak olan mücadelede temel odak öncelikle yasadışı ürünlerin yurda girişini önlemek için sınır ve gümrük kontrollerini artırmak ve ülke içinde bu ürünlerin dağıtımını engellemek için dağıtım ağı denetimini etkin hale getirmek ve tüketicilerin ürünlerini lisanslı satıcılardan almalarını sağlamak olmalıdır.

Yasadışı tütün mamulleri ile etkin bir şekilde mücadele için soruna geniş bir perspektiften yaklaşılması ve yasadışı sektöre odaklanmış etkin çözümler üretilmesi için kamu otoritesi ile üreticilerin işbirliği ve koordinasyon içerisinde mücadele etmesi faydalı olacaktır. Bu kapsamda 2005 yılı Aralık ayında kamu otoritesi ve sigara üreticilerinin ortaklaşa başlattığı mücadele programı büyük önem arz etmektedir.

Sigara pazarının daralmasının diğer bir nedeni de yukarıda bahsedildiği üzere dünyada başlayan sigara karşıtı kanuni düzenlemeler ve kampanyaların ülkemizde de hız kazanmasıdır.

Şark tipi tütün üretiminde dünya lideri olan Türkiye, sigara tüketiminde de dünya sıralamasında üst sıralarda yer almaktadır. Geçmişte Devlet tarafından destekleme alımları ile üretimi teşvik edilen, bir kısmı ihraç edilen ve önemli bir kısmı da ülke içinde sigara üretimine dönüşen tütün, dünyada son yıllarda gelişmiş toplumlarda artan sağlık endişeleri ve tüketici bilinci nedeniyle cazibesini kaybetmeye başlamıştır. Tütün mamulleri kanun koyucular tarafından daha sıkı düzenlenmeye ve sivil toplum örgütleri tarafından daha çok tenkit edilmeye başlanmıştır. Tüketiciler de düzenlemeler, yasaklamalar ve kamuoyunda yer alan bilgilendirmeler sonucunda sigaranın etkileri hakkında daha bilinçli hale gelmeye başlamışlardır.

Türkiye, 2005 yılı başlarında uygulamaya giren Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi'ni TBMM'den geçirerek kabul etmiş ve ülke şartlarına göre adapte etmek amacıyla Ulusal Tütün Kontrol Programı hazırlanarak tamamlama aşamasına gelmiştir. Söz konusu hazırlıklar dünyada olduğu gibi Türkiye'de de halk sağlığını korumak için tütün ve tütün mamullerinin üretim ve tüketimini azaltmayı hedeflemektedir. Aynı amaca hizmet eden ve AB uygulaması olan 2001/37/EC sayılı Direktif, TAPDK tarafından 06.01.2005 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Yönetmelik ile uyumlaştırılmıştır. Anılan Yönetmelikle sigara paketlerinin üzerine sağlık uyarılarının konulması ve tüketicilerin daha çok bilinçlendirilmesi yoluyla tüketimin azaltılması amaçlanmaktadır. Uluslararası uygulamaların yukarıda bahsedildiği üzere ulusal mevzuata adapte edilmesi ile tüketicinin bilgilendirilmesi, sigara içilebilen alanların kısıtlanması, sigara karşıtı kampanyaların artması gibi faktörlerden dolayı ülkemizdeki tüketicilerin daha çok bilinçleneceği ve sigara tüketiminin azalacağı tahmin edilmektedir.

Bu çerçevede tütün ve tütün mamullerinin kullanımından kaynaklanan zararların önlenmesi amacıyla; Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi ve Türkiye'ye uyarlanmış hali olan Ulusal Tütün Kontrol Programı global standartlar oluşturması açısından çok önemli bir

adımıdır ve ülkelere tütün mamullerinden kaynaklanan zararların azaltılması için gerekli mevzuatı yeniden gözden geçirmeleri için iyi bir fırsat yaratmaktadır. Bu uluslararası girişim ülkelere vergi, fiyat, yasadışı tütün mamulleri ticareti ile mücadele, çocukların tütün mamullerine erişiminin engellenmesi, ürün standartları oluşturulması, tütün mamullerini bırakma, tüketiciyi bilgilendirme, yasal tedarik zincirini destekleme gibi bir çok alanda, geniş kapsamlı mevzuat hazırlama şansı tanımaktadır. Ayrıca mevzuat ve kamu kurumlarının yetkileri açısından çelişen ya da mükerrer olan alanlarda da düzenlemeler yapmak mümkün olacaktır.

TKÇS bir fırsat olarak değerlendirilmeli ve AB uygulamaları ile tam uyumlu geniş kapsamlı mevzuat değişiklikleri yapılmalıdır.

Diğer taraftan tütün endüstrisini düzenlemeye yönelik oluşturulan mevzuat giderek karmaşık bir yapı almakta ve yetkili kurum sayısı artmaktadır. Bu nedenle istikrar ve öngörülebilirliği artırmak için uygulanabilir ve ayrımcı olmayan tereddütler yaratmayan hukuki düzenlemeler getirilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Yukarıda sayılan nedenlerden dolayı bir taraftan toplam pazarın daralacağı tahmin edilirken diğer taraftan tüketicilerin tat ve imaj tercihleri nedeniyle tamamen şark tipinden imal edilmiş sigaralar yerine Amerikan blend sigaralara kaymaya başlaması şark tipi tütüne olan ilginin azalacağına dair önemli göstergelerdir.

Bu nedenle tamamı şark tipi tütünden imal edilmiş olan sigaraların pazar payını genişletmek ve rekabet şansının artırılması için tüketici tercihlerini iyi analiz ederek bu ürünleri geliştirmek uygun olacaktır. Söz konusu ürünlerin zifir, nikotin ve karbon monoksit bırakım miktarlarının düşürülmesi amacıyla Ar-Ge çalışmalarının yapılması gereklidir.

Sigara pazarının büyüklüğü tütün üretimi açısından olduğu kadar sigaradan alınan vergilerin Devlet bütçesi içerisindeki büyüklüğü açısından da çok önemlidir. 2004 yılı rakamlarına göre yapılan hesaplamalara göre devletin vergi gelirlerinin yaklaşık olarak %8'i sigaradan elde edilmiştir. Tütünden ilk vergi 1678 yılında alınmış ve o zamandan bu yana en önemli vergi geliri kaynağı olmuştur. Sigaranın satış fiyatının yaklaşık %75'i vergiden oluşmaktadır. Bu nedenle ülkenin tütün, sigara ve sağlık politikaları belirlenirken olayın mali yönü de göz önünde bulundurulmalıdır. Sigaraya yönelik vergi politikaları belirlenirken de sigara satış fiyatının vergiye olan hassaslığı ve tüketicinin fiyata olan hassaslığı dikkate alınmalıdır.

Tütün mamullerinde alınan vergi açısından önemli bir husus da AB'ye uyum sürecinde atılacak adımlardır. AB'nin 9 Kasım 2005 tarihinde yayımladığı İlerleme Raporunun Vergilendirme başlıklı bölümünde, Temmuz 2005 tarihinde yapılan ÖTV düzenlemelerinin tütün sektöründe AB'ye uyum açısından çok önemli gelişmeler olduğu ancak hem yapısı hem de oranları açısından ÖTV alanında hukuki uyum için atılması gerekli adımlar olduğu belirtilmiştir.

Bu kapsamda tütün mamulleri için uzun perspektifli, sürdürülebilir, bütün tütün mamullerine eşit muamele eden, AB uygulamaları ile örtüşen bir vergi yapısı hedeflenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Tütün ve tütün mamulleri sektöründeki işletmelerin özelleştirilmesiyle Kamunun piyasadan çekilmesi düşünülmektedir. Buna karşılık ise TAPDK'nın düzenleme ve denetleme yetkilerinin artırılması uygun olacaktır.

Tütün ve tütün mamulleri sektöründeki sorunları teşhis etmek ve bu sorunların ortadan kaldırılabilmesi için alınacak tedbirleri uzun vadeli bir vizyon ve strateji perspektifinde ortaya koymak amacıyla oluşturulan çalışma grubunun 2006-2013 döneminde her yıl düzenli olarak ve gerek duyulduğunda olağan dışı olarak bir araya gelmesi hem Rapor ile tavsiye edilen tedbirlerin hayata geçme derecesini tespit etmek hem de yaşanan gelişmeler çerçevesinde vizyon ve stratejinin geliştirilmesi için faydalı olacaktır.